GULDBRAK-TEATERNA

FRÅN NORDENS FOLKVANDRINGSTID

AV

HERJE ÖBERG

UPPSALA 1942
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

GULDBRAK-TEATERNA

FRÅN NORDENS FOLKVANDRINGSTID

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV VITTBERÖMDA
FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA HUMANISTISKA
SEKTION FÖR VINNANDE AV FILOSOFISK DOKTORSGRAD
TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES
Å GUSTAVIANUM LÖRDAGEN DEN
16 MAJ 1942 KL. 10 F. M.

AV

HERJE ÖBERG
FIL. LIC. AV NORRLANDS NATION

UPPSALA 1942
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548007_0011

Herje Öberg

GULDBRAKTEATERNA

FRÅN NORDENS FOLKVANDRINGSTID

GULDBRAK-TEATERNA

FRÅN NORDENS FOLKVANDRINGSTID

AV

HERJE ÖBERG

UPPSALA 1942

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Avhandlingen är utgiven med anslag från
Humanistiska fonden.

Till

Minnet av min Far

FÖRORD.

Första upprinnelsen till denna avhandling var en uppsats, som för flera år sedan under professor Sune Lindqvists ledning ventilerades på seminariet för nordisk och jämförande fornkunskap i Uppsala. Därmed väcktes också intresset för guldbrakteaterna, och detta intresse ledde till ett allt mer ingående studium av dessa i mångt och mycket sällsamma guldarbeten, vilka ställa arkeologen inför så många intressanta men svårlösta problem. Då undertecknad nu framlägger resultaten av de många årens arbete, är det icke med anspråk på att ha kunnat lösa alla de gåtor, som äro förknippade med brakteaterna. Enär jag icke är runolog har jag varit nödsakad att helt avstå från sysslandet med brakteaternas runor, och vidare har jag endast kortfattat berört bildtolkningsfrågor. Huvudvikten i denna avhandling har i stället lagts på att söka utreda de olika typernas uppkomst och utveckling samt släktskapsförhållanden till varandra. Och här hoppas jag att mitt arbete skall komma att vara den framtida brakteatforskningen till nytta.

För att få bredast möjliga underlag för mina undersökningar har jag sökt att få med så många brakteater som möjligt (dock naturligtvis endast exemplar, som tillhöra folkvandringstiden; de gotländska brakteaterna från sen Vendeltid och vikingatid har jag sålunda inte haft anledning att befatta mig med). Men säkerligen ha ändå brakteater tillvaratagits, om vilka jag icke äger kännedom, och mina fyndförteckningar kunna därför icke garanteras vara absolut fullständiga. Dock är det bearbetade materialet så fylligt, att de eventuellt förbisedda fynden knappast kunna förrycka undersökningsresultaten — om dessa annars äro riktiga.

Till sist är det mig en kär plikt att framföra några tacksägelser. Först och främst vänder jag mig då med uppriktig tacksamhet till min lärare och vän, professor Sune Lindqvist, som givit mig uppslaget till detta arbete och som sedan följt dess fortskridande med ett hela tiden lika oförminskat intresse. Jag vill också passa på tillfället att tacka vännen Allan Fridell, amanuens vid Museet för nordiska fornsaker i Uppsala, för stort tillmötesgående vid boklån och dylikt. Till tjänstemännen vid Statens Historiska Museums bibliotek och arkiv uttalar jag ävenledes mitt stora tack för värdefull hjälp. Till K. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademien står jag i tacksamhetsskuld för lån av klichéer och fotografier, och vidare ber jag att få uttala mitt vördsamma tack till Humanistiska fonden för ett välkommet anslag. Innerlig tacksamhet känner jag mot min mor och bror, utan vilkas ekonomiska hjälp det varit mig omöjligt att föra detta arbete fram till gradualavhandling. Och slutligen mitt varma tack till min kära hustru för hjälp med bl. a. korrekturläsning.

Stockholm den 27 april 1942.

Herje Öberg.

INNEHÅLL.

Sid.

Förord 7

I. Inledning 11

II. Brakteater härledda ur klassiska mynt och medaljer och dylikas mer omedelbara efterbildningar 26

1. Härledningar ur huvudsakligen aversframställningar 26
C-brakteaterna 26
Grupp A 26
De egentliga C-brakteaterna 36
Typ A 37
Grupp C I 37
C-brakteaternas av första huvudtypen uppkomst 49
Grupp C II 65
Grupp C III 70

Ytterligare härledningar ur de sydsvenska brakteaterna 73
Grupp C IV 74
Grupp C V 79
Grupp C VI 82
Förhållandet mellan grupperna C IV—VI 86
Grupp C VII 91

Typ B 91
Grupp C VIII 91
Grupp C IX 94
Grupp C X 97
C-brakteaternas av andra huvudtypen uppkomst 98

Grupp C XI 102

Typ C 104
Grupp C XII 105
Grupp C XIII 108
C-brakteaternas av tredje huvudtypen uppkomst 112

Grupp C XIV 115

Översikt av C-brakteaterna 121

Sid.

B-brakteater ur grupperna B I och B II 122
Grupp B I 122
Grupp B II 124

2. Härledningar ur reversframställningar 128
Grupp B III 128

III. D-brakteaterna 131

Första avdelningen 133
Grupp D I 133
Grupp D II 135
Grupp D III 136
Grupp D IV 141
Grupp D V 150
Grupperna D III—V, inbördes ställning 155

Grupp D VI 160

Andra avdelningen 161
Grupp D VII 161
Grupp D VIII 163
Grupp D IX 167
Grupp D X 173
Grupp D XI 178
Förhållandet mellan grupperna D IX, D X och D XI 180

Översikt av D-brakteaterna 186

IV. De olika brakteatområdena 189

V. Sammanfattning 236
Bildförändringarna och orsakerna härtill 244

VI. Kronologisk översikt 248

VII. Till frågan om brakteatbildernas betydelse 265

Fyndförteckningar 272

Fyndkartor 302

Litteraturförteckning 306

Illustrationer fig. 1—122.

I. Inledning.

Bland de fornsaker, som tidigast dragit till sig uppmärksamheten, äro folkvandringstidens guldbrakteater. Ehuru deras första upphov är att söka hos klassiska mynt och medaljer (varom mera nedan), äro de dock här uppe i Skandinavien förfärdigade arbeten, och i denna egenskap äro de av det största intresse för den nordiska arkeologiska och även filologiska forskningen.

Brakteaterna ha säkerligen åtskilligt att berätta, ehuru ännu mycket är höljt i dunkel. Först och främst ha vi bildframställningarna, vilka man gärna vill tro äga samband med under denna tid kurserande mytiska föreställningar och kanske även — beträffande vissa av de s. k. B-brakteaterna — med sagans händelser och gestalter. Vidare bär ett icke ringa antal av brakteaterna kortare eller längre runinskrifter, vilkas slutgiltiga tolkning, i den mån sådan är möjlig, är ett intresse för både arkeologer och filologer. Och till sist äro brakteaterna också i vissa fall prov på förnämligt hantverk. Men även där hantverket icke står synnerligen högt eller t. o. m. lågt, äro brakteaterna av konsthistoriskt intresse, D-brakteaterna såsom bärare av en i viss mån egenartad djurornamentik, och A-, B- och C-exemplaren såsom den talrikaste klassen av fornsaker, som bära antropomorfa bilder, och vissa brakteater slutligen också genom de dekorativa element, som uppträda på bårderna.

Ett ofrånkomligt villkor för att i nu sagda avseenden kunna dra största möjliga nytta av brakteaterna är emellertid att känna deras historia, d. v. s. deras uppkomst och utveckling, vari innefattas ett så omsorgsfullt utredande som möjligt av det inbördes sammanhanget mellan olika präglar, och i vad mån dessa äro utgångsformer och typskapande eller blott i högre eller lägre grad osjälvständiga sekundärarbeten.[1] Det är också nödvändigt att söka fastställa tiden för

[1] På grund av guldsmedernas under denna tid ringa självständighet vid förfärdigandet av sina stansar och pressformar låta sig i allmänhet präglingsvarianterna

dessa fornsakers uppträdande samt att beakta de olika präglingstypernas geografiska fördelning och därvid söka bringa klarhet i, i vad mån brakteaterna äro allnordiska eller endast mer eller mindre lokalt begränsade företeelser, och slutligen, så vitt det är möjligt, försöka finna orsakerna till typskillnaderna mellan de olika delområdenas brakteatbestånd. Genom ett noggrant hänsynstagande till dylika faktorer kan faran för vantolkningar, om också naturligtvis inte helt elimineras, så dock begränsas.

Bernhard Salin var den förste, som fullkomligt riktigt vid sin behandling av brakteatproblemet utgick från i det föregående skisserade grunder. I sitt normgivande arbete, De nordiska guldbrakteaterna i ATS. 14: 2, uppdelar Salin först brakteaterna på olika präglingstyper och får därvid också fram skillnaderna i de olika typernas utbredningsfrekvens.[1] På denna fasta grund arbetar sedan forskaren vidare och når fram till viktiga resultat.

Salins brakteatutredning var skickligt upplagd och likaså skickligt bedriven, men på grund av andra göromål fick han ej tid att fullfölja sina undersökningar.

Även i sitt senare stora verk, Die altgermanische Thierornamentik, s. 216 ff., har Salin berört brakteatfrågor. I detta senare arbete synes han emellertid på en väsentlig punkt ändrat mening beträffande utvecklingsgången (se nedan).[2]

Salin är nu emellertid icke den ende, som sysslat med brakteatfrågan. Både före och efter honom ha andra forskare skärskådat problemet från olika sidor.[3]

uppdela på ett större antal serier, vilka i sin tur kunna sammanföras till ett mindre antal stamträd.

[1] Detta Salins grepp om ämnet synes mig vara det riktiga, och det enda, som kan leda till bestående resultat, ty först genom att inringa de olika präglingstyperna i ett vederhäftigt typologiskt system — alltså skaffa sig bredast möjliga statistiska bas — kan man med hopp om framgång angripa även andra uppgifter inom brakteatproblemet. Risken för felslut blir mindre.

[2] Salins liksom flera andra av de nedan nämnda författarnas arbeten äro här omnämnda endast i förbigående, enär i dessa arbeten framställda hypoteser mer eller mindre utförligt komma att debatteras längre fram i avhandlingen.

[3] I den följande historiken över den brakteaterna behandlande litteraturen är blott ett representativt urval upptaget — åtskilliga här icke upptagna arbeten nämnas f. ö. längre fram i detta arbete — bl. a. beroende på, att det för underteck-

I ett arbete, Odinskultens härkomst, har *Sune Ambrosiani* ägnat uppmärksamhet åt brakteaterna. Forskaren pekar här på ett troligt samband mellan kejsarkulten i det romerska riket och brakteaternas gudaavbildningar (a. a., s. 20 ff.).

Den som först gjorde brakteaterna till föremål för en mera omfattande vetenskaplig bearbetning var den danske forskaren och museimannen *C. J. Thomsen*. I Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie 1855, s. 265 ff. tar han nämligen upp brakteatproblemet till behandling i en uppsats betitlad Om Guldbracteaterne og Bracteaternes tidligste Brug som Mynt, ett för sin tid gott arbete. Till brakteaterna för han emellertid icke endast folkvandringstidens exemplar utan även flera andra och senare typer och får på så sätt en brakteattid på i runt tal 600 år.[1]

Vad de nordiska brakteaternas användning och betydelse angår, håller Thomsen före, att de böra betraktas som amuletter, och att bilderna och tecknen hänsyfta på nordiska myter. Han anser sålunda som möjligt, att man i brakteater, på vilka utom centralfiguren uppträder en fågelbild, har att se Odensamuletter och i exemplar, som bära hakkors, Tors bild. 1870 gjordes i Aarbøger av den likaledes danske arkeologen *J. J. A. Worsaae* ett tolkningsförsök av brakteaterna (Om Forestillingerne paa Guldbracteaterne, s. 382 ff.), där författaren för ett antal exemplar tog Sigurdssagan till utgångspunkt. Han ansåg dock, att även Tors bild kunde återfinnas på en viss typ (där djuren bära hakskägg). Däremot höll han vid denna tidpunkt före, att några belägg för att också Oden var representerad icke funnos. Vad bildframställningen på det stora antal brakteater, där ett människohuvud vilar på ett behornat djur utan hakskägg, kunde ha för betydelse, lämnade han därhän.

I ett tolv år senare utgivet arbete, The industrial arts of Denmark, har emellertid Worsaae i mångt och mycket ändrat åsikt i tolkningsfrågan. Sålunda nämner han här ingenting om sina tidigare lancerade

nad näppeligen är möjligt att känna till varje ställe i den rikhaltiga arkeologiska litteraturen, där brakteater överhuvud taget blivit omnämnda.

[1] De brakteater, som Thomsen anser vara av nordisk upprinnelse för han under sin avdelning B.

I Annaler refereras beträffande avbildningar till det två år senare utgivna arbetet Atlas for nordisk Oldkyndighed, vilket stora verk fortfarande är av ovärderlig betydelse.

Sigurdsfunderingar utan låter bildframställningarna anknyta till Oden, Tor och Frö (a. a., s. 167 ff.), alltså även till den förste i hans föregående arbete uteslutna gudomligheten. Dock anser han, att Odensbrakteaterna äro jämförelsevis sällsynta.

Efter en helt annan och i hög grad sällsam linje gingo vid förklaringen av brakteaternas uppkomst och betydelse norrmannen *C. A. Holmboe* och dansken *Japetus Steenstrup*, i det de tolka den vanligaste framställningen på brakteaterna, ett människohuvud över ett fyrfotadjur, som emanerande från Asien. Holmboe var den som först kom upp med den kuriösa förklaringen (Præget paa nogle i Norden fundne Guldmynter og Guldbracteater fra Oldtiden i Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania 1858, s. 196 ff. samt Et Guldbracteat-Præg, som ofte forekommer, forklaret av C. A. Holmboe i Norske Vidensk.-Selskabets Forhandlinger 1869). Den nyssnämnda brakteatprägeln återgår enligt författaren ursprungligen på indoskytiska mynt, som framställa den indiske guden Siva (eller hans hustru Durga) med oxen Nanda eller Nandi. När nu buddismen infördes till Tibet, blev Sivas riddjur en tibetansk jak i stället för den indiska oxen. Steenstrup utgår från andra premisser, men även han ser i de egendomliga brakteatdjuren jakar, och den fantastiska slutsats, han efter sina utförliga resonemang drar, är, att dessa brakteater en gång förfärdigats i det fjärran Tibet, fast de hamnat i Nordens jord (Yak-Lungta-Bracteaterne etc. samt Til Forstaaelsen af Nordens »Guldbrakteat-Fænomen» i Oversigt over det kgl. danske Videnskaberners Selskabs Forhandlinger 1897, nr 1, s. 3 ff.).[1]

Att närmare ingå på de båda forskarnas fantastiska spekulationer är här icke nödvändigt — åsikten om ett ursprung för brakteaterna långt borta i Asien har f. ö. eftertryckligt bemötts av såväl Salin som Sophus Müller — men i en kort historik över brakteatlitteraturen böra deras åsikter i alla fall beröras.

Vår frejdade fornforskare *Oscar Montelius* är den, som givit brakteaternas huvudtyper de bokstavsbeteckningar (A, B, C, och D), som alltsedan dess varit gängse (Från jernåldern, 1869).[2] Detta arbete är

[1] Ingendera av de nu nämnda två vetenskapsmännen var förresten i sträng bemärkelse arkeolog. Holmboe var orientalist och numismatiker, och Steenstrup var till professionen professor i zoologi vid Köpenhamns universitet.

[2] Grunderna för hänförandet av brakteaterna under de nyssnämnda bokstavsbeteckningarna äro dock här något annorlunda än i forskarens senare järnålderskronologiska arbete.

f. ö. för brakteaternas vidkommande uteslutande en fyndförteckning, men en mycket förträfflig och fyllig sådan. Utförligast har Montelius sysslat med ämnet i Den nordiska jernålderns kronologi; SFT. 10, där särskilt brakteaterna vidkommande kronologiska spörsmål förtjänstfullt behandlats.

Även *Sophus Müller*, dansk arkeologis stora namn, har självfallet berört brakteatfrågor, utförligast i Vor Oldtid, s. 601 ff. Müller förnekar naturligtvis inte här brakteaternas egenskap av amuletter, men han är dock mest böjd att i de runda figursmyckade guldplåtarna först och främst se smycken. Ett stöd för denna uppfattning anser sig Müller finna i den omständigheten, att icke alla brakteater äro utförda med omsorg, samt att — enligt hans uppfattning — prägeln på några brakteater också har humoristiskt innehåll (ex. St. IV 99).

Om den mytiska betydelse, bilderna otvivelaktigt ha, yttrar sig Müller mycket försiktigt, i det han — med rätta — påpekar den stora osäkerhet, som vidlåder tolkningarna.

Ett omfattande tydningsförsök av brakteatbilderna gör däremot den i förtid bortgångne geniale forskaren *Knut Stjerna*. Han går härvid efter ungefär samma linje som Worsaae i sitt ovannämnda arbete i Aarb. 1870 och söker alltså att anknyta bilderna till sagodiktningen, i detta fall Beowulfkvädet (Drakskatten i Beovulf; Fornvännen 1906, s. 118 ff.).[1] Stjernas bevisföring är, ehuru intressant, dock icke övertygande, ty det är i alla fall gåtfullt att motivet — jag tänker här närmast på de s. k. C-brakteaterna — skulle bli så i högsta grad omtyckt även som skyddande amulett, om det endast alluderade på en strid mot en skattväktande drake, hur allmänt gängse föreställningarna om de händelser, som senare kommo till uttryck i dikten, än må ha varit under denna tid. Och vidare är det i så fall egendomligt, att endast *ett* motiv ur det figur- och scenrika kvädet blev föremål för ett sådant omhuldande.

Senare har *O. R. Janse* tagit upp brakteatfrågan. Först i en uppsats i Studier tillägnade Oscar Almgren betitlad Den geografiska fördelningen av folkvandringstidens skandinaviska guldbrakteater (a. a.,

[1] Den bekanta framställningen från Vendel av en ryttare åtföljd av två fåglar och ridande mot en orm anser Janse alludera på samma Beowulfmotiv som på ett stort antal C-brakteater, endast större och mera fullständigt. Sannolikare förefaller det dock undertecknad, att den nämnde Vendelryttaren föreställer Oden, vilket också torde vara den bland arkeologerna vanligaste tolkningen.

s. 81 ff.), där författaren berör den utvecklingsteoretiska frågan. Mera utförligt behandlar han brakteaterna i sin gradualavhandling, Le travail de l'or en Suède à l'époque mérovingienne, 1922, det efter Salin dittills utförligaste arbetet om (de svenska) brakteaterna. Kapitlet om dessa (a. a., s. 70 ff.) har ovedersägligen många förtjänster, men Janses förknippande av bilderna med hunnerkonungen Attila[1], varvid den icke sällan på brakteaterna förekommande fågelfiguren tydes som en jaktfalk, är dock alltför spekulativ, och några oemotsägliga bevis för sin fantasirika hypotes presterar författaren knappast. Som bevis anför han bl. a. sin tolkning av några runor som en felskrivning för namnet Atl. Själv är ju undertecknad icke runolog, men Gjessing framhåller det osannolika i, att ordet alltid skulle vara felskrivet och alltid på samma sätt (De norske gullbrakteatene, s. 166).

Huvudsakligen ur typologisk utvecklingssynpunkt har *Sune Lindqvist* skärskådat brakteaterna i Vendelkulturens ålder och ursprung (1926), Geretebrakteaten och dess likar (Fornvännen 1927, s. 217 ff.) samt i Acta archaeologica (Zur Entstehungsgeschichte der nordischen Goldbrakteaten) och har därvid framlagt originella och mycket värdefulla ehuru icke i allt oangripbara synpunkter.

I likhet med Lindqvist har *J. E. Forssander* ägnat uppmärksamhet åt frågan om brakteatbildens förutsättningar och uppkomst (Provinzialrömisches und Germanisches; Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1937, s. 87 ff.). Han följer här i huvudsak den av Lindqvist förut beträdda vägen, ehuru de båda forskarna i vissa detaljfrågor ha olika uppfattning.

En helt annan åsikt om upphovet till C-brakteatbilden förfäktas av *P. V. Glob* (Über C-brakteaten; Acta VIII, s. 275 ff.), enligt undertecknads uppfattning dock utan presterande av fullviktiga bevis.

De norska brakteaterna ha i en utförlig studie betitlad De norske gullbrakteatene (Universitetets oldsagsamlings skrifter, Bind II, 1929, s. 127 ff.) gjorts till föremål för en förtjänstfull undersökning av *Gutorm Gjessing*. I fråga om de resultat, till vilka Gjessing anser sig ha kommit, måste emellertid undertecknad i flera fall anmäla en avvikande mening.

De danska brakteaterna ha av *Carl Neergaard* i Aarb. 1915 (Guldfundene fra den efterromerske Jernalder, s. 173 ff.) behandlats med

[1] Janse utgår här liksom Worsaae 1870 från Eddan.

hänsyn till den geografiska fördelningen, varvid värdefulla inlägg i brakteatdiskussionen gjorts.

Ett intressant tillskott till brakteatlitteraturen har under de senaste åren lämnats av *Wilhelm Holmqvist* (Bidrag till frågan om de nordiska guldbrakteaternas ikonografi i Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg, 1938, s. 128 ff., och Kunstprobleme der Merowingerzeit, 1939, s. 267 ff.). Författarens försök till härledning av bildprägeln ur fornkristen konst synes mig dock icke så lyckligt.

Slutligen ha vi 1940 ännu ett bidrag till brakteatdiskussionen, vilket har lämnats av *Johs Brøndsted* i Danmarks Oldtid III, s. 296 ff. Beträffande bildtolkningen ansluter sig Brøndsted till den vanliga åsikten, att brakteatbilderna hänga samman med nordiska mytiska föreställningar, dock tar författaren icke någon särskild ställning till frågan om, *vilka* gudomligheter det kan gälla. Han håller emellertid för troligast, att bilderna återge samma gudaskepnader, som vi känna från vikingatiden, ehuru den yttre bilden kan vara annorlunda på brakteaterna, beroende på att föreställningarna om dessa gudar under folkvandringstiden måhända delvis voro förknippade med för oss nu okända myter.

Vad angår den vanliga C-bildens typologiska ursprung ansluter sig Brøndsted till en av bl. a. Gjessing och Glob omfattad i samband med behandlingen av C-brakteaterna refererad hypotes.

Även brakteaternas runinskrifter äro som nämnts av stort intresse. Bland de filologer, som utförligt sysslat med dessa, äro att nämna *G. Stephens* (The old-northern runic monuments of Scandinavia and England) och *Sophus Bugge* (Bemærkninger om Runeindskrifter paa Guldbracteater i Aarb. 1871, s. 171 ff., samt Bidrag til Tolkning af danske og tildels svenske Indskrifter med den længere Række Runer, navnlig paa Guldbracteater i Aarb. 1905, s. 141 ff.).[1]

Huvudsakligen under kronologisk synvinkel skärskådas brakteaterna av bl. a., utom Montelius i det ovan nämnda järnålderskronologiska arbetet, *Haakon Shetelig* (Arkeologiske tidsbestemmelser av ældre norske runeindskrifter i Norges indskrifter med de ældre runer III, s. 1 ff.), *Johs Bøe* (Norske guldfund fra folkevandringstiden i Bergens museums aarbok 1920—21, Hist.-antikv. række nr 2, s. 51

[1] Under utgivning är slutligen textdelen till *Lis Jacobsens* och *Erik Moltkes* verk om de danska och skånska runinskrifterna, Danmarks Runeindskrifter.

ff.) samt *Nils Åberg* (Den nordiska folkvandringstidens kronologi, s. 60 ff.).

Hittills utgivna mer eller mindre fullständiga fyndförteckningar finnas slutligen i Annaler 1855 och i Från jernåldern (för hela Skandinavien), för Sverige i Le travail de l'or etc., för Norge hos Bøe (Bergens museums aarb. 1920—21 och 1926) och hos Gjessing a. a. samt för Danmark i Neergaards a. a.

Att, som redan i början på detta kapitel nämndes, de nordiska guldbrakteaterna till sitt första upphov ha den senromerska kejsartidens medaljer och mynt, därom råder ingen meningsskiljaktighet (se bl. a. Montelius i SFT. 10, s. 68).[1]

Ursprungligen försåg man solidusmynten med en ögla eller borrade helt enkelt ett hål i myntet för att kunna begagna det som hängsmycke (Montelius: Kulturgeschichte Schwedens, s. 227). Detta visas bl. a. med all tydlighet redan av Brangstrupfyndet från det guldrika Fyen, vilken guldskatt f. ö. avspeglar förbindelserna med sydöst (jfr A. Alföldi: Eine spätrömische Helmform etc.; Acta V, s. 136 och Brøndsted a. a., s. 199).

Under den senare kejsartiden, särskilt under Constantinerna, började man jämsides med vanliga solidi att också prägla dylika med dubbel eller flerdubbel vikt för att utdelas som festgåvor och ynnestbevis till förtjänta personer, och därvid kommo inte minst med romarna förbundna germanfurstar i åtnjutande av dylika föräringar, som säkerligen till fullo uppskattades av de praktälskande mottagarna (se bl. a. Shetelig: Järnåldern i Mellan-, Väst- och Nordeuropa; De förhistoriska tiderna i Europa II, s. 344 och Lindqvist: Vendelkulturen, s. 19 f.). Ett lysande exempel på en sådan medaljsamling ha vi i den bekanta västgotiska skatten från Szilágy-Somlyó (J. Hampel: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn II, s. 15 ff. o. III, Taf. 14—31).[2]

Norden låg ju visserligen på sidan om Europas politiska och kulturella kraftcentra, och nordborna kunde självfallet inte delta i händelserna med samma intensitet som germanfolken på kontinenten, men

[1] Detta faktum var forskningen redan tidigt på det klara med (Thomsen a. a., s. 280 ff. Se också Hans Hildebrand: Svenska folket under hednatiden, s. 37).

[2] Lindqvist säger träffande med ett modernt uttryck, att man skulle kunna betrakta skatten som västgoternas »kungliga myntkabinett» (a. a., s. 19).

detta betyder ingalunda, att man här uppe var helt lämnad åt sig själv utan kontakt med kontinentens politiska och kulturella rörelser. Hela tiden Europa låg s. a. s. i folkvandringsskedets stora smältdegel och även dessförinnan var säkerligen förbindelsen mellan stamfränderna på båda sidor om Östersjön ganska livlig, och denna beröring var sannolikt av både fredlig och krigisk art. Ut- och återinvandringar, som delvis synbarligen ägt ganska stor omfattning, måste ha ägt rum. Om tidiga återinvandringar vittna de präktiga mossfynden från Vimose på Fyen och Thorsbjerg på Jylland, och senare ha vi dylika minnen i bl. a. Nydam- och Kragehulfynden. I Norge ha de rikt utrustade kistgravarna på särskilt Vestlandet tolkats som vittnesbörd om invandring (Shetelig: Norges forhistorie, s. 162 ff.). Och även vårt land har haft känning av dylika förbindelser, framför allt under 400-talet, varom en rad fynd liknande de nyssnämnda danska bära vittne. Säkerligen använde sig också äventyrslystna nordbor av möjligheten att ta värvning i de germanska hjälptrupper, som de romerska härskarna i allt mer växande omfattning voro tvingade att anlita, och även på denna väg etablerades sålunda kontakt mellan kontinenten och Norden (Lindqvist: Forntida riksbyggare; Festskrift till H. K. H. Kronprins Gustaf Adolf, s. 72 ff.).

Om förbindelse mellan norr och söder vittna också de strömmar av myntat guld, som nådde Skandinavien. Av dessa guldflöden var det västliga, som förde med sig de mynt och medaljer, vilka voro det egentliga underlaget för brakteattillverkningen (Lindqvist: Den svenska folkvandringsstilens uppkomst; Rig 1919, s. 66). Mer än hälften av mynten i denna västliga guldström, som kommit över Rhen, äro utgångna från galliska myntverk (uppgiften är från 1926 hos Sture Bolin: Fynden av romerska mynt i det fria Germanien, s. 292).[1] Emellertid är det sannolikt, att även sydöstliga impulser spelat en framträdande roll vid uppkomsten av brakteaterna. Först och främst Lindqvist och efter honom Forssander ha påvisat dessa västgotiska inflytelser (Lindqvist: Vendelkulturen, s. 19 ff. och Geretebrakteaten, s. 223 ff., Forssander a. a., s. 87 ff.). Den av Lindqvist påvisade detaljen med ansiktsmasker på ett antal nordiska brakteater och dessa maskers samband med ansiktsmaskerna på infattningen till den i Szilágy-Somlyóskatten ingående Gratianusmedaljen får härvid till-

[1] Jfr Shetelig: The origin of the Scandinavian style during the Migration period; Archaeologia LXXVI, s. 117.

mätas den allra största betydelse.[1] Forssander drar av dessa otvetydigt påvisbara förbindelser den slutsatsen, att den ursprungliga brakteatframställningen icke fått den direkta impulsen från romarriket, utan att denna snarast kommer från västgoterna i sydöstra Mellaneuropa.[2] Att fälla ett kategoriskt omdöme om varifrån själva uppslaget till brakteatpräglingen kommit kan dock vara svårt. I en del fall, exempelvis för de nyssnämnda brakteaterna med ansiktsmasker äro som sagt visserligen sydöstliga inflytelser tydliga, men för de i Danmark funna A-brakteaterna av tidig typ behövs icke nödvändigtvis antagas sydöstliga impulser.

Enligt A. W. Brøgger uppträda i Norden fem klassiska originalmedaljer, varav två från Norge och tre från Danmark, och elva mera omedelbara efterbildningar av dylika medaljer (Ertog og øre, s. 47 ff.).[3] De dubbelsidiga efterbildningarna, som åtminstone teoretiskt stå närmast de antika originalen, följa i allmänhet, så gott det nu går, sina förebilder men nå aldrig upp till någon högre konstnärlig dignitet. Men vi skola här icke syssla med dessa relativt originaltrogna kopior, då dessa i detta sammanhang äro av mindre intresse[4], utan i stället ägna vår uppmärksamhet åt ett par mera särspräglade skapelser.

---

[1] Brakteaternas med ansiktsmasker utpräglade sydöstliga utbredning är också i sin mån ett stöd för Lindqvists åsikter i detta fall.

[2] Till denna åsikt är också Holmqvist böjd att ansluta sig (Kunstprobleme der Merowingerzeit, s. 268). Se också Åberg: Till belysande av det gotiska kulturinslaget i Mellaneuropa och Skandinavien; Fornvännen 1936, s. 274.

[3] Häri har emellertid Brøgger också inräknat A-brakteaterna från Broholmsfyndet på Fyen. Till de av B. uppräknade efterbildningarna komma nu ytterligare ett par exemplar: En medaljefterbildning från Aneby, Bredestads sn i Småland, vilken medalj enligt Arbman, som närmare beskrivit smycket, återgår på den grupp efterbildningar av romerska medaljer, som tillhöra 300-talets slut (En barbarisk guldmedaljong från Småland; Fornv. 1936, s. 58 f.), och en efterbildning från Sundsvallstrakten (Forssander a. a., f. 36).

[4] En liten medaljefterbildning, Mauland, Time sn på Jæren (fig. 123) påkallar dock vår uppmärksamhet. Den har nämligen med största sannolikhet varit förebilden för fem från samma stans emanerande brakteater (fig. 124) tillhörande ett brakteatfynd från *Sletner* (Eidsbergs sn i Östfold). I varje fall måste den, som förfärdigat brakteatstansen haft ett Maulandmedaljen mycket liknande exemplar att gå efter. Dessa Sletnerbrakteater äro av största intresse på den grund, att de mig veterligen äro de enda C-brakteater (ty som sådana få de väl trots allt räknas), som med absolut visshet kunna sägas ha haft en reversprägel till förebild. Någon roll för utvecklingen ha dock dessa Sletnerexemplar icke spelat, och något sammanhang

Fig. 123. Medaljefterbildning. Guld. Mauland, Time, Jæren. 1/1.

Fig. 124. Guldbrakteat. Sletner, Eidsberg, Östfold. O. 1/1.

Fig. 125. Medaljefterbildning. Guld. Tunalund, Hjälsta, Uppland. S. 420. 1/1.

På en norsk medaljefterbildning från Grytten, Åk i Romsdal (a. a., pl. I, f. 4), möjligen en efterbildning av ett mynt från Magnentius (350—353) (Shetelig: Arkeologiske tidsbestemmelser, s. 52), har kejsarmanteln baktill avslutats med ett fågelhuvud. Detta avsteg från förebilden visar, att medaljmästaren var på väg att frigöra sig från förebilden. På Tunalundsmedaljen, Hjälsta sn i Uppland (fig. 125), har man gått ännu ett steg längre och ersatt hela manteln med en fågel, en i och för sig som det förefaller fullkomligt meningslös förändring, vilken emellertid tyder på, att tidens guldsmeder inte alldeles saknade fantasi, om denna också rörde sig inom tämligen begränsade cirklar, bunden vid förkärleken för zoomorfa motiv.

När man ser dessa förändringar, till synes företagna utan annan orsak än fantasiglädjens, ligger det intet orimligt i att tänka sig kejsarmanteln omändrad även i ett fyrfotadjur, helst då man i det senare fallet förmodligen även kunde i förvandlingen inlägga en

med de nästan uteslutande i Danmark uppträdande brakteaterna med mer eller mindre fullständig ryttarbild ha de icke.

religiös-magisk tanke: den gudomlige kejsaren förvandlades till en nordisk gud. Att mantelns förvandling till en fågel icke kom att spela någon vidare roll, sammanhänger antagligen med att en dylik förändring för vederbörande icke hade någon mening. Visserligen finna vi några brakteater, vilka väl närmast få räknas till A-typen, där fågelmotivet i manteln levt kvar, men dessa exemplar äro undantag. Vi ha då först och främst en brakteat från *Holmetorp*, Algutsrums sn

Fig. 126. Guldbrakteat, Holmetorp, Algutsrum, Öland. S. 504. 1/1.

på Öland (fig. 126).[1] Brakteatmästaren har här fullkomligt excellerat i fågelhuvudavslutningar, i det att manteln både framtill och baktill slutar i fågelhuvuden och likaså håret (eller hjälmen?). Detta öländska exemplar har med allra största sannolikhet tjänat som förebild för en mycket liknande brakteat från *Björnerud*, Sande pgd i Vestfold (Gjessing, f. 8), som emellertid visar ett sämre utförande. Från *Selvik*, Höle sn i Rogaland kommer slutligen en brakteat (Gjessing, f. 9), som av allt att döma i sin tur är en efterbildning av Björnerudsexemplaret (a. a., s. 134).[2]

[1] Som i många andra fall har man bland forskarna varit oense om kategoriplaceringen. Montelius för fig. 126 till B eller C (Fjå. s. 50, fd 358). Janse för den till B (Le travail de l'or, s. 133, nr 237) och likaså Åberg (Kalmar läns förhistoria, s. 140). Däremot räknar såväl Shetelig som Gjessing denna typ till A (Shetelig a. a., s. 55 och Gjessing a. a., s. 134).

[2] Dessa tre brakteatfynd peka f. ö. ovedersägligen på öst-västliga förbindelser, varom mera sedan. Visserligen har Norge två präglar av detta slag, medan Sverige bara har en, men på grund av Holmetorpsbrakteatens ursprungligare utseende är

Stundom ersatte de vid den nya formen för guldsmide, medaljprägling, självfallet mycket ovana nordiska guldsmederna den s. a. s. äkta dubbelsidigheten (samma guldstycke präglat på båda sidor) med en, om uttrycket tillåtes, falsk dubbelsidighet, i det att de lade två brakteater mot varandra, vilka infattades. Därigenom åstadkoms dubbelsidighet samtidigt som man undslapp en del av de tekniska svårigheter, som utan tvivel voro förbundna med framställandet av »äkta» tvåsidiga medaljer. Men utbrett blev inte heller detta förfaringssätt. Att i stället tillverkningen av tunna ensidiga hängsmycken, alltså i egentlig mening brakteater, slog igenom, hade väl emellertid icke uteslutande sin grund i den bekvämare tekniken. Även andra faktorer spelade nog in. Sålunda fann man det väl onödigt med både åtsides- och frånsidesbild, när i alla fall endast den ena sidan var avsedd att exponeras. Och vidare var säkerligen sparsamhet en bidragande orsak, ty även under den »guldrika» folkvandringstiden måste guldet ha varit en mycket dyrbar och, absolut sett, även en tämligen sällsynt metall.

Den nämnda efter Montelius använda indelningen av brakteaterna i fyra större grupper eller avdelningar, A, B, C och D, är kanske icke i allo så lyckad, enär blott D-gruppen är en från de övriga skarpt avgränsad enhet. Eftersom beteckningarna emellertid blivit så inarbetade i den arkeologiska forskningen, ha de av undertecknad bibehållits, dock med vissa förändringar. Till B-kategorien har jag sålunda uteslutande fört brakteater, som visa helfigur, och denna avdelning har därför i detta arbete blivit mindre än hittills vanligen brukligt. En följd härav är emellertid, att A-kategorien i stället i motsvarande grad fått ökat omfång, emedan jag dit fört icke blott A-brakteater i hävdvunnen mening — alltså exemplar mer eller mindre direkt anslutande sig till romerska mynt och medaljer och deras mera omedelbara efterbildningar — utan även brakteater, som efter min uppfattning äro utvecklingar ur, vad man anser, de egentliga A-brakteaterna (och medaljefterbildningarna) utan att tillhöra C-brakteaternas, i inskränkt bemärkelse, krets eller B-brakteaterna i den snävare mening, som undertecknad fattar dessa.

Största förändringarna ha dock vidtagits i fråga om uppställningen.

det, som Gjessing framhåller (a. a., s. 144), säkerligen i detta fall så, att influensen gått från Sverige till Norge och icke tvärtom.

För det första har jag behandlat A-brakteaterna endast som en särskild grupp under C. Enligt min åsikt är det ingen större tidsskillnad mellan A och C, även om A börjat något tidigare. Men på ett visst inte alltför sent stadium måste båda kategorierna ha varit samtidiga. Visserligen har A betytt en del för utvecklingen av C, men detta är dock knappast att fatta så, som om C huvudsakligen utvecklats ur A. Snarast är det fråga om en gemensam rot i klassiska mynt och medaljer, och från detta gemensamma stamträd ha sedan utgått två grenar, den ena något tidigare resulterande i A och den andra, som höll sig länge frisk och nådde verklig blomstring, resulterande i C (fig. 127).

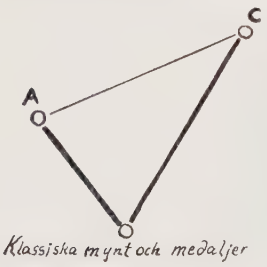

Fig. 127.

De s. k. B-brakteaterna har jag indelat i tre grupper med i huvudsak samma innehåll, som Salin givit dem (ATS. 14). De två första grupperna har jag fört tillsammans under samma större rubrik »Härledningar ur huvudsakligen aversframställningar» som A och C, men placerat dem *efter* C. Den tredje gruppen har erhållit en särskild överrubrik »Härledningar ur reversframställningar». Även med denna uppställning kunna således B-brakteaterna behandlas i följd men samtidigt under iakttagande av deras sannolikt olika ursprung. Men förfarandet har också fört med sig en ändring i den sedvanliga gruppnumreringen av dessa brakteater. I detta arbete motsvarar därför B I Salins grupp »Naken man», tab. III (Janses kategori B: 2), B II motsvarar delvis Salins grupp »Springande man», tab. IV (Janses kat. B: 3), medan slutligen B III har sin motsvarighet i Salins grupp »Victoria krönande segervinnare», tab. II (Janses kat. B: 1).

Som avslutning på detta inledningskapitel är till sist att nämna några ord om den teknik, i vilken brakteaterna äro framställda. Något närmare kan jag dock icke ingå på de olika tekniska förfaringssätten, främst beroende på att originalmaterialet på grund av tiderna icke är tillgängligt.[1]

De äldsta brakteaterna äro emellertid präglade och guldplåtens baksida är alltså slät. Senare, troligen dock på ett ganska tidigt stadium, började man också använda pressningsförfarande, d. v. s.

[1] En uttömmande behandling av tekniken förutsätter dessutom en sakkunskap i guldsmide överhuvud taget, som lekmannen ju vanligen inte besitter.

guldplattan lades mot ett mjukare underlag, varvid pressformens figurer kommo att framträda upphöjda med motsvarande fördjupningar på plåtens andra sida.[1] Salin tror sig finna, att präglingsstansen och pressformen ha varit gjorda av olika material, den förra möjligen av något slags metall och den senare eventuellt av någon sorts träslag. På grund av vissa iakttagelser, som han anser sig ha gjort, uttalar han också den förmodan, att själva brakteatplåtarna ej äro hamrade utan gjutna (De nordiska guldbrakteaterna, s. 29 ff.).

Presstekniken kom så småningom att bli den föredragna, väl dels på grund av att detta förfaringssätt var metallbesparande — man kunde ju här använda en mycket tunn guldplåt — och väl dels på grund av att arbetet på så sätt bör ha blivit lättare att utföra. Vid D-brakteaterna har presstekniken också helt slagit igenom.

Visserligen äro i stort sett de pressade brakteaterna senare än de präglade, men att därför betrakta varje enskild pressad brakteat som yngre än varje enskilt präglat exemplar kan man knappast. Som Salin anmärker, torde det i viss mån ha berott på plåtens tjocklek, huruvida det ena eller andra förfaringssättet användes (a. a., s. 81).[2]

Brakteatbilden (inom A, B och C) åtföljes nästan alltid — och detta gäller såväl präglade som pressade exemplar — av upphöjda konturlinjer, ursprungligen avsedda att upphjälpa den mer eller mindre valhänt uftörda reliefen. Konturlinjetekniken, om man så får säga, uppträder mycket tidigt och håller sig sedan ända till D-brakteaternas uppträdande. Dessa skilja sig nämligen i fråga om konturlinjens användande radikalt från exemplaren inom de övriga kategorierna, i det att på D-brakteaterna det är mycket sällsynt att finna dylika linjer. Tvivelsutan sammanhänger detta med, att man i och med denna huvudtyp funnit sin helt egna konstnärliga form, där extra konturlinjer icke blott skulle varit onödiga för att framhålla, vad man ville visa, utan direkt skulle ha förgrovat bilden och gjort den onödigt klumpig, och om än tidens nordbor hade liten eller ingen känsla för naturalism i konsten, hade de i varje fall — i stort sett — ett utpräglat sinne för det dekorativa.

I vad som f. ö. rör tekniska frågor i samband med brakteaterna, hänvisar jag till Salins a. a. samt Lindqvists arbete, Geretebrakteaten.

[1] De rika mönster, som förekomma i bårderna på framför allt exemplar tillhörande Salins sydsvenska avdelning, ha gjorts med särskilda stämplar och äro alltså icke utskurna i den ursprungliga stansformen.

[2] Vid, så vitt jag vet, blott ett enda tillfälle är brakteatbilden graverad, fig. 20 (Vä i Skåne).

II. Brakteater härledda ur klassiska mynt och medaljer och dylikas mer omedelbara efterbildningar

De brakteater, för vilka en dylik härledning är sannolik, utgöra det långt övervägande antalet av samtliga brakteater. Hit höra nämligen icke blott A- utan även C- och B-brakteaterna. Inom denna huvudavdelning kunna sedan urskiljas tvenne underavdelningar, som jag benämnt »Härledningar ur huvudsakligen aversframställningar» respektive »Härledningar ur reversframställningar».

1. Härledningar ur huvudsakligen aversframställningar

C-brakteaterna

Som sorterande under denna avdelning, vilken, även om man borträknar de hit förda brakteaterna av A-typ, är den ojämförligt största, har jag utom A-gruppen, vari jag behandlat de s. k. A-brakteaterna, upptagit fjorton egentliga C-grupper.

Grupp A

I fråga om förstklassigt arbete tar bland de egentliga A-brakteaterna det vid *Torp* på ön Senoren, Ramdala sn i Blekinge funna exemplaret (fig. 1) utan ringaste tvekan första priset. Med denna för en brakteat ovanligt nära anslutning till en romersk förebild visar Ramdalaexemplaret också, att det tillhör de allra tidigaste brakteaterna. Då Forssander i sitt o. a. a. (s. 90 ff.) redan ingående behandlat Ramdalabrakteaten, är det i detta arbete onödigt att närmare uppehålla oss vid den, och vi skola därför endast i korthet beröra några av de viktigare spörsmålen kring densamma. Forssander hänvisar på likheten emellan randdekoren på Ramdalabrakteaten — bestående av tre kretsar med ingraverade trekantsmönster — och

västgotiska medaljer, men anser dock icke, att brakteaten bör betraktas som utgången från en kontinental verkstad. Trots sin nästan klassiskt rena prägel uppvisar nämligen denna blekingska brakteat drag, vilka måste anses vara nordiska. Sålunda är den »inskription», som omger kejsarbilden sammansatt av meningslösa bokstavsliknande tecken, något som enligt den citerade forskaren aldrig är fallet på motsvarande donaugermanska arbeten. Vid närmare eftersyn är det också en del företeelser hos själva bilden, som tyda på nordiskt ursprung; ögat är ganska stelt och schematiskt utformat, näsan har fått sin modellering upphjälpt med en visserligen svag konturlinje, och hårfästet är återgivet på samma schablonmässiga sätt som på flera andra A-brakteater. Vidare är, som Forssander framhåller, manteln framställd på nordiskt maner med raka vinkelbrutna linjer. Den från axelagraffen nedhängande mantelfliken är också återgiven på sätt som här uppe i Norden var vanligt, fast något mindre schematiskt.

Fastän ej fullt nående upp till samma nivå som Ramdalaexemplaret intar dock en brakteat från *Tjurkö*, Augerum sn (fig. 2), också i Blekinge och ej så långt från Senoren, en framstående plats. I detta fall har emellertid förebilden varit en annan, av den typ där kejsaren är avbildad med »gestus», d. v. s. håller den ena handen upplyft framför ansiktet.[1] Att denna Tjurköbrakteat också den är ett nordiskt arbete, framgår omedelbart icke blott av tekniken utan också av en annan sak. Framför kejsarens ansikte befinner sig nämligen en fågel, vilket djur vi sedan flera gånger skola möta på brakteaterna, dock, bortsett från ett par norska exemplar, vilkas anslutning till gruppen emellertid måste betraktas som oviss, icke på någon ytterligare A-brakteat.[2] Även nämnda Tjurköbrakteat bär en »inskrift», där tecknens karaktär blivit föremål för mycket olika bedömning.[3]

[1] Jfr ex. F. Gnecchi: I medaglioni romani I, tav. 16, f. 3.

[2] Forssander härleder, sannolikt med all rätt, fågeln på Tjurköexemplaret och andra brakteater ur ett visst slag av kejsarmedaljer, där imperatorn i sin uppräckta hand håller ett klot, på vilket står den bevingade segergudinnan (ex. Gnecchi I, tav. 10, f. 8). Men därom och om andra frågor rörande brakteaternas fågelmotiv längre fram i detta arbete.

[3] Thomsen talar om »tildeels romerske Bogstaver» (Annaler 1855, s. 288 f.), medan Stephens tolkar tecknen såsom runor (The old-northern runic monuments II, s. 521, nr 4). Montelius å sin sida betraktar tecknen som barbariska imitationer av romerska bokstäver (Fjå., s. 49, fd 353). Även Forssander anser, att det rör sig om ett vanställande av förebildens latinska omskrift (a. a., s. 93). Janse slutligen tolkar

Såväl för Ramdalabrakteaten som för exemplaret från Tjurkö — vilka f. ö. väl snarast få betraktas som produkter från samma konstnärliga skola ehuruväl icke utgångna från samma verkstad — antar Forssander, att förebilderna äro att söka i medaljer och mynt från tiden mellan Constantius och Gratianus (a. a., s. 93).

A-brakteaternas utbredning är utpräglat sydvästlig, men utom de nu nämnda exemplaren från Ramdala och Tjurkö ha vi i alla fall ytterligare några brakteater från Östsverige[1], i det att på Gotland fyra exemplar av A-typ upphittats.

Från *Rosendal* i Follingbo sn föreligger en brakteat (fig. 3), visserligen rått utförd men i alla fall stående relativt nära den klassiska förebilden.[2] Icke präglad med samma stans men i alla fall mycket lika Follingboexemplaret är en brakteat funnen på prästgårdsägorna i *Vänge* sn (Fjå. pl. 1, f. 3). Brakteaterna kunna mycket väl vara utgångna från samma guldsmedsverkstad, ehuru det kanske icke är samme man, som förfärdigat båda.

Från *Kejlungs* i Lärbro sn härstammar en brakteat med en rätt egendomlig prägel (Sal. f. 37). Över manshuvudet har man placerat en figur, delvis dold av brakteatöglan, vilken figur Salin tolkar som en fågel. Framför pannan äro tre små kretsar, och sådana kretsar skola vi även möta på några andra A-brakteater och även på dylika av B-typ. De egendomliga linjer, som utgå från halsens nedre del och framför ansiktet sluta i en kvistliknande figur, är Salin böjd att uppfatta som en relikt av en uppräckt kejsararm med en Victoriabild, men på grund av att inga mellanformer finnas, vågar han icke uttala sig säkert (a. a., s. 19, not 1). Någon annan godtagbar förklaring på dessa linjer, än den Salin sökt giva, torde dock näppeligen kunna presteras.

Utom dessa tre nu nämnda A-brakteater finnes på Gotland ytterligare en tunn ensidigt präglad efterbildning av ett mynt, vilken efterbildning väl får räknas som brakteat.[3] Brakteaten (Sal. f. 38) uppges

tecknen som grekiska bokstäver, vilka bilda ordet Attila. Om nämnde författares attilatolkning se också ovan s. 16.

[1] Brakteaten från Holmetorp (fig. 126) är redan tidigare nämnd (se s. 22).

[2] På Rosendalsbrakteatens baksida finnas ett antal mer eller mindre S-lika figurer, som av Stjerna tolkas som ormar (Drakskatten i Beovulf, s. 137).

[3] Åtminstone upptas denna myntefterbildning som brakteat av Salin (a. a., s. 20 och tab. I, s. 99). I Janses förteckning över de gotländska brakteaterna (a. a., s. 134 ff.) är exemplaret däremot icke medtaget.

vara hittad i *Hablingbo* sn. Det i detta fall intressanta är, att man på Gotland funnit tvenne mynt, där åtsidan präglats med samma stans som brakteaten. Av dessa bägge mynt är det ena dessutom från en grav från Havor i samma socken som brakteaten. Det andra myntet, från Kälder i Linde sn — f. ö. av största intresse därför att det varit instoppat i den dödes mun — har en »omskrift» av latinska bokstäver, ehuru fullkomligt meningslöst sammanställda.[1] Rester av denna »skrift» synas på såväl Havormyntet som på brakteaten.

Av dessa mynt och brakteatfynd från Hablingbo och Kälder drar Almgren den slutsatsen, att inflytelser från den constantinska tidens myntström också nått Gotland, men via Danmark (a. a., s. 97). Som förf. i detta sammanhang påpekar, visar också ett antal C-brakteater (mina grupper C VIII och C IX) på dansk-gotländska förbindelser.

Det antas ju, att det huvudsakligen varit den constantinska tidens mynt och medaljer, som tjänat som förebilder till de tidigaste brakteaterna. En full bekräftelse på att detta antagande i åtminstone tvenne fall är alldeles riktigt ha vi också. Den ena upplysningen lämnas av tvenne danska brakteater och den andra av en norsk.

Från ett mycket rikt skattfynd vid *Broholm* på Fyen (Gudme sn i Svendborg amt) komma bl. a. två brakteater (fig. 4) från samma stans.[2] Prägeln visar tvenne i profil framställda huvuden, tämligen väl återgivna, men dock icke av samma kvalité som imperatorshuvudet på Ramdalabrakteaten. Runt om löper en inskription, vars förra hälft är meningslös, medan den senare delen erbjuder ett desto större intresse. Här kan man nämligen tydligt läsa TANSPFAVG. På brakteatens förebild har man alltså läst Constans P(ius) F(elix) Aug(ustus), en vanlig inskrift på denne kejsares mynt.[3]

[1] O. Almgren: Ett guldmynt från en gottländsk graf; Studier tillägnade Oscar Montelius, s. 89 ff. Se också ÄEG., s. 130. Almgren och Birger Nerman betrakta Källdermyntet som en »dödsobol», vilket även Stjerna gör (Essays on Beowulf s. 101 ff.), medan däremot Helge Rosén har den uppfattningen, att det rör sig om en demonfördrivande amulett (Om dödsrike och dödsbruk i fornnordisk religion, s. 96).

[2] F. Sehested: Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm, s. 202 ff. och Pl. XLI—XLIV. Skatten har möjligen ursprungligen varit större (a. a., s. 201).

Från *Elmelund*, Odense amt kommer en brakteat, som närmast skall se ut som Broholmsexemplaren (se Neergaard, s. 195).

[3] En egendomlighet äro dubbelansiktena. Varken hos Gnecchi: a. a., M. Bernhart: Handbuch zur Münzkunde der römischen Kaiserzeit eller H. Cohen: Description histo-

Som nyss sades äro ansiktena relativt gott återgivna, men däremot ha mantlarna redan på dessa tidiga brakteater utförts på ett sätt, som icke visar någon större förståelse för den antika klädedräkten. Härifrån var steget till ett helt frigörande från de klassiska förebilderna ej långt, och sedan kunde fantasien få spela ganska fritt. Så sker också. I Acta archaeologica[1] har Sune Lindqvist påvisat, hurusom genom ytterligare förändringar ur en brakteatprägel som Atl. 6 (om också ej nödvändigtvis just ur specifikt detta exemplar) uppstått en bild, som den vi möta på fig. 5[2]. Det främre ansiktets mantel har här blivit till en kropp, som försetts med armar och ben.[3] Bidragande till en dylik utveckling kunna kanske också mynt och medaljer, där kejsaren håller en Victoriabild i handen, ha varit.[4]

Fig. 128. Guldbrakteat. Galsted, Haderslev amt, Jylland. K. 1/1.

Ytterligare en brakteat av A-typ ingick i Broholmsfyndet (fig. 6). Huvudet liknar i sin utformning rätt mycket motsvarande på fig. 4, men i övrigt är utförandet självständigare, sålunda är den latinska omskriften helt ersatt med runor. Ovanför huvudet se vi tre rundlar. För min del skulle jag tro, att impulsen till dessa rundlar på fig. 6 och andra A-brakteater kommit från imperatordiademets pannagraff. Redan på fig. 4 är denna återgiven nästan som en fristående rundel framför pannan.

Lindqvist är av den uppfattningen, att brakteater sådana som fig. 7 (*Vindum Stenhuse*, Vindum sn i Viborg amt) och fig. 128 (B-typ) från Galsted i Haderslev amt äro resultat av en fortgående för-

rique des monnaies etc. har jag kunnat finna något mynt eller någon medalj präglad för Constans med en dylik framställning. Från Constantin d. st. avbildar emellertid Cohen ett dylikt mynt (a. a. VII, s. 265, nr 316). Överhuvud taget förefalla dylika präglar att vara mycket sällsynta. Troligt är därför, att dubbelansiktena i detta fall är en fri uppfinning av den danske guldsmed, från vars verkstad de båda brakteaterna utgått.

[1] Zur Entstehungsgeschichte der nordischen Goldbrakteaten, Acta XI.

[2] Brakteaterna härröra från ett själländskt fynd (*Faxe*, Faxe sn i Præstö amt). I själva verket är det sex exemplar från samma stans, men dessa ha sammanfogats till tre »falska» medaljer.

[3] En dylik stor frihet i kompositionen ha vi ju mött redan hos de »äkta» medaljefterbildningarna i icke mindre förbluffande omändringar (se ovan).

[4] Om en vidare utveckling av detta motiv skola vi tala längre fram i samband med behandlingen av de egentliga C-brakteaterna.

ändring av manteln, sådan vi se den på t. ex. fig. 6[1], en utveckling som förefaller fullt godtagbar, särskilt som man har jämförelseobjekt i andra förändringar, där man för att skönja utvecklingsgången icke behöver laborera med hypoteser, utan där denna utvecklingsgång är fullt bevisbar (jfr ovan om medaljefterbildningarna). Strax nedan skall en likartad förändring, om vars förklaring man ej behöver tveka, påvisas beträffande en annan detalj än manteln.

Icke alltid undergick emellertid manteln dylika mer eller mindre fantastiska förändringar. Den kunde också helt utelämnas, som vi se på en brakteat från *Overhornbæk*, Hornbæk sn i Viborg amt (fig. 8), något som ytterligare visar, att manteln såsom sådan icke var av något intresse för nordbon. På andra brakteater återigen är denna detalj återgiven på enklast möjliga sätt, exempelvis på Atl. 13 (*Själland*).

Vid *Darum* i Ribe amt har jämte andra brakteater hittats brakteaten fig. 9. Som vi se, är detta exemplar av samma typ som Broholmsbrakteaten Atl. 11 och tillhörande samma skola. Skillnaden mellan de båda präglarna är f. ö. ringa. Stilistiskt verkar emellertid brakteaten från Darum något senare. Vad som dock egentligen är intressant med denna brakteat, är den förebildande egenskap den haft för två andra exemplar, så direkt förebildande, att man i det senare fallet kan tala om en kopia, men en självständig sådan, om detta på sitt sätt motsägande uttryck får användas. Dessa brakteater (fig. 10) äro hittade i det endast ett par mil från Darum belägna *Skonager* (Næsbjerg sn också i Ribe amt). Olikheterna mellan de båda präglarna bero väl tilldels på att den guldsmed, som tillverkat stansen, från vilken Skonagerexemplaren utgått, varit mindre skicklig. På detta synes den vidsträckta användningen av upphöjda konturlinjer peka. Men den intressantaste förändringen har icke med mindre tekniskt kunnande att göra. Jag syftar här på hårets bakre avslut-

[1] Dock tror jag icke, att man i likhet med den nämnde forskaren (a. a.) och Salin (De nordiska guldbrakteaterna, s. 101, tab. IV) bör uppfatta figuren på Vindumbrakteaten som helfigur. Det skulle då röra sig om en degenererad kropp av typen »springande man», mer degenererad än på fig. 128. Men huvudet på Vindumbrakteaten är ännu något så när »klassiskt» återgivet, och f. ö. vet jag icke någon brakteattyp med helfigur, ur vilken Vindumexemplaret skulle kunna vara utvecklat. Ingen av dessa ser nämligen typologiskt att döma ut att kunna vara ascendent till fig. 7. För min del tror jag, att de egendomliga bakåtriktade flikarna ännu så länge ha mera att göra med en degenererad mantelflik än med en degenererad kropp.

ning i ett fågelhuvud. Som Salin anmärkt finnes det hos de klassiska förebilderna ingenting, som direkt kunnat ge upphov till något dylikt (a. a., s. 37).[1] Den förändring som brakteatmästaren här företagit måste ha skett blott »til lyst».

I *Darumfyndet* funnos jämväl tre med en annan stans tillverkade brakteater (St. IV 99), vilka också uppvisa en omvandling av samma egendomliga natur. I detta fall kan man dock icke peka på deras direkta förebild. Från en rundel under huvudet utgår framåt en arm och bakåt ett ben. Trots dessa detaljer höra brakteaterna tydligen till A-kategorien; jag tror nämligen icke, att det rör sig om en degenererad B-typ, där alltså arm och ben skulle utgöra återstoderna av en tidigare helfigur. Snarare är väl prägeln uppkommen ur en vanlig A-brakteat, i det att några mantellinjer, kanske under influens från en B-typ, ersatts av ett ben.

I skatterna från *Darum* och *Skonager* funnos ytterligare sex A-brakteater, vilka samtliga förefalla vara från en och samma stans. Av dessa tillhörde fem exemplar (St. IV 100) Darumfyndet och ett (St. III 78) fyndet från Skonager. Brakteaterna härstamma tydligtvis från mynt och medaljer av »gestustypen». Vad utförandet beträffar stå de nära de ovan behandlade danska brakteaterna.[2]

Det är oftast vanskligt att för en fornsak avgöra, om tillverknings- och fyndort täcka varandra. I fråga om brakteaterna från Darum och Skonager tror jag dock, att det inte är för djärvt att antaga, att de också tillverkats inom fyndområdet. När två ej långt ifrån varandra belägna fyndorter båda ha brakteater från samma stans och,

[1] Utom de två brakteaterna från Skonager känner jag endast ytterligare en fullt säker A-brakteat, som har håret baktill avslutat på detta sätt. Det är en brakteat från *Geltorf* (el. Gettorf?) från Slesvig (St. III 91). Brakteaten är f. ö. degenererad. På samma plats har hittats ytterligare en A-brakteat (St. III 90). Denna senare måste emellertid anses höra till de tidigare exemplaren.

[2] Utom dessa brakteater föreligger, så vitt jag vet, från Danmark endast ytterligare en brakteat, där bilden återgivits med uppräckt hand, och det är på en brakteat från *Skovlund*, Hammer sn i Vendsyssel på Jylland (fig. 12). Här äro dessutom även den andra armen och handen avbildade. Exemplaret från Skovlund är uppenbarligen ett valhänt försök att återge medalj- och myntpräglar, där kejsaren är avbildad på detta sätt (jfr ex. Cohen a. a. VIII, s. 86, nr 1). Även från Sverige ha vi emellertid en, tydligen senare, A-brakteat (Atl. 111) — av Janse förd till B (Le travail de l'or, s. 150, nr 317 a), medan Salin däremot räknar Atl. 111 som en A-brakteat (Sal., s. 99, tab. I) — med fyndort nära *Trollhättan*, där båda armarna äro utsatta, en av dem i gestusställning.

vad som är ännu viktigare, på den ena fyndplatsen hittats tydliga efterbildningar av ett av den andra platsens fornsaksexemplar, tror jag att man gott kan utgå ifrån, att i dessa trakter funnits ett fabrikationscentrum. Som ett ytterligare stöd för denna åsikt kan nämnas, att i Darum- och Skonagerfynden också ingingo fyra C-brakteater ur samma grupp, en i det förra och tre i det senare fyndet.

De danska brakteater, delvis rätt avvikande från ovan behandlade präglar, som det återstår att ge en översikt av, äro fig. 11, Atl. 149, 150, 151, 130 och 253.

Vad först och främst Atl. 149 (*Nordfeldt*, Elmelunde sn på Möen) beträffar, är det dock icke alldeles säkert, att det rör sig om en A-brakteat. Montelius inrangerar den, visserligen med frågetecken, bland C-brakteaterna (Fjå., s. 60, fd 446) och även Brøndsted räknar brakteaten till C-kategorien (Danmarks Oldtid III, f. 283).[1] Visserligen är det möjligt, att figuren nedtill skall föreställa ett förkrympt djur, ehuru detta inte är alldeles säkert, men annars sluter sig brakteaten mera till A- än de egentliga C-brakteaterna.

Fig. 11, som framställer en spjutbärande och sköldhållande krigare, är i fyra exemplar jämte bl. a. en del andra brakteater (av C-typ) funnen vid *Gummersmark*, Bjeverskov sn på Själland. Den ursprungliga förebilden har självfallet varit en medalj eller ett mynt, där kejsaren framställes med spjut och sköld.[2]

På Atl. 150 (*Steilbjerg*, Asdals sn i Hjörring amt) påminner manshuvudet närmast om motsvarande på en del av grupp C I:s brakteater. Den andra brakteaten från Steilbjerg (Atl. 151) är mycket förvanskad, men är väl närmast även den att räkna till A-brakteaterna.

Vad Atl. 130 (*Lyngby* i Randers amt) angår, så är denna brakteat, som förresten är ganska väl utförd, nog att betrakta som s. a. s. ett försök till självständigt skapande men i klassisk anda. Men som Lindqvist framhåller (Zur Entstehungsgeschichte etc.) blev en dylik prägel icke uppskattad och vann ingen efterföljd.

---

[1] Detta och andra tveksamma fall visar, att det är fullt berättigat, att vid behandlingen av brakteaterna icke sätta någon skarp gräns mellan A och C. Med den uppställning, som denna avhandling fått, betyder det f. ö. mindre om en eller annan brakteat, där prägeln är tveksam, råkar felaktigt hamna bland A-brakteaterna eller vice versa.

[2] Jfr Gnecchi a. a. I, tav. 12 och Cohen a. a. VIII, s. 95, nr 53.

Slutligen ha vi en brakteat från *Ullerup*, Sönderborg amt (Atl. 253, tf. s. 8) med en starkt förvanskad bild. Det torde förresten icke vara alldeles säkert, att vi här ha att göra med en A-brakteat.[1]

Såsom ovan framhållits ha vi utom Broholmsexemplaren (fig 4) ännu en brakteat, där inskriften tydligt omtalar härkomsten. Denna brakteat (Gjessing, f. 1) kommer som sagt från Norge, där den hittats så långt norr ut som i Nord-Tröndelag (*Hov* i Fosnes pgd). Kejsarhuvudet, som icke skiljer sig så mycket i utförandet från huvudena på fig. 4 (kanske äro dragen något plumpare), omges av en inskrift, där man kan läsa DNCONS två gånger återgivet.[2] Utom detta exemplar sluter sig ingen av de i Norge funna brakteaterna närmare till den, om man så får säga, danska typen.[3]

De norska brakteater, som efter Hovexemplaret komma närmast de klassiska förebilderna, äro i alla fall stilistiskt betydligt mer avlägsna från dessa än många av de ovan beskrivna danska brakteaterna. Utom brakteaten från Hov är det f. ö. egentligen endast en brakteat från *Vestly*, Time sn i Rogaland (fig. 13) och en från *Store Salte*, Orre sn också i Rogaland (Stavangers mus. aarsh. 1908, s. 27, f. 3), som något så när sluta sig till de ursprungliga förebilderna.[4] Att exemplaren från Vestly, Store Salte och Falkum icke bara äro funna

---

[1] Utom nu nämnda exemplar finnas från Danmark en (tvåsidig) brakteat från *Freilev*, Kjettinge sn i Maribo amt och en från Svendborg amt *Lundeborg* i Oure (avbildade hos Jacobsen som br. 44 o. 32). Båda exemplaren, vilkas utseenden jag hittills icke känt till, synas höra till de äldre.

[2] Förebilden, något mynt från Constantinernas tid, anser Gjessing därför ha präglats någon gång mellan åren 306 och 361 (De norske gullbrakteatene, s. 128).

[3] Bolin uppdelar A-brakteaterna i tvenne underavdelningar. Till den första för han sådana brakteater, vilka enligt honom karakteriseras av att kejsardiadem och axelagraff i regel äro fullt tydliga (Till guldbrakteaternas kronologi; Scandia 1928 I, s. 182, not 4). Samlandet i en underavdelning av ovanstående brakteater kan ha fullt fog för sig. Den andra underavdelningen, som Bolin nämner (han använder själv uttrycket framkonstruerar), och vilken enligt honom utmärkes av, att kejsaren i regel sträcker upp ena handen framför ansiktet, har mindre fog för sig, i det brakteaterna, som föras till denna grupp, icke alls på samma sätt som de ovannämnda utgöra en s. a. s. organisk enhet. När man sysslar med utvecklingsfrågor är det därför ingen idé att laborera med en sådan framkonstruerad avdelning.

[4] Hit får man dock kanske också, om ock med tvekan, räkna en brakteat från *Falkum*, Gjerpen sn i Telemark (Gjessing, f. 2).

i Norge utan även utgått från norska guldsmedsverkstäder är i hög grad sannolikt.[1]

De övriga i Norge funna brakteaterna av A-typ, vilka väl också få förutsättas vara produkter av norskt guldsmide, äro samtliga i stilistiskt avseende mer eller mindre långt fjärmade från de första klassiska förebilderna, för en del kan t. o. m. samhörigheten med de egentliga A-brakteaterna vara tvivel underkastat.

En tydlig A-brakteat är emellertid Atl. 131 (*Simonnes*, Heddal pgd i Telemark).[2] Figuren är dock i högsta grad schematiskt utförd, man skulle nästan vilja benämna prägeln geometriserad. Båglinjerna framför ansiktet äro nog att fatta som ursprungligen komna från mynt och medaljer, där imperatorn sträcker upp handen till gestus.

Med handen uppräckt framför ansiktet presenterar sig också mansfiguren på en f. ö. höggradigt degenererad brakteat från *Rjoa*, Sole sn i Rogaland (Fjå. pl. 3, f. 17), av Montelius med frågetecken förd till C (Fjå. s. 34, fd 261). Utan tvekan är det dock fråga om en A-typ, möjligen en släkting till A-brakteaten från Holmetorp och dess norska avläggare.[3]

Ytterligt degenererad är en brakteat från *Vigrestad*, Hå pgd i Rogaland (Fjå. pl. 3, f. 13), på vilket exemplar man visserligen kan identifiera huvudet, men heller inte med säkerhet något mera.[4]

Från respektive *Hauge*, Klepp pgd och *Malde*, Malde sn, båda fyndorterna i Rogaland och icke så långt ifrån varandra, komma tvenne brakteater, vilka utgått från samma stans. Den förra är avbildad hos Bøe: Norsk gravguld fra ældre jernalder, pl. V, f. 34. Om exemplaren nu verkligen *äro* A-brakteater, vilket ej är alldeles

[1] Om också brakteaten från Hov ursprungligen är från Norge kan däremot vara mera tvivelaktigt. I varje fall är det åtminstone mindre troligt, att brakteaten tillverkats i norra Tröndelagen, där det överhuvud taget förekommer ytterst få brakteater.

[2] Brakteaten härrör från ett stort markfynd med även andra brakteater (Fjå. s. 36, fd 273 och Bøe: Guldfund, s. 24).

[3] *Möjligen* äro Fjå. pl. 3, f. 24 (*Övre Töyen*, Löken sn i Akershus) och Atl. 241 b (Vestfold, Sandefjord, *Haugan*) en vidare utveckling av liknande motiv som på brakteaten från Rjoa, men på grund av präglarnas upplösta och degenererade skick är det omöjligt att ställa någon diagnos. Brakteaterna kunna ju också tänkas vara starkt förvanskade C-exemplar.

[4] Även denna brakteat för Montelius med tvekan till C (Fjå., s. 34, fd 264). Men sannolikt rör det sig dock om en mycket degenererad A-brakteat. Så anser också Gjessing (a. a., s. 135).

säkert ehuru troligast, så torde de i så fall vara utvecklade ur »gestustypen», och fågelbilden får väl då förklaras på samma sätt som på Tjurköbrakteaten.

Osäker vad angår kategorianslutningen är också Atl. 241 (okänd fyndort i *Norge*).[1] Brakteaten kan faktiskt tänkas som direkt utvecklad lika väl ur A som ur C eller B.[2] Kanske när allt kommer omkring Atl. 241 får betraktas som en sammanblandning av olika kategorier och typer.

Innan vi avsluta vår översikt över A-brakteaterna, äro slutligen att nämna tre svenska brakteater, vilka alla tre torde med rötterna nå ner till mynt och medaljer med det ofta nämnda »gestusmotivet».

Vi nämnde nyss, att en brakteat från Rjoa i Rogaland möjligen kunde tillhöra samma figurrika motivkrets som Atl. 81 och dess norska avläggare. Ännu troligare förefaller ett sådant antagande för en bohuslänsk brakteat från *Tossene* sn (fig. 14).

Till Tossenebrakteatens formkrets sluter sig också en brakteat från *Skättekärr*, Brunnby sn i Skåne (Sal. f. 24).[3]

Slutligen ha vi en brakteat från *Skåne*, men utan närmare angivande av fyndort (Atl. 33).[4] Med sina båda uppsträckta armar hos figuren gör brakteaten ett ovanligt intryck.[5] Trots den helt genomförda konturlinjetekniken är säkerligen brakteaten icke så sen, ty runt kanten har den försetts med en »inskription» bestående av barbariserade latinska bokstäver.

De egentliga C-brakteaterna

Man kan beträffande de egentliga C-brakteaterna i stort sett urskilja tre huvudtyper, likvisst med i många fall ömsesidiga inflytelser

[1] God förstorad avbildning hos Shetelig: Arkeologiske tidsbestemmelser, f. 84.

[2] Om placeringen av detta exemplar ha forskarna varit mycket oense. Montelius betraktar med tvekan Atl. 241 som C-brakteat (Fjå., s. 31, fd 249), Shetelig för exemplaret till A (a. a., s. 56), medan slutligen Gjessing anser brakteaten tillhöra B-typen (a. a., s. 136).

[3] Av ofattbar anledning räknar Janse denna brakteat till C (a. a., s. 138, nr 266).

[4] I samma fynd skall ha legat fig. 68 (2 ex.) och Atl. 103.

[5] Holmqvist tolkar denna brakteatbild som återgivande det österländska adorantmotivet (Kunstprobleme der Merowingerzeit, s. 273 f.). Enligt undertecknads uppfattning äro emellertid brakteatmotiven hämtade från den inhemska nordiska föreställningsvärlden.

och rena blandformer. Dessa tre huvudtyper äro: A) Brakteater med en prägel föreställande ett människohuvud över ett fyrfotadjur. Till denna typ höra de flesta brakteaterna av C-kategorien. B) Brakteater, där människohuvudet förmedlas till djurets rygg av en mer eller mindre tydligt avsatt hals. C) Brakteater med en mer eller mindre fullständig ryttarbild.

Typ A

Denna huvudtyp omfattar i min gruppindelning grupperna I—VII. Vid behandlingen av såväl den första som de bägge andra huvudtyperna kommer jag att genomgå varje grupp för sig.

Grupp C I

Denna grupp sammanfaller i stort sett med den avdelning, som Salin nämner den sydsvenska (Salin: De nordiska guldbrakteaterna; ATS. 14: 2). Närmare skulle man kunna specificera gruppen som *öländsk-skånsk*. Bortsett från det för samtliga brakteater tillhörande huvudavdelningen gemensamma draget, alltså människohuvudet vilande direkt över djurryggen (i några enstaka fall finnes dock hals eller spår av dylik, ehuru brakteaterna ändå måste räknas till samma huvudtyp som de övriga), finnas hos gruppens medlemmar mer eller mindre gemensamma likheter, som göra, att de kunna sammanföras. Sålunda bär djuret regelmässigt, dock ej alltid, hakskägg. (Detta »bockskägg» finnes emellertid också hos en del andra, gruppen visserligen inte tillhörande, men med den besläktade brakteater.) Vidare ha frambenen i flera fall en egendomlig form, hopvuxna till knäna och därefter böjande sig åt var sitt håll. Denna »kobenthet» gäller dock ej alla. På några brakteater, som annars äro klart hänförliga till grupp I, ha djurets framben en mer naturlig ställning. Ofta äro vidare brakteaterna tillhörande denna grupp ovanligt stora med en många gånger synnerligen praktfull bårdinfattning.

En del exemplar av grupp I höra utan tvivel till de äldsta av C-brakteaterna överhuvud taget. Sune Lindqvist har i sin uppsats, Geretebrakteaten, utförligt behandlat just dessa mästerstycken av fornnordisk guldsmedskonst. Genom jämförelser mellan brakteaterna inbördes samt mellan dessa och andra smycken, den stora guldhals-

kragen från Karleby i Västergötland och Gratianusmedaljen, har han kunnat dra slutsatser beträffande såväl brakteaternas inbördes ställning som, i vad angår de äldre formerna, om centrum för tillverkningen. Till ledning för dessa brakteaters geografiska orientering ha särskilt ansiktsmaskerna haft stor betydelse (Lindqvist: Geretebrakteaten, s. 223 ff.). Han finner därvid omständigheterna peka på det då för tiden guldrika Öland (a. a., s. 232).[1] Författaren

Fig. 129, Guldmedalj för Gratianus. Szilágy-Somlyó. $^1/_1$.

har under sina undersökningar kommit till följande inbördes relativa kronologi för dessa brakteater. Från en stam innefattande Ravlunda- och Algutsrumsbrakteaterna ha tvenne grenar utgått: en till Dödevi- och Geretebrakteaterna och en annan först till Vä- och Ölandsbrakteaterna (till Väbrakteaterna och deras öländska fränder får man även hänföra fig. 23, funnen *nära Alingsås*) och sedan till Åsumbrakteaten.

Innan vi fortsätta, skola vi först ta en överblick över dessa brakteater.

Från en och samma stans härröra brakteaterna från *Holmetorp* på Öland, Atl. 145, och från *Ravlunda* i Skåne, fig. 15. Av dessa

[1] Denna ös stora guldrikedom under 400-talet har också framhållits av Mårten Stenberger (Öland under äldre järnåldern, s. 204).

har emellertid endast Ravlundaexemplaret den för gruppens äldre brakteater karakteristiska breda stämpelornerade bården. På Ravlundabrakteaten tillkommer emellertid den egendomliga detaljen med ansiktsmasker. Människohuvudet är utfört i relief. Detta gör, att Ravlundabrakteaten och dess tvilling från Algutsrum böra sättas tidigare än ex. Åsum- och *Dödevi*-brakteaterna. Den sistnämnda, fig. 16, bär även den ansiktsmasker i triangeln under öglan, snarlika dem på Ravlunda- och Geretebrakteaterna. Den enda egentliga skillnaden är, att de tre maskerna på Dödevibrakteaten äro var och en omgivna av en pärltråd. Däri överensstämma de mer än någon av de övriga brakteaternas ansiktsmasker med Gratianusmedaljens (fig. 129), vars ansiktsmasker äro omgivna av en pärltråd. Mannens huvud är här till en god del utförd i den åtminstone teoretiskt sett senare konturlinjetekniken. Framför ansiktet är en punktkrets omgiven av en ring, en detalj, som återfinnes på några andra till avdelningen hörande brakteater. Denna sak skall jag emellertid närmare beröra vid frågan om dessa brakteaters uppkomst.

Tämligen lik Dödevibrakteaten är den från *Gerete*, Fardhem sn på Gotland (fig. 17). Dödevibrakteatens ring har här förenklats till enbart en punktkrets. En av kretsarna i den breda bården består av instämplade krigarhuvuden, något som återfinnes på tvenne andra till gruppen hörande brakteater, båda av dansk proveniens.

En brakteat med tämligen dålig prägel, utan bred bård, men med ögla och under öglan en utsirad trekant är hittad i *Tossene* i Bohuslän (fig. 18). Den sluter sig väl också närmast till sådana brakteater som den från Dödevi.[1]

I *Vä* i Skåne ha tre brakteater av grupp I hittats. Väbrakteaterna äro sinsemellan mycket nära släkt. Den först präglade torde vara fig. 19. De båda andra, fig. 20 och 21, synas vara efterbildningar av den förstnämnda. Fig. 20 är så till vida originell, som bilden utförts icke genom det för brakteaterna vanliga förfarandet, utan genom gravering.[2] Om också utseendet som sagt i det stora hela

[1] På Gotland har, 1931, hittats ännu en brakteat, av allt att döma tillhörande grupp I (VWG. tf. 132). Brakteaten har emellertid stympats mycket genom att kantpartiet bortskurits, så att bl. a. djuret endast framträder i ofullständigt skick. Exemplaret hittades på gravfältet vid *Barshaldershed* i Grötlingbo (VWG., gravfynd nr 159, s. 112 f.).

[2] Väbrakteaternas stora manshuvuden bära tydligen hjälmar, vilket även synes vara förhållandet på några andra brakteater inom gruppen.

är ganska överensstämmande med gruppens övriga stora brakteater, möta vi dock här en säregen företeelse. På två av Väbrakteaterna avslutas nämligen flätbandet i bården av tvenne mot varandra vända, gapande drakhuvuden; dels på fig. 19 och dels på den försimplade kopian, fig. 20. På det av Väbrakteaterna troligen sist förfärdigade exemplaret, fig. 21, har djuret dessutom försetts med en lång hängande tunga, en för grupp I sällsynt företeelse. Däremot finnes en dylik maskformig tunga hos en del andra brakteater, bl. a. hos en huvudsakligen till Danmark och Gotland lokaliserad brakteatgrupp av den huvudtyp, där en mer eller mindre tydligt avsatt hals bevarats mellan ryttarens huvud och djurets rygg. En påverkan av senare exemplar av dylika brakteater på Väbrakteaten är icke utesluten. Kombinationen tunga och skägg är överhuvud taget mycket sällsynt bland brakteaterna.

I detta sammanhang kan det vara lämpligt att med några ord beröra detta hos många brakteater förefintliga s. k. skägg. Allmänt uppfattas nog detta under djurets haka befintliga bihang som skägg, och jag har också i detta arbete använt denna vedertagna benämning, ehuru det visst inte kan anses vara fullt fastslaget, att det i samtliga fall rör sig om ett bockskägg, varvid djuret skulle vara en bock, Tors djur. Men eftersom någon annan fullt godtagbar förklaring på det egendomliga bihanget icke kan presteras, så få vi fortfarande röra oss med benämningen skägg. Att det är ett dylikt anser emellertid inte Janse. Han uppställer en mycket intressant hypotes, som går ut på att förklara skägget som en stiliserad tunga (Janse: Le travail de l'or, s. 96). I ett par fall verkar också denna tolkning onekligen bestickande. Det är för ett par denna grupp tillhörande brakteater, Dödevi- och Albökebrakteaterna (fig. 16 och fig. 22). Men det finns i alla fall en hel del, som talar emot denna hypotes. På några, visserligen ytterst få, brakteater ha djuren som nyss påpekades både skägg och tunga. Om Janses hypotes vore riktig, är det vidare egendomligt, att likheten mellan de olika slagen av tunga är så liten, ja, man kan gott säga ingen alls. I det ena fallet, då tungan hänger framtill ur munnen är den alltid maskformig, medan den i det andra fallet i de allra flesta fall är mer eller mindre triangulär. Vidare är denna senare »tunga» mycket ofta långt tillbakadragen under hakan, då det vore rimligare att ha placerat den längre fram. (På några brakteater är dock detta fallet). Slutligen är det, om det vore en

tunga, egendomligt, att den i intet enda fall hänger ur munnen på den sida, som är vänd mot åskådaren.

Till Väbrakteaterna sluta sig, som efter Lindqvist nämnts, några öländska. En från *Lilla Istad*, Alböke sn (fig 22), en från *Lundeby*, Persnäs sn (Fjå. pl. 2, f. 11) och slutligen en från *Tjusby*, Gärdslösa sn (Fjå. pl. 1, f. 23). Av dessa tre brakteater synes mig Tjusbybrakteaten stå Väexemplaren närmast. Likheten är för övrigt så stor, att man knappast behöver tveka att påstå, att helt enkelt kopiering föreligger, varvid Tjusbymästaren varit den kopierande parten. Även Lundebybrakteaten torde ha tillkommit genom inflytande från samma håll. På denna brakteat är framför ansiktet placerat ett underligt djur, också det egendomligt nog försett med hakskägg. Det är samma drakdjur som på bården hos två av Väbrakteaterna, fast det i detta fall ryckt in på själva bildytan.

Störst inom grupp I, ja överhuvud taget den största av Nordens brakteater, är det praktfulla hängsmycket från *Åsum*, S. Åsums sn i Skåne (fig. 24). Diametern är inte mindre än 122 mm och dess vikt, trots att öglan gått förlorad, 100,3 gr. Denna synes för övrigt att döma av intagningarna i filigranorneringen i övre kanten av den under den förlorade öglan befintliga triangeln ha varit av samma slag som på Geretebrakteaten, alltså ett rör med två kraftiga mittvulster och åt varje sida begränsad av ett par mindre vulster. Den rika bården är visserligen utförd med stor elegans och precision, men samtidigt på något sätt stelare och enformigare med sina huvudsakligen två upprepade motiv än ex. Geretebrakteatens med sin omväxlande och rika ornering. Denna enformighet hos Åsumbrakteatens bård synes mig även den som ett tecken, jämte andra, bl. a. ansiktsmaskens schematiska och degenererade utförande, på att Åsumbrakteaten bör placeras rätt långt fram bland första gruppens äldre medlemmar. Liksom på två av Väbrakteaterna och den med dem nära besläktade brakteaten från Lundeby har Åsumsmycket försetts med en extra tillsats i form av en drakfigur, här emellertid i längst möjligt tänkbara stilisering. Mittbilden är så till vida ny, som »riddjuret» bortsett från hornen och skägget helt och hållet bär hästens prägel. Hovarna äro tydligt markerade. Ytterligare en detalj är värd uppmärksamhet. Framför ansiktet i brakteatens kant finnas runor, något som placerar Åsumbrakteaten i en viss särställning, då runinskrift annars icke är

utmärkande för hithörande brakteater. Möjligen föreligger här influens från danskt håll.

Detta av Lindqvist uppdagade stamträd, vars brakteater jag ovan behandlat, har emellertid ytterligare skott och grenar, som man för gruppen i fråga åtminstone delvis kan följa.

Ungefärligen samtidiga och skott på samma gren som Geretebrakteaten böra två danska brakteater vara, den ena från *Bornholm*, Atl. 146, och den andra från *Lyngby*, fig. 25. Den förstnämnda var sönderbruten och hittades på två ställen. Tre bitar av brakteaten fann man i Söndre Udmark i Rönne sn, och det fjärde brottstycket kom i dagen på Sandegård, Åker sn. Fyndomständigheterna för det fjärde stycket ha betydelse genom i fyndet ingående mynt (Teodosius II, 401—450, och Leo I, 457—474), en sak av vikt för dateringen, som måste sättas rätt långt tillbaka i tiden.

Båda brakteaternas praktfulla bårdornering liksom den allmänna karaktären hos centralbilden föra brakteaterna till grupp I:s formkrets. Vad som närmast gör, att man enligt min mening kan hänföra dessa danska brakteater till samma gren, på vilken just Geretebrakteaten utgör ett skott, är framför allt de i bården instämplade krigarhuvudena. Annars äro ju bårdinfattningarna för de stora praktbrakteaterna tillhörande grupp I uteslutande bildade av geometriska motiv, häri inräknade de stundom förekommande från klassisk botten emanerande, här starkt geometriserade rankmotiven, ex. inre bården på Lundebybrakteaten (Fjå. pl. 2, f. 11). Då motivet med krigarhuvuden är så begränsat i användningen (efter vad jag vet förekommer denna dekoration inom C-kategorien endast på dessa båda brakteater och Geretebrakteaten) måste man nästan förutsätta något slags inbördes gemenskap. Förmodligen ha dessa instämplade huvuden samma ursprung som ansiktsmaskerna, fast de här framställts på annat sätt och fått ett annorlunda utseende. Krigarhuvudena äro bäst och naturtrognast återgivna hos Geretebrakteaten. Lindqvist påpekar deras starkt klassiska form (Geretebrakteaten, s. 223). Därnäst kommer brakteatens från Lyngby, tämligen väl utförda även de, men mycket stiliserade. Medan Geretebrakteatens motsvarande huvuden äro omsorgsfullt modellerade, är detta icke fallet på Lyngbybrakteaten, där ansiktsdragen i stället markeras av upphöjda konturlinjer. På Bornholmsbrakteaten äro däremot huvudena ytterst

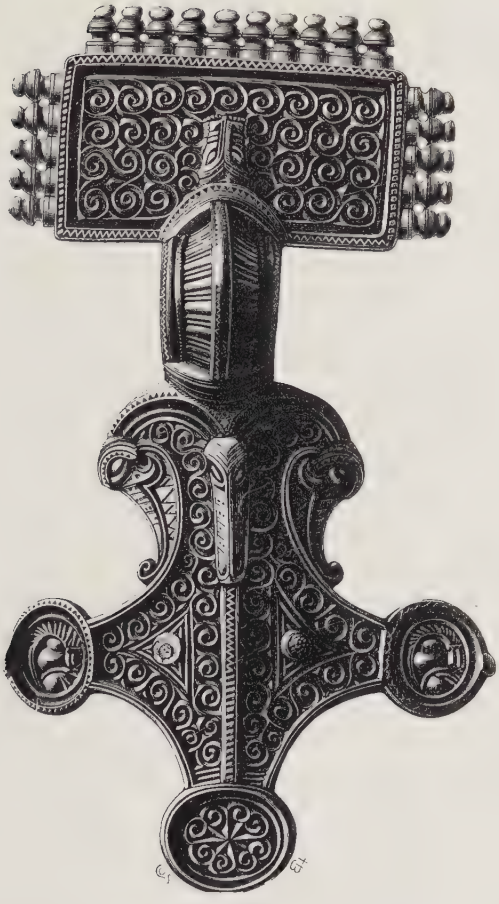

Fig. 130. Spänne. Silver. Grönby, Skåne. L. $^1/_1$.

schematiskt för att inte säga degenererat utförda.[1] Utom genom kretsen med krigarhuvuden har tillverkaren av Lyngbybrakteaten även genom en yttre bård av instämplade fyrfotadjur, som i motsats till krigarhuvudena äro ganska kraftigt modellerade, frångått den

[1] Jag har på ett annat föremål från denna tid funnit ett par krigarhuvuden, som påfallande erinra om motsvarande på Bornholmsbrakteaten. Det är på ett silver spänne från Grönby i Skåne (fig. 130). Rundlarna på fotstyckets korsarmar ha nämligen liknande små krigarhuvuden. Spännen av denna typ daterar M. till 400-talets förra hälft och mitt, och det stämmer väl överens med den datering, som både Lindqvist och Montelius göra för denna brakteat (Lindqvist: Geretebrakteaten, s. 232 f.; Montelius i SFT. 10, s. 109).

annars förhärskande bårddekoreringsprincipen att, som framhållits, endast använda geometriska eller geometriserade motiv. Dessa kantdjur skola utan tvivel föreställa bockar. Djuret på mittprägeln bär dessutom tydliga klövar. På många av gruppens brakteater kan man visserligen förmoda, att det är stiliserade klövar, som benen avslutas med, men Lyngbybrakteaten är det enda fall, där fullt realistiska klövar äro framställda.

De båda danska brakteaterna, som således framför allt genom sina bårder av instämplade krigarhuvuden få ställas i grannskap av Geretebrakteaten, äro tydligtvis också sinsemellan nära besläktade, trots mittprägelns relativa olikhet. Vad beträffar Bornholms- och Lyngbybrakteatens kronologiska ställning till Geretebrakteaten, få de väl sättas ungefär samtidigt med denna; på grund av det sämre (särskilt vad angår Bornholmsbrakteaten) utförandet av de små krigarhuvudena, kanske litet senare. Det mindre klassiska utförandet av bårddekorens huvuden kan dock kanske också skyllas mindre skicklighet hos tillverkarna.

Som efter Lindqvist förut framhållits, resulterade den andra grenen från den gemensamma stammen (Ravlunda- och Algutsrumsbrakteaterna) i först Väbrakteaterna och deras öländska likar och sedan i Åsumbrakteaten (Lindqvist: a. a., s. 232). Liksom Geretebrakteaten hade fränder på dansk botten, har även brakteaten från Åsum en nära släkting i Danmark. Det är en brakteat, funnen i *Sönderby* på Fæmö, Maribo amt (fig. 26). Den har dock icke som Åsumbrakteaten någon bred bård. Men i övrigt är överensstämmelsen så påfallande, att man har rätt att tala om släktskap och icke bara släktskap utan t. o. m. en mycket nära sådan.

Icke präglad med samma stans men ändå mycket lika Fæmöbrakteaten är en annan dansk brakteat, från *Halskov Overdrev*, Tårnborg sn i Sorö amt.

Ovanstående brakteater, som i många fall utmärka sig för sin storlek och rika bårdinfattning, utgöra så att säga kärnan eller stommen i grupp I. Till gruppen kan man emellertid föra även en del andra brakteater, vilka så gott som alla äro mer eller mindre degenererade. Åtminstone i några fall är emellertid ursprunget enligt mitt förmenande ganska klart.

Detta gäller först och främst två brakteater, båda dåligt utförda och oansenliga i anseende till sina, vad storleken beträffar, lysande

hypotetiska föregångare. Den ena är en brakteat från okänd fyndort i *Danmark* (Atl. 127), och den andra härstammar från *Kjeberg*, Berfendals sn i Bohuslän (Fjå. pl. 2, f. 1). Rimligtvis äro de sprungna ur samma formkrets som Väbrakteaterna och dessas öländska fränder.

För Atl. 113, *Nordtyskland*, synes mig ursprunget också vara rätt tydligt. Det är en tämligen oansenlig brakteat. Dess anförvanter bland de »stora» torde få sökas på den gren, som avsatt Åsumbrakteaten och dess likar.

Möjligen ett skott på samma gren, på vilken vi finna Geretebrakteaten, är en brakteat från Västergötland, *Viglunda* i Åsaka sn (Atl. 235). Denna brakteat har en tämligen bred bårdinfattning, liknande innersta kretsen på Lyngbybrakteatens bård. Viglundabrakteatens infattning går annars ej att jämföra med motsvarande hos de stora praktpjäserna av gruppen. Någon riktig grupp I-typ är icke Viglundabrakteaten. Benen t. ex. överensstämma ej rätt väl med benen hos djuren på gruppens övriga brakteater. Om man också kan tänka sig en fortgående försimpling av benen, sådana de uppträda hos Geretebrakteaten, är det dock nästan troligare, att vederbörande tillverkare låtit sig influera av samtida brakteater från andra grupper med samma slags om flikar erinrande spinkiga ben. Närmast kommer man då att tänka på grupp II, som i sin tur torde ha blivit påverkad av andra grupper. Brakteaten är tydligen tämligen sen och är för övrigt av ringa intresse.

Från Sverige har tydligen tillverkningen av C-brakteater kommit till Norge. Men de brakteater, som förekomma i vårt västra grannland torde knappast annat än i undantagsfall kunna betraktas som importstycken. Att C-brakteaterna först kommit från Sverige och icke från Danmark, bevisas bl. a. därav, att de norska grupperna huvudsakligen ha sina närmaste fränder icke bland de specifikt danska brakteaterna utan bland de svenska.

Vad först och främst grupp I gäller ha de genomgående ett utseende, som gör det troligt, att de äro senare avläggare av de svenska.

Den av de norska till grupp I hörande brakteaterna, som mest överensstämmer med de hittills behandlade av gruppen, är en brakteat från Vestagder, *Lista*, Prästgården (fig. 27). Brakteaten, som saknar bårdinfattning, är för övrigt ganska stor. Trots sin för övrigt klara ställning inom gruppen som helhet, kan man icke enligt min

mening med säkerhet avgöra, till vilken gren inom gruppen den närmast bör föras.

Mindre överensstämmande med de andra egentligen till sydsvenska avdelningen hörande brakteaterna, ehuru den dock måste räknas dit, är en brakteat från Brunlanes, *Tveitane* i Vestfold (Gjessing, f. 5). Brakteaten är icke en ren produkt av de sydsvenska. I ett fall överensstämmer den dock mer med praktexemplaren inom gruppen, än vad den nyss behandlade norska brakteaten gjorde. Håret är nämligen tudelat av ett diadem. Annars finns det som sagt också olikheter. Så är manshuvudet försett med en framträdande hals, och framför ansiktet är en fågel uppflugen. Om detta beror på inflytande från ryttarbildsbrakteaterna eller ej, vill jag låta vara osagt. Även på en västnordisk brakteatgrupp, V, finnas ju fåglar. Antingen det nu är inflytande i detta fall, som gör sig gällande, från ena eller andra hållet, så kan man inte undgå att tänka på inverkan från ytterligare ett håll. Särskilt punktraden under mannens öga och det högra bakbenet på djuret erinrar om motsvarande på många brakteater hos en ur den sydsvenska avdelningen härledd grupp, en grupp, som i min indelning fått numret II. Brakteaten är för övrigt egendomlig så till vida, som den ej har någon ögla utan i stället ett runt hål i själva brakteatplattan. Djuret har också både tunga och skägg, en som ovan påpekats sällsynt kombination.

Tveitanebrakteaten ingick i ett gravfynd tillsammans med bl. a. fem korsformade spännen av äldre och yngre typ, »men ej mycket unga» (Montelius i SFT. 10, s. 113 f.) samt en stor silverfibula (Åberg: Kronologi, f. 58), som Åberg daterar till 500-talets förra hälft, medan Montelius tidssätter spännen av denna typ ungefär ett århundrade tidigare (Åberg a. a., s. 79, Montelius a. a., s. 126).[1]

Såsom direkta avläggare till Tveitanebrakteaten få räknas två brakteater från *Sötvet*, Solum, Telemark (Åberg a. a., f. 154). Brakteaterna äro dock icke slaviskt kopierade. De ha egendomligt nog runor, som väl får skyllas inflytande utifrån, förmodligen från danskt håll. Släktskapen mellan dessa brakteater och exemplaret från

[1] På grund av spännenas i fyndet stora kronologiska differens (jfr Åberg a. a., s. 76 ff.) är det ej lätt att med ledning av dessa tidssätta brakteaten. Typologiskt hör den nog till de äldre bland C-brakteaterna, om den än ej är »mycket tidig», som Montelius säger (a. a., s. 114). I varje fall måste den vara yngre än de stora öländska och skånska brakteaterna ur den sydsvenska avdelningen.

Tveitane är desto mera förklarlig, som Brunlanes och Solum blott ligga ungefär tre mil från varandra. Liksom fallet var vid Tveitane, är också Sötvetfyndet ett gravfynd, i vilket dessutom bl. a. ingick ett reliefspänne och en glasbägare (Shetelig: Arkeologiske tidsbestemmelser, s. 43 ff.). Spännet, som är avbildat hos Shetelig a. a., f. 60, är av en rätt tidig typ, innan djurornamentiken ännu helt slagit igenom, och tillhör enligt Shetelig ett äldre avsnitt av stil I, vilken stils begynnelse Salin sätter till slutet av 400-talet (Thierornamentik, s. 355 f.).[1] Glasbägaren, avb. hos Shetelig a. a., s. 62, är av äldre typ. Vilken datering av stil I, som nu än är den riktiga, är det i varje fall klart, att brakteaterna icke äro så unga, ehuru de stilistiskt äro yngre än Tveitanebrakteaten.

Ytterligare förenkling har Tveitaneexemplaret undergått i tvenne brakteater från samma stans, vilka i sin tur äro närmaste ättlingar till exemplaren från Sötvet. För den ena av dessa brakteater är fyndorten okänd, medan den andra ingår i ett gravfynd från *Hauge* i Fortun sn, Sogn og Fjordane (Atl. 140).

Till samma krets, i varje fall till utvecklingen ur den sydsvenska avdelningen, får man nog också räkna sex brakteater från *Austad* i Nes, Vestagder (Oldtiden VI, s. 195, nr 13 o. 14). Brakteaterna äro samtliga från samma stans, blott med obetydlig variation beträffande djurhuvudet samt en bård i två olika utföranden. Brakteatdjuret erbjuder emellertid också en viss likhet med motsvarande ur den västligt orienterade grupp V.

Hittills behandlade brakteater ha alla mer eller mindre klart kunnat inrangeras inom grupp I:s råmärken. Det finnes emellertid ytterligare några brakteater, vilka visserligen i mångt och mycket skilja sig från gruppen som helhet, men ändå visa ett visst släkttycke med dennas övriga medlemmar.

En på okänd plats i *Skåne* funnen brakteat, Atl. 135, kan tänkas ha rönt ett visst inflytande från Åsumbrakteaten och dess likar. Atl. 135 utgör f. ö. ett typiskt exempel på de bland brakteaterna så talrikt förekommande blandformerna. Vi ha t. ex. djurets ben, speciellt fötterna. De påminna slående om fötterna hos djuren inom

[1] Almgren förlägger stilen till ett tidigare skede, i det han anser, att den nordiska djurornamentiken nått sin fulla utveckling redan före mitten av femte århundradet (Det runristade guldhornets datering; Namn och bygd 1914, s. 221).

grupp IV, vars utbredningsområde, i huvudsak östra och södra Sverige, gör en påverkan ännu mera sannolik.

Brakteaten Atl. 123 från *Broholm* på Fyen har ett från gruppen i övrigt i detaljerna ganska avvikande utseende. Men kompositionen i dess helhet gör, att man nog får, om också icke direkt placera brakteaten *inom* grupp I, så åtminstone *i närheten* av denna.

Ehuru brakteaten icke är så särskilt väl utförd, får den nog sättas relativt tidigt. Så synes käkpartiet på manshuvudet vara utfört utan konturlinjer. Å andra sidan har emellertid djurhuvudet vissa drag av stil I.

Slutligen ha vi en jylländsk brakteat (St. IV 97) från *Kjellers Mose*, Estvad sn i Ringköbing amt, som väl också närmast hör samman med grupp I. Brakteaten har i mitt tycke ett ganska degenererat utseende. En påverkan från samtida ryttarbildsbrakteater är icke utesluten. Brakteaten har nämligen runor, och det ena bakbenet hos djuret är uppkastat på ett sätt, som erinrar om dessa brakteater.

Resumé: Av vad som ovan framgått, skulle alltså ett stamträd inom första gruppen få följande utseende:[1] En stam, innefattande *Ravlunda-* (fig. 15) och *Holmetorpsbrakteaterna* (Atl. 145) har först och främst sänt ut två grenar; den ena till *Gerete-* (fig. 17) och *Dödevibrakteaterna* (fig. 16), den andra först till *Väbrakteaterna* (fig. 19, 20, 21) och deras öländska fränder från *Tjusby* (Fjå. pl. 1, f. 23), *Lundeby* (Fjå. pl. 2, f. 11) och *Lilla Istad* (fig. 22) samt brakteaten från *Alingsås* (fig. 23) och sedan till *Åsumbrakteaten* (fig. 24). På samma gren som Geretebrakteaten och väl ungefärligen samtidiga finna vi brakteaterna från *Bornholm* (Atl. 146) och *Lyngby* (fig. 25). Geretebrakteatens formkrets har *möjligen* sänt ut en sidogren till *Viglundabrakteaten* (Atl. 235). Om den andra troligen till grupp I hörande brakteaten (VWG., tf. 132) tillhör samma krets som Geretebrakteaten, går på grund av brakteatens stympade skick icke att avgöra. Till sådana brakteater som den från Dödevi sluter sig väl

[1] Självfallet kunna invändningar göras mot härledningarna såväl inom denna som andra grupper. Jag vill heller icke hävda, att sista ordet är sagt i denna fråga. Vidare måste man ta hänsyn till en sak. Vid härledningarna är det ju i många för att inte säga de flesta fall omöjligt att med bestämdhet kunna påstå, att just en viss brakteat givit upphov till en bestämd annan. När det därför i mina härledningsresuméer står, att den brakteaten utvecklats ur den, måste man ofta underförstå »utvecklad ur en med den första närbesläktad, ur dennas formkrets».

också *Tossenebrakteaten* (fig. 18). Från Vä-, Ölandsbrakteaterna och den från Alingsås har tydligen en gren gått till den bohuslänska brakteaten från *Kjeberg* (Fjå. pl. 2, f. 1) och till *Atl. 127*. Från Åsumbrakteatens och dess likars formkrets har av allt att döma också *Atl. 113* kommit, vilken brakteat i sin tur möjligen influerat på den i *Skåne* funna brakteaten (Atl. 135). Nära besläktade med Åsumbrakteaten äro *Fæmö-* och *Tårnborgbrakteaterna* (fig. 26).

Gå vi till Norge, ha vi först och främst *Listabrakteaten* (fig. 27), vars tidigare förfäder äro att söka i brakteater sådana som den från Algutsrum och Ravlunda, men vars närmare anknytningspunkter till det från dessa uppväxta stamträdets grenar, jag icke anser mig kunna finna. Från *Tveitanebrakteaten* (Gjessing, f. 5), som ev. mottagit inflytelser från grupp II och ryttarbildsbrakteaterna, kunna först och främst de två brakteaterna från *Sötvet* härledas (Åberg: Kronologi, f. 154) och genom dem brakteaten från *Hauge* (Atl. 140) och dess tvillingexemplar. Hit får nog också räknas de sex brakteaterna från *Austad* (Oldtiden VI, nr 13 o. 14), vilka brakteater även synas influerade av den västnordiska grupp V.

Till grupp I får man väl också närmast föra *Broholmsbrakteaten* (Atl. 123) och brakteaten från *Kjellers Mose* (St. IV 97). Den sistnämnda har ev. rönt påverkan från ryttarbildsbrakteater.

C-brakteaternas av första huvudtypen uppkomst

Innan vi börja med behandlingen av nästa grupp, skola vi skärskåda en av de viktigaste frågor, som berör grupperna inom den avdelning, där människohuvudet vilar direkt på djurets rygg. Denna fråga lyder: Hur ha dylika brakteater uppstått? Många forskare, som ha sysslat med hithörande ting, anse, att brakteater av den typ, som representeras av bl. a. den grupp, som vi nu genomgått, uppstått ur danska s. k. ryttarbildsbrakteater genom ett fortskridande försvinnande av bål och extremiteter. Denna åsikt omfattas bl. a. av Janse, Åberg och Nerman samt tydligen ursprungligen av Salin[1] (Janse: Den geografiska fördelningen av folkvandringstidens skandinaviska guld-

[1] I sitt senare arbete, Die altgermanische Thierornamentik, har vederbörande som sin mening tydligt uttalat, att människohuvudet och djuret måste anses ha haft skild upprinnelse (a. a., s. 220 f.). Det förra har enligt honom ett klassiskt ursprung, medan djurbilden representerar en inhemsk föreställning.

brakteater, s. 87. Dens.: Le travail de l'or, s. 88 f. Åberg: Kronologi, s. 61. Nerman: Die Völkerwanderungszeit Gotlands, s. 62 f. Salin: De nordiska guldbrakteaterna, s. 45 ff.). Montelius' åsikt framgår ej fullt tydligt. Visserligen synes han anta en utveckling från ryttarbildsbrakteater till dylika, där människohuvudet vilar direkt på djurets rygg, men samtidigt håller han före, att Väbrakteaterna et consortes höra till de äldsta (SFT. 10, s. 76).

Utan att ge något omdöme om just ifrågavarande grupper utan endast om C-brakteaterna i allmänhet ansluter sig Gjessing till en av Brøgger antydd åsikt, att C-brakteaterna uppstått ur romerska reverspräglar (Brøgger: Folkevandringstidens og vikingetidens kunst; Norsk kunsthistorie, s. 47), eller Gjessings åsikt är rättare sagt, att brakteaterna äro en sammansmältning av avers- och reversprägeln på så sätt, att djurbilden tagits från reversen och själva det stora huvudet från aversen på antika medaljer eller, som han anser, rättare de tidigare A-brakteaterna (De norske gullbrakteatene, s. 130 f.). Denna problemets lösning har före honom också antytts av S. Söderberg (Om djurornamentiken under folkvandringstiden; ATS. 11, s. 11 f.). Till Gjessings tolkning av C-brakteaternas uppkomst ansluter sig också Glob (Über C-brakteaten; Acta VIII, s. 275 ff.), samt i princip nu senast också Holmqvist (Bidrag till frågan om de nordiska guldbrakteaternas ikonografi, s. 128 ff., och Kunstprobleme der Merowingerzeit, s. 267 ff.).

Slutligen har också den åsikten framförts, att denna bildframställning, människohuvud över fyrfotadjur, helt enkelt uppkommit genom en omvandling av aversens kejsarbild så, att ett djur fick inta mantelns plats. Redan Hans Hildebrand antydde denna utveckling och var av den uppfattningen, att ryttarbildsbrakteaterna representerade ett senare utvecklingsstadium (Arkeologiska paralleller; Mbl. 1873: 13, s. 1 ff.). Denna tankegång har sedan fullföljts av Lindqvist och Forssander (Lindqvist: Geretebrakteaten, s. 226. Forssander: Provinzialrömisches und Germanisches, s. 96 ff.).[1]

Låt oss i tur och ordning skärskåda dessa mot varandra sig brytande meningar om C-brakteaternas uppkomst, i vad det rör den första

[1] Forssander anser dock icke i motsats till Lindqvist, att Ravlunda- och Geretexemplaren höra till de ursprungligaste. Han anser, att det fattas ett led mellan dessa och kejsarmedaljerna (a. a., s. 96).

huvudtypen, alltså där manshuvudet vilar mer eller mindre direkt på djurets rygg.

Först och främst ha vi då den ovan refererade mycket allmänna åsikten om ryttarbildsbrakteaterna såsom roten och upphovet till den huvudtyp, som vi närmast syssla med.

Janse anför som bevis för dessa ryttarbildsbrakteaters högre ålder och deras vidare utveckling till brakteater av den typ, som representeras av bl. a. brakteaterna ur den sydsvenska avdelningen, C-brakteaternas geografiska fördelning (Den geografiska fördelningen av folkvandringstidens skandinaviska guldbrakteater, s. 87 f.). Brakteaterna med mer eller mindre fullständig ryttarbild äro nämligen, på ett undantag när, där fyndorten antagligen är Dybeck i Skåne, funna i Danmark. Det nästa ledet i denna av honom och andra omfattade typologiska utveckling, alltså där ryttaren endast har hals eller bål, har ett vidsträcktare utbredningsområde. Utom Danmark uppträda här framför allt Gotland och Skåne som fyndland. Det enligt hans mening sista ledet, där alltså även bålen eller halsen försvunnit, uppträder inom hela det skandinaviska brakteatområdet. Denna avdelning eller huvudtyp är den talrikaste. Ur bl. a. denna fördelning drar nu Janse den slutsatsen, att ryttarbildsbrakteaterna äro de ursprungligaste av C-typ. Därvid tillmäter han också bakbenens på djuren ställning en betydelse som mätare på åldern. På ryttarbildsbrakteaterna och brakteaterna med endast hals eller bål ha nämligen djuren i regel det ena bakbenet uppkastat över ryggen. Denna detalj sammanhänger enligt J. alltså ej endast med den geografiska fördelningen utan är också som sagt kronologiskt betydelsefull.

Dessa hans argument äro emellertid enligt min uppfattning icke bärande, åtminstone inte om det ej samtidigt kan bevisas, att C-brakteaterna överhuvud taget först uppstått i Danmark och därifrån spritt sig till det övriga Skandinavien. Men detta är ingalunda vare sig självklart eller bevisat. Att brakteattillverkningen, i vad det gäller den äldsta typen, A-brakteaterna, möjligen först börjat i Danmark är en annan sak. Tvärtom torde minst lika tidigt som i Danmark tillverkning åtminstone av brakteater av C-typ ha uppstått i vårt land. Jag tänker då närmast på grupp I eller den sydsvenska avdelningen, som Lindqvist i dess äldre skede, som ovan påpekats, på goda grunder lokaliserar till Öland.

Sverige var under denna epok det guldrikaste av de skandinaviska

länderna (G. Ekholm: Forntid och fornforskning i Skandinavien, s. 252 ff.). Och man behöver ju icke i allt inom fornforskningen betrakta Sverige som en dansk filial. Visserligen har Danmark de flesta brakteaterna, om samtliga kategorier medräknas. Dock överflyglas Danmark i fråga om C-brakteater av Sverige. Man kan icke heller i detta fall räkna Skåne fyndgeografiskt till Danmark, och då närmast till de danska öarna. I rent brakteatgeografiskt hänseende hör att döma av typerna Skåne med Bornholm mera tillsammans med Gotland och Öland än med Danmark.[1]

Enligt de forskare, som anta en utveckling från brakteater med mer eller mindre fullständiga ryttarbilder till dylika utan hals eller bål, skulle brakteater endast försedda med hals eller bål, alltså i huvudsak brakteater tillhörande Salins dansk-gotländska avdelning, utgöra ett mellanled till brakteater av bl. a. den sydsvenska avdelningens typ. Således skulle en brakteat som fig. 46 vara ett förstadium till en brakteat som ex. Geretebrakteaten (fig. 17) för att nu ta ett exempel. Men för en dylik tingens utveckling synes det mig icke finnas belägg.[2] Manshuvudet på flera av de stora praktbrakteaterna inom den sydsvenska avdelningen göra i mitt tycke ett ursprungligare intryck än motsvarande hos den dansk-gotländska avdelningen, vilket dock icke innebär, att denna senare avdelnings människohuvuden i gemen verka sena. Snarast torde det väl i detta fall röra sig om en kanske något senare men i huvudsak parallellutveckling, men därom mera längre fram.

På de brakteater inom den sydsvenska avdelningen, som Lindqvist anser vara de äldsta, Ravlunda- och Algutsrumsbrakteaterna, är manshuvudet, som vi sett, utfört utan konturlinjer. Detta faktum samt vissa detaljer i ansiktet, t. ex. det väl modellerade örat, visar, att vederbörande guldsmed ännu inte råkat in i schablonmässighet utan sökt att följa klassiska förebilder. Salin framhåller f. ö. just vid tal om dessa brakteater människohuvudets nära anslutning till klassiska förebilder: »Betrachten wir z. B. den in Fig. 506 abgebildeten Bracteaten, da sehen wir, dass der menschliche Kopf ohne Contourlinie und auch im übrigen in einer Weise ausgeführt ist, welche

[1] För att ej påverkas av geografiska hänsyn har jag först verkställt den typologiska indelningen och först därefter undersökt den geografiska fördelningen.

[2] För just dessa två brakteater har jag förresten i samband med behandlingen av gr. VIII sökt klarlägga släktskapen.

zeigt, dass dies Bild dem Original sehr nahe kommt . . .» (Thierornamentik, s. 219).

Gå vi till djurbilderna och jämföra dessa inom ryttarbildsbrakteaternas krets med motsvarande hos brakteaterna inom grupp I, så kan man enligt min uppfattning ej heller där finna något belägg för den utvecklingsåsikt, som representeras av Janse och Nerman m. fl.

Djuren inom grupp I äro visserligen ingalunda naturalistiska. Men de ha icke heller tidens vanliga stilisering och skilja sig därför i väsentlig grad från de fantasidjur, som uppträda särskilt på dåtidens fibulor. Djuren äro med andra ord tämligen självständiga uppenbarelser. Däremot uppträder, framför allt gäller detta huvudet, typiska drag av stil I på flera av brakteaterna med ryttarbilder, ehuru icke heller där finnes något enda djur, som i varje detalj visar stilen. Salin har påvisat denna fortgående stilisering av brakteatdjuren i tidens anda till överensstämmelse med fibuladjuren; hur det börjar med en båglikнande bakre ögoninfattning o. s. v., tills stilen helt genomförd uppträder på ex. den danska ryttarbildsbrakteatens djurhuvud, fig. 57 (a. a., s. 220 ff.). Denna brakteat anser Salin således höra till de yngre, vilket långt ifrån behöver innebära, att ryttarbildsbrakteaterna överhuvud taget höra till de yngsta C-brakteaterna. Att denna brakteat och dess likar emellertid äro yngre än i varje fall de äldre av grupp I är däremot enligt min mening oförtydbart. Det är verkligen mycket otroligt, att ett djur som på fig. 57 och dess likar skulle ha kunnat ge upphov till djur av den sort, som uppträder på grupp I:s brakteater. Det skulle innebära att det försiggått en utveckling på brakteaterna av en helt annan art, än som kommer till synes på andra föremål med djurbilder, alltså *från* en ganska stark stilisering *till*, om icke naturalism, så dock till ett enkelt och lättfattligt, ehuru ej som sagt i zoologisk bemärkelse, fyrfotadjur. Hur utvecklingen inom djurornamentiken gått från tidig stil I, som representeras av bl. a. detaljer på en del ryttarbildsbrakteater, till yngre stil I, kunna vi bl. a. se av Åbergs framställning (Förhistorisk nordisk ornamentik, figurer på s. 84 o. 85).[1]

Ehuru naturligtvis icke något direkt motbevis mot hypotesen om ryttarbildsbrakteaterna såsom de ursprungligaste C-brakteaterna,

[1] Vid frågan om uppkomsten av den andra huvudtypen av C-brakteaterna (B) skola vi ytterligare skärskåda de tre typernas förhållande till varandra.

kanske det i alla fall kan ha sitt intresse för frågan om brakteaternas ur den sydsvenska avdelningen orientering att något beröra en del andra detaljer utom själva bildframställningen.

Vi ha då först och främst bandornamentiken, som uppträder på bårderna hos en del av grupp I:s brakteater, medan den däremot saknas på de danska ryttarbildsbrakteaterna. Enligt Lindqvist har denna bandflätningsornamentik sina närmaste motsvarigheter inom Sydeuropas bysantinska konst (Den svenska folkvandringsstilens uppkomst, s. 70 f.). Den utgör ett av de element, som sedermera konstituerade stil II, vilken utvecklade sig på östskandinavisk botten (Lindqvist: Till vår folkvandringstids historia; Fornv. 1922, s. 172 ff. Gjessing: Studier i norsk merovingertid, s. 12 f.). Utmärkande för flera av grupp I:s brakteater äro just de breda bårderna. Visserligen finnas dylika breda ornerade bårder även på C-brakteater av andra grupper av och till, men jag tror att det i dessa fall många gånger får skyllas på inflytande från de stora praktbrakteaterna av grupp I. I många fall äro bårderna på dessa andra brakteater av mycket enklare beskaffenhet, man kan i flera fall använda ordet degenererad. Ofta äro också brakteaterna inom grupp I även försedda med öglor, under vilka finnas mer eller mindre filigransirade trianglar, varigenom illusionen uppkommer, att öglan är fästad vid brakteaten genom denna triangel. De danska ryttarbildsbrakteaterna kunna emellertid knappast berömma sig av några mer påkostade bårder. Så att därifrån kan inte den pretentiösa infattningen ha kommit. Men det är däremot kanske möjligt, att dessa breda bårdinfattningar ha sin rot i från Ungern till Syd- och Östskandinavien kommande inflytelser. Både Salin och Lindqvist ha fastslagit existensen av dylika kulturella förbindelser (Salin: Thierornamentik, s. 199. Lindqvist: Vendelkulturen, s. 19 ff.). I skatten från Szilágy-Somlyó, som enligt Lindqvist bildar »en god utgångspunkt för anknytning mellan ungerskt-germanskt och nordiskt hantverk», voro de därstädes funna kejsarmynten och medaljerna alla försedda med öglor, i några fall med trianglar av filigrankorn. De flesta hade dessutom mer eller mindre breda bårdinfattningar.

Dessa särskilt bland de sydsvenska brakteaterna förekommande rikt utsirade öglor med sina filigranornerade trekanter anser Åberg vara ett typologiskt sent drag. Såsom bevis anför han bl. a. brakteaterna från Sötvet, som ha samma bildframställning som de stora

sydsvenska brakteaterna och alltså, som vi också sett, tillhöra gruppen (Åberg: Kronologi, s. 69). Brakteaterna ingingo, som vi minnas, i ett gravfynd, av Shetelig daterat till senare hälften av 400-talet. Åberg, Gjessing och Bøe datera till 500-talets förra hälft eller omkr. 500 (Åberg a. a., s. 61 f.; Gjessing: De norske gullbrakteatene, s. 138 f.; Bøe: Gravguld, s. 22, nr 70). Vare sig nu denna datering är riktig eller ej, så äro ju i alla fall dessa brakteater senare än de stora bårdomgivna exemplaren, från vilka de stamma. Därför anser jag, att detta Åbergs bevis för de rika öglornas och trekanternas sena uppträdande icke är så övertygande.

Enligt min uppfattning tala starkare skäl för, att de vackra öglorna och de filigransirade trianglarna och därmed även de rika bårdinfattningarna måste, vad beträffar grupp I:s brakteater, betraktas som ett tidigt drag.

Tossenebrakteaten (fig. 18) var, som vi erinra oss, försedd med en utsirad triangel. Trekanten var belagd med en genombruten guldskiva i djurhuvudsornamentik. Lindqvist kommer vid jämförelser till den slutsatsen, att denna triangel, mönstren på munblecket från Backa i Lurs sn, Bohuslän (fig. 142), ansiktsmaskerna på brakteaterna från Dödevi och Ravlunda samt den treringade guldhalskragen från Karleby tillhöra samma guldsmedsskola (Vendelkulturen, s. 55 ff.). Den treringade halskragen daterar samme auktoritet till 400-talets förra hälft (a. a., s. 87). Det är väl då också rimligt, att brakteaten från Tossene och därmed dess likar tillhöra samma tid.[1]

Vidare ha vi ju öglorna med ansiktsmasker, även dessa ett indicium på tidig tillverkning. Och för att återgå till bårderna har Lindqvist, som redan nämnts, poängterat den klassiska formen på krigarhuvudena i en av Geretebrakteatens bårdzoner. Dylika bårdband av krigarhuvuden finnas ju också, som vi minnas, på ett par danska, gruppen tillhörande brakteater. På Geretebrakteaten och brakteaten från Bornholm (med krigarhuvuden) uppträda ju också flätverksmönster, vilket visar, att detta mönster ingalunda uppträder så sent,

[1] Beträffande de stora praktfulla öglorna är det mycket troligt, att de icke äro direkt förfärdigade för detta ändamål. Montelius har framhållit sannolikheten av, att dessa öglor äro bitar av större rör, sammansatta till halssmycken och armringar, liknande ex. de tre guldhalskragarna, ringfragmentet från Köinge i Halland fig. 131 och armbanden från Svindinge på Fyen (Mästerstycken i Statens Historiska Museum, s. 13).

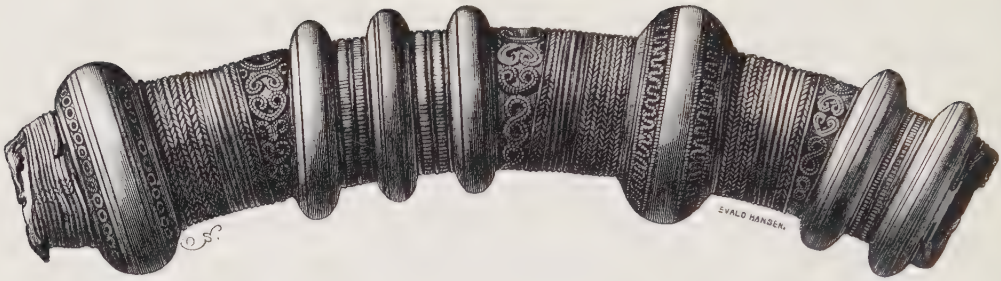

Fig. 131. Ringfragment. Guld. Köinge, Halland. S. 8540. $^1/_1$.

om också dess egentliga blomstring infaller under en senare period (jfr Montelius i SFT. 10, s. 99 ff.).

Slutligen ha vi ytterligare, åtminstone sannolikhetsskäl för att betrakta de stora brakteaterna ur den sydsvenska avdelningen som tidiga. Det gäller här visserligen framför allt Öland, men eftersom de där funna C-brakteaterna ha flera i stilistiskt avseende nära släktingar på andra håll, bör det följande resonemanget i stort sett kunna gälla även för dessa nära anförvanter.

Fig. 142. Munbleck till svärdsslida. Guld. Backa, Lurs sn, Bohuslän. S. 783. $^9/_{10}$.

Enligt flera forskare har Öland under senare delen av 400-talet eller början av 500-talet varit skådeplatsen för stridigheter av omfattande karaktär (Stjerna: Svear och götar under folkvandringstiden; SFT. 12, s. 344; Ture Arne: Solidusfynden på Öland och Gotland; Fornv. 1919, s. 108; Janse: Le travail de l'or, s. 34 ff.; Nerman: Det svenska rikets uppkomst, s. 188 f.; Bolin: Fynden av romerska mynt i det fria Germanien, s. 250; m. fl.). Slutligen har Stenberger vid sina undersökningar av öländska husgrunder kommit till dateringsresultat, som nära sammanfalla med åsikterna om en stor orosperiod för ön (Öland under äldre järnåldern, s. 204). För solidis vidkommande har Stenberger kommit till det resultatet, att nedläggningstiden torde ha varit någon gång i slutet av 400-talet (a. a., s. 209). De övriga guldskatternas nedläggningstid, däribland brakteaternas, bör rimligtvis i det stora hela vara samtidig, alltså i samband med den stora ofreds-

tiden. Härav följer, att de öländska brakteaternas tillverkningstid bör sättas till minst ett bra stycke före 400-talets slut. Och därmed böra också de öländska brakteaternas närmaste fränder sättas tidigt.

Av vad ovan sagts torde ha framgått, att det är en hel del skillnad på ryttarbildsbrakteaterna och brakteater av grupp I och därmed också de ur dennas formkrets mer eller mindre sprungna grupperna. Enligt min mening ha alltså *icke* de s. k. ryttarbildsbrakteaterna generellt givit upphov till de bållösa grupperna, ev. med undantag för den sista gruppen (XIV), varom mera sedan. Detta hindrar naturligtvis icke, att under utvecklingens lopp ursprungligen äldre grupper kunna ha rönt, i vissa fall ganska starkt, inflytande av exemplar ur generellt yngre grupper.

Den andra hypotesen, att C-brakteaterna uppstått genom en sammanställning av de klassiska förebildernas averser och reverser, vilken åsikt som sagt företrädes av Gjessing m. fl., har då större trolighet, även om också denna hypotes enligt min mening lider av vissa svagheter. Vi skola några ögonblick ägna uppmärksamheten åt denna uppfattning av utvecklingen, i vad det rör den huvudtyp, vi närmast syssla med. I och för sig är hypotesen som sagt mycket rimlig, men det återstår att se, om den också har fog för sig. Vi skola här närmare skärskåda Globs motivering av sin åsikt (Glob a. a.). Som ett bevis för de nordiska guldsmedernas strävan att efterlikna de antika originalen anför han dels medaljefterbildningarna, dels hur man i några fall sökt att åstadkomma samma verkan som dubbelsidiga medaljer genom att sätta ihop två vanliga brakteater. Han fortsätter: »Man hat deutlich danach gestrebt, die Vorbilder so gut wie möglich nachzuahmen, die zweiseitige Prägung aber war zu schwierig und die Resultate waren zu unbefriedigend, so dass man allmählich ganz und gar zur einseitigen Prägung übergangen ist. Gleichzeitig hat man jedoch versucht die Bilderwelt der zweiseitig geprägten Medallions in der einseitigen Prägung beizuhalten, indem man Avers- und Reversbilder in denselben Rahmen zusammengepresst hat.» Glob medger dock, att det icke är lätt att i enskildheterna följa denna förvandling. *Ett* exempel av detta sammansmältande tror han sig dock finna i en dansk brakteat (Atl. 79). Globs antagande i detta fall behöver naturligtvis inte vara absolut fel, men det förefaller mig vara alltför löst och godtyckligt. Brakteaten är för övrigt tämligen enastående och har blott få egentliga likar och ingen med ett dylikt litet extra huvud

över djuret. Rimligare förefaller mig Worsaaes förklaring på just dessa brakteater, att de ha sammanhang med rent nordiska föreställningar (Om Forestillingerne paa Guldbracteaterne; Aarb. 1870, s. 411).

Holmqvist slutligen utgår ifrån, att det ena ledet i denna sammansmältningsprocess utgöres av ett från Orienten, särskilt från den koptiska kyrkan lånat ryttarhelgonsmotiv, som inarbetats i den merovingiska konsten (Bidrag till frågan om de nordiska guldbrakteaternas ikonografi samt Kunstprobleme der Merowingerzeit, s. 267 ff.). Den brakteat, på vilken forskaren huvudsakligen stöder sin

Fig. 132. Guldbrakteat. Lidstad, S. Fron, Opland. K. 8671. 1/1.

Fig. 133. Inristad hästfigur på baksidan av spännet fig. 153.

teori (fig. 132) är emellertid av en unik prägel, som icke har någon egentlig motsvarighet ibland de andra nordiska brakteaterna.

Hos de tidigare brakteaterna, och detta gäller icke blott dem av A-typ, utan även de äldre C-brakteaterna, strävade man tydligt hän mot ett återgivande, som närmade sig den klassiska förebilden. Ett bevis för denna avhängighet är bl. a., att konturlinjen först så småningom uppträder (Salin: Thierornamentik, s. 220). Däremot är djuret redan på de tidigaste brakteaterna helt utfört med begagnande av konturlinjer. Salin ser däri ett tecken på skilda ursprung för manshuvudet och djuret. Men bortsett från detta mycket övertygande bevis för att människohuvudet och brakteatdjuret ej komma från samma håll, är det en annan sak i detta sammanhang, på vilket det icke skadar att fästa uppmärksamheten.[1] Om även djuren på dessa brakteater vore av samma ursprung som människohuvudena, hade säkert vederbörande konstnär på de äldre brakteaterna sökt att, i likhet med vad fallet var med manshuvudena, något så när följa

[1] Detta strider icke mot Lindqvists och Forssanders nedan refererade hypotes. Enligt denna komma ju på visst sätt även djuren från medaljerna, men detta sker icke genom en mer eller mindre kopia utan genom en omvandling av ett annat motiv.

klassiska förebilder, vilket icke ens för barbarkonstnärerna borde ha varit så oövervinneligt svårt. Tvärtom borde de haft lättare att överflytta ett djur än ett människohuvud till brakteatytan. Och när det därtill gällde en häst borde det ha varit ännu lättare. Att konstutövarna bland den tidens nordbor åtminstone kunde behandla detta motiv både karakteristiskt och även ganska naturalistiskt visar bl. a. en inristning på baksidan av en norsk fibula från denna tid (fig. 133). Ja, vi behöva bara se på de fåtaliga medaljefterbildningarnas hästar. I de få fall man verkligen kan *klart* bestämma ett fyrfotadjurs på brakteaterna zoologiska hemvist, är det alltid en häst.[1]

Salin har vidare fastslagit, att på de brakteater, på vilka ett människohuvud vilar direkt på ryggen av ett djur, det senare icke har någon likhet med »den kauernden Ornamentthieren» (a. a., s. 220). Författaren synes dra den slutsatsen, att uppkomsten av dessa brakteatdjur har sin grund i den för nordborna främmande tekniken, varmed väl menas reliefen (a. a., s. 221). Denna förklaring är dock knappast till fyllest.

Vi skola nu övergå till den tredje hypotesen, som ovan påpekats företrädd av Lindqvist och Forssander. Lindqvists hypotes, till vilken Forssander anslutit sig, går ju, som framhållits, ut på att förklara brakteatdjuret såsom helt enkelt en fantasiskapelse, utvecklad ur kejsarmanteln på de klassiska medaljerna och väl även ur motsvarande på dessas efterbildningar och A-brakteater.[2] Lindqvists

[1] Djuret på Lyngbybrakteaten (fig. 25) har visserligen, som vi sett, tydliga klövar och föreställer väl antagligen en bock, men att på zoologiska grunder svära på detta är ändå omöjligt.

[2] För min personliga del tror jag, att de egentliga A-brakteaterna, åtminstone de senare, spelat en ganska blygsam roll för utvecklingen av C-brakteaterna, betydligt mindre än medaljefterbildningarna. På många A-brakteater försvinner kejsarmanteln alldeles eller ersättes med ett par båglinjer av blygsam omfattning, som knappast kunna ha givit upphov till en djurfigur. Visserligen måste A-kategorien som kategori betraktad vara den äldsta, d. v. s. brakteattillverkning har först uppstått inom denna typ. Men därav följer icke automatiskt, att samtliga eller kanske ens huvuddelen av A-brakteaterna måste vara föregångare till C-typen. Jag tror för min del, att de båda typerna, de tidigare C-brakteaterna och i varje fall de yngre A-brakteaterna, delvis utvecklats parallellt. Fynden motsäga icke en sådan samtidighet. Snart nog efter de första A-brakteaterna böra de tidigaste exemplaren av C-typ ha uppträtt. A-brakteaternas ringa antal i förhållande till de andra kategorierna tyder på, att de aldrig åtnjutit någon särskild popularitet. De voro — väl

a *b*

Fig. 134 a o. b. Medaljefterbildning. Guld. Haus, Mjelde, Hordaland. B. $^{2}/_{1}$.

och Forssanders hypotes förefaller onekligen djärv och förbluffande vid första konfrontationen, men är vid närmare eftertanke ingalunda orimlig. Tvärtom är det en förklaring, som skulle kunna ge en lösning på problemet, åtminstone för brakteater ur grupp I:s och närstående gruppers formkrets.

Redan på en medaljefterbildning kunde kejsarmanteln vara rätt så deformerad, som vi kunna se på ex. en medaljimitation från Norge (fig. 134 a). Med litet fantasi kan man nog få mantelfliken till en hästsvans. På många av de ursprungliga romerska medaljerna har manteln också ett utseende, som med inbillningskraftens hjälp kunde animerat till en djurfigur. Vi kunna som ett enda exempel ta en medalj från Constantius II (Brøgger: Ertog og øre, pl. I, f. 2). Agraffen och mantelfliken kunna, i detta fall vända framåt, med god

åtminstone i många fall — rätt och slätt efterbildningar utan innehåll för nordbon, även om han som troligt är kände till den gudomliga dyrkan den romerske härskaren åtnjöt. Helt annat bör förhållandet ha varit med C-brakteaterna, som måste haft mening och innehåll för vederbörande. Jag tror därför, att så snart impulsen givits genom de första A-exemplaren, man satte i gång med förfärdigandet av C-brakteater vid sidan om en synbarligen mindre livlig fabrikation av A-brakteater. Forssander synes anse, att avsaknaden av konturlinjer och överhuvud taget avhängighet av den tänkta förebilden (kejsarhuvudet) ej behöver betyda, att en C-brakteat med dessa kännetecken också är en av de ursprungligaste (a. a., s. 96). Men lika väl som en relativt god modellering och avsaknad eller litet begagnande av konturlinjer måste vara ett tecken på en A-brakteats högre ålder bör detsamma gälla för C-brakteaterna.

fantasi fås till ett öga och ett öra och axeln med livklädnadens nedhängande fransar till djurhuvudet i övrigt, medan den bakre axelns likadana utstyrsel kan bli till en svans. Många ytterligare exempel finnas.

Mot denna av Lindqvist framkastade hypotes opponerar sig nu Gjessing (De norske gullbrakteatene, s. 130). Teoretiskt finner han visserligen förklaringen på brakteatdjurets uppkomst på detta sätt godtagbar, men i praktiken icke hållbar. Som skäl anför han, att mellanled icke finnas mellan mantlarna samt deras barbarefterbildningar och brakteatdjuret. »... måtte vi for å kunne godta denne forklaring, også se påtagelige eksempler på at kappen blev missforstått slik at der fremstod et firföttet dyr, men slike har vi ikke.» Det är visserligen sant, men enligt min uppfattning behöver det heller icke ha funnits några mellanled. Brakteatdjuret kan tämligen oförmedlat ha intagit mantelns plats. Förklaringen kan vara denna: Första impulsen gavs visserligen av medaljerna och deras naiva efterbildningar. Eventuellt missförstod brakteatmästaren dessa, vilket emellertid icke alls behöver ha varit fallet. Men i det senare fallet kan det ju inte heller finnas några mellanled. I varje fall torde han ha varit på det klara med kejsarhuvudets på medaljen gudomliga betydelse. Under folkvandringarnas väldiga expansionstid tjänstgjorde ju massor av germaner i de romerska härarna. Redan på 360-talet var enligt Bolin den romerska härens germanisering ett faktum. Så var mer än hälften av alla högre officersposter besatta med germaner (Romare och germaner, s. 157). Där i den romerska hären och annorstädes kunde germanerna inte ha undgått att konfronteras med den florerande kejsarkulten (Ambrosiani: Odinskultens härkomst, s. 30 ff.). Vad var då naturligare, än att brakteatmästaren diktade om bilden och gav den ett innehåll efter sin nordiska tro. Och antingen han nu missuppfattade manteln eller icke, sammanställde han huvudet med något för hans gud mera lämpat, ett djur. Vare sig nu brakteaterna äro menade som Odens- eller Torsamuletter hade ju båda gudomligheterna sina respektive djur. Att sedan den zoologiska bestämningen blir minst sagt svår, torde sammanhänga med tidens icke-naturalistiska konst.

I samband med frågan om C-brakteaternas ur den sydsvenska avdelningen och dess likars uppkomst kan det vara av intresse att söka en förklaring på uppträdandet av de egendomliga hornen.

Hornen äro liksom skägget synnerligen gåtfulla bihang. En ovederlägglig förklaring på vare sig det ena eller andra fenomenet kan naturligtvis icke lämnas. Men i sådana fall måste gissningar vara tillåtna. Janse har för hornen tvenne hypoteser. Enligt den första skulle hornen vara blott dekorativa bihang. Som jämförelse tar han en under 400-talet i Norden förekommande fibulatyp (fig. 135), som påminner en hel del om brakteatdjuren. Enligt J. föreställer spännet en häst, fast det har horn, ett förhållande, som natur-

Fig. 135. Spänne. Brons. Vallstenarum, Bjerges, Gotland. S. 1469. 1/1.

Fig. 136. Medaljefterbildning. Guld. Lilla Jored, Krille, Bohuslän. S. 421. 1/1.

ligtvis mycket väl kan tänkas (a. a., s. 89 f.). De senare äro ditsatta i rent dekorativt syfte. Samme författares andra tolkningsförslag på detta bihang är, att det möjligen skulle vara att anse som stiliserade öron (a. a., s. 90). Emellertid håller han själv denna senare hypotes för mindre trolig, vilket den också är. Det finns, så vitt jag kan finna, ingenting, som talar för en dylik förändring av öronen. För övrigt uppträda horn och verkliga öron stundom tillsammans, vilket bara det, tycker jag, talar emot en dylik hypotes.

Själv vill jag här antyda en annan ev. möjlig förklaring. Impulsen till hornen skulle då måhända vara att söka i kejsarens uppsträckta hand, som man kan se den ex. på en Valensmedalj (Gnecchi I, tav. 16, f. 1) och dylika medaljers barbarefterbildningar som den från Lilla Jored (fig. 136). Hur denna uppsträckta hand senare förändrades och förvanskades, ha vi ett tydligt exempel på i en dansk brakteat (St. III 78). Handen här har ett stort släkttycke med de senare »bockdjurens» horn. Man lägge märke till knopparna! Något liknande visar en C-brakteat från Herrestads sn i Bohuslän (Atl. 110). Den

gaffelliknande figuren framför ansiktet är säkert en relikt av kejsarens hand. Förklarar man uppkomsten av hornen på detta sätt, kan det kanske också upplysa, varför man ser horn på så många brakteatdjur, vilka åtminstone de absolut icke kunna vara torsbockar. Om hornen emellertid också skulle ha uppstått på nu antytt sätt hos de sannolikt äldsta brakteaterna, ha de kunnat leva kvar hos andra grupper genom den konservatism, som är för religiösa och magiska ting särskilt utmärkande.

Skulle ovanstående resonemang ha fog för sig (någon bevisning varken för den ena eller andra hypotesen torde knappast kunna åvägabringas), hindrar det ju i alla fall inte, att man menat verkliga horn på de brakteater, vi nu syssla med. Det är i så fall inte märkligare, än att kejsarens mantel ev. blivit ett djur. Innehållet kan vara nytt, fast formen uppstått ur något annat.

Den cirkel eller punktkrets, som finnes på några hithörande brakteater framför mannens ansikte, har kanske sin upprinnelse i de kransar, som den framför imperatorns ansikte stundom befintliga segergudinnan sträcker upp på en del originalklassiska medaljer (jfr Gnecchi I, tav. 9, f. 7, o. tav. 10, f. 3).[1] Om dessa kretsar på brakteaterna fylla blott och bart en dekorativ uppgift eller fått sig tillagda någon särskild symbolisk-magisk betydelse är svårt att avgöra, osannolikt är det senare emellertid icke (jfr J. Lechler: Vom Hakenkreuz, s. 20, och Nerman: Die Völkerwanderungszeit Gotlands, s. 63).

Vad ansiktsmaskerna beträffar, har Lindqvist så utförligt behandlat deras uppträdande, att knappast något finnes att tillägga (Geretebrakteaten, s. 223 ff.; Vendelkulturen, s. 20 ff.).

Återstår så att med några ord beröra drakfigurerna på några av avdelningens brakteater. Dessa drakfigurer uppträda, som vi erinra oss, på ett par av Väbrakteaterna, på Åsumbrakteaten och på brakteaten från Lundeby. Varken på medaljerna eller deras efterbildningar finnes, så vitt jag kan se, någonting, som skulle kunnat ge upphov till dessa figurer. Den närmast till hands liggande förklaringen är då, att de skulle ha att göra med djurornamentiken. Det är enligt min uppfattning släktingar till fibulornas kantdjur, som här ha flyttat över till brakteaterna. Tydligast är detta skönjbart på Lundbybrakteaten (Fjå. pl. 2, f. 11). Men det är här dock ännu inte ett djur

[1] Liknande kransbärande figurer finnas för övrigt på reversen både hos originalen och barbarefterbildningar (fig. 123 och 134 b).

Fig. 137. Spänne. Silver. Skåne. S. 1/1.

Fig. 138. Spänne. Silver. Skierne, Falster. K. 1/1.

i den typiska nordiska folkvandringsstilen.[1] Vi ha för denna brakteats del bl. a. två motsvarigheter i ett par reliefspännen, det ena från Skåne (fig. 137) och det andra från Falster (fig. 138). Särskilt kantdjuren på det senare spännets överstycke erinra påfallande om det lilla drakdjuret på Persnäsbrakteaten. Icke heller kantdjuren äro riktigt nordiska. Åberg kallar också dessa djur för provinsialromerska (Den nordiska folkvandringstidens kronologi, s. 20). Bland

[1] Janse tolkar Lundebybrakteatens lilla bifigur som en fågel, vilket jag för min del anser felaktigt. Bifiguren har ej någon som helst likhet med brakteaternas övriga förekommande fågelfigurer. Dessutom saknar den grupp, till vilken Persnäsbrakteaten hör, generellt fåglar.

annat på denna grund böra väl fibulorna dateras tidigare än vad han gjort. Åberg daterar nämligen spännen av denna typ till 400-talets slut och 500-talets början (a. a., s. 78). Montelius' datering förefaller riktigare, 400-talets mitt och förra hälft (SFT. 10, s. 126). Det går också bättre ihop med de äldsta brakteaternas av kategori C datering, och därmed blir det också större överensstämmelse mellan de »provinsialromerskt» karakteriserade kantdjuren och djuret på Persnäsbrakteaten samt motsvarande på ett par B-brakteater, om nu ursprunget är som jag antagit, vilket emellertid inte förefaller otroligt. På Väbrakteaterna och Åsumbrakteaten äro huvudena på dessa drakar emellertid mera s. a. s. nordiskt betonade.

Om dessa drakar haft någon särskild betydelse eller, på Vä- och Åsumbrakteaterna, blott dekorativ uppgift, är svårt att yttra sig om. Men att dylika drakdjur åtminstone i några fall med säkerhet haft någon meningsfylld betydelse för vederbörande framgår klart av några B-brakteater. På ett par brakteater från Ravlunda, alltså från samma fynd som en av de grupp I tillhörande brakteaterna, kan man ovanför mannens hjälmklädda huvud se en drake (fig. 70). Utan all tvekan är här framställd en heroisk eller mytisk scen. Ytterligare en B-brakteat, från Gudbrandsdalen i Norge (fig. 132), visar i präglingen ett par drakar med huvuden mycket lika motsvarande på ovannämnda brakteater.

Grupp C II

Från grupp I kan en grupp härledas, vars brakteater äro betydligt mer avancerade eller rättare sagt degenererade. Användandet av konturlinjer vid tillverkningen tycks vara genomgående. Detta jämte det överhuvud taget större avlägsnandet från de ursprungliga klassiska medaljerna ge belägg för åsikten, att dessa brakteater äro senare. Även här vilar människohuvudet direkt på ryggen av djuret.

Bland för grupp II särskilt utmärkande drag må framhållas det alldeles intill hårfästet placerade ögat på »ryttarens» huvud, dettas form, djurkroppens trots degenerationen hos brakteaterna i övrigt eleganta böjning samt de smala benen med de flikiga fötterna. Dessutom visar djuret livligare rörelse. Djurhuvudena ha i många fall i motsats till de flesta inom första gruppen typiska drag av äldre stil I.

Den geografiska fördelningen av brakteaterna inom grupp II mot-

säger heller inte antagandet om en härledning ur grupp I. Ifrågavarande brakteater komma nämligen i huvudsak från Skåne och Danmark, är alltså att beteckna som en *skånsk-dansk* grupp.

Emellertid torde inte brakteater av nu behandlade typ ha utvecklats uteslutande ur grupp I utan inflytelser från andra grupper och typer. Se vi på djurets ben, ha dessa ej så stor likhet med benen hos brakteaterna inom den första gruppen. Men däremot visa en del brakteater av ett par andra grupper samma smala ben med flikiga fötter, likaså den päronformade höften och bogen. Ett inflytande från i huvudsak danska brakteater, som framställa en mer eller mindre fullständig ryttarbild och dylika brakteaters närmaste anförvanter, är därför mycket sannolikt.

På de flesta av de till grupp II klart hörande brakteaterna ser man vid djurets bakben ett förkrympt ben skjuta fram, som såväl till form som placering mera verkar bihang till än organiskt samhörande med djurbenen i övrigt (Atl. 240). Troligen har detta lilla ben samband med den stundom förekommande foten på en del danska ryttarbildsbrakteaters ryttare. Men härav får man naturligtvis icke förledas att tro, att grupp II:s brakteater skulle ha utvecklats ur ryttarbildsbrakteaterna. Som ovan påpekats, är det enligt min uppfattning alldeles klart, att den egentliga stammen är att söka hos grupp I. Den ev. relationen till ryttarbildsbrakteaterna är endast biinflytandets.

Typologiskt närmast ursprunget (de sydsvenska brakteaterna) står i mitt tycke fig. 28. Brakteaten är av skånsk proveniens, närmare bestämt från *Hven*. Vad som enligt mitt förmenande förlänar denna brakteat ett ursprungligare utseende, äro tre ting: Det bevarade örat, hakkorset framför ansiktet och rundeln bakom »ryttarens» huvud. Hakkorset förekommer ju en och annan gång på den sydsvenska avdelningens brakteater, t. ex. på Åsumexemplaret, vilka brakteater i sin tur torde ha fått denna detalj från grupp IX. Den lilla rundeln är också en sak, som av och till förekommer hos brakteaterna inom grupp I.

Denna brakteat från Hven är utan tvekan en direkt förebild för en del brakteater, vilka sinsemellan delvis äro utgångna från samma stans. Först ha vi då en brakteat från *Åkarp*, Burlövs sn i Skåne (Fjå. pl. 2, f. 9), vilket exemplar för övrigt är hittat tillsammans med en brakteat av en typ, som synes stå ryttarbildsbrakteaterna nära (Fjå. pl. 2, f. 3).

Möjligen från samma stans som Åkarpsbrakteaten, i allt fall kopierade efter eller förebilder till denna, äro några danska brakteater. Det är sju exemplar ingående i skattfyndet från *Bolbro* (St Knuds Lands., Odense amt). Brakteaterna äro sinsemellan från samma stans (Atl. 240 o. 241). Den enda skillnaden dem emellan är, att två exemplar i motsats till de fem andra ha dubbel bårdrand.

Liksom Bolbrobrakteaterna tydligen härledd ur exemplaret från Hven, är en skånsk brakteat från *Dybeck* i Ö. Vemmenhög (Sal. f. 26). I fyndet från Ö. Vemmenhög ingingo också två ryttarbildsbrakteater.

Slutligen ha vi ännu en direkt avläggare av Hvenbrakteaten, också denna avläggare skånsk. Den kommer från *Hermanstorp*, Stora Harrie sn (Fjå. pl. 2, f. 7). Hårets pärlrand är ganska klart och väl utförd, men i övrigt är brakteaten starkt degenererad.

Ett troligen ganska sent skott på samma gren som Hvenbrakteaten och dess likar är en prägel, som i sju exemplar kommit i dagen på Själland och där vid *Stenholts Vang* i Nöddebo sn, Fredriksborg amt (fig. 29). Av brakteaterna voro sex stycken, två och två, fästade på tre guldrör, stycken av samma rör. Rörstyckena med sina stora filigranornerade mittvulster och mindre sidovulster påminna om öglan hos Geretebrakteaten. Detta fall är ett klart exempel på det ovan efter Montelius påpekade faktum, att brakteatöglorna icke alltid ursprungligen äro tillverkade för detta ändamål.

Exemplaren från Nöddebo visa en del avvikande drag från de hittills behandlade brakteaterna av gruppen. Men totalutseendet är detsamma som för gruppens övriga exemplar. Vad som framför allt ger brakteaterna ett något annorlunda utseende, är den om karvsnitt påminnande tekniken, i vilken de äro utförda. Denna för grupp II och för övrigt för flertalet av C-brakteater främmande teknik kan måhända i detta fall skyllas utifrån kommande inflytelser. Man stannar då vid en grupp synbarligen sena brakteater (XIV), i allt fall inom C-kategorien. Dessa brakteater äro till största delen av norsk proveniens, men även Sverige och Danmark uppvisa fynd. Som ett exempel på dessa sena brakteater kan tagas Atl. 107. Fyndorten är i detta fall dansk. Bilden är utförd i karvsnitt.[1] Frånsett det för Atl. 107 och Nöddebobrakteaterna liknande maneret i utförandet,

[1] Egentligen är benämningen karvsnitt icke fullt adekvat, då det egentligen rör sig om hög relief. Men då de plana vinkelställda ytorna illudera karvsnitt, tar jag mig friheten att vid tal om dylika brakteater använda ordet karvsnitt.

finnas även många detaljöverensstämmelser. Här föreligger tydligen alltså ett inflytande. Men *icke*, som jag förut ansett, på så sätt att grupp XIV:s brakteater skulle ha varit de givande åt Nöddebobrakteaterna beträffande bildkompositionen, snarare tvärtom. Endast beträffande det tekniska maneret synes för Atl. 236 norskt inflytande föreligga. För övrigt synes enligt min uppfattning relationen mellan grupp XIV och Nöddebobrakteaterna vara följande: Såsom tillhörande grupp II ha de senare härletts ur grupp I. Men grupp II synes som ovan sagts under sin utveckling ha mottagit impulser från danska ryttarbildsbrakteater, särskilt synes detta vara förhållandet med fig. 29, som från detta håll utan tvivel fått bogens vinkelband (jfr ex. fig. 62). Nu äro de norska karvsnittsbrakteaterna av C-typen mycket antagligt härledda eller i varje fall mycket starkt påverkade av danska ryttarbildsbrakteater, men även grupp II:s brakteater synas ha haft sitt ord med i laget vid utformningen av grupp XIV. Man skulle kanske rent av kunna tala om denna sena sena grupp som en syntes av härledningar ur danska ryttarbildsbrakteater och exemplar ur grupp II:s formkrets. På sådant sätt ligger enligt min uppfattning släktskapen till mellan Nöddebobrakteaterna och ex. Atl. 107.

En förbindelse mellan sådana i karvsnittsteknik framställda brakteater (gr. XIV) och dylika ur Nöddebobrakteaternas formkrets är desto troligare, som det torde vara mer än en tillfällighet, att i samma skattfynd som dessa senare ingår en brakteatprägel, som kan sägas utgöra en ren blandform mellan grupp II och grupp XIV, men med, liksom vid de rena grupp II-brakteaterna, drag även från andra håll. Denna andra i Nöddebofyndet ingående prägel (Atl. 230) förefinnes i fem exemplar, alla från samma stans. Utom att tekniken synes vara densamma såväl vid Atl. 230 som i huvudsak vid grupp XIV, förefinnas en hel del likheter i detaljer. Vi kunna nämna det håret eller snarare hjälmen framtill avslutande fågelhuvudet samt näs- och kindskyddet. Liksom de andra Nöddebobrakteaterna verkar emellertid Atl. 230, frånsett karvsnittet, till hela sin läggning tidigare än Atl. 107 och dess likar. På dem gör ju fågelhuvudet på hjälmen knappast något intryck av ursprunglighet utan verkar onekligen ganska rudimentärt. Samhörigheten med grupp II visar Atl. 230 genom hjälmens pärlrand och genom djurets hakskägg men framför allt genom det vid höften framspringande förkrympta benet, här visser-

ligen till strukturen rätt olika motsvarande bihang hos de egentliga grupp II-brakteaterna.

Ännu en förbindelselänk mellan grupperna II och XIV synes en brakteat från *Sparlösa*, Salems sn i Västergötland vara (Fjå. pl. 2, f. 23). Brakteaten är emellertid icke utförd i karvsnitt.[1]

Från ett fynd i *Grumpan* i Sävare sn, Västergötland, härröra bl. a. två brakteater, av vilka den ena, Janse, f. 85, tillhör grupp XIV och den andra visserligen kanske inte direkt tillhör, så saknas bl. a. »bockskägget», men ändå i vissa avseenden sluter sig till grupp II (Janse, f. 84) och därför torde vara på samma utvecklingslinje som de gruppen klart tillhörande exemplaren. Vår brakteat visar f. ö. vissa likheter, exempelvis djurens ben, med den vid Viglunda, Atl. 235 (ungefär fem mil från Sävare) funna, som jag om än med tvekan hänfört till första gruppen.

Som i förbigående nämnts, ingick i fyndet från Sävare även en brakteat av klar grupp XIV-typ. Efter min uppfattning ännu ett indicium på det troliga sambandet mellan brakteater av grupp II eller närstående denna och brakteater tillhörande grupp XIV.

Eventuellt tillhörande samma gren som brakteaten, Janse, f. 84, är en norsk brakteat, närmare bestämt från *Vindingland*, Bjerkreim i Rogaland (Aarsb. 1881, f. 10).[2] Även denna brakteat har onekligen stora likheter med den från Viglunda (Atl. 235).

Resumé: Grupp II kan betraktas som en härledning ur grupp I eller Salins sydsvenska avdelning. Inflytelser ha dock troligen kommit även från andra håll, framför allt då från danska ryttarbildsbrakteater och med dem besläktade. Bland de klara till gruppen hörande brak-

[1] I varje fall i anseende till djurets fötter mycket påminnande om Sparlösaexemplaret är en brakteat ingående i det stora fyndet från *Års*, Års sn, Ålborgs amt (Neergaard, f. 10), för övrigt Danmarks största brakteatfynd (Neergaard, s. 178 f.). Framför allt fötterna göra, att jag anser denna brakteat böra placeras åtminstone i grannskapet av grupp II. Den är dessutom enligt min uppfattning tydligt kommen ur grupp I:s formkrets. Manshuvudet och runraden framför detta pekar på sådana brakteater som den från Åsum som föregångare.

Vad djuret beträffar mycket lik Årsexemplaret är en skadad brakteat från *Roma* sn på Gotland (VWG. tf. 133). Likheten är så stor, att en släktskap är långt ifrån otrolig.

[2] Besläktade med grupp II synas också sex små brakteater (Atl. 96) från *Köslin* i Pommern vara. Framför allt är det då den lilla vid höften framstickande foten som gör, att en släktskap förefaller ganska sannolik.

teaterna synes fig. 28 (*Hven*) tillhöra de tidigaste. Från Sal. f. 25 har av allt att döma *Åkarpsbrakteaten* (Fjå. pl. 2, f. 9) kommit, som i sin tur kopierats av *Bolbrobrakteaterna* (Atl. 240 o. 241).[1] Vidare har Sal. f. 25 avsatt brakteaterna från *Dybeck* (Sal. f. 26) och *Hermanstorp* (Fjå. pl. 2, f. 7).

Ur ovanstående brakteaters formkrets ha *Nöddebobrakteaterna* (fig. 29) uppstått, tydligtvis, vad tekniken beträffar, influerade från norskt håll. Besläktade, framför allt i vad angår tekniken, med fig. 29 äro de andra i Nöddebofyndet ingående brakteaterna (Atl. 230), även dessa delvis utvecklade inom grupp II.

Utvecklade ur gruppen synas också trots en del olikheter brakteaterna från *Års* (Neergaard f. 10), *Roma* (VWG. tf. 133) och *Sparlösa* (Fjå. pl. 2, f. 23) vara. Den förstnämnda ev. ett sent skott från Åsumbrakteaten och dess likar.

Så ha vi *Grumpan-* (Janse, f. 84) och *Vindinglandbrakteaterna* (Aarsb. 1881, f. 10) sinsemellan med överensstämmelser. De förefalla att tillhöra någon s. a. s. sidogren inom gruppen.

Slutligen är att nämna *Atl. 96*, som väl närmast är tillhörig grupp II, men med antagliga inflytelser även från andra håll.

Grupp C III

Jag har till en särskild grupp sammanfört några brakteater, som närmast äro en blandning av flera typer. De olika exemplaren äro till dels ganska olika varandra, och något markerat utbredningsområde kan man heller inte tala om. Därför är det endast med stor tvekan, som jag sammanfört dessa brakteater till en särskild enhet, då det strängt taget icke rör sig om en grupp i samma anda och mening som beträffande de andra grupperna. Men vissa gemensamma drag och ett troligen likadant ursprung, s. a. s. från två huvudhåll, kan möjligen ursäkta förfarandet.

Vad angår brakteaternas tidsställning, så tror jag, att man ej kan räkna dem bland de äldre.

De gemensamma dragen äro först och främst, att djuret i de flesta

[1] Förhållandet kan också vara det omvända så, att Åkarpsbrakteaten kopierat Bolbrobrakteaterna, vilka i så fall skulle stå närmast fig. 28. Vilken som är den rätta rangordningen är svårt att avgöra. Säkert är endast att båda varianterna tydligen härletts ur Hvenbrakteaten.

fall intar en mer eller mindre knäböjande ställning. Människohuvudet, som utom i ett fall (Atl. 117), där en tillstymmelse till hals eller bål framträder, vilar direkt på djurets rygg har i nästan alla fall ett tydligt diadem med öppna ändar, understundom åtföljt av en fläta.

När man söker efter andra grupper som släktingar till dessa brakteater, stannar man närmast vid brakteater tillhörande grupp I. Men man kan icke komma ifrån, att tydligen även en annan avdelning haft sitt ord med i laget. Det är de danska ryttarbildsbrakteaterna. Det ovan omtalade diademet, ofta åtföljt av en fläta, talar onekligen för impulser även från detta håll. Men också den danska varianten av den gotländsk-danska avdelningen kan möjligen tänkas, åtminstone för en del av gruppens medlemmar, ha varit av betydelse. En del tecken kunna tyda på detta. Så hakkorsets vanliga förekomst och en viss likhet i frambenens ställning hos de flesta av gruppens brakteater och många av den danska avdelningens (gr. IX). Även runor förekomma i några fall. Dessa kunna antingen tänkas komma ifrån ryttarbildsbrakteaterna eller de nyssnämnda danska brakteaterna.

Ovanstående sagt om inflytanden. Sedan får man åtminstone i ett fall räkna med lokala detaljinfluenser.

Till gruppen har jag först och främst fört två exemplar från samma stans. Fyndorten är *Sjöändan*, Herrestads sn i Bohuslän (fig. 30).

Tydliga inflytelser från ryttarbildsbrakteaterna, ev. även från brakteater ur grupp IX:s formkrets, visar enligt min uppfattning fig. 31, men samtidigt torde det vara obestridligt, att samhörighet finnes med brakteater ur grupp I. Brakteaten ingick i *Bolbrofyndet*.

Likaledes från Fyen härstammar Atl. 125, vilken brakteat härrör från *Broholmsfyndet*. Brakteaten är i mitt tycke mycket nära släkt med föregående. Den gör nästan intryck av att vara en försämrad kopia av denna brakteat, dock är diademet kvar, och den egendomliga spiralen vid bakre hårfästet finnes också och jämväl den ansiktet bakåt inramande pärlranden.[1] Den egenartade bården

[1] Denna spiral torde få anses som en utveckling eller snarare degeneration av ett ursprungligt öra. Detta framgår visserligen ej tydligt på gruppens exemplar, men sammanhanget blir klart genom jämförelser med andra brakteater. Vi kunna ex. betrakta A-brakteaten Atl. 13, där den begynnade spiralen klart är ett stiliserat öra. Och på några C-brakteater utom gruppen är företeelsens samband med örat också klart. Som enda exempel kan nämnas den s. k. Vadstenabrakteaten (fig. 32).

omkring mittbilden, påminnande om tänderna på ett sågblad, kan mycket väl förklaras som en degenererad och helt stiliserad runrad motsvarande den på fig. 31.[1]

Närmast till dessa två brakteater får väl också räknas den så sydligt som nära *Eckernförde* i Slesvig-Holstein funna brakteaten (Atl. 117).

Nära befryndad med framför allt fig. 31 synes mig också en norsk brakteat av gruppen vara (Aarsb. 1879, f. 41). Exemplaret är från Vestagder, Bjelland, *Ågedal*. På denna brakteat synes det mig emellertid också, att man kan skönja s. a. s. lokala särdrag. Dit höra tungan och djurets fötter. Dessa drag ha rimligtvis kommit från brakteater av en speciell norsk typ, grupp VI (se denna grupp), av vilka en, dock ej av denna norska grupps mera utpräglade typer, är funnen på samma plats (Aarsb. 1879, f. 42) som den nu behandlade brakteaten. Trots dess i mitt tycke utpräglade släktskap med Bolbro-exemplaret är det därför mycket troligt, att vi i detta fall ha att göra med en verkligen i Norge tillverkad, ej blott importerad brakteat.

Från *Espelund*, Ryssby sn i Småland härrör en brakteat (Sal. f. 22), som jag fört till gruppen, ehuru likheten med de förut behandlade brakteaterna ej är så stor. Dock finnes flätan, om än rudimentär. Mannens öga har vidare det bakåt förlängda ögonbrynet med sin avslutande knopp liksom på fig. 31 och Atl. 117.

På okänd plats i *Västergötland* har hittats en brakteat av ett med hänsyn till bildkompositionen mera ovanligt utseende (Sal. f. 11). Utom det vanliga riddjuret har vederbörande brakteatmästare satt dit ytterligare ett fyrfotadjur, en bland C-brakteaterna ytterligt sällsynt företeelse. Att jag fört brakteaten till denna grupp, beror på den typiskt knäböjande ställningen hos djuret.

De sista två brakteaterna, som vi skola behandla inom denna grupp, äro även de av västgötsk proveniens och där *Erska Håkansgården* i Erska sn (Fjå. pl. 1, f. 24), båda från samma stans. Djurets ställning är här annorlunda än hos de övriga av mig till gruppen räknade exemplaren. Däremot äro människohuvudets fläta och diadem av det för III. gruppen typiska utseendet.

---

[1] På grund av Broholmsfyndet för brakteaternas vidkommande heterogena karaktär har Bolin härur velat utläsa en endast obetydlig tidsdifferens mellan de olika brakteatkategorierna (Till guldbrakteaternas kronologi, s. 186). Jfr Janse: Le travail de l'or, s. 114 f.

Här möter oss återigen ett av de sällsynta fallen, då en bifigur utgöres av ett fyrfotadjur, i detta fall tydligen en häst.

Resumé: Denna lilla grupp med sinsemellan delvis ganska olika exemplar har icke heller något enhetligt utbredningsområde. Gruppens brakteater synas ha uppstått under påverkan såväl från exemplar från den sydsvenska avdelningen som från danska ryttarbildsbrakteater. Troligen ha även brakteater ur den danska gruppen (IX) av den gotländsk-danska avdelningen spelat en roll.

Tydligt är inflytandet från brakteater ur grupp I:s formkrets på exemplaren från *Sjöändan* (fig. 30), *Erska* (Fjå. pl. 1, f. 24), okänd fyndplats i *Västergötland* (Sal. f. 11) och *Espelund* (Sal. f. 22), särskilt för de två förstnämnda.

Impulserna från ryttarbildsbrakteaterna och som sagt förmodligen också från grupp IX synas mig tydligast komma till uttryck i exemplaren från *Bolbro* (fig. 31), som troligen också varit förebild för brakteaterna från *Broholm* (Atl. 125), *Eckernförde* (Atl. 117) och *Ågedal* (Aarsb. 1879, f. 41). Den sistnämnda brakteaten ser också ut att ha rönt s. a. s. lokalt inflytande från brakteater av en speciell norsk typ (gr. VI).

Ytterligare härledningar ur de sydsvenska brakteaterna

Ävenledes med rötterna bland den sydsvenska avdelningens brakteater äro en mängd exemplar, där de olika grupperna i huvudsak äro uppdelade på två olika områden, ett västligt (gr. V o. VI) och ett syd-östsvenskt (gr. IV). De flesta av ifrågavarande brakteater torde vara senare än åtminstone de äldre av de till grupp I hörande.

De nu påtalade grupperna ha i min indelning fått numren IV, V och VI, vilka grupper sinsemellan äro mycket nära befryndade. Att upprätta en rangordning mellan grupperna faller sig ganska svårt. Dock förefaller grupp V att i huvudsak vara något äldre än de båda andra.[1]

[1] Man får nog till denna underavdelning även räkna grupp VII, enligt min uppfattning besläktad med grupperna IV och VI.

Grupp C IV

Denna grupp är markant lokaliserad till Syd- och Östsverige. Man kan därför tala om en *syd-östsvensk* grupp

Brakteaterna, som sinsemellan uppvisa en del olikheter, visa släktskap med båda de västliga grupperna, dock kanske med någon övervikt för grupp V, vilket också fyndgeografiskt är naturligast.

För gruppen i det stora hela karakteristiskt är hårets på människohuvudet (en gång omslaget) utseende, det ofta mycket snedställda ögats spetsovala form samt den ur djurets mun utgående tungan. De flesta brakteatdjuren inom gruppen äro passgångare, något som också är utmärkande för grupp V. Bogen är i flera fall bildad som en ögla, och fötterna äro ofta gaffelformade. Djuret har regelmässigt horn, och framför »ryttarens» ansikte är en fågel uppflugen. Dessa fåglar äro ofta förbluffande lika på ifrågavarande grupp och den följande gruppen, V. Man skulle nästan kunna tala om försämrade kopior för grupp IV:s del. Detta nya drag kan emellertid inte härledas ur den sydsvenska avdelningens brakteater. Varifrån har det då kommit? Ja, något definitivt svar på denna fråga kan man väl icke ge, men enligt min uppfattning är en rimlig hypotes den, att fåglarna tillkommit genom inflytande från danska ryttarbildsbrakteater, kanske ett icke direkt stilistiskt inflytande utan snarare ideologiskt. Det har med andra ord kanske varit samma religiösa eller magiska föreställningar, man velat åskådliggöra.

Som helhet betraktad måste denna syd-östsvenska brakteatgrupp anses som mycket degenererad. Detta gäller framför allt människohuvudena.

Strängt taget kan man inom gruppen urskilja tre varianter, av vilka åtminstone två måste anses som lokala. De två senare varianterna äro uppenbarligen uppkomna ur den första. Såsom representanter för de tre varianterna kunna vi välja: För den första, fig. 32 (Vadstena); för den andra, fig. 36 (Gotland) och slutligen för den tredje, fig. 35 (Skåne).

Av dessa varianter är typologiskt att döma den, som representeras av den s. k. *Vadstenabrakteaten* (fig. 32) den ursprungligaste och minst degenererade. Brakteaten baserar sitt rykte på det faktum, att den är bärare av hela den äldre runraden (Montelius: Vadstenabrakteaten; Fornv. 1906, s. 145 ff.). Från samma stans men med betydligt

mindre bård är en brakteat från Närke (*Mariedam* i Lerbäcks sn). Brakteaten har haft samma storlek som Vadstenaexemplaret, men kanten med runorna har av någon anledning till största delen bortskurits, innan den smala randen och öglan påsatts. Närstående Vadstenabrakteaten och dess Närkereplik är en annan brakteat från Närke (Kindström: Vibybrakteaten etc., f. 1). Exemplaret, som har mycket bred bård och filigransirad vulstögla hittades 1938 på Grimstens häradsallmänning i *Viby* sn. Till dessa tre brakteater sluter sig en fjärde, från *Ravnstorp*, Norra Vrams sn i Skåne (Rig 1919, s. 82, f. 6).

I det stora guldfyndet från *Sletner* i Norge ingår en brakteat (Rygh, f. 5), som får räknas till samma formkrets som fig. 32. Manshuvudet är emellertid här påfallande likt motsvarande inom den västligt orienterade grupp V. Brakteaten har f. ö. en bred bård.

Nära anslutande sig till fig. 32 och dess replik från Mariedam är den av en ganska rik och bred bård infattade brakteaten från *Norra Torlunda*, Vånga sn i Östergötland (fig. 33).[1] Möjligen är den något senare än de två förstnämnda. Framställningen är i mitt tycke ännu mera förvanskad än på dessa brakteater. Djurbilden är f. ö. unik så till vida, att från dess mun utgå tvenne tungor.

Till samma krets som Vadstenabrakteaten, dess systerexemplar, brakteaten från Viby och exemplaret från Vånga och framför allt slutande sig till den sistnämnda är en brakteat från *Murum*, Murums sn i Västergötland (Sal. f. 92). Man skulle nästan kunna tro, att den senare haft den förra till direkt förebild. Eftersom gruppen i sin helhet är östlig och sydlig, får man nämligen tro, att detta enstaka västliga fynd antingen är importvara österifrån eller, om brakteaten är utförd på platsen, den varit den mottagande parten. Dock kan man naturligtvis icke med absolut säkerhet påstå, att Torlundabrakteaten varit direkt förebildande, om också omständigheterna tala för detta.[2]

---

[1] Några av brakteaterna tillhörande denna grupp ha i likhet med flera ur den sydsvenska avdelningen breda bårder, här dock i en blekare avglans. Även detta tyder på en viss förbindelse med brakteater ur grupp I:s formkrets.

[2] I ett norskt fynd, *Gyland*, Gyland sn, Vestagder fylke förekommo några brakteater, av vilka en (Gjessing, f. 7) vad människohuvudet angår påminner rätt mycket om Murumbrakteaten (Sal. f. 92). Djuret har däremot drag, som återfinnas på brakteater inom grupp II.

Däremot finns en annan brakteat, om vilken man enligt mitt förmenande nästan med fullkomlig visshet kan påstå, att Torlundabrakteaten varit direkt förebild, ehuru den guldsmed, som haft utförandet om hand, i sin oskicklighet grovt förvanskat förebilden. Exemplaret, om vilket jag talar, härstammar från *Silleby*, Västerljungs sn i Södermanland (fig. 34). Det närmar sig f. ö. vad ansiktet beträffar de likaledes särdeles förvanskade brakteater av gruppen, vilka påträffats i Skåne (fig. 35 och Fjå. pl. 1, f. 18).

Slutligen hör till samma krets ännu en brakteat (Atl. 224). Fyndorten är *Bakkegård*, Pedersker sn på Bornholm. Exemplaret visar dock en del främmande drag, och dessa avvikelser göra det troligt, att Bakkegårdsexemplaret trots sin samhörighet med Vadstenabrakteaten och dess närmaste fränder icke härrör från de trakter, där dessa hittats och tvivelsutan också tillverkats, alltså de östra landskapen av övre Götaland.[1] Bornholmsbrakteaten är sannolikt tillkommen i sydligare trakter, utvecklad ur sådana brakteater som fig. 32 men påverkad av och med traditioner från samtida eller tidigare brakteater av andra typer med sydligare hemvist.

Till grupp IV får man måhända, om än med tvekan, räkna även Atl. 102 och då väl snarast till samma variant, som representeras av Vadstenabrakteaten. Brakteaten ingår i fyndet från *Tjurkö*.

Det egendomligaste hos Atl. 102 är tvivelsutan hårets avslutning baktill i ett fågelhuvud, en bland brakteaterna mycket sällsynt företeelse. Möjligen är denna fågelavslutning endast en nyck, självständigt påfunnen av vederbörande. Eller också har han varit i tillfälle att se någon av de fåtaliga brakteater, där håret avslutas på dylikt sätt. En av dessa brakteater (Atl. 92) ingår f. ö. i Tjurköfyndet.

Den andra varianten har blott tre exemplar, vilka samtliga äro funna i Skåne. Då utseendet åtminstone på två är så pass från gruppens övriga brakteater skilt och säreget, och några direkta likar icke finnas på något annat håll, måste man nästan förutsätta, att icke bara fyndorten utan även hemorten är skånsk, i varje fall för två av brakteaterna. Möjligen kunna de tänkas vara en vidare utveckling av Bornholmsexemplaret. Bornholm hör ju geografiskt till Skåne (Montelius a. a., s. 150).

De tre brakteaterna äro, i synnerhet vad ansiktet beträffar, myc-

[1] Jfr Montelius: Vadstenabrakteaten; Fornv. 1906, s. 150.

ket degenererade. Det bäst utförda exemplaret (fig. 35) av de två sinsemellan mest lika brakteaterna är från *Börringe*, Gustafs sn.

Utan tvivel ovanstående brakteat till förebild har det exemplar, som är funnet vid *Näs* i Asmundtorps sn (Fjå. pl. 1, f. 18). Prägeln är ytterst dålig.

Den tredje brakteaten, som jag räknat till den skånska varianten, är även funnen i *Börringe* (Fjå. pl. 2, f. 8). Den skiljer sig emellertid vad människohuvudets utseende angår något från de båda andra. Däri påminner brakteaten i stället något om ett par gotländska exemplar ur gruppen. Men djuret är å andra sidan så likt de två andra skånska exemplaren, att någon tvekan om samhörigheten med dessa ej kan komma i fråga.

Slutligen ha vi en gotländsk variant, även den av mycket degenererad typ. Ja, man kan gott säga, att dessa brakteater äro de sämst utförda inom gruppen och därför tydligtvis de senaste, vilket ju emellertid ej behöver betyda så stor tidsskillnad. Det mest utmärkande för dessa brakteater är det äggformade människohuvudet.

Först ha vi då tvenne brakteater, vilka sannolikt båda äro från samma stans. Det ena och bättre exemplaret är från *Tune* i Viklau sn (Sal. f. 35) och det andra sämre från den ej så långt från Viklau belägna Hejde sn, *Gervalds* (fig. 36). Benställningen på brakteatdjuren inom grupp IV är i allmänhet påminnande om motsvarande hos grupp V, men dessa två gotländska brakteater utgöra i detta fall ett undantag, i det benens ställning allra mest överensstämmer med motsvarande hos den därpå följande gruppen, VI, som är västnorsk. Sådana gemensamma drag behöva icke vara någon tillfällighet, enär trots avståndet förbindelser existerade mellan Norge och Gotland (Nerman: Die Völkerwanderungszeit Gotlands, s. 126; Lindqvist: Sveriges handel och samfärdsel under forntiden; Nordisk kultur XVI, s. 61).[1]

Den gotländska varianten utmärkes som nyss sades av de äggformade människohuvudena. Dylika huvuden visa också, om ej så markerat som Hejde- och Viklaubrakteaterna, tvenne andra gotländska exemplar, vilka jag därför trots den annars ganska stora olikheten mot de två förutnämnda hänfört till varianten. Fyndorterna för de båda brakteaterna äro Gervalds i *Hogrän* sn (Studier tillägn.

[1] Ytterligare om förbindelser längre fram i detta arbete. Se också ovan s. 22.

Oscar Almgren, s. 82, f. 5) respektive *Lilla Vede* i Follingbo sn (fig. 37).[1] Av dessa är utan tvekan Hogränbrakteaten förebild för den från Follingbo. Brakteaternas utformning är bland det mest säregna, man kan få se inom C-kategorien, i det fågeln fått taga plats i upp- och nedvänd ställning på »ryttarens» huvud och tjänstgör där som något slags hjälm. Denna »hjälm» är dock icke jämförlig med motsvarande hos en del andra brakteater, där hjälmen, som i dessa fall verkligen är en hjälm, framtill avslutas med ett fågelhuvud. Under djuret på de gotländska brakteaterna har vederbörande brakteatmästare placerat ytterligare en fågel. Att figuren på fig. 37 skall vara en fågel, kan man dock knappast se, utan att förut ha sett brakteatens förebild från Hogrän.

Till grupp IV får man väl också räkna en småländsk brakteat från *Hagreda* i Sjösås sn (Atl. 225), ehuru den icke mer markerat kan föras till någon av varianterna. Närmast torde den dock kanske vara en utveckling ur den typ, som representeras av bl. a. Vadstenabrakteaten.

Resumé: Med de båda närmast följande grupperna är grupp IV befryndad, möjligen med någon övervikt för grupp V. Utbredningsområdet är emellertid ett helt annat än för grupperna V och VI. För IV. gruppen är den geografiska orienteringen *syd-östsvensk*. Geografisk förbindelse finnes dock med de två västliga grupperna genom Sletnerfyndet.

Man kan inom gruppen urskilja tre varianter, av vilka den första får anses som stam för de båda andra.

Bland de ursprungligaste torde vara *Vadstenabrakteaten* (fig. 32) och *Mariedambrakteaten*. Närstående dessa är exemplaret från *Viby* (Vibybrakteaten etc., f. 1). Till dessa tre exemplar sluter sig en *skånsk* brakteat (Rig 1919, s. 82, f. 6) och en brakteat från *Sletner* (Rygh, f. 5), dock ej ren. Vidare finna vi inom denna krets *Torlundabrakteaten* (fig. 33), möjligen något senare. Fig. 33 har utan tvivel varit förebild för brakteaten från *Silleby* (fig. 34), vilken i sin tur synes vara typologiskt besläktad med de skånska brakteaterna ur gruppen. Närmast till Torlundabrakteatens formkrets hör exemplaret från *Murum* (Sal. f. 92) och brakteaten från *Bornholm* (Atl. 224),

[1] En brakteat liknande Gervaldsbrakteaten är för några år sedan, troligen tillsammans med en treryggad fingerring av guld, hittad vid *Bringsarve* i Eskelhem, också på Gotland.

med möjliga inflytelser från andra sydligare typer. Utgången ur Vadstenabrakteaten och dess likars formkrets är ev. också *Tjurkö-brakteaten* (Atl. 102). Vad manshuvudet beträffar liknande Murum-exemplaret är *en av Gylandsbrakteaterna* (Gjessing, f. 7).

Av de tre skånska brakteaterna är den ena (fig. 35), *Börringe*, förebild för den från *Näs* (Fjå. pl. 1, f. 18). Den *tredje skånska* brakteaten (Fjå. pl. 2, f. 8) har utom sin frändskap med de båda andra i fråga om människohuvudet likhet med gotländska brakteater ur gruppen.

Dessa sistnämnda äro de mest förvanskade och därför antagligen också de senaste. Av dem äro förmodligen två slagna med samma stans (Sal. f. 35, *Viklau*, och fig. 36, *Hejde*). Benställningen hos djuren tyder på förbindelser med brakteater ur en västnorsk grupp (VI). Av de tre andra brakteaterna är den från *Follingbo* (fig. 37) en efterbildning av den från *Hogrän* (Studier tillägnade Oscar Almgren, s. 82, f. 5). Mycket lik Hogränbrakteaten är brakteaten från *Eskelhem* (som VWG., f. 340).

Till gruppen får också räknas brakteaten från *Hagreda* (Atl. 225).

Grupp C V

Såsom redan i förbigående framhållits är grupp V västligt orienterad. Man skulle ur fyndgeografisk synpunkt närmast kunna kalla den *västsvensk-norsk*, alltså med fyndövervikt för västra Sverige.

Karakteristika för gruppen äro delvis desamma som för den föregående, alltså: Hårets på manshuvudet utseende, en gång omslaget, och ögats långsträckta spetsovala form (ehuru undantag finnas), regelmässigt behornade djur, som även här vanligen äro passgångare. Även fågeln träffa vi på inom denna grupp. Men olikheterna äro ändå så pass stora, att det enligt min mening är berättigat att tala om en särskild grupp. Människoögat är mera horisontalt. Överhuvud taget är människohuvudet mer naturalistiskt och gör ett tidigare intryck. Djuret, som nästan utan undantag saknar den för grupperna IV och VI karakteristiska ur munnen hängande tungan, har ej heller de gaffelliknande fötterna.

Som förut påpekats är det tydligt, att de brakteatgrupper, som vi nu närmast syssla med, alltså även grupp V, under sin tillblivelse

rönt inflytande från I. gruppen. Inflytelser från detta senare håll är ju trots den mycket olika utbredningen ingalunda onaturligt.[1]

Likheten mellan många brakteater av de båda grupperna V och I är icke så ringa. Om vi beträffande manshuvudet jämföra ex. Ravlunda- och Algutsrumsbrakteaterna med t. ex. brakteaten fig. 38 från *Hede* i Bohuslän och den från samma stans utgångna brakteaten från *Grumpan* i Västergötland, skola vi finna likheter icke blott beträffande människohuvudets allmänna form utan även i detaljer; mun, ögon, hår.

Gå vi sedan till »riddjuren» erbjuder i mitt tycke som helhet betraktad ingen annan grupp så stor likhet med den sydsvenska avdelningens, som just djurfigurerna inom grupp V. Först och främst hör grupp V liksom grupp I till de få grupper, där djuren ha åtminstone någon kontakt med verkligheten. Se vi på detaljerna äro i mitt tycke likheterna många gånger påfallande. Visserligen ha frambenen hos vår grupp ej längre den underliga, skevande ställningen, som utmärkte grupp I. Men benens och fötternas form är många gånger onekligen ganska överensstämmande.

Att efter typologiska grunder uppställa någon ordningsföljd för gruppens brakteater är särskilt på grund av deras i allmänhet inbördes stora likhet mycket svårt för att inte säga ogörligt. En av de tidigaste inom gruppen är möjligen Atl. 95 (okänd fyndort från *Norge*). Jag grundar mitt antagande på det tämligen goda arbetet med dess relativt välgjorda detaljer, ex. mannens öra, en detalj, som blott finnes hos ytterligare ett exemplar inom gruppen (Fjå. pl. 2, f. 10). Brakteatens hela prägel är här dock sämre. Också tämligen välgjord och inom gruppen tidig ser den enda i Danmark funna brakteaten ut att vara (Atl. 97). Brakteaten, sannolikt importerad från västra

[1] Vi ha sett hur man i Norge efterbildat A-brakteaten från Holmetorp. Ytterligare exempel på dessa öst-västliga relationer kunna här nämnas. I ett gravfynd från Södra Kvinneby, Stenåsa sn på Öland ingingo bl. a. små knäppen av samma utseende som dylika från säkra 400-talsfynd från Norge (Stenberger: Öland under äldre järnåldern, s. 63). Från en vapengrav från Mellby, Segerstads sn, också på Öland, föreligger bl. a. en sköldbuckla (a. a., f. 46) av en typ, som återfinnes i Norge (a. a., s. 66). Gå vi till Gotland förekommer ett rektangulärt knäppe med nitar med stora runda och platta huvuden (avb. Nerman: En utvandring från Gotland och öns införlivande med Sveaväldet, f. 30) i depåfyndet från Österryftes i Fole av ett slag, som enligt Nerman är vanligt i Norge mellan 450 och 500 (a. a., s. 24. Jfr Shetelig: Vestlandske graver fra jernalderen, f. 301).

Sverige eller Norge, är jämte två sena A-brakteater (Atl. 150 o. 151) hittad vid det förut nämnda *Steilbjerg*, alltså i nordligaste Jylland, vilket ju långt ifrån motsäger ett antagande om import.

Ur de förut omnämnda brakteaterna (fig 38) från Hede och Grumpan (Janse, f. 86) samt en dessa brakteater nästan lika från *Böja*, också i Västergötland, kunna brakteaterna från *Tösslanda*, Fuxerna sn i Västergötland (Fjå. pl. 1, f. 22) och dess like från *Lunnane*, Töftedals sn i Dalsland, samt tvenne brakteater från *Järnskogsboda*, Järnskogs sn i Värmland (fig. 39) härledas.[1]

Närmast denna lilla undergrupp av den västsvenska gruppen hör en nära *Vadstena* funnen brakteat (Fjå. pl. 2, f. 10). Brakteaten, som är ganska degenererad, visar också stora släktdrag med vissa brakteater inom grupp IV, från vars fyndområde den ju också härrör. Men de övervägande dragen konstituera dock i mitt tycke som sagt en tydlig placering inom femte gruppen.

Medan flertalet brakteater inom gruppen har bilden (från åskådaren sedd) vänd åt vänster, finnas några norska brakteater, där bilden är omvänd, alltså åt höger. En av dessa brakteater är hittad i *Oslo* (Fjå. pl. 3, f. 19) och den andra härrör från Sört-Tröndelag fylke, Meldal, *Römul* (Atl. 104). Utom vändningen på bilden erbjuda de två brakteaterna vissa detaljlikheter, ex. håret med dess skarpa framkant. Den sistnämnda brakteaten avviker f. ö. i så måtto från gruppen i övrigt, att djuret saknar horn, vilket förmodligen kan skyllas influens från specifikt norska brakteater. Men trots denna avvikande detalj bör enligt min uppfattning Atl. 104 föras till grupp V.

Den tredje brakteaten, där bilden är vänd åt höger, måste enligt min uppfattning även den föras till V. gruppen. Brakteaten i fråga är funnen i en hög vid *Berge*, Å sn i Vestagder (Fjå. pl. 3, f. 23). Även

[1] Järnskogsbodabrakteaterna komma från ett gravfynd. I detta ingick även ett silverspänne (avb. SFT. 10, f. 142). Montelius säger om detta spänne, att det är av »ganska gammal typ» och hans datering av dylika spännen är till 400-talets förra hälft och mitt (a. a., s. 117 o. 126). Brakteaterna böra nog ej heller vara så sena som Åberg anser (Kronologi, s. 62). Dennes mycket senare datering beror i sin tur på, att han placerar fibulor av den typ, som fanns i fyndet, senare än Montelius, till vilkens datering Lindqvist synes ansluta sig (Vendelkulturen, s. 93). De övriga, Järnskogsbodabrakteaterna snarlika exemplar, som förut behandlats böra därför vara ungefär samtidiga med dessa, möjligen t. o. m. något äldre, eftersom de äro bättre utförda. Men någon tidsskillnad av praktisk betydelse behöver det ej röra sig om. Snarast är det väl en skillnad beroende på olika tekniskt kunnande.

denna brakteat avviker i ett par väsentliga detaljer från exemplaren inom gruppen för övrigt. Dels har »ryttaren» runt öga, något inom C-kategorien mycket sällsynt, dels hänger ur djurets mun en kort, maskformig tunga. Detta senare är ett drag, som alldeles tydligt är ett lån från den med grupp V besläktade norska grupp VI.

Till gruppen hör ev. också en så långt norrut som i Nordland fylke, Mjönes, *Skjerstad*, funnen brakteat.

Brakteaterna inom denna grupp äro ju nästan uteslutande från västra Sverige och Norge. Utom den danska brakteaten från Hjörring (Atl. 97) och den brakteat, som är funnen i närheten av Vadstena (Fjå. pl. 2, f. 10), finns det endast ett exemplar, som enligt min uppfattning klart är tillhörande grupp V, vilket är funnet utanför gruppens egentliga område. Det är ett mycket degenererat exemplar från *Allarp*, Asks sn i Skåne (fig. 40).

Resumé: Av liknande upprinnelse som den sydsvenska avdelningens brakteater och utvecklade under inflytande av dessa äro tydligen grupp V:s brakteater, vars utbredningsområde huvudsakligast är att söka i västra Sverige och Norges kustfylken. Man kan därför tala om en *västsvensk-norsk* grupp. Någon säker rangordning mellan brakteaterna är svår att fastställa. Möjligen är Atl. 95 (*Norge*) och Atl. 97 (*Steilbjerg*) bland de äldsta. Ur fig. 38 (*Hede* och *Grumpan*) samt deras like från *Böja* äro troligen utvecklade Fjå. pl. 1, f. 22 (*Tösslanda* och *Lunnane*) samt brakteaterna fig. 39 (*Järnskogsboda*).

Till denna lilla undergrupp hör också närmast Fjå. pl. 2, f. 10 (nära *Vadstena*) med drag av grupp IV samt slutligen möjligen den degenererade brakteaten från *Allarp* (fig. 40).

Något olika prägel genom bildens vändning åt höger visa tre norska brakteater: Fjå. pl. 3, f. 19 (*Oslo*), Atl. 104 (*Römul*) samt Fjå. pl. 3, f. 23 (*Berge*).

Grupp C VI

Som förut nämnts är även denna grupp västligt orienterad, men här är det framför allt Norge, som dominerar, t. o. m. mycket överlägset. Man kan därför kalla gruppen *västnorsk-västsvensk*.

Det, som mest utmärker gruppen, är den springande eller snarare gående ställning, som djuret intar. I motsats till vad fallet var inom

de båda närmast föregående grupperna är benföringen mera normal, d. v. s. djuren äro icke passgångare. Fötterna äro i många fall gaffelformade, såsom förhållandet ju ofta var också inom grupp IV. Ytterligare karakteristika äro den ur djurets mun hängande maskformiga tungan samt djurens i de flesta fall hornlöshet. I stället ha kommit två tydliga öron. Den framför ansiktet uppflugna fågeln saknas i gemen på denna grupps brakteater. Det över djurets rygg vilande människohuvudet har håret antingen som vanligt inom grupperna IV och V, baktill en gång omslaget och slutande i en tofs (Fjå. pl. 2, f. 20), eller bär det i några fall upprullat i en enkel spiral eller knut utan tofs (fig. 42).

Likheterna med föregående grupp äro i vissa fall trots skiljaktigheterna ganska stora. En brakteat sådan som Fjå. pl. 2, f. 20 (*Stora Ryk*, Tanum sn i Bohuslän) kan ju nästan sägas vara en ren blandform. Medan människohuvudet är av typiskt utseende för många av grupp V:s brakteater, är djurbilden lika typisk för den västnorska gruppen. Till Tanumbrakteaten sluter sig den enda i *Danmark*, okänd fyndort, upphittade brakteaten av gruppen (fig. 41). Troligen är denna enda danska brakteat ett importexemplar.

Ett, vad huvudet beträffar, något avvikande utseende från de nyssnämnda brakteaterna visa fem säkert senare exemplar, fördelade på följande sätt: En brakteat vardera av typen uppvisa fynden från *Malde* (fig. 42), *Selvik* (Fjå. pl. 3, f. 1) och från det likaledes i Rogaland belägna *Garpestad*, Time sn (fig. 43). Slutligen ha vi två exemplar från samma stans av typen från *Gyland* (Aarsb. 1875, f. 13). Dessa brakteater stå mer självständiga gentemot den föregående gruppen, ehuru naturligtvis släktskapen är tydlig och klar, än exemplaret från Tanum och den danska brakteaten. Det, som mest utmärker den variant s. a. s., som vi nu syssla med, är, att ansiktet är kortare och att, som påpekats, håret baktill avslutas i en liten knut eller spiral utan tofs. En dylik håravslutning är annars icke så vanlig, ehuru den av och till förekommer.

Då dessa fem brakteater uppvisa så pass stor särprägel, och förekomsten är begränsad till ett relativt litet område, torde det icke vara fel att förutsätta, att dessa brakteater ha tillverkats i dessa trakter, och därvid kommer då Rogaland fylke främst i åtanke. De ursprungligaste, eftersom de äro bäst utförda, synas vara brakteaterna från Malde och Selvik (fig. 42 o. Fjå. pl. 3, f. 1), medan brakteaten från

Garpestad (fig. 43) av allt att döma är en dåligt utförd kopia av Maldebrakteaten. Selviksbrakteaten skulle å sin sida gott kunnat ge upphov till de två exemplaren från Gyland (Aarsb. 1875, f. 13).

Till denna lilla grupp inom gruppen sluter sig måhända också en ganska för att inte säga mycket dåligt präglad brakteat (Fjå. pl. 3, f. 20), också den ingående i *Maldefyndet*. Brakteaten är egendomlig så till vida, att den är omgiven av en mycket bred ehuru tämligen enkel bård.

Till samma krets som ovanstående brakteater får väl också räknas ett exemplar från *Stedje* i Sogndal, Sogn och Fjordane (St. II 41 b). En egendomlighet för brakteaten är, att den har några runor.

Från *Höivik*, Helgheim sn i Sogn och Fjordane, komma fem brakteater, varav tre tillhöra denna grupp. Två äro från samma stans, och den tredje är dessa nästan lik. Enligt uppgift skola de ungefär likna Atl. 138.

Så ha vi inom gruppen några brakteater, som sluta sig både till den typvariant, som representeras av Tanumbrakteaten (Fjå. pl. 2, f. 20) och de nyss behandlade. Först ha vi då tvenne brakteater från *Hult*, Ånimskogs sn i Dalsland (fig. 44)[1] och en från samma stans som dessa utgången brakteat från det förut nämnda *Malde* i Rogaland (Fjå. pl. 3, f. 5) samt en *gotländsk* brakteat (VWG, pl. 31, f. 339), synbarligen också från samma stans och följaktligen importerad till Gotland, där gruppen annars icke är representerad. Från *Rimestad*, Nærbö, Rogaland, komma två brakteater (Gravguld, f. 40 o. 41), vilka båda enligt min uppfattning tillhöra varianten, och av vilka den ena ser direkt ut som en försimplad replik av Malde- och Ånimskogsbrakteaterna.

Till grupp VI äro slutligen att hänföra ytterligare tre brakteater, som, fast åtminstone den ena avgjort kan sägas tillhöra gruppen, icke direkt klart sluter sig till någon av de båda typvarianterna.

Den ena av dessa brakteater är från *Simonnes* i Telemark (Urda I, pl. 9, f. 14). Av ett visst intresse är en sak hos brakteaten. Det är djurets fötter. Dessa påminna i mitt tycke rätt mycket om motsvarande hos många djur inom XIV. gruppen.

I *Sletnerskatten* ingick en brakteat, som är en av de typiska blandformer, som icke så sällan uppträder bland brakteaterna (Rygh, f. 8).

[1] Närmare om Ånimskogsfyndet se Salin: Fynd från Ånimskogs sn, Dal; Mbl. 21, 1892, s. 90 ff. Se också fig. 115.

I detta fall är det främst grupperna VI och IV, som ingått en förening i brakteatbilden. Ställningen på djuret är den typiska för grupp VI. Fågeln indicerar däremot grupp IV men för även grupp V i tankarna.

Till slut ha vi så en brakteat från *Ågedal* i Vestagder (Aarsb. 1879, f. 2). Denna brakteat är icke heller någon ren grupp VI-typ. Man skulle nog nästan med lika stor rätt kunna föra den till föregående grupp. Så har »ryttaren» möjligen en fågel framför ansiktet. Däremot har djuret tydlig tunga, vilket ju är karakteristiskt för den grupp, vi nu syssla med.

Gruppens utbredning är alltså avgjort västlig med undantag för det importerade gotländska fyndet. Detta är ännu ett vittnesbörd om öst-västliga förbindelser.

Resumé: Grupp VI är liksom föregående västligt orienterad, man kan nämna den *västnorsk-västsvensk*, och för övrigt besläktad med grupp V. Rötterna synas liksom för grupperna IV och V gå ned bland den sydsvenska avdelningens brakteater.

Inom grupp VI kunna två varianter urskiljas, där den ena representeras av Fjå. pl. 2, f. 20 (*Tanum*) och fig. 41 (*Danmark*), vilka brakteater i sin tur stå närmast den föregående gruppen.

Den andra varianten har sina bästa exemplar i fig. 42 (*Malde*) och Fjå. 3: 1 (*Selvik*). Maldebrakteaten till förebild har synbarligen brakteaten från *Garpestad* (fig. 43) haft, medan Selviksbrakteaten av allt att döma givit upphov till de två exemplaren från samma stans från *Gyland* (Aarsb. 1875, f. 13). Möjligen sluta sig till dessa brakteater ett degenererat exemplar (Fjå. pl. 3, f. 20), också ingående i *Maldefyndet*, samt *Stedjebrakteaten* (St. II 41 b).

Till båda typvarianterna sluta sig till sist en brakteat från det förutnämnda *Malde* (Fjå. pl. 3, f. 5) och tvenne från samma stans utgångna från *Ånimskog* (fig. 44) samt en brakteat från *Gotland* (VWG, pl. 31, f. 339). Dessa brakteater nära stå två fynd från *Rimestad* (Gravguld, f. 41 o. 42). Av dessa exemplar skulle f. 41 gott kunna vara en försämrad replik av Ånimskogs- och Maldebrakteaterna.

Slutligen ha vi tre brakteater utan klar anslutning till någondera varianten: brakteaten från *Heddal* (Urda I, pl. 9, f. 14) med möjliga inflytelser från gr. XIV, brakteaten från *Sletner* (Rygh, f. 8), som är en blandning av främst grupperna VI och IV, och slutligen brakteaten

från *Ågedal* (Aarsb. 1879, f. 42), som likaledes egentligen är en blandning, här mellan grupp V och VI.

Förhållandet mellan grupperna C IV—VI

Vid en jämförelse mellan grupperna IV, V och VI förefaller det, som ovan antytts, som skulle grupp V vara något äldre än de två andra grupperna, då den i mitt tycke stilistiskt står närmare de sydsvenska brakteaterna än de båda andra grupperna.[1]

Se vi först till grupp V, så är det icke endast stilistiska överväganden, som göra, att man vill sätta denna grupps brakteater i gemen före de båda andra grupperna. Även fyndomständigheterna peka på en dylik inbördes följd.

Om Järnskogsbodabrakteaterna är redan talat (s. 81, not 1). Även brakteaten från *Steilbjerg* (Atl. 97) är sannolikt ej så sen.

Vad beträffar gruppens förhållande till grupp IV, så finns det åtminstone ett fynd, som indicerar ett tidigare uppträdande av V. gruppen. Jämte den s. k. Vadstenabrakteaten (gr. IV) upphittades ju också en brakteat, som jag fört till grupp V, enligt min uppfattning berättigat, då den trots likheten med Vadstenabrakteaten dock visar större frändskap med grupp V:s medlemmar än med denna berömda brakteat. Montelius, som närmare undersökt dessa brakteater, framhåller, att brakteaten Fjå. pl. 2, f. 10, alltså den brakteat, som jag fört till grupp V, måste ha burits mycket lång tid. Både ramen och öglan äro nämligen mycket nötta (Montelius: Vadstenabrakteaten, s. 145 f.). På Vadstenabrakteaten äro visserligen ramen och öglan även nötta »men ej på långt när så mycket som på den först beskrifna brakteaten» (a. a., s. 146). Detta förhållande är naturligtvis ej något ab-

[1] Att dessa grupper lika litet som grupp I äro resultat av någon utveckling ur danska ryttarbildsbrakteater, torde man kunna vara ganska förvissad om. Någon egentlig likhet mellan de tre nu behandlade grupperna och de danska ryttarbildsbrakteaterna finnes inte enligt min uppfattning, bortsett från fåglarna inom grupperna IV och V. (Hornen ha ju djuren gemensamma med grupperna I och II.) Dessa fågelbilder behöva emellertid endast, som tidigare framhållits, betyda ideologisk influens. Slutligen är Danmark praktiskt taget renons på brakteater av de typer, som förekomma inom grupperna IV, V och VI. Vore dessa brakteater direkta ättlingar av ryttartypen, skulle de väl också förekomma vanligare på danskt område, liksom vice versa ryttarbildsbrakteater också skulle uppträda i de trakter, där representanter för de nu behandlade grupperna förekomma.

solut bevis för grupp V:s i sin helhet äldre ställning, men är dock i mitt tycke ett ej oviktigt indicium.[1]

Emellertid synes gruppen även ha sträckt sig rätt långt fram i tiden, enär exemplar ett par gånger hittats tillsammans med brakteater ur den sena grupp XIV; i det ena fallet vid Grumpan och i det andra vid Römul. Detta behöver dock ej betyda, att också tillverkningstiden för dessa två brakteater är mycket sen.

Så mycket yngre tror jag dock ej, att grupp IV är i förhållande till grupp V. Visserligen äro ju som sagt de flesta brakteater tillhörande grupp IV ganska starkt degenererade, och på många, ex. Vadstenabrakteaten, äro figurerna utförda i en mången gång prononcerad plastik, ett bland C-brakteaterna otvivelaktigt icke tidigt drag.[2] Men likheterna äro ändå i flera fall så stora, att alltför lång tidsskillnad icke i gemen kan råda mellan de båda grupperna.

Fyndomständigheterna för grupp IV äro emellertid tyvärr icke så upplysande.

I Tjurköfyndet ingick ju också en brakteat, som, om även med en viss tvekan, får räknas till grupp IV. Och detta fynd gör knappast, möjligen bortsett från den degenererade Atl. 102, ett så särskilt ungt intryck.

Gylandfyndet, varom mera nedan, är däremot med säkerhet relativt sent.

I det östgötska fyndet från N. Torlunda förekommer en brakteat av grupp IV (fig. 33) tillsammans med D-brakteater. Detta skulle ju kunna tydas så, att Torlundabrakteaten och därmed dess närmaste likar åtminstone uppträtt mycket sent. Men jag är för min del icke så säker på, att de D-brakteater, vi här ha att göra med

[1] Om en brakteat är mycket nött, kan man ju därav sluta sig till, att den varit länge eller åtminstone mycket flitigt i bruk. Däremot kan man icke, då det är fråga om ett litet eller icke alls nött exemplar, därav under alla förhållanden ta för givet, att också brakteatstansen är ny. Lindqvist framhåller, att stansar mycket länge kunna ha varit i bruk. Ett eklatant exempel därpå ha vi i Darumfyndet. Fem däri ingående A-brakteater från samma stans visa, som jag haft tillfälle att övertyga mig om i Köpenhamns museum, en verklig provkarta på olika nötningsgrad. En gör intryck av att vara alldeles nytillverkad och en synes vara ganska ny, medan en tredje är något mer nött, en fjärde nött och den femte slutligen mycket nött. Den enda förklaringen på detta förhållande måste ju vara, att stansen varit länge i bruk, och att brakteaterna, ehuru de ingå i samma fynd, ha blivit tillverkade på olika tider.

[2] Jfr Shetelig: Arkeologiske tidsbestemmelser, s. 52 ff.

(fig. 104), i själva verket äro så sena. Vi ha i detta fall ett mycket upplysande fynd från Stavigjordet, Eidsvoll sn i Akershus. I detta stora guldfynd ingick bl. a. också fem D-brakteater (Aarsb. 1883, f. 4) av ungefär samma typ som motsvarande Torlundabrakteater.[1] Men i Stavigjordetfyndet förekommo också två munbleck till svärdskidor (fig. 139 o. 140). Då munblecken voro oslitna, böra de ha hamnat i jorden ganska kort tid efter tillverkningstiden, som Lindqvist anser vara 400-talets senare hälft, senast strax efter omkr. 500

Fig. 139 o. 140. Munbleck. Guld. Stavigjordet, Eidsvoll, Akershus. O. 1/1

(Lindqvist: Vendelkulturen, s. 86 f.). De i fyndet ingående brakteaterna kunna ju då ej vara yngre men väl äldre. Och Torlundabrakteaterna av D-typ böra väl vara ungefär av samma ålder som motsvarande Stavigjordetbrakteater.

Man kan alltså icke enligt min mening ta fyndomständigheterna kring Torlundaexemplaret till intäkt för denna brakteats sena uppträdande.

I Sletnerskatten låg ju också en brakteat, som närmast får hänföras till grupp IV (Rygh, f. 5). Nu är det mycket svårt att tidssätta detta fynd på grund av det i fyndet ingående brakteatmaterialets heterogena karaktär. Gjessing synes anse fyndet tillhöra senare hälften av 500-talet (De norske gullbrakteatene, s. 141), enligt min mening en för sen datering. Från Sletnerfyndet kommer nämligen också ett mun-

[68] Se vidare nedan, kapitlet om D-brakteaterna.

bleck (fig. 141) av ungefär den typ, som förefanns i Stavigjordet. När nu munbleck av samma typ uppträda i ett fall tillsammans med D-brakteater av liknande slag, som ingår i Torlundafyndet, och i ett annat fall tillsammans med ett C-brakteaten från Torlunda stilistiskt närstående exemplar, förefaller det icke otroligt, att de båda C-brakteaterna äro ungefärligen samtidiga med munblecken och alltså icke alltför sena.

Vi skola nu övergå till att se, hur motsvarande förhållande gestaltar sig för den västnorska gruppen eller grupp VI.

Vid sin redogörelse för brakteater funna tillsammans med spännen

Fig. 141. Munbleck. Guld. Sletner, Eidsberg, Östfold. O. 2468. $^{6}/_{7}$.

eller andra för kronologisk bestämning användbara fornsaksformer synes Montelius betrakta de flesta brakteater av denna grupp (VI), som hittats under sådana omständigheter, som sena (SFT. 10, s. 115 ff.). Dock framgår det ej klart, där flera brakteater ingå i fynden, av vilka han anser en del vara äldre och en del yngre, *vilka* brakteater som äro sena, respektive tidiga, en oklarhet i distinktionen mellan äldre och yngre brakteater (jfr t. ex. Sletnerfyndet, a. a., s. 120) som även Lindqvist påpekar (Vendelkulturen, s. 93).

I fyndet från Garpestad ingick en fibula av enligt Montelius sen typ (Montelius a. a., f. 146). I gravfyndet från Gyland förekom utom brakteaterna också ett stycke av ett spänne, som liknat det stora praktspännet från Dalum, vilket Montelius daterar till 500-talets förra hälft (a. a., s. 126).[1] Men å andra sidan förekom också ett korsformigt bronsspänne »af gammal form». Och i Maldefyndet, som ju bl. a. innehöll en brakteat, visserligen typologiskt något äldre,

[1] Shetelig sätter för sin del Gylandsfyndet mycket sent eller till mitten av 500-talet (Arkeologiske tidsbestemmelser, s. 51 f.).

av samma slag som Garpestadsbrakteaten, för vilken den troligen har varit förebild, ingick också en brakteat präglad med samma stans som Ånimskogsexemplaren, vilkas prägel som sagt ovillkorligen måste inrangeras i samma större grupp som Maldebrakteaten och dess närmaste likar, även om den nu är något äldre; dock tror jag, att åldersskillnaden bör vara ganska ringa. Nu framhåller Lindqvist med rätta, att mellan brakteaterna från Ånimskog och Järnskogsboda ej råder så stor skillnad. »Även om Ånimskogsbrakteaterna emellertid böra betecknas som 'yngre', avvika de föga från dem från Järnskogsboda, vilka Montelius säger vara av en 'ej ung typ'.» (Vendelkulturen, s. 93). Grupperna V och VI äro ju också som helhet mycket nära besläktade. I Ånimskog förekom bl. a. även ett bälteknäppe med koniskt urholkade knappar. Likadana knappar förekommo även i Evebögravfyndet, Gloppen pgd, Nordfjord (Shetelig: Vestlandske graver fra jernalderen, s. 129, f. 255). Denna grav daterar Montelius till 400-talet, därvid främst stödjande sig på ett med ögla försett ej mycket nött guldmynt från Teodosius II (SFT. 10, s. 88 f.). Sådana knäppen, som funnos i graven, ha varit i bruk sedan mitten av 400-talet (Lindqvist: Vendelkulturen).

Liksom fallet synes vara med grupp IV, tror jag därför ej heller, att grupp VI är så mycket yngre än grupp V. Den nära släktskapen mellan grupperna V och VI gör det också otroligt, att det skulle föreligga en tidsskillnad på cirka ett hundratal år mellan exempelvis Järnskogsbodabrakteaterna och t. o. m. den troligen senaste av grupp VI, brakteaten från Garpestad.

Vad slutligen tidsställningen mellan grupperna IV och VI beträffar, så får man väl anta, att de äro ungefärligen samtida, och att de olika utseendena snarare äro lokalt än kronologiskt betingade. Dock är det ju möjligt, att grupp IV är något senare, eftersom gruppen som helhet verkar mer degenererad än grupp VI. Tungan och de gaffellika fötterna (på flera brakteater) hos fjärde gruppen kanske därför får skyllas impulser från grupp VI. Tyvärr tror jag dock, att man i detta fall får nöja sig med ganska lösa förmodanden, då några direkta bevis näppeligen lära kunna presteras.

Grupp C VII

Påminnande om de nu behandlade grupperna äro tre brakteater, vilka jag fört till en särskild liten grupp. Det gemensamma för dessa brakteater är hästens, i detta fall utan all tvekan en häst, utseende. Karakteristiskt är triangeln bakom var och en av de tre hovarna, säkerligen att uppfatta som ett stiliserat hovskägg.

Utom genom hästens ställning och benens form, som anknyter de tre brakteaterna till grupp VI, så finnas även vissa anknytningspunkter till den med grupp VI befryndade grupp IV. Jag syftar då på den mer eller mindre likt en ögla utformade bogen.

Av de tre brakteaterna är en funnen på *Öland*, okänt var (fig. 45), en i *Skåne* (Atl. 234), likaledes okänd fyndplats, medan den tredje ingick i *Tjurköfyndet* (Atl. 118). Av de två sistnämnda är tydligen den ena direkt efterbildning av den andra. Vilken, som varit förebild, går dock knappast att avgöra.

Att de tre brakteaterna även ha klara förbindelser med den sydsvenska avdelningen, är enligt min mening oförtydbart. Här kommer då närmast Åsumbrakteaten i betraktande, ehuru jag naturligtvis icke vill påstå, att våra tre brakteater äro utvecklade just ur denna.

Brakteaterna äro säkerligen tidigare än, som helhet betraktade, grupperna IV till VI.

Genom dels likheten och dels den geografiska fördelningen kan man säga, att dessa tre brakteater utgöra en förbindelselänk mellan grupp I och brakteaterna tillhörande grupperna IV till VI.

Typ B

Grupperna inom denna huvudtyp äro på långt när icke så många som inom den föregående. De flesta av brakteaterna kunna i det stora hela uppdelas i tvenne varianter, en gotländsk och en dansk. Ehuru de på grund av sin inbördes likhet även kunnat behandlas som olika uppenbarelseformer av samma grupp, har jag för översiktlighetens skull behandlat dem som två särskilda grupper.

Grupp C VIII

Denna grupp är så gott som uteslutande *gotländsk*. På grund av brakteaternas inbördes stora likhet (endast få stansar synas ha an-

vänts) och därför sannolikt mycket stora samtidighet, är det knappast görligt att fastställa någon intern rangordning, om än likheten mellan de olika exemplaren ej sträcker sig så långt, att ej variationer förefinnas.

De för gruppens brakteater gemensamma dragen äro, bortsett från ryttarens hals eller bål om man så vill, framför allt hårets på människohuvudet baktill uppsvängda tofs, den under håret löpande och ansiktet upptill och baktill omfattande pärlranden samt djurets utseende. Om på de brakteater, vi hittills behandlat, djuret, vad beträffar bakbenen, i allmänhet intagit en mer eller mindre gående ställning, visar det sig här i ett snabbt löpande. Därvid kastas vänster bakben upp över ryggen. Till skillnad från de danska fränderna är vidare ryggen böjd i en mjuk båglinje. Djuren äro vidare försedda med en lång hängande tunga och horn. Framför människoansiktet finnes dessutom runor. Bortsett från en del av djuren på grupp I:s brakteater, med vilka den gotländska gruppens djur erbjuda vissa likheter, i åtminstone ett fall stora, äro djuren inom den förra huvudtypen i allmänhet rätt olika motsvarande inom grupp VIII. Ett gemensamt drag finnes dock, särskilt mellan grupperna IV:s och VIII:s djur. Jag syftar på den långa, maskformiga tungan, avslutad i en liten knopp. Av den syd-östsvenska gruppen ha ju några mycket degenererade brakteater hittats även på Gotland, däribland en i samma socken som en av nu ifrågavarande grupps brakteater.

Den utan tvekan intressantaste brakteaten i denna gotländska samling är fig. 46, vars fyndort är *Fride* i Lojsta. I den av filigrantråd bildade triangeln under öglan finnes nämligen en ansiktsmask. Lindqvist har påvisat sannolikheten av, att Geretebrakteaten, som väl får anses vara något äldre, påverkat mästaren till Fridebrakteaten (Geretebrakteaten, s. 232). Som ett ytterligare belägg för denna hypotes kan framhållas, att Lojsta och Fardhem så gott som äro varandras grannkommuner. Möjligen, ja kanske rent av troligen har även själva brakteatbilden på fig. 46 påverkats av Geretebrakteaten. Onekligen finnas en hel del detaljlikheter och det såväl beträffande manshuvudet som djuret.

Från samma stans som fig. 46 synes en brakteat från *Österryftes* i Fole vara (Sal. f. 36). Fyndet är närmare beskrivet av Hildebrand

(Fynd från Österryftes på Gotland; Mbl. 1890, s. 128) och Nerman (Die Völkerwanderungszeit Gotlands, Depotfund Nr 2, s. 119).[1]

Då nu Geretebrakteaten tydligen spelat en relativt stor roll vid tillkomsten av fig. 46 och dess tvillingexemplar, och då de andra gruppen tillhöriga brakteaterna äro dessa så lika, är det troligast, att brakteaterna från Fride och Österryftes äro de inom gruppen äldsta, från vilka de övriga härstamma: Sal. f. 31 (*Djupbrunns* i Hogrän), den starkt degenererade fig. 48 (okänd fyndplats på *Gotland*), Sal. f. 33 (*Almungs* i Havdhem), den felpräglade fig. 47 (*Burge* i Dalhem), brakteaten från *Slite* backe i Othem (som Atl. 133) samt den från samma stans härrörande brakteaten från *Sutarve* i Stånga. Från samma eller liknande stans komma ytterligare tre brakteater, den ena funnen i *Skåne* (Atl. 133); om de två andra (Atl. 132) vet man endast, att de äro funna i *Sverige*.

Av dessa senare brakteater måste man såsom den märkligaste anse Atl. 132 vara. Mittstansen är nämligen infattad i en praktfull bård i paritet med de förnämsta inom första gruppen. Brakteatöglans skenbara fäste erbjuder ett alldeles särskilt intresse.[2] Det triangulära fältet är nämligen tomt. Sannolikt har där suttit någon prydnad

[1] Nerman anser, att brakteattillverkningen knappast har satt in före slutet av femte århundradet eller under per. VI: 2, vilken han för Gotlands del inte anser ha kunnat begynna före 475 (a. a., s. 120). Han stöder sig därvid på solidusfynden. Men som Lindqvist framhåller, kan ej solidusimporten ha betytt så mycket för den inhemska guldsmedskonsten. »Men vad de stora Östersjööarna äga av tidens präktiga guldsmiden står ej alls i proportion till deras solidusrikedom» (Den svenska folkvandringsstilens uppkomst, s. 66 f.). Samtidigt synes emellertid Nerman anta en nedgångsperiod i folkmängden omkr. år 475 (En utvandring från Gotland och öns införlivande med Sveaväldet, s. 35 f.). Det vore då en smula egendomligt, om man först vid denna tidpunkt börjat prägla brakteater.

Brakteaterna från Österryftes och Fride måste nog, bl. a. med hänsyn till de nu påtalade förbindelserna med Gereteexemplaret, sättas tidigare än till den tidpunkt, som Nerman anser beteckna början till Gotlands brakteattillverkning.

Vad fyndomständigheterna för Österryftesbrakteaten beträffa ge dessa knappast något belägg för den relativt sena tid, till vilken Nerman sätter den gotländska brakteattillverkningens början. I fyndet ingingo också en del ringar av enligt Hildebrand mycket sällsynt slag och rätt tidiga (a. a., s. 132 f.). De i fyndmassan ingående denarerna ha naturligtvis ingen betydelse för tidsbestämningen. De visa bara, att nedläggningstid långt ifrån alltid är detsamma som tillverkningstid. Österryftesskatten representerar f. ö. efter Hildebrand två något skilda perioder (a. a., s. 133).

[2] Själva öglan synes vara gjord av ett delstycke till en större ring.

en gång i tiden och otroligt är icke, att denna prydnad utgjorts just av en ansiktsmask.

Resumé: Den gotländska grupp VIII, som är sällsynt homogen, har tydligen samma ursprung som den sydsvenska avdelningens brakteater. De sannolikt äldsta exemplaren av gruppen (fig. 46 o. Sal. f. 36) ha troligen vid sin tillblivelse rönt stark påverkan av Geretebrakteaten. Från fig. 46 och dess tvillingexemplar ha sedan gruppens övriga brakteater utvecklat sig, sannolikt utan större tidsutdräkt.

Grupp C IX

Den andra gruppen eller varianten är däremot som sagt *dansk*. Dock är utbredningsområdet icke i lika hög grad danskt som den förra gruppens var gotländskt, i det brakteater ur grupp IX hittats såväl på Gotland som i Skåne. Som grupp betraktad är den danska icke så homogen som den gotländska. Variationerna äro betydligt större.

Det, som karakteriserar gruppen såsom sådan, är framför allt, att djuret här saknar den gotländska typens mjuka båglinje och i stället är mer eller mindre skarpt vinkelställt. Det fält, som begränsar ögat bakåt, är vidare mycket ofta streckat. Gå vi till ryttaren, har den bakåt uppsvängda hårtofsen en, i några fall ganska starkt, markerad spets. Liksom inom förra gruppen ha brakteaterna runor samt därjämte i motsats till grupp VIII ofta hakkors.

Man behöver endast kasta en blick på de båda grupperna för att genast konstatera släktskapen och därmed den gemensamma upprinnelsen. Denna släktskap bestyrkes ytterligare genom de rena blandformer, som finnas. Vi ha ett par särskilt typiska sådana från Gotland, den ena från *Gurfiles* i Ala sn (fig. 49) och den andra från *Visby Kungsladugård* (St. II 72). Brakteaterna, båda av sekunda utförande, äro mycket lika dock ej från samma stans. De äro synbarligen utvecklingar ur den gotländska gruppen (bl. a. saknas hakkors) men så starkt påverkade av den danska, att de måste räknas till den senare.

Utan hakkors äro även en brakteat från *Danmark* (fig. 50), okänd fyndort, en brakteat från *Fredrikstad* i Norge (Atl. 234 b)[1]

[1] Denna brakteat, den enda av den gotländsk-danska typen i Norge funna, är naturligtvis importerad från Danmark eller Gotland.

och en från Själland, nära *Köge* (Atl. 239). Denna sistnämnda är en av de egendomligaste inom gruppen. Den saknar nämligen helt och hållet antydan till hals. Brakteaten verkar närmast som en degenererad ryttarbildsbrakteat. Exemplaret måste trots detta dock otvivelaktigt hänföras till grupp IX. Möjligen i Sverige är funnen en brakteat från samma stans.

De övriga gruppen tillhöriga brakteaterna ha hakkors och i de flesta fall med dubbelt brutna korsarmar. Dock ej alla. Så har t.ex. Atl. 116 (*Fyen*) ett hakkors av mera enkel typ.

Av brakteaterna med dubbelt brutna korsarmar äro åtminstone fem så lika, att man måste förutsätta den intimaste korrespondens mellan tillverkarna, så framt icke rent av en enda tillverkat de flesta. Trots likheten synas emellertid för samtliga exemplar olika stansar ha använts. Samtliga brakteater äro funna i Danmark utom Fjå. pl. 1, f. 9, vars fyndort är skånsk, *Hammenhögs* sn. Närmast överensstämmande med det skånska exemplaret är fig. 51 (*Fyen*) samt ett degenererat exemplar från *Eiby* sn, Köbenhavns amt (Fjå. pl. 1, f. 10). De två övriga av de fem brakteaterna skilja sig något från de föregående därigenom, att djurets rygg är bruten i en mycket skarp vinkel. Av dessa två exemplar har Atl. 122 (okänd fyndort i *Danmark*) möjligen varit förebild för Atl. 121 (*Mols*? i Randers amt). Genom denna skarpa vinkel leda de båda brakteaterna över till några andra inom gruppen, till vilka exemplar vi strax skola komma.

Ehuru mera självständig, men dock närmast slutande sig till de tre förstnämnda brakteaterna, är ett exemplar från Bornholm, *Nylarsker Köllergård* (Vedel, f. 385). Här får man också ta med i beräkningen en eventuell influens från brakteater ur den sydsvenska avdelningen. Liksom Bornholmsbrakteaten med drag av grupp I fast ännu starkare är en brakteat från *Lekkende Have*, Östra Egesborg, Præstö amt (St. II 63). Till denna lilla krets får man möjligen räkna även fig. 53 (*Ölst*, Randers amt), men starka inslag av exemplar ur ryttarbildsbrakteaternas formkrets kunna spåras, bl. a. fågeln framför ansiktet och djurets ben.

Återstår så slutligen att inom gruppen behandla några brakteater, vilka genom sin ställning äro bland de intressantaste, då man här åtminstone i ett par fall i viss mån kan tala om mellanformer mellan de nu beskrivna brakteaterna och dylika av ryttarbildstyp. Det konstitutiva för dessa brakteater som en särskild liten avdelning inom

gruppen är, att vänstra frambenet på djuret icke som hos de andra exemplaren är kraftigt omböjt utan är mer eller mindre rakt framsträckt samt att vid bogen är ett vinkelband. På några av brakteaterna har djuret dessutom icke horn utan i stället öron. Men sambandet med gruppens övriga brakteater är ändå så klart som gärna kan tänkas.

Mest överensstämmande med de förut av gruppen behandlade brakteaterna är i mitt tycke fig. 52 (*Gummersmark*). Icke fullt så nära men dock överensstämmande med dessa föregående brakteater är St. III 84 (*Lynge Gyde*, Lynge sn på Själland). Genom att djurets kropp delvis är utförd i karvsnitt verkar brakteaten tämligen avancerad. Atl. 119 (*Sverige?*) är mycket degenererad och saknar hals men får nog i alla fall närmast hänföras till grupp IX.

Slutligen ha vi två brakteater, ev. från samma stans, som trots sambandet i väsentliga delar skilja sig från den lilla underavdelningens andra exemplar. Den ena kommer från *Hjörlunde* nära Slangerup på Själland (Atl. 93) och den andra är funnen i *Aversi*, Præstö amt. Prägel är, vad människoansiktet angår, mycket degenererad. Det egendomligaste hos brakteaten är, att vi här möta en fågel, som intagit runornas plats. Inflytelser kan i detta fall tänkas komma från två håll, antingen från den med de gotländsk-danska brakteaterna befryndade lilla gruppen X eller från ryttarbildsbrakteaterna.[1] Det senare är troligast.

Till sist ha vi ännu en brakteat, som väl får räknas till den danska gruppen. Brakteatens fyndort är i närheten av *Eckernförde* (Atl. 124). Detta exemplar utgör för övrigt kanske det mest faktiska mellanledet mellan de halsförsedda och ryttarbildsbrakteaterna. Det rör sig här faktiskt om en bål, om än ofullständig.

Resumé: Av samma stam som föregående grupp är grupp IX, som egentligen endast är en variant av föregående. Mellanformer finnas, såsom brakteaterna från *Gurfiles* (fig. 49) och *Visby Kungsladugård* (St. II 72). Till dessa brakteater sluta sig mer eller mindre fig. 50 (*Danmark*) och Atl. 234 b (*Fredrikstad*) samt en mycket egendomlig brakteat från trakten av *Köge* (Atl. 239). En brakteat från antagligen samma stans är hittad i *Sverige*.

De övriga i gruppen ha i motsats till ovanstående hakkors, van-

[1] I Hjörlundefyndet ingick också en ryttarbildsbrakteat.

ligen med dubbelt brutna korsarmar. Härifrån utgör bl. a. Atl. 116 (*Fyen*) undantag.

Bland hakkorsbrakteaterna äro fem mycket lika ehuru ej från samma stans: Fjå. pl. 1, f. 9 (*Hammenhög*), fig. 51 (*Fyen*), Fjå. pl. 1, f. 10 (*Eiby*), Atl. 122 (*Danmark*) och Atl. 121 (*Mols?*). På de två sistnämnda ha emellertid djuren ryggarna i spetsigare vinkel och överensstämma därigenom också med en särskild liten underavdelning inom gruppen, ex. Atl. 233. Mera självständiga och med möjliga inflytelser från grupp I äro Vedel, f. 385 (*Bornholm*) och St. II 63 (*Ö. Egesborg*) samt slutligen fig. 53 (*Ölst*), som dessutom visar intryck från ryttarbildsbrakteaternas avdelning.

Slutligen ha vi en liten underavdelning, som åtminstone delvis för tanken till ryttarbildsbrakteaterna: fig. 52 (*Gummersmark*), St. III 84 (*Lynge*), Atl. 119 (*Sverige?*), Atl. 93 (*Slangerup*) samt en liknande från *Aversi* och Atl. 124 (nära *Eckernförde*). Atl. 93 och Atl. 124 skilja sig något från de övriga.

Grupp C X

Till denna gotländsk-danska typ sluta sig i en del avseenden några andra brakteater. Två ev. tre äro utgångna från samma stans. Av dessa tre är en från *Tjurkö* (Atl. 92), en från *Skåne* (Atl. 223) och en från okänd fyndort i *Sverige* (Fjå. pl. 1, f. 14). En fjärde brakteat är från *Fyen* (fig. 54). Den sistnämnda, som är rätt olika de tre övriga, är av det största intresset, då den enligt min mening ger ett klart belägg för nu ifrågavarande brakteaters uppkomst. Därom dock mera i annat sammanhang. Möjligen får också den från *Danmark* (ursprungligen i tre ex.) kommande Atl. 98 närmast räknas, om icke direkt till gruppen så åtminstone i närheten av denna.

Det karakteristiska för denna lilla grupp, varigenom den framför allt skiljer sig från andra, är djuret. Det beskriver nämligen en jämn båglinje från det egendomligt uppkastade huvudet till svansen. På trenne av brakteaterna äro dessutom fötterna liksom upprullade. Framför ansiktet på ryttaren är slutligen ditsatt en fågel. Likheten med de båda föregående grupperna yttrar sig dels i en viss allmän överensstämmelse hos djuren (gällande de gotländska brakteaterna) och den bakre håravslutningen med sin avgränsade spets (överensstämmande med den danska gruppen).

Två av brakteaterna (Atl. 92 och Atl. 223) äro omgivna av breda bårder i stil med praktbrakteaternas inom första gruppen, vilket säkerligen får tillskrivas inflytande från denna. Den skånska brakteatens bård är betydligt större än bården på brakteaten från Tjurkö, men på alla sätt och vis sämre.

C-brakteaternas av andra huvudtypen uppkomst

Vi skola nu närmare söka utreda frågan om brakteaters av den typ, som förekommer i de tre sist behandlade grupperna, uppkomst.

Att de enligt min mening icke äro några mellanled mellan ryttarbildsbrakteater och brakteater, där huvudet vilar utan hals eller bål direkt på djurryggen, har jag förut i samband med frågan om dessa senare brakteaters uppkomst framhållit. Det finns, så vitt jag kan se, inga bärande skäl, som tala för att brakteaterna av grupperna IX till XI skulle härstamma från ryttarbildbrakteaterna, varken kronologiska, typologiska eller geografiska. Vad kronologien beträffar, kan jag inte finna, att fyndomständigheterna i något fall ge belägg för att dessa grupper uppträda senare. Några typologiska skäl finnas ej heller, så vitt jag kan se.[1] Janses argumentation för det uppkastade bakbenet som tecken på ryttarbildsbrakteaternas högre ålder är, som jag tidigare påpekat, enligt min mening ej fullgod. Frånsett några få brakteater av grupp IX kan jag ej se, att några större likheter äro till finnandes mellan brakteater av de båda typerna utom detta bakbens ställning. Själva formen är däremot icke alltid så påfallande lik. De gotländsk-danska brakteaterna ha sålunda icke det skarpt markerade låret, som kännetecknar ryttarbildsexemplarens djur. Frambenets starkt omböjda fot hos, med få undantag, grupperna VIII—X har ingen direkt motsvarighet hos grupperna XII och XIII (ryttarbildsbrakteaterna). Visserligen behöver detta i och för sig icke vara något bevis *mot* en utveckling ur dessa senare brakteater, men å andra sidan borde då denna form på frambenen uppträda även hos andra grupper, om nu grupperna VIII -X skulle vara något slags mellanled. De få fall, där framfotens ställning på djuren inom grupp IX överensstämmer med motsvarande

[1] Att för några brakteater av grupp IX likheter finnas med ryttarbildsbrakteaterna behöver ej betyda detsamma som en utveckling ur de senare. Det är enligt min uppfattning här endast fråga om s. a. s. sekundärinfluenser, påverkan i vissa detaljer.

inom grupperna XII och XIII, göra icke intryck av att tillhöra de tidigare inom den gotländsk-danska avdelningen. I tre fall verka de snarast ganska degenererade (St. III 84, Atl. 93 och Atl. 119). Men det vore väl, om Janses m. fl. åsikt vore den rätta, snarast hos de äldre inom avdelningen, som man skulle vänta sig det raka frambenet med den endast svagt böjda foten.

Återgå vi så till bakbenet, är jag icke övertygad om, att det är ett tecken på brakteaters ur grupperna VIII—X utveckling ur ryttarbildstypen. Ja, jag skulle tro, att inte ens influens i detta fall föreligger från den senare. Jag är rent av böjd att tro, att förhållandet kan vara det motsatta, alltså, att ryttarbildsbrakteaterna fått sitt uppkastade bakben från den gotländsk-danska avdelningen och den denna närstående grupp X. På denna fråga skall jag emellertid närmare ingå i samband med behandlingen av grupperna XII och XIII.

Janse framhåller, att munnen på ryttarbildsbrakteaternas djur nästan alltid är öppen, och eftersom dessa brakteater enligt hans åsikt äro de äldsta, så blir följaktligen denna munställning också ett tidigt drag (Le travail de l'or, s. 90). Visserligen tror jag icke, att man kan tillmäta denna detalj någon större kronologisk betydelse, då öppen eller sluten mun väl snarast är en av den geografiska fördelningen betingad detalj, ehuru icke heller en sådan distinktion strängt kan upprätthållas. Men har detaljen kronologisk betydelse, så är det dock knappast i den riktning, som Janse förmodar. Jag kan icke finna, att man kan följa någon utveckling från öppen till sluten mun typologiskt. Men däremot är en utveckling från öppen mun till ännu öppnare eller gapande väl bestyrkt. Vi kunna exempelvis ta denna serie: fig. 60 och fig. 57, som, åtminstone den senare, höra till de ursprungligaste ryttarbildsbrakteaterna, ha endast måttligt öppen mun. På fig. 62 och St. IV 103 har munnen öppnats ytterligare, samtidigt som brakteaterna degenererat. På Atl. 105 och 108 slutligen är gapet vidöppet, medan djurhuvudet i övrigt förenklats och fått ett kalkformigt utseende.

På samma sätt kan man ganska väl följa ryttarbildsbrakteaternas utveckling i övrigt och fortgående degeneration. För min del kan jag nu icke finna något genetiskt samband mellan dessa brakteater och exemplar av den typ, som representeras av grupperna VIII till X och sedan den stora massan av brakteater, där manshuvudet är placerat oförmedlat över djurryggen. Visserligen försvinna bål och

lemmar på ryttarbildsbrakteaterna, men det är svårt att tänka sig, att de exemplar, som inom grupperna XII och XIII typologiskt att döma äro de yngre, skulle, så degenererade som de äro, ha kunnat ge upphov till de andra typerna. Och ändå borde det väl i så fall vara de yngsta ryttarbildsbrakteaterna, som skulle ha lett utvecklingen vidare.

Vi ha hittills beträffande frågan om brakteaternas av grupperna VIII till X:s uppkomst endast berört s. a. s. den negativa sidan, d. v. s. hur dessa brakteater *inte* uppstått. Nu skola vi närmare se på sakens positiva sida.

Sannolikt få vi liksom vid den första huvudtypen gå till medaljerna och deras efterbildningar och även i detta fall åtsidan. Lindqvist har för dessa brakteaters del antytt en sådan utveckling (Geretebrakteaten, s. 226 f.).

En intressant hypotes har av Forssander uppställts för att förklara uppkomsten av djurbilden på de brakteater, jag fört till grupp X (Provinzialrömisches und Germanisches, s. 96 ff.). Han hänvisar till sådana klassiska medaljer och efterbildningar, där man ser en uppräckt hand framför kejsarens ansikte, exempelvis som på medaljefterbildningen från Lilla Jored (fig. 136). Forssander anser nu, att detta egendomligt formade uppåt svängda djurhuvud uppstått ur den till »gestus» höjda handen genom en barbarisk omgestaltning. Härvid drar Forssander paralleller med Lilla Joredsmycket. Onekligen kan denna förklaring ha mycket av sannolikhetens prägel över sig. Det nosen närmast sittande hornet skulle då motsvara tummen, medan djurhuvudet i övrigt skulle vara handens övriga fingrar.[1] En sådan omdiktning till ett nytt innehåll av ett klassiskt motiv är ingalunda otrolig. Undertecknad har varit inne på samma tankegång vid sin hypotes om de säregna hornens eventuella föregångare. Jag hade emellertid då ännu inte kännedom om Forssanders arbete. Fågeln härleder han på samma sätt ur den klassiska

[1] Att ena bakbenet fått den egendomliga över ryggen uppkastade attityden har däremot, så vitt jag kan finna, ej kunnat föranledas av någon manteldetalj hos vare sig originalklassiska medaljer eller efterbildningar. Ställningen kan därför bero på rent tekniska orsaker. Man har velat framställa ett springande djur, men på grund av det stora människohuvudet har man icke haft plats på brakteatytan att placera det ena bakbenet på annat sätt. Denna ställning har sedan bibehållits på senare brakteater, också där det till äventyrs funnits plats för benet att inta en mer naturlig ställning.

bildframställningen. På många dylika medaljer håller kejsaren i sin hand ett klot, på vilket den kransbärande segergudinnan står. En omvandling av ett dylikt motiv till en fågel är inte otänkbar, då man vet, att segergudinnan brukar framställas bevingad. I stället för den vingade Victoria skulle då barbarkonstnären ha satt dit en fågel, enligt somliga forskare en av Odens korpar.[1]

Av största intresse är i detta sammanhang den i samband med grupp X omtalade brakteaten från Fyen (fig. 54). Manshuvudet gör nämligen på detta exemplar ett mycket ålderdomligt och ursprungligt intryck. Att observera är t. ex. diademet med sina fria ändar och nackhåret. Om man söker, finner man också ett par nära motsvarigheter till detta huvud hos ett par synbarligen mycket gamla A-brakteater. Den ena är A-brakteaten från Tjurkö (fig. 2) och den andra är den norska brakteaten från Hov, vilken brakteat Gjessing daterar till tiden omedelbart efter 400, en datering som säkert inte är för sen (De norske gullbrakteatene, s. 133). Och den brakteat, som vi nu syssla med, bör ovillkorligen att döma av huvudet vara ganska tidig även den. Fyrfotadjuret och fågeln ha däremot ingen som helst klassisk prägel, men ändå måste ju dessa vara utförda i samma stans. Hur skall man då förklara skillnaden? Ja, denna brakteat synes mig mycket starkt tala för den åsikt, som hävdar att människohuvud och djur ha olika ursprung. Brakteaten synes också ge belägg för den av undertecknad ovan, s. 61, uttalade förmodan, att fyrfotadjuret tämligen oförmedlat intog kejsarmantelns plats.

Det återstår nu att med några ord beröra grupperna VIII till X:s ställning till varandra. Först och främst äro alla tre tydligtvis utvecklade ur samma stam med skiljaktigheterna (gällande grupperna VIII och IX) förmodligen delvis beroende på olika geografisk utbredning. Liksom de tre grupperna äro typologiskt nära besläktade, torde det ej heller för grupperna som helhet betraktade vara så stor tidsskillnad mellan dem. Man får väl närmast anse de tre grupperna som en i stort sett samtidig parallellutveckling till de äldre brakteaterna utan hals eller bål, representerade av de stora praktstyckena inom grupp I. Utom på det ovedersägliga sambandet mellan Geretebrakteaten och dem från Från Fride (fig. 46) och Österryftes (Sal.

[1] Vi skola i samband med ryttarbildsbrakteaterna närmare beröra frågan om fåglarna.

f. 36) har Lindqvist (Geretebrakteaten, s. 232 f.) pekat på likheten mellan stämpelbården på den ena Väbrakteaten (fig. 21) och den i Tjurköfyndet ingående brakteaten av min grupp X. I detta fynd ingick också mynt av samme kejsare (Teodosius II) som i Sandegårdsfyndet på Bornholm tillsammans med en bit av en brakteat, som står Gereteexemplaret ganska nära.

Sannolikt äro brakteaterna ur grupp X en smula ursprungligare än grupp VIII:s, eftersom djuret på de förra ha större likhet med den synbarligen gamla brakteaten från Fyen. Den gotländska varianten kan eventuellt i sin tur vara föregångare till den danska. Denna inbördes följdordning kan dock ej med säkerhet avgöras.

Grupp C XI

Till en särskild liten grupp har jag sammanfört några brakteater av ett delvis mycket egendomligt utseende.

Gruppen består endast av fyra exemplar, varav tre äro funna i Fredriksborg amt på Själland och ett i Odense amt på Fyen, alltså inom ett relativt begränsat område. En av brakteaterna (Atl. 77) skulle möjligen lika väl kunna föras till ryttarbildsbrakteaterna, då det är en klar ryttarfigur, ehuru utan ben, som framställes. Men på grund av ett par detaljer är jag närmast böjd att räkna den till de tre andra brakteaterna, ehuru dessa sinsemellan erbjuda betydligt större likhet med varandra än med Atl. 77.

Det karakteristiska för brakteaterna är att håret baktill avslutas i ett djurhuvud.[1] För brakteaterna är vidare, utom för Atl. 77, betecknande ryttarens mustasch och djurets rynkade tunga.

Två av brakteaterna, fig. 56 (*Bolbro*) och fig. 55 (*Hjörlunde*), påminna i viss mån om den förut behandlade gruppen, i det att djuret intar en liknande ställning med uppkastat huvud som på denna grupps brakteater. Särskilt är det fig. 56, som har icke så ringa släkttycke med grupp X.

Att tillkomsten av fig. 55 och 56 skett under påverkan av den ena på den andra är otvivelaktigt, och att härvidlag det förra exemplaret är ursprungligast är tydligt, enär den senare brakteatens fågel framför ansiktet måste vara ett typologiskt yngre drag än det lilla människoansiktet på fig. 55.

[1] På åtminstone tre av brakteaterna skall det tydligen vara ett fågelhuvud

Den andra på samma ställe, alltså *Hjörlunde*, funna brakteaten (Atl. 79) är ännu egendomligare. Utom huvudfiguren finnes ytterligare dels ett mindre ansikte, originellt nog placerat mellan djurets rygg och det stora människohuvudet, samt dels en liten helfigur framför det stora ansiktet. Mittfiguren är dessutom försedd med en framsträckt arm, något som för tanken också till ryttarbildsbrakteaterna.[1]

Den fjärde brakteaten slutligen (Atl. 77), troligen funnen vid *Esrom Sö*, har också utom centralbilden en liten människofigur. Denna lilla bifigur står på ryttarens ena utsträckta hand.

Hur skall man nu tänka sig, att dessa brakteater, som i sin komposition skilja sig så pass från de andra C-brakteaterna, även från dem som annars synas vara relativt närstående, uppkommit? Något absolut tillfredsställande svar på denna fråga är nog svårt att prestera, utan man får nöja sig med mer eller mindre sannolika gissningar.

Bland C-brakteaterna finnas, så vitt jag kunnat se, inga bildframställningar, som kunnat animera till dessa extra små figurer och ansikten. Eftersom denna typ är en isolerad företeelse, i stort sett även geografiskt, kan man naturligtvis tänka sig kompositionen som sprungen ur vederbörande mästares egen fantasi. Man får nämligen inte till varje pris hävda, att vartenda drag hos en brakteat måste ha haft någon yttre närmare eller fjärmare förebild.

Men naturligtvis kan det också tänkas, att förebilder funnits. Man skulle då kunna tänka sig, att ursprunget varit sådana medal-

---

[1] Om Globs åsikt om denna brakteat som ett försök till sammansmältande av avers och revers är förut talat. Härtill kan ytterligare anföras: Om man nu velat, som Glob antar, på samma bildyta pressa in aversens caesarhuvud och reversens ryttarbild från de klassiska mönstren, borde det väl finnas åtminstone *några* fler exempel än det av honom framdragna. Men just genom att Atl. 79 är så absolut ensamstående, anser jag det otroligt, att ens denna brakteat visar en dylik kompilation, om uttrycket tillåtes. Jag tycker f. ö., att manshuvudet i ett sådant fall skulle ha större likhet med förebilderna, ty en dylik sammansmältning borde väl sannolikast ha skett på det tidigaste stadiet av C-brakteattillverkningen. Därmed vill jag visst inte på något sätt ha sagt, att Atl. 79 skulle vara sen, men tillhöra de allra ursprungligaste C-brakteaterna verkar den ändå inte att göra med sitt egendomliga hår (eller kanske hjälm). Icke heller kan jag finna, att den lilla »ryttaren» har någon som helst likhet med de klassiska originalens och dessas efterbildningars ryttare.

jer, där segergudinnan står på kejsarens utsträckta hand.[1] Tyvärr finnas icke, så vitt jag kunnat utröna, bortsett från ett fall, några mellanled vare sig bland medaljefterbildningar eller A-brakteater. Den enda mig veterligen existerande avläggaren bland A-brakteaterna av detta motiv är den själländska prägeln fig. 5.[2] Nu är det naturligtvis inte sagt, att de båda präglarna ha något alls med varandra att göra, jag vill bara antyda möjligheten av att så kan vara fallet. Beträffande det extra lilla ansiktet på fig. 55 kan man därjämte också ev. tänka sig möjligheten av en utveckling ur en A-brakteat som fig. 4 med dubbelansikte.

Samband kan också tänkas förefinnas mellan fig. 55, Atl. 79 och fig. 56 och en B-brakteat sådan som fig. 66, f. ö. ingående i samma fynd som fig. 56. Jag tänker då på den lilla detaljen med mustaschen, som återfinnes även hos fig. 66 och hos ett par av denna brakteats närmaste släktingar.

Resumé: Ovan behandlade grupp, bestående endast av några få brakteater, samtliga med fyndorten inom ett relativt begränsat område, visa en viss släktskap med den föregående gruppen och genom denna med de med grupp X besläktade brakteatgrupperna. Möjlighet av en förbindelse med vissa A- och B-brakteater kan också tänkas.

Typ C

Vi ha redan flera gånger berört den typ av brakteater, som Salin i sitt system inrangerar under sin danska avdelning (De nordiska guldbrakteaterna, s. 101, tabell V). Prägeln på dessa brakteater framställer som bekant en mer eller mindre fullständig ryttarbild.[3] Medlemmarna av denna familj, om man så får uttrycka sig, ha ett sinsemellan stundom rätt varierande utseende, men de gemensamma släktdragen finnas ändå där.

[1] Detta har icke något att göra med Globs hypotes, enär det här icke är fråga om någon sammanställning.

[2] Man jämföre den svärdsskideliknande kroppen på den lilla bifiguren hos fig. 5 och den horisontalindelade svärdsskidan på Atl. 79.

[3] Några fall finnas visserligen, där bålen är fullständigt borta, men där brakteaterna i fråga ändå helt och hållet genom sitt utseende i övrigt måste räknas till ryttarbildsbrakteaterna.

Salin sammanför som nämndes dessa ryttarbildsbrakteater till *en* avdelning, vilket naturligtvis kan vara fullt berättigat. Underteckning har emellertid uppdelat dessa brakteater med ryttarbilder i *tvenne* grupper, ett förfarande som också torde vara rättfärdigat, då man enligt min uppfattning lika väl som inom den gotländsk-danska typen (VIII o. IX) bland ryttarbildsbrakteaterna kan i stort sett urskilja två varianter, ehuru i ett par fall gränsen visserligen kan vara svårdragen.

Hithörande brakteater äro praktiskt taget helt *danska*.

Grupp C XII

På de flesta av brakteaterna tillhörande denna underavdelning har djuret ett klumpigt utseende med starkt framskjutande hals och huvud. Dettas form och utseende är för flertalet brakteater inom gruppen lika. Vänstra bakbenet kastar djuret upp över ryggen på samma sätt som inom flera av föregående grupper. Bukgjord och förbygel bilda i de flesta fall vinkel. På några av brakteaterna avslutas håret på ryttarens huvud baktill av en fläta, en för C-brakteaterna i allmänhet mera sällsynt detalj. Framför ryttarens huvud uppträder regelmässigt en fågel.[1] Denna klumpiga fågel med sin papegojliknande näbb är f. ö. ett bland de drag, som mest knyta gruppens brakteater tillsammans.

Typologiskt att döma torde bland gruppens brakteater en av de allra tidigaste, kanske den allra äldsta, vara fig. 57 (*Fyen*). Det, som föranleder detta mitt antagande, är att ryttarens ansikte, arm och hand förete försök till en viss naturalistisk formgivning. Vidare indicerar diademet, tämligen överensstämmande med motsvarande hos en del A-brakteater och medaljefterbildningar, ett relativt tidigt tillverkningsstadium, dock som sagt endast relativt, ty riddjuret verkar däremot icke tidigt. Dess huvud har ett mycket typiskt stil I utseende.

Mycket nära besläktad med fig. 57 är fig. 58 (*Gummersmark* på Själland).[2] Otroligt är inte att fig. 57 fått tjänstgöra som förebild för Bjeverskovbrakteaten trots olikheterna.[3]

[1] I ett fall (St. IV 103) är fågeln placerad under djurets huvud.

[2] I skatten från Gummersmark låg också ett stort förgyllt silverspänne (fig. 143), som Montelius daterar till 400-talets förra hälft och mitt (SFT. 10, s. 126). Åberg

Fullständig ryttarbild visar också Atl. 221 (Svendborg amt, Ringe, *Rynkebygård*). Ehuru något avvikande i en del detaljer, främst djuret, vars skarpa vinkelställning mera påminner om brakteater tillhörande grupperna IX och XIII, är Atl. 221 dock klart förbunden med de båda förut behandlade brakteaterna.[1]

Mot större schematisering och stilisering har St. III 80 (*Skonager* i Ribe amt), 3 ex., gått. Att brakteaten är en utveckling ur brakteater sådana som fig. 57 och 58 är otvetydigt.[2]

Ungefär lika höggradig degeneration visar en brakteat funnen nära *Randers* (St. IV 98). Men ryttarens fot kan dock tydligt urskiljas.

Den längst gående degenerationen på den utvecklingslinje, som representeras av ovan behandlade brakteater, visar St. IV 103. Fyndorten är *Darum*, Ribe amt. Ryttarkaraktären har här helt försvunnit, i det att endast huvudet återstår av ryttaren. Att brakteaten trots dessa avvikelser verkligen på det intimaste hör samman med ryttarbildsbrakteaterna står enligt min uppfattning fullkomligt klart. Dess närmaste släktingar förefalla i mitt tycke vara de tre exemplaren från Skonager.[3]

---

påpekar den stilistiska överensstämmelsen mellan brakteatdjuret och kantdjuren på spännets fotparti. Med all rätt tyder han detta som ett tecken på, att brakteaterna fig. 57 och 58 samt spännet tillhöra samma guldsmedsskola, vilket ju icke heller motsäges av fyndomständigheterna (Åberg: Kronologi, s. 61). Vad beträffar spännets datering anser sistnämnde forskare, att typen uppträder först under 500-talets förra hälft.

[3] De streck, som man kan iakttaga på ryttarens hals på fig. 58 och andra brakteater inom gruppen, kunna naturligtvis vara de sista resterna av en kejsarmantels veck, men det kan även tänkas, att man velat avbilda halssmycken i stil med guldhalskragarna.

[1] I skattfyndet från Rynkebygård förekommo också fem solidi med slutmynt för Leo I (457—474). Skatten måste alltså vara nedlagd tidigast i slutet på femte århundradet, vilket ju dock icke hindrar, att brakteaten kan vara äldre. Ett av Leomynten var försett med ögla och har alltså använts som hängsmycke (Neergaard, s. 195).

[2] Brakteaterna äro emellertid något avvikande, i det vänster bakben på djuret icke är uppkastat utan har en mer naturlig ställning. Även i detta fynd ingick ett silverspänne av liknande slag som vid Gummersmark, här dock i fragmentariskt skick.

[3] Av betydelse för kronologien kan möjligen ett i Darumfyndet ingående munbleck (Vendelkulturen, f. 79), av Lindqvist daterat till 400-talets senare hälft, vara (a. a., s. 86 f.). En datering till denna tid bör också passa in på den degenererade brakteaten, som dessutom har samma klockformiga djurhuvud som flera av den tvivelsutan sena grupp XIV:s brakteater.

Fig. 143. Spänne. Silver. Gummersmark, Själland. K. 1/1.

Till den grupp av ryttarbildsbrakteater, vi nu syssla med, sluter sig fig. 59 (*Hesselager Fredskov*, Hesselager, Svendborg amt). Den skiljer sig emellertid något från de övriga brakteaterna genom benens på djuret utseende. Då dessa inom gruppen annars äro ganska tjocka, äro de på fig. 59 nästan trådsmala och därvid mera överensstämmande med följande grupp. Denna detalj är dock av underordnad betydelse och hindrar inte brakteatens anslutning till grupp XII. Intressant är att exemplaret har ett par fullt tydbara latinska bokstäver, ett M och ett O.

Ävenledes på *Fyen* fast okänt var har man funnit ytterligare en brakteat lik ovanstående.

Till grupp XII har jag slutligen fört Atl. 109 (*okänd fyndort*). Visserligen saknar ryttaren både arm och ben, och bålen eller halsen är endast antydd med ett par vertikala linjer, men att exemplaret är en senare utveckling ur ryttarbildsbrakteater av ovan behandlade typ, tror jag inte man behöver missta sig på. För min egen del skulle jag tro, att prototypen har varit en brakteat ur gruppen som den från Gummersmark.

Resumé: Denna grupp av ryttarbildsbrakteaterna är helt dansk med ett tämligen begränsat utbredningsområde, där Fyen tycks ha varit centrum. De på *Fyen* funna exemplaren fig. 57, Atl. 221, fig. 59 och den fig. 59 liknande också på Fyen funna brakteaten se typologiskt att döma ut att tillhöra de tidigare inom gruppen. Till dessa får man också räkna fig. 58 (*Gummersmark*).

Utvecklade ur sådana brakteater som fig. 57 och 58 äro tydligtvis brakteaterna St. IV 98 och St. III 80 (3 ex.) från respektive *Randers* och *Skonager*. St. IV 103 (*Darum*) är möjligen en degenerationsföreteelse av brakteatprägeln från Skonager.

Slutligen ha vi Atl. 109 (*okänd fyndort*), som visserligen inte bär någon ryttarbild i prägeln men som ändå måste hänföras till denna grupp i egenskap av en antaglig utveckling ur en brakteat sådan som fig. 58.

Grupp C XIII

Utbredningsområdet för denna grupp är vidsträcktare och går längre norrut, i det att fynd förekomma från såväl Viborg som Ålborg amt.

Det konstituerande för denna underavdelning av ryttarbildsbrakteaterna är framför allt djurets utseende. Benen på gruppens djur äro trådsmala med päronformiga bogar och lår. Dessutom är hela ställningen något olika mot inom föregående grupp, i det djuret i allmänhet icke sträcker fram sitt huvud och sin hals på samma sätt som inom grupp XII, utan hals och rygg bilda här snarast likformiga bågar. En annan olikhet är, att djuren inom grupp XIII i de flesta fall äro hornlösa. Trots dessa olikheter, som dock icke ha så stor betydelse, äro denna grupps brakteater intimt besläktade med föregående grupps och torde vara praktiskt taget samtidiga med dessa, om än utvecklingen kan ha börjat något senare.

Ännu delvis tillhörande den förra varianten eller gruppen är Atl. 94 (*Hjörlunde*). Liksom på flera av den förra gruppens brakteater har djuret horn och dess ställning är ej heller särskilt typisk för exemplaren av grupp XIII. Däremot äro djurbenen av det för denna senare grupp typiska utseendet, trådsmala med flikiga fötter. Också ryttarens hår har det för grupp XIII och för flertalet C-brakteater överhuvud taget mera vanliga utseendet, en knut och en tofs. Av ryttarkännetecknen återstå blott en del av halsen eller bålen och armen med sin hand.[1]

Helt gruppens karakteristika har däremot fig. 60, i två exemplar funnen vid *Overhornbæk* på Jylland. Av samma prägel som fig. 60 äro hittade ytterligare två brakteater. För den ena är fyndorten *okänd*, den andra är upphittad på *Själland*. Mig förefaller det troligt, att dessa brakteater utvecklats ur sådana som ex. fig. 58.

En ganska intressant brakteat är fig. 61, som hittats i *Björnsholm* sn, Ålborg amt. Brakteaten har nämligen liksom exemplaret från Hesselager (fig. 59) några latinska bokstäver, i detta fall N T N. Detta skulle ju kunna tyda på en tämligen stor närhet till de ursprungliga förebilderna, de klassiska medaljerna och dessas efterbildningar. Men å andra sidan finns det knappast någonting i själva brakteatbilden, som talar för en dylik närhet. Bilden är helt utförd med tillhjälp av upphöjda konturlinjer, och en sådan konsekvent tillämpning av denna teknik är väl knappast förenlig med ett mycket tidigt utförande (jfr Lindqvist: Geretebrakteaten, s. 227 och Salin:

[1] Atl. 94 kan f. ö. icke egentligen, fast det rör sig om en ryttarbildsbrakteat, klart inrangeras i någon av de båda grupperna. Då likheten i alla fall är störst med grupp XIII, har jag fört den dit.

De nordiska guldbrakteaterna, s. 34 f.). Bokstavstecknen äro nog både i detta och föregående fall (Hesselagerbrakteaten) endast en tillfällighet. Antikens medaljer och mynt existerade naturligtvis under hela brakteattiden. Och om de också ganska tidigt upphört att vara mer eller mindre direkta förebilder, så kan det ju i alla fall tänkas, att en eller annan bokstav från dylika medaljer och mynt någon enstaka gång sattes in bland runorna, naturligtvis utan att man visste betydelsen.

I Skåne, troligen vid *Dybeck*, har man funnit två brakteater (fig. 62), där ryttarbilden endast antydes av en vinkelböjd linje, de sista resterna av en arm och hand. Möjligen är också den om ett liggande V påminnande figuren under hästens buk relikt av en fot. Allt detta tyder ju på, att brakteaterna äro sena utvecklingar inom gruppen. I detta fall är även enligt min uppfattning avsaknaden av runor ett kriterium på senare utveckling.[1]

Innan vi sluta beskrivningen av grupp XIII skola vi några ögonblick uppehålla oss vid Atl. 114. Brakteaten ingick i fyndet från *Overhornbæk*. Jag har om än med tvekan hänfört exemplaret till ryttarbildsbrakteaternas krets, ehuru figuren saknar både bål, ben och arm, alltså egentligen allt det, som konstituerar en ryttarbildsbrakteat. Men ändå tycker jag att samband med dessa förefinnes.[2] Djuret, som har horn, skiljer sig ej mycket från det för grupp XIII:s brakteater vanliga utseendet. Gå vi till människofiguren, skola vi finna, att även denna har flera av ryttarbildsbrakteaternas karakteristika.

I samband med Atl. 114 är en sak i mitt tycke särskilt av intresse. Runt omkring brakteaten löper nämligen ett band med runor, något som ju i och för sig icke är så märkvärdigt, då dylika runbårder eller band då och då om än sällan förekomma på brakteaterna. Det intressanta

[1] Detta är icke så att fatta, som skulle runinskrift överhuvud taget vara ett tidigare drag än saknad av runor. Men där skrift på egentligen skriftförsedda grupper (och dit måste man räkna grupperna XII och XIII) saknas, anser jag detta vara ett tecken på inom gruppen senare utförande. Däremot torde ett motsatt förhållande råda för en ursprungligen runlös grupp som grupp I. Här tror jag, att man kan anse runteckens uppträdande som ett sekundärt och senare drag, beroende på influens från runförsedda brakteater.

[2] Ehuru naturligtvis icke av någon avgörande beviskraft, men ändå av intresse är, att de två andra i fyndet ingående C-exemplaren äro klara ryttarbildsbrakteater tillhörande grupp XIII.

i detta fall är, att i samma fynd ingår en A-brakteat (fig. 8) med precis samma slags runband. Brakteatpräglarna ha för övrigt icke minsta likhet. Denna överensstämmelse mellan runbanden kan förklaras endast på två sätt: antingen att samme tillverkare förfärdigat fig. 8 och Atl. 114 eller, att mästaren till den senare brakteaten kopierat bandet eller bården på den förra. Då som nyss sades utom runbandet ingen likhet förekommer mellan de båda brakteaterna, får man väl utesluta det första alternativet, vilket annars skulle tyda på mer eller mindre absolut samtidighet mellan de båda exemplaren. Återstår så det andra alternativet, att den guldsmed som förfärdigat Atl. 114 kopierat bandet på fig. 8. Detta bevisar för det första, att denna A-brakteat varit i omlopp, om man så får uttrycka det, samtidigt med C-exemplaret oavsett den förra brakteatens tidigare tillkomst. För det andra bevisar det, att en brakteatmästare mycket väl kunnat efterbilda en detalj på en tidigare brakteat ur en annan kategori men för övrigt kunnat arbeta mer eller mindre självständigt, följande det för tidpunkten och trakten aktuellaste schemat för brakteattillverkningen, en synpunkt som också Lindqvist poängterat, ehuru han närmast synes syfta på influenser C-brakteater emellan (Geretebrakteaten, s. 228 f.).

Resumé: Gruppen är nära besläktad med den föregående och skulle även kunna betraktas som en variant av denna. Som helhet betraktad torde gruppen, vars utbredningsområde är vidsträcktare än den föregåendes, kunna anses som en, visserligen praktiskt taget samtida, avläggare av den förra gruppen.

På gränsen mellan båda grupperna utan att i egentlig mening klart tillhöra någon står Atl. 94 (*Hjörlunde*). Klart tillhörande gruppen är däremot fig. 60 (*Overhornbæk* 2 ex., *Själland* 1 ex. och *okänd fyndort* 1 ex.). Denna brakteatprägel visar en tämligen fullständig ryttarbild. Detta gör även fig. 61 (*Björnsholm*), som är av intresse såsom bärare av några tydliga latinska bokstäver. Från brakteater av detta slag ha degenererat fig. 62 (2 ex.) *Dybeck*.[1]

Vad slutligen den tredje i *Overhornbæk* funna brakteaten angår

[1] Om de två hos Bøe upptagna brakteaterna (avb. Gravguld, f. 43) äro de samma som Dybecksbrakteaterna, kan jag ej avgöra. Fyndorten Dybeck är ju osäker, så det är möjligt, att det är samma brakteater som avses. Bøe uppger bara Skandinavien.

(Atl. 114), så torde även denna vara att anse som en ryttarbildsbrakteat närmast hörande till denna grupp, ehuru själva ryttarkarakteristika saknas.

C-brakteaternas av tredje huvudtypen uppkomst

Det har redan i samband med de två föregående huvudtyperna vid flera tillfällen framhållits, att ryttarbildsbrakteaterna ej gärna kunna tänkas vara upphovet till de förra. Lindqvist har däremot antytt möjligheten av en utveckling från dessa till brakteater med ryttarbild (Geretebrakteaten, s. 226 f.). Dock tror jag för min del icke, att utvecklingen heller gått i den riktningen. De exemplar av grupp IX, som visa stilistiska överensstämmelser med ryttarbildsbrakteaterna, göra på mig ett mer degenererat intryck än de bland ryttarbildsbrakteaterna typologiskt tidigare. Så är t. ex. vinkelbandet vid bogen på dessa C IX-exemplar mera skarpt accentuerat än på de äldre ryttarbildsbrakteaterna, något som enligt min uppfattning är ett senare drag (jfr motsvarande på grupp XIV).[1]

Jag tror därför, att man får söka upprinnelsen till typen med ryttarbild på annat håll. I detta fall är det icke uteslutet, att de reversframställningar på klassiska medaljer och barbarefterbildningar, som föreställa en ryttare, spelat in för helhetskompositionen, kanske ej direkt som formella förebilder utan snarast så att säga motivförebilder. Att likheten mellan brakteaterna och reversen på dessa hypotetiska förebilder därför icke blivit överhövan stor, behöver således inte enligt min mening utesluta ett antagande om ovan sagda förebilder, vad motivet beträffar.[2]

Janse framkastar en annan hypotes, som ej heller kan avvisas utan vidare. Han håller före, att måhända vissa B-brakteater kunna ha varit av betydelse för uppkomsten av ryttarbildsbrakteaterna. Där-

---

[1] Dessa vinkelband ha utan tvivel uppstått ur förbygel och bukgjord, som från att ha varit mer eller mindre skilda (jfr motsvarande på ex. Åsum- och Dödevibrakteaterna) sammansmält till ett schematiskt vinkelband. På de tidigare brakteaterna inom gotländsk-danska avdelningen samt inom grupp X äro förbygel och bukgjord alltid väl skilda.

[2] Även de B-brakteater, som ovedersägligen äro reversefterbildningar »Victoria krönande segervinnare» äro också stilistiskt fullständigt olika originalen. Det är bara motivet som är detsamma.

vid pekar han på sådana B-exemplar, som på en gång framställa människa, häst och fågel (Le travail de l'or, s. 88).

Ingen av dessa hypoteser utesluter givetvis, att vid utformningen detaljinflytelser och måhända ganska starka dylika kunnat göra sig gällande från andra brakteatgrupper, främst då som ovan antytts från exemplar ur den gotländsk-danska avdelningen och ur grupp

Fig. 144. Stycke av silverspänne. Gotland. S. 1453. 1/1.

X. Det uppkastade bakbenet är som sagt kanhända att skylla ett dylikt inflytande. Den typ, där djuret har denna ställning, är i förhållande till den stora massan av brakteater ganska fåtaligt företrädd (jfr Janse: Den geografiska fördelningen av folkvandringstidens skandinaviska guldbrakteater, s. 87 f.). Utom på ryttarbildsbrakteaterna förekommer, som vi sett, denna benställning huvudsakligen på de gotländsk-danska brakteaterna och på grupp X:s exemplar, vilka grupper som helhet betraktade få anses vara något äldre än ryttar-

bildsbrakteaterna i gemen.[1] Då utbredningsområdet för den ena av dessa tre grupper, den danska, är ungefär densamma som för ryttartypens exemplar (brakteater av de båda typerna ha ju i några fall också förekommit i samma fynd), är det icke otroligt, att detaljen med det uppkastade bakbenet givit upphov till motsvarande hos ryttarbildsbrakteaterna.

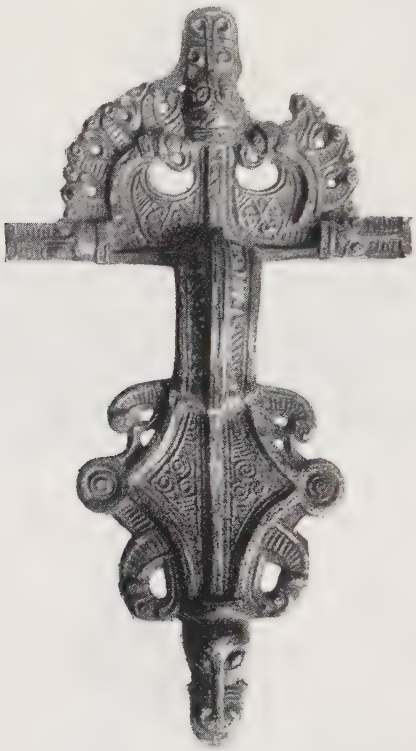

Fig. 145. Spänne. Silver. Ösby, Gräsgård, Öland. S. 1297. $^2/_3$.

På ryttarbildsbrakteaterna uppträda liksom inom flera andra grupper fåglar som bifigurer. Som Janse framhåller, erbjuda dessa fåglar ofta stora likheter med motsvarande på spännena. Det är särskilt på en grupp gotländska och öländska spännen, som fågelhuvuden liknande brakteaternas uppträda (fig. 144 o. 145). Dessa fågel-

[1] Djurens på den lilla XI. gruppen liknande benställning kunna vi i detta sammanhang lämna därhän.

huvuden på spännena ha tydligen ungerskt ursprung (Salin: Thierorn., s. 197 ff.; Lindqvist: Vendelkulturen, s. 26 ff.; jfr Hampel: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn III, Taf. 53—55).[1]

Det skulle nu ligga nära till hands att anta, att brakteaternas fåglar kommit från fibulorna, men på en sådan tingens ordning kan jag icke tro.[2] Men icke heller finns det efter min uppfattning någon orsak att anta en motsatt väg eller, att det skulle vara brakteaternas fågel, som, sedan den kommit från Ungern, skulle givit upphov till spännenas fågelhuvuden (Janse: Le travail de l'or, s. 82). För min egen del tror jag, att de två slagen av fåglar icke alls ha något med varandra att göra. Fåglar uppträda ej så ofta på de gotländska och aldrig på de öländska brakteaterna, vilket väl skulle ligga närmast till, eftersom det ju framför allt är inom dessa områden, som fågelhuvudspännena förekomma. Skall en naiv konstnär teckna en fågel, kan det ju knappast bli så stora variationsmöjligheter, därav likheten.

Min uppfattning är därför, att fåglarna äro tagna ur nordbons egen fatabur för att illustrera någon säkerligen religiös föreställning. Eventuellt kan den yttre impulsen givits på sätt Forssander framställt saken (jfr ovan s. 100 f.).

Grupp C XIV

Vi skola nu behandla den sista av grupperna inom den stora C-kategorien. Denna grupp, som i fyndgeografiskt hänseende är *västligt* betonad, är till sitt utseende tämligen homogen. Det kännetecknande för gruppens brakteater är först och främst, att bilden nästan undantagslöst är utförd i ett maner, som erinrar om karv-

[1] För de fågelfigurer, som uppträda på annat håll här i Norden, antar Salin ett annat ursprung. Såsom prototyp uppställer han här i stället huvudet från Vimosefyndet (a. a., s. 203 ff. o. fig. 485), en åsikt som Janse på goda grunder opponerar sig mot.

[2] Även på anglosaxiskt område var fågelmotivet mycket omtyckt (Müller: Folkevandringstidens ornamentik, s. 231). Man skulle möjligen kunna tänka sig influens från detta håll på brakteaterna med fågelbilder, vars flesta representanter finnas på sydvästnordiskt område. Men dessa anglosaxiska fågelbilder synas vara av annat slag (jfr avbildningar hos Åberg: The anglo-saxons in England). De föremål med kontinentalgermanska fågelhuvuden, som där förekomma, äro antingen importerade eller gjorda efter utländska förebilder (Åberg a. a., s. 90 ff.).

snitt. Vidare är för brakteaterna utmärkande, att djurets hals och rygg bilda två likformiga bågar, och att håret på mannens huvud är ersatt av en framtill i ett fågelhuvud avslutad hjälm.

Mycket talar för att brakteaterna av denna art leda sitt ursprung från ryttarbildsbrakteaterna, i varje fall torde de vara mycket starkt påverkade av dessa senare exemplar. På flera av brakteaterna inom XIV. gruppen finnas också mycket riktigt relikter av en hals eller bål, antydd genom några vertikala linjer från undersidan på hjälmens bakre del till djurets rygg.

Man kan också tänka sig, att denna grupps brakteater som ovan sagts uppstått genom en syntes av en utveckling ur ryttarbildsbrakteater och exemplar ur den formkrets, som representeras av den ur den sydsvenska avdelningen i stort sett härledda grupp II.

Gjessing anser, att det icke är från Danmark, som typen kommit till Norge, utan från Sverige (De norske gullbrakteatene, s. 147 f.). Han pekar härvid på de båda brakteaterna från troligen Dybeck i Skåne av degenererad ryttartyp (fig. 62). Han framhåller bl. a. det klockformade huvudet på dessa båda brakteater samt på fördelningen av grupp XIV:s exemplar, vilket senare bestyrker ett inflytande österifrån. Och detta, att härkomsten skett från ryttarbildsbrakteaterna via Sverige, låter ju inte otroligt, helst som flera av de enligt mitt förmenande typologiskt äldre brakteaterna av grupp XIV äro funna i Sverige (Skåne, Bohuslän och Västergötland).[1] Min förmodan, att även grupp II varit av en viss betydelse för uppkomsten av grupp XIV, behöver ju icke jäva ett antagande som Gjessings, även om de brakteater ur grupp II, som i mitt tycke närmast äro befryndade med grupp XIV, äro funna i Danmark. Men Nöddebo ligger på Själland, och Själland är ej långt från Skåne.

Brakteaternas tydliga popularitet i Norge beror väl, som Gjessing uttrycker det, på »at den norske konservatisme her fant en chanse til å fortsette et gammelt motiv i en mere hjemlig tegning og relieffbehandling, selv efter at motivet i almindelighet hadde utspilt sin rolle» (a. a., s. 147 f.).

Såsom redan flera gånger i detta arbete framhållits, verka brakteaterna inom XIV. gruppen ganska sena. Överhuvud taget torde

[1] Några andra ryttarbildsbrakteater utom dem från Dybeck, där fyndorten ju dock är osäker, finnas mig veterligen inte från Sverige. Detta är ju onekligen en lucka, som dock ej behöver utesluta, att vägen gått över vårt land.

denna grupp generellt betraktad vara den senaste inom C-kategorien.[1]

Vid karakteriseringen av gruppens brakteater framhölls, att håret ersatts med en hjälm, som framtill avslutas i ett litet fågelhuvud. Hjälmarna erinra, som Salin framhållit, påfallande om de hjälmar, som figurerna på några av pressblecken på Vendelhjälmarna bära (fig. 147 o. 148).[2] Denna rent nordiska utstyrsel av brakteaterna bestyrker också antagandet om deras relativt sena uppträdande. Utformningen av Vendelhjälmarnas ornamentala detaljer har enligt Lindqvist skett mot slutet av århundradet eller omkr. 500 (Vendelhjälmarnas ursprung, s. 205).[3]

Fig. 146. Guldbrakteat. Broholm, Gudme, Fyen. K. 2804. 1/1

Vi skola nu gå igenom gruppens exemplar, som i stort sett torde vara ungefär samtidiga.

I två exemplar från samma stans föreligger Atl. 108. För den ena brakteaten är fyndorten *Lilla Jored* i Bohus-

[1] Se vidare Kronologisk översikt. Det är därför kanske mer än en tillfällighet, att vi i några grupper åtminstone närstående brakteater finna präglingar, vilka eventuellt kunna tänkas som, om icke direkt övergångsformer till D-brakteater, så i alla fall något ditåt. Man jämföre t. ex. djurbilden hos brakteaten Fjå. pl. 3, f. 18 med motsvarande hos D-brakteaten fig. 146. Om man vidare jämför sistnämnda exemplar med C-brakteaten Atl. 231, skall man se, att det är mycket som talar för, att den sistnämnda med sitt rudimentära människohuvud är på god väg mot den enbara djurbilden. Med Atl. 231 kan man också jämföra fig. 77. Slutligen ha vi hos Neergaard, f. 11, en mycket starkt förvanskad brakteat, där människohuvudet har förlorat varje spår av likhet med ett verkligt ansikte. Huvudet på djuret är i högsta grad likt motsvarande på en grupp D-brakteater. Som exempel på dessa senare kunna vi ta Fjå. pl. 3, f. 6.

[2] Jfr f. ö. också det i ett fågelhuvud avslutade näs„skyddet på Vendelhjälmen f. 91 o. 93 i Lindqvists arbete, Vendelhjälmarnas ursprung, samt kammens på Valsgärdehjälmen främre avslutning (Lindqvist: En hjälm från Valsgärde, pl. 1 o. 2).

[3] Vendelhjälmen från grav XIV daterar Lindqvist till omkr. 500 (En hjälm från Valsgärde, s. 20). Stjernas datering av hjälmen i fråga är omkring ett helt sekel senare. Den representerar det sista ledet i en av honom uppställd serie, vilken börjar med hjälmar av det slag, som kommer till synes på Gundestrupkärlet (Hjälmar och svärd i Beovulf, s. 109 f.). Stjernas datering är dock säkerligen alltför sen. Då den storman jordades, i vilkens grav hjälmen fanns, synes denna nämligen ha varit cirka hundra år gammal. Att närmare ingå på denna fråga faller dock inte inom ramen av detta arbete. Lindqvist har emellertid framlagt synnerligen antagliga skäl för sina dateringar (En hjälm från Valsgärde).

Fig. 147. Pressbleck från hjälm. Brons. Vendel, Uppland.

Fig. 148. Pressbleck från hjälm. Brons. Vendel, Uppland.

län.[1] Den andra brakteaten är också troligen funnen i *Sverige*. Troligen från samma stans, i varje fall ytterst snarlik, är en brakteat från *Höivik* i Sogn och Fjordane. Brakteaternas djur äro, liksom fallet är med de flesta inom gruppen, behornade. På dessa tre brakteaters nära släkting, Janse f. 85 (*Grumpan* i Västergötland), som emellertid är sämre utförd, ha hornen däremot bortfallit, så framt man icke som en rest av dylika vill anse den lilla tofs, som skjuter upp från huvudets översida. Från *Väsby* i Skåne härrör en brakteat av nästan alldeles samma utseende som exemplaret från Grumpan (fig. 63).

På Atl. 107, två exemplar från samma stans, varav det ena härrör från okänd fyndplats i *Skåne* och det andra från *Höibjerg* sn i Viborg amt, ha de förbindande linjerna mellan hjälmen och djurryggen försvunnit. Vänstra frambenets fot har dessutom försetts med en rad små trekanter, möjligen en vidare utveckling av den lilla punkt eller kula, som finnes under vänstra framfoten på Atl. 108, och kanhända anteciperande de på några av gruppens brakteater förefintliga handliknande bildningar, vari fötterna avslutas. Beträffande manshuvudet är här hjälmkaraktären mycket klart uttryckt med kindskyddet tydligt framträdande. Samma är förhållandet med Atl. 105, i sex exemplar upphittad vid Römul i Sör-Tröndelag. Dock har Atl. 105 ett sämre utförande. Under djurets haka hänger ett par om skägg erinrande flikar.

[1] På samma plats är medaljefterbildningen fig. 136 upphittad.

Fullt utbildade »händer» äro djuren försedda med på några norska brakteater. De äro väl att anse som en lokal utveckling ur exemplar som föregående och alltså något senare, vilket ju emellertid icke alls behöver innebära någon tidsskillnad av praktisk betydelse. Av dessa brakteater har ett exemplar från *Lille Skjör*, Östfold (fig. 64) blott en dylik »hand». Djurets huvud har icke det för gruppen i gemen vanliga utseendet utan påminner mer om djurhuvuden ur den norskt orienterade grupp VI.[1] Själva manshuvudet med hjälmen är mycket degenererat.

Ännu större degeneration visar Rygh f. 7, också från Östfold. Brakteaten ingick i *Sletnerfyndet*. Även här torde inflytande från grupp VI gjort sig gällande.

I det likaledes stora brakteatfyndet från *Övre Töyen* i Akershus ingingo fyra brakteater av nära släktskap med de närmast föregående (Fjå. pl. 3, f. 15). Här ha samtliga tre synliga fötter fått »handavslutningar». För övrigt göra brakteaterna, speciellt vad det hjälmprydda huvudet angår, ett ganska förvanskat intryck.

Då ovanstående sex brakteater av tre präglar alla äro funna inom ett tämligen begränsat område (närgränsande fylken) och samtliga ha den säregna detaljen med »händer», kan man alltså förmoda, att deras hemort är i dessa fylken eller åtminstone i dessa trakter av Norge.

Till närmast föregående exemplar får väl också en brakteat från okänd fyndort i *Bohuslän* föras (Janse f. 90).

En mycket degenererad men äkta avkomling av denna grupp, som hamnat ända nere i *Landegge* i Hannover ev. också tillverkats där, är fig. 65.

Till grupp XIV har jag slutligen fört några brakteater, vilka visserligen samtliga, också sinsemellan olika, i mångt och mycket skilja sig från gruppens övriga brakteater men ändock närmast synas höra hemma inom grupp XIV:s formkrets.

Vi ha då för det första Atl. 148, okänd fyndplats i *Skåne*. Ställningen hos djuret under vinkeln över frambenet är ju snarlik motsvarande på gruppens övriga brakteater. Man får emellertid här

[1] Att en sådan likhet i en eller annan detalj förekommer på brakteater av annars olika grupper men inom samma utbredningsområde är helt naturligt. Det är endast sådana drag av kvardröjande konservatism, som Lindqvist talar om (Geretebrakteaten s. 228; jfr ovan s. 156).

också räkna med möjliga impulser från andra håll (gr. II och VIII eller IX).

En ganska originell brakteat är Atl. 231 (*Brille* i Törring sn, Århus amt).[1] Emellertid har djuret ungefär samma ställning som på gruppens övriga brakteater, och kroppen är utförd i karvsnittsmaner. Vidare är det mycket förvanskade manshuvudet täckt av en hjälm, som framtill avslutas i ett fågelhuvud. Dessa drag ha föranlett mig att föra brakteaten till grupp XIV trots de övriga olikheterna.

Tydligare är samhörigheten med gruppen för en norsk brakteat Fjå. pl. 3, f. 18 (Rogaland, Nærbö, *Opstad*). Benens och då särskilt fötternas form har emellertid mera drag av motsvarande hos en del brakteater ur grupp II.

Däremot kan nog släktskapen vara ganska diskutabel för Atl. 106 (okänd fyndort i *Danmark*). Vad som gjort, att jag trots allt hänfört brakteaten närmast till gruppen, är karvsnittet, hjälmen och i någon mån djurets ställning med vinkeln vid bogen samt det kalkformade huvudet. Influenser åtminstone äro således tydliga från grupp XIV.

Slutligen ha vi den mycket förvanskade brakteaten från *Års*, Ålborg amt (Neergaard, f. 11). Här är det egentligen endast den fågelprydda hjälmen, som indicerar samband med gruppen. Härkomsten ur ryttarbildsbrakteaterna antydes möjligen av det uppkastade bakbenet.

Resumé: Denna grupp, som torde vara den senaste inom C-kategorien, är västligt orienterad. Utvecklingen synes ha skett från ryttarbildsbrakteaterna. Men släktskap kan också enligt min åsikt konstateras med grupp II. Brakteaternas utseende är i det stora hela ganska homogent.

Atl. 108 förekommer i två exemplar (*Lilla Jored* och *Sverige*). Närmast lika dessa är en brakteat från *Helgheim*. Anslutande sig till dessa äro vidare två brakteater från samma eller liknande stans, det ena exemplaret från *Grumpan* (Janse f. 85) och det andra från *Väsby* (fig. 63). Ovanstående brakteater ha några mellan hjälmen och djurets rygg befintliga linjer, relikter av hals eller bål. På de två brak-

[1] Ytterligare 3 ex. finnas av samma prägel (*Agerskovgård*, Bording i Ringköbing amt).

teaterna från samma stans (Atl. 107), från okänd fyndplats i *Skåne* och från *Höibjerg*, ha dessa linjer försvunnit. Däremot framträder hjälmkaraktären ännu tydligare genom det markerade kindskyddet. Samma är förhållandet med de f. ö. sämre utförda sex brakteaterna från samma stans (Atl. 105) från *Römul.*

Såsom en antagligen något senare lokal variant få anses brakteaterna fig. 64 (*Lille Skjör*), Rygh f. 7 (*Sletner*) och Fjå. pl. 3, f. 15 (*Övre Töyen*). Dessa brakteater utmärka sig genom att en eller flera av djurets fötter sluta i något, som liknar händer. Till dessa exemplar sluter sig tydligen närmast en brakteat från *Bohuslän* (Janse f. 90).

En direkt ehuru ytterst degenererad utveckling ur gruppen är fig. 65 (*Landegge*).

Mer eller mindre anslutande sig till gruppen utan att i sträng bemärkelse tillhöra denna äro Atl. 148 (*Skåne*), Atl. 231 (*Törring* och *Agerskovgård*), Fjå. pl. 3, f. 18 (*Opstad*), Atl. 106 (*Danmark*) samt Neergaard f. 11 (*Års*).

Översikt av C-brakteaterna

Tre huvudtyper kunna inom kategorien urskiljas. Den första (A) innefattande grupperna I—VII, den andra (B) grupperna VIII—X, medan den tredje (C) omfattar XII.—XIII. grupperna. Icke direkt inrangerbara i någon av huvudtyperna äro slutligen grupperna XI och XIV.

Ur åtsidan på antika medaljer och efterbildningar ha grupperna I, VIII, IX och X synbarligen uppstått. Grupp IX är troligen något senare än VIII. gruppen. För övrigt synas dessa grupper delvis löpa parallellt.

Härledd ganska direkt ur grupp I, ehuru måhända med ganska stor tidsintervall, är grupp II, som dessutom sannolikt rönt inflytande från grupp XIII. Mer eller mindre ur samma rot ha vidare uppstått grupperna IV till VI, sinsemellan nära befryndade. Besläktad med såväl dessa som grupp I är grupp VII.[1]

[1] Den heterogena grupp III har synbarligen mottagit inflytelser från flera olika håll, kanske huvudsakligast från grupp I och ryttarbildsbrakteater.

Den mycket egendomliga XI. gruppen, som i vissa avseenden är besläktad med grupp X, har troligen också mottagit influenser från både medaljer med Victoriabilder och vissa A- och B-brakteater.

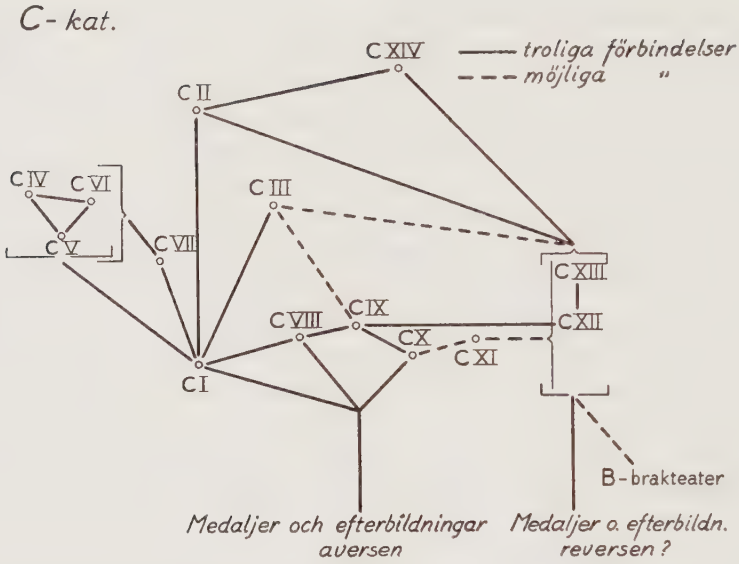

Ryttarbildsbrakteaternas upphov är måhända att söka i de klassiska medaljernas frånsidesbilder. Möjligen ha även vissa B-brakteater spelat in som förlagor. Grupp XII synes vara något ursprungligare än XIII. gruppen.

Slutligen ha vi den av allt att döma senaste gruppen inom kategorien, XIV, som sannolikt har uppstått genom en syntes av ryttarbildsbrakteater och exemplar ur grupp II:s formkrets.

B-brakteater ur grupperna B I och B II

Grupp B I

Denna grupp, den mest markerat sydliga av alla brakteatgrupper, kan betecknas som *syddansk*. Prägeln föreställer, som det ser ut, en naken man.[1] Salin förmodar, att denna brakteatgrupp liksom typen »Victoria krönande segervinnare» har uppstått ur klassiska reverspräglar men kan dock icke uppvisa några övergångsformer (De

[1] Möjligen tyder denna nakenhet på, att bilden skall föreställa någon gudomlighet. Jfr Mackeprangs uttalande rörande några bronsstatyetter troligen från folkvandringstid (Menschendarstellungen aus der Eisenzeit Dänemarks; Acta VI, s. 228 ff.).

nordiska guldbrakteaterna, s. 41 f.). Mera sannolik förefaller emellertid Janses hypotes, som går ut på, att denna och även följande grupp uppstått ur A-brakteaterna (Le travail de l'or etc., s. 84 f.). Han pekar härvid bl. a. på likheten mellan Tjurköbrakteaten (fig 2)[1] och en B-brakteat från Hannover (St. II 8)[2]. Via exempelvis Tjurköexemplaret och sådana brakteater som de i not 1 nämnda och kanhända även mera direkt kan man så gå ännu ett steg längre tillbaks och peka på medaljer och mynt, där kejsarens båda händer och armar äro avbildade, såsom det allra första upphovet (se t. ex. Gnecchi a. a. I, tav. 10, f. 3 o. 8 och Cohen a. a. VIII, s. 86, nr 1).

Att fastställa någon säker inbördes ordningsföljd mellan gruppens brakteater är ytterst svårt, dels på grund av de fåtaliga exemplaren, dels på grund av brakteaternas i de flesta fall så stora likhet.

Såsom inom gruppen ursprungligast skulle jag emellertid vilja betrakta tre från samma stans kommande brakteater, samtliga från olika fyndorter på Fyen, vilka fyndplatser — alla tre inom Odense amt — dock ej ligga långt ifrån varandra. Ett exemplar kommer från *Vedby*, Söndersö sn (St. II 52), ett från *Allesö* (Neergaard, f. 3) och slutligen ett från *Bolbro* (fig. 66). En av brakteaterna, den från Vedby, av vilket exemplar blott hälften finnes kvar, skiljer sig från de andra genom att den har en bred bård, där en av kretsarna bildas av instämplade människohuvuden, vilka kanhända ha samma ursprung som ansiktsmaskerna på några C-brakteater, vilka ansiktsmasker, som vi erinra oss, kunna föras tillbaka till Szilágy-Somlyófyndet.[3]

Närmaste släktskap med de tre nu nämnda brakteaterna visa ett exemplar från *Darum* (St. IV 102) och ett från *Nebenstedt* i Hannover (St. II 7), båda från olika stansar. Närmast fig. 66 och dess likar står måhända Darumbrakteaten. Att exemplaren från Darum och Nebenstedt icke äro föregångare till de tre Fyenbrakteaterna, utan att förhållandet snarast är tvärtom, tror jag att man tryggt kan våga påstå.

[1] Vi ha också åtminstone två A-brakteater, där — i likhet med bl. a. förhållandet inom grupp B I — figuren är framställd med båda armarna synliga.

[2] De koncentriska kretsarna framför mannens ansikte på en del av gruppens brakteater uppfattar Janse som ersättande en hel fågelbild som den på A-brakteaten från Tjurkö. För min del tror jag dock, att rundlarna ha samma ursprung som på en del A-brakteater, alltså ur kejsardiademets spänne.

[3] Se också R. Henning: Der Helm von Baldenheim, s. 90 f.

Från de nyssnämnda Darum- och Nebenstedtexemplaren får man anta, att en annan B-brakteat från *Nebenstedt* stammar (St. II 8). Bålen har här upplösts, och endast lemmarna återstå. Sammanväxningen av halskrage och skägg är fullt genomförd.

Såsom ett i högsta grad dåligt slutresultat av den nu skisserade utvecklingen är Atl. 219 att betrakta. Brakteaten, som skall vara funnen i *Slesvig* eller *Holstein*, är icke blott den sämst utförda inom sin grupp utan tillhör överhuvud taget de dåligaste bland brakteaterna.

Grupperna I och II äro synbarligen nära besläktade. Som ett belägg härför kunna vi anse en brakteat från *Skodborg* i Haderslev amt på Jylland (fig. 67). Vad människogestaltens ställning angår, kunde brakteaten lika väl föras till Salins grupp »springande man», men armarnas och händernas utseende gör dock, att brakteaten åtminstone närmast får anses höra ihop med den första B-gruppens exemplar. Emellertid är den typologiskt att döma senare än t. ex. de tre Fyenbrakteaterna. Sålunda har mannens huvud betydligt förminskats i relation till kroppen, vilket visar, att prägeln är på väg bort från sitt ursprung, vissa averser och A-brakteater.

Slutligen ha vi två brakteater (Atl. 74 och 75), båda från okända fyndorter i *Danmark*, av vilka exemplar åtminstone Atl. 75 klart är hänförlig till grupp B II. Möjligen ha de båda brakteaterna, vilka förresten lustigt nog förbluffande erinra om vår tids s. k. surrealistiska konst, samme guldsmed till upphovsman.

Grupp B II

Denna grupp är mindre enhetlig än den förra och även än den nästföljande. Utbredningsområdet är icke heller särskilt avgränsat, i det representanter för gruppen ha hittats på vitt skilda platser; gruppen är nämligen företrädd både i Danmark, Sverige och Norge. Liksom för gruppen »naken man» är Salin böjd att anta, att även upphovet för typen »springande man» ligger hos reverspräglar (a. a., s. 43). För övrigt framhåller han med all rätt den nära släktskapen mellan de båda grupperna, en likhet som även poängterats av Janse i hans o. a. a., s. 84 f. Ursprunget för grupperna I och II är också

tydligtvis ett och detsamma, alltså averspräglar och A-brakteater av en viss typ.[1]

Inom gruppen kan man först och främst urskilja en särskild liten avdelning, representerad av danska och skånska fynd. Dessa brakteater utmärka sig för en ovanlig figurrikedom. Huvudgestalten omges nämligen av diverse bifigurer. Såsom första exempel kunna vi ta fig. 68, som i två exemplar hittats i *Skåne*. Utom mannen uppträda på brakteatytan en fågel[2] och ett fyrfotadjur, vilket senare sannolikt skall föreställa en häst. Vidare ha vi till höger (från åskådaren) en sicksacklinje, som kanske skall föreställa en orm.

En bortsett från en del detaljer alldeles likadan bildframställning möter oss på en själländsk brakteat, fig. 69 (*Lellinge Kohave*, Lellinge sn i Præstö amt). Brakteatmästaren måste i detta fall haft något av de skånska exemplaren eller något fig. 68 alldeles liknande till förebild.

En tredje likadan bildkomposition uppvisar fig. 70, som i två exemplar är hittad i *Ravlunda* i Skåne. Huvudgestalten skiljer sig dock något från motsvarande på de tre förutnämnda brakteaterna. Den springande mannen på fig. 70 bär odisputabelt en hjälm med åtminstone okbens- och nackskydd.[3] Intressant är den lilla drakliknande figuren ovan hjälmen; liknande drakfigurer med huvuden som kalkar återfinnas nämligen, som vi erinra oss, på några C-brakteater.[4]

---

[1] Att grupp II däremot skulle vara en direkt fortsättning av grupp I, håller jag för mindre sannolikt. Snarast är väl gruppen att betrakta som en, kanske dock något senare, parallellutveckling till den första B-gruppen.

[2] Typologiskt rör det sig väl om samma fågel, som finnes på en av de hypotetiska föregångarna (Tjurköbrakteaten, fig. 2), ehuru fågeln på fig. 68 måhända hör ihop med en annan föreställning.

[3] Huruvida männen på fig. 68 och 69 också bära hjälm, i så fall en högst fantasibetonad skapelse, eller det blott är fråga om starkt stiliserat hår, är omöjligt att avgöra.

[4] Det är inte osannolikt, att den typ, som företrädes av bl. a. fig. 68, uppstått i Skåne. För det första komma de flesta exemplaren från denna landsända, däribland de typologiskt tidigaste. Det närmast med fig. 68 överensstämmande danska exemplaret är hittat nära Själlands östkust (vid Köge bukt). Vidare uppträder ju som sagt en liknande drakfigur som på fig. 70 även på tre skånska C-brakteater och dessutom på åtminstone ett reliefspänne från Skåne. Slutligen komma de två skånska exemplaren, för vilka fyndorten är känd, från det nära östkusten belägna Ravlunda, varifrån det ej är alltför lång väg till Tjurkö, där den mig veterligen hittills

Till ovannämnda exemplar och då särskilt till fig. 68 och 69 sluter sig beträffande de uppträdande figurernas allmänna utseende men endast i mindre grad till kompositionen en vid *Skrydstrup* i Haderslev amt funnen brakteat (fig. 71). För det första är nämligen icke mannen framställd springande utan lugnt stående, och för det andra har tillkommit ett extra djur (en hjort?). Guldsmeden, som gjort exemplaret, synes dock ha tillhört samma skola som de, vilka förfärdigat de andra hittills nämnda brakteaterna av gruppen.[1]

Från *Års* på Jylland komma icke mindre än åtta brakteater från samma stans, av vilka exemplar ett är försett med en bred bård (Neergaard, f. 6). Dessa brakteater kunna kanske icke direkt inräknas i den skånsk-danska typen — så kan man nämligen med fördel benämna framför allt fig. 68, 69 o. 70 — men äro i alla fall stilistiskt snarast att placera åtminstone i närheten av denna.

Utom de nu nämnda brakteaterna innehåller gruppen flera andra exemplar, av vilka åtminstone tre präglar med sammanlagt sex brakteater höra ihop.

I *Sletnerfyndet* hittades också två B-brakteater av typen »springande man (fig. 73 och Gjessing, f. 3). Av dessa två brakteater förefaller den senare att vara den typologiskt tidigare, som står närmare den danska typen, än vad fig. 73 gör. De båda Sletnerbrakteaterna äro f. ö. sannolikt exponenter för samma norska skolas verksamhet. Därpå tyder åtminstone hårets på de båda brakteatfigurerna gestaltning (beträffande fig. 73 kanske det dock är fråga om en hjälmbuske).[2]

enda kända *säkra* A-brakteaten med en fågelbild över kejsarens uppräckta hand är funnen.

[1] I närheten av Hamburg har brakteaten Atl. 87 (5 ex.?) hittats, vilken förefaller att vara nära besläktad med Skrydstrupexemplaret. Bilden (en stridsscen?) tillhör förmodligen samma motivkrets, ur vilken fig. 71 återger en annan scen.

Till samma motivkrets hör också sannolikt en brakteat avbildad hos Bøe: Gravguld, f. 42 (från *Skandinavien*?). Stilistiskt har brakteaten en del drag gemensamma med både fig. 71 och Atl. 87.

Svårplacerad är däremot Atl. 80 (*Danmark*), som stilistiskt icke synes ha några direkta paralleller bland grupp B II:s övriga medlemmar, ehuru den väl i alla fall närmast står någonstans i närheten av den skånsk-danska typen. Scenen föreställer möjligen en kamp.

[2] Gjessing för brakteaten f. 3 närmast till Salins grupp »naken man», dock konstaterar han »sterke påvirkninger fra Salins . . . avdeling, »Springde man» (De norske gullbrakteatene, s. 137). Det är ju förresten egentligen en smaksak, vart man vill föra brakteaten, då ju grupperna I och II äro så nära befryndade.

Janse har påvisat, att det emellan den yngre Sletnerbrakteaten och fyra brakteater från *Söderby*, Danmarks sn i Uppland (fig. 74) förefinnas stilistiska likheter, som knappast kunna vara tillfälligheter (a. a., s. 86 f.). I såväl Sletnerskatten som skatten från Söderby lågo också liknande spiralringar, en i varje fynd, av enligt den nyss citerade forskaren ganska sällsynt slag. Janse drar härav med rätta den slutsatsen, att förbindelserna mellan Uppland och sydöstra Norge börjat redan före de väl bestyrkta relationerna under Vendeltid. I nu föreliggande fall är det troligast, att det är Sletnerbrakteatens prägel, som påverkat mästaren till Söderbybrakteaterna och icke tvärtom.[1] På grund av den starka stilisering, vari de fyra uppländska exemplarens figurer utförts (märk särskilt de under brakteatöglan befintliga två fåglarna, som kunna urskiljas som sådana endast tack vare ben och vingar), torde Söderbybrakteaterna få anses såsom gruppens sista exponenter.

Ytterligare en brakteat är emellertid att föra till grupp B II, nämligen fig. 72 (*Galsted*, Agerskov sn i Haderslev amt). Som i samband med A-brakteaterna efter Lindqvist framhölls, är det icke osannolikt, att fig. 72 är att betrakta som en utveckling ur en brakteat som fig. 6 (Broholm), en utveckling där ett mellanled skulle kunna utgöras av en brakteat som den från Vindum (fig. 7). Armen med uppsträckt hand är sannolikt att förklara som influens från »gestusmedaljer» och efterbildningar av sådana bland A-brakteaterna. Det konstiga djuret framför ansiktet skulle då också kunna ha samma ursprung som fåglarna på brakteaterna av den skånsk-danska varianten. Kroppen påminner f. ö. rätt mycket om motsvarande hos de små gestalterna på Faxebrakteaterna (fig. 5).

[1] Dock är enligt min uppfattning Söderbybrakteaterna icke uteslutande att betrakta som en efterbildning av brakteaten från Sletner. Stansens fabrikant har sannolikt också sett andra och figurrikare exemplar av denna grupps typ. För min del tror jag icke, att det, som den vänstra handen omfattar, av tillverkaren avsetts skola föreställa ett ben, utan snarare har det nog varit avsikten att framställa ett djur av liknande slag, om ock olika utformat, som vi se på gruppens skånsk-danska brakteater. Den stilistiska impulsen kan ha kommit från Sletnerfigurens handomfattade ben, men den s. a. s. ideologiska impulsen däremot från brakteatpräglar som de skånsk-danska. Den rätta uppfattningen om brakteatmannens ställning på Söderbyexemplaren tror jag vi få närmast genom att betrakta fig. 72 till vilken brakteat vi strax skola komma, där figuren har båda benen kastade upp mot ryggen.

2. Härledningar ur reversframställningar

Grupp B III

Den lilla grupp B-brakteater, som vi nu skola sysselsätta oss med, är enligt min mening den enda grupp, icke bara inom B-kategorien, som med full visshet kan anses härledd ur klassiska medaljers och mynts reverspräglar. Av gruppens sex exemplar, fördelade på fem fynd, äro fem från Danmark och ett möjligen från Skåne; man kan därför kalla gruppen *dansk*. Dess brakteater äro varandra i det stora hela ofantligt lika, och Bolin säger sig för den skull icke kunna spåra någon utveckling mellan de olika bilderna (Till guldbrakteaternas kronologi, s. 185). Om man närmare studerar brakteaterna, tror jag dock, att man inte är alldeles utestängd från möjligheten att kunna dra vissa slutsatser i anciennitetsfrågan. Så förefaller mig fig. 75, i två exemplar ingående i ett ganska stort brakteatfynd från *Skovsborg*, Levring sn på Jylland, vara föregångare till fig. 76 (*Danmark*, okänd fyndort).

En tydlig efterbildning av fig. 75 fast ännu mer barbariserad än fig. 76 är också den eventuellt i *Skåne* hittade brakteaten Atl. 72[1], och även Atl. 71 från *Faxe* på Själland är tydligen senare än fig. 75 och en vidare utveckling av detta sistnämnda exemplar eller något fig. 75 mycket liknande. I vissa avseenden gör Atl. 71 också ett mer barbariskt intryck än fig. 76.

Slutligen ha vi *Killerupbrakteaten* (St. III 82). Trots dess mycket fragmentariska tillstånd — endast öglan och ett stycke av brakteatskivan återstå — ser man klart, att den är hänförlig till samma grupp som ovannämnda exemplar. Dock visar det behållna stycket för litet av prägeln, för att denna skulle kunna tjäna som typologisk grundval vid en jämförelse med gruppens övriga exemplar. Endast så mycket kan med säkerhet sägas, att brakteaten är en senare efterbildning av motivet än fig. 75 och förmodligen också än fig. 76.

Vilka ha nu de klassiska förebilderna varit? Bolin är den förste, som närmare ingått på denna fråga, och de resultat, till vilka han

[1] Salin uppger i sitt a. a., s. 100 Danmark med frågetecken som fyndort för Atl. 72. Däremot upptar Janse brakteaten bland de skånska exemplaren i sin fyndförteckning (a. a., s. 144, nr 295). Så ock Montelius (Fjå. s. 47, fd 336), dock med ifrågasättande av riktigheten.

kommit, förefalla ytterst troliga (Bolin a. a., s. 183 ff.). Vi skola här i korthet rekapitulera hans argumentation. Först och främst påpekar den nämnde forskaren, att inom samma område som brakteaterna av nu ifrågavarande typ ha hittats barbariska gemmer med ungefär samma sceneri som på gruppens brakteater.[1] De för dessa brakteater och gemmer tydligvis gemensamma förebilderna måste då vara att söka hos romerska reversframställningar med en liknande figural uppställning. Sådana reversbilder, med tre stående figurer, av vilka minst en är en kransräckande Victoria, äro emellertid enligt Bolin, som här stöder sig på Cohen, synnerligen sällsynta, och enligt den förstnämnde känner Cohen icke något mynt efter 337 med en dylik framställning.[2] På ett guldmynt från Constantin den store förekommer emellertid en reversframställning av liknande slag som på brakteaterna[3], vilka senare dock icke i något fall äro direkta kopior av reversframställningar[4]. Som ytterligare stöd för sitt antagande om ett Constantin I:s mynt som förebild framdrar Bolin det faktum, att i Brangstrupskatten på Fyen i, som Bolin uttrycker det, »centrum av det område, varest brakteaterna och gemmerna blivit funna», även låg en barbarefterbildning av ett mynt från nämnde kejsares tid med en frånsidesprägel, som visar tre personer, varav två kransbärande.

I och med denna korta översikt av Bolins knappast angripbara uttalanden om förebilderna för grupp III:s brakteater få vi anse behandlingen av denna grupp avslutad, då bortsett från bildtolkningen

[1] Överensstämmelsen mellan dessa gemmer och brakteater har påvisats redan av Stephens (a. a. III, s. 250 ff.). Tre av gemmerna äro avbildade i detta hans arbete (s. 251).

[2] Och här tillägger Bolin: »Under inga omständigheter kunna mynt, slagna efter år 392, även av andra skäl komma i fråga: bildframställningarna å mynten efter detta år äro betydligt enklare och utmärkas icke alls av den motivrikedom, som präglar den konstantinska tidens reversbilder» (a. a., s. 184).

[3] Cohens beskrivning på denna myntrevers lyder: »VICTRIOSO SEMPER. Femme tourelée à gauche, présentant une couronne à Constantin qui est couronné également par la Victoire; tous trois sont debout» (a. a. VII, s. 306, nr 657).

[4] Bolin nämner efter Cohen ytterligare ett par Constantinmynt med liknande frånsidesbilder, här dock med ytterligare en figur (Cohen a. a. VII, s. 274, nr 392 o. 393, varest även avbildningar). Ännu en dylik reversframställning, där emellertid kejsaren är framställd sittande, är avbildad hos Gnecchi a. a. I, tav. 7, f. 16.

näppeligen något mer av vikt torde stå att utvinna ur det sparsamma materialet.[1]

[1] Slutligen ha vi två B-brakteater, vilka åtminstone icke typologiskt sluta sig till någon av de tre B-grupperna (huruvida de göra det till innehåll lämnar jag därhän). Av dessa två brakteater fig. 132 och Neergaard, f. 8 förefaller åtminstone den sistnämnda kunna ha uppstått ur mynt- eller medaljfrånsidesbilder. Exemplaret, som tillhörde den större skatten från *Års*, visar en man med diverse föremål i händerna (en lur, ett spjut och en yxa?). På huvudet bär han en hjälm av odisputabelt romersk typ (jfr ex. Bernhart: Handbuch zur Münzkunde etc., Taf. 27, f. 6). Vilken reversprägel, som varit förebilden, är ju omöjligt att säga, då det ju inte är fråga om någon direkt, ehuru barbariserad kopia, men man kan ju jämföra Årsbrakteaten med ex. Bernhart a. a., Taf. 73, f. 5; Gnecchi a. a. I, tav. 8, f. 6 och Cohen a. a. VIII, s. 30, nr 49.

Den andra brakteaten, fig. 132, som skall ha hittats i jorden under altaret i en gammal träkyrka (stavkyrka?) i Gudsdals och Froens pgd i *Gudbrandsdalen* (Annaler 1855, s. 300), föreställer en stridsscen. Ryttaren, som bär hjälm, kämpar mot en drake. Bakom stridsmannen upptäcka vi ett likadant fast mindre monster som det framför hästen. Den halvmånformiga figuren mellan ryttarens svärd och drakens gap tolkar Thomsen som en bemannad båt.

Det är ju möjligt, att en sådan framställning, som den vi möta på fig. 132, också ursprungligen animerats av medalj- och myntreverser, fast en sådan ev. förebild sedermera här omtolkats och förändrats för att kunna ge uttryck åt nordiska föreställningar.

Slutligen måste framhållas, att denna ryttarbild lika litet som ryttarbilden på de förut nämnda Sletnerbrakteaterna (fig. 124) efter min uppfattning haft någon som helst betydelse för uppkomsten av C-brakteaternas egendomliga centralmotiv.

III. D-brakteaterna

Den näst efter C-kategorien största avdelningen bland guldbrakteaterna är den, som omfattar djurbildsbrakteaterna. Bildprägeln visar här endast ett någon gång flera djur, och vanligen rör det sig om quadrupeda, dock nästan uteslutande utan närmare kontakt med verklighetens fauna.

Beträffande antalet går Danmark fortfarande i täten, men även Norge rycker nu för första gången inom »brakteatindustrien» upp till en ledande ställning och överflyglar vårt eget land. I Sverige äro D-brakteater i mer betydande antal representerade endast av *en* grupp, och dessa brakteater skilja sig icke från samma grupps danska.

D-brakteaterna ha en utpräglat västlig orientering. Särskilt påfallande är detta i Danmark, där de på C-brakteater så rika Fyen och Själland ha ytterst få fynd, medan det på C-brakteater ganska fattiga Jylland nu uppvisar stor rikedom.[1]

Salin indelar i sitt utmärkta och förebildliga arbete, De nordiska guldbrakteaterna, D-brakteaterna i två underavdelningar (och avdelningarna i sin tur i grupper). Till den första avdelningen räknar han brakteater, vars bild visar ett framåtseende djur, och under den andra sammanför han sådana exemplar, där brakteatdjuret är tillbakablickande (a. a., s. 68 ff.). Självfallet har en sådan indelning sitt stora berättigande och värde. Fördelen med denna rangering är, att det knappast, där djuren över huvud taget gå att identifiera, kan bli några tvivelaktiga gränsfall, utan varje brakteat kan med nyss nämnda undantag placeras i sitt fack. Men samtidigt blir en indelning, där hänsyn uteslutande tages till riktningen på djurets huvud, lätt en smula schematisk.[2] En likartad vändning på brakteatdjurets

[1] Jämför kartorna i Brøndsteds Danmarks Oldtid III, f. 283 o. 285, vilka kartor torde vara fullt aktuella.

[2] Salin har också som en särskild grupp upptagit D-brakteater, vilka ha en bård med djurbilder (a. a., s. 78 och tab. XXII). Att utskilja dessa exemplar som en

huvud behöver nämligen ingalunda alltid enligt mitt förmenande tyda på någon närmare släktskap, vilket vi vid genomgången av de olika D-grupperna få tillfälle att se.

I stället för eller jämte Salins indelning skulle jag därför vilja föreslå en annan, som efter min uppfattning tar mera hänsyn till den faktiska samhörigheten. Även i detta fall synes det emellertid, som vore en tvådelning den i stort sett lämpligaste. Såsom tillhörande den första avdelningen skulle jag vilja betrakta dels grupp I — jag talar självfallet om de av undertecknad upprättade grupperna — vars fåtaliga brakteater sannolikt ha sitt ursprung hos C-kategorien, dels grupp II med sina naturalistiska djur och dels grupperna III till V, som möjligen delvis kunna ha rönt inflytande från C-brakteathåll och stundom sinsemellan visa släktdrag. Brakteaternas inom grupperna III—V geografiska fördelning gör det också naturligt att föra dem tillsammans. Slutligen har jag till första avdelningen fört grupp VI. Centralfigurens härstamning är visserligen mycket oviss, men den teknik, i vilken brakteaterna utförts, gör, att de böra betraktas som klart norska och därför böra behandlas i samband med de tre sistnämnda grupperna. De på ett par av brakteaterna förekommande bårderna med djurbilder bidra ytterligare att göra en placering i närheten av grupperna III till V försvarlig.

Djuren inom denna avdelning äro visserligen med undantag för den diminutiva II. gruppen långt ifrån några naturalistiska uppenbarelser, men ändå ha de flesta djurbilderna trots en ofta långt gången stilisering och stundom även upplösning icke avlägsnat sig så helt från verklighetens grund som huvudmassan av brakteaterna inom den senare (i detta fall inlägger jag i ordet icke någon tidsbetydelse) avdelningen. Trådarna, som binda djurfigurerna vid en realistisk verklighet, äro visserligen både sköra och ytterst få, men de finnas dock. Dels är helhetskompositionen s. a. s. normalare, djuren krångla inte in sig så i sig själva som på den andra huvudavdelningens brakteater, inte ens i de fall, då det rör sig om tillbakablickande djur. Även i detaljer kan denna visserligen ytterst svaga realism komma fram hos exemplar tillhörande första avdelningen. Jag skulle därför vilja benämna djuren inom denna min första avdelning »subnaturalistiska» i motsats till den andra avdelningens »slingdjur».

särskild grupp är dock knappast riktigt, enär dessa brakteaters mittbilder icke alltid tillhöra samma bildgrupper.

Till den andra huvudavdelningen har jag så fört de brakteatgrupper, om vilkas exemplar man med säkerhet torde kunna påstå, att intet enda har med C-brakteaterna att göra och naturligtvis inte heller med A- och B-kategorierna.[1] Att den första impulsen kommit från tidigare brakteattillverkning är ju en helt annan sak. Brakteatbilderna torde i varje fall kunna betraktas som fullt självständiga och fristående gentemot andra brakteatkategorier. De grupper, till vilka jag sammanfört exemplaren inom denna andra avdelning, ha fått numren VII t. o. m. XI.

Vid genomgången av C-brakteaterna använde jag beteckningen huvudtyp. Inom D-kategorien kan man däremot inte med lika fullt fog tala om en särskild huvudtyp annat än för den senare avdelningens flertal. För likformighetens skull begagnar jag därför i stället beteckningen avdelning.

Första avdelningen

Grupp D I

Gruppens brakteater karakteriseras av att djurets hals och rygg bilda likformiga bågar.

I *Förslövs* sn i Skåne har hittats en brakteat av rätt säreget utseende (fig. 77).[2] Djuret på brakteaten påminner närmast om en starkt stiliserad häst. Ovan djuret välver sig en båge, bildad av några båglinjer, som inte kunna vara annat än sista återstoden av ett människohuvud. På detta sätt förklaras också båglinjerna av Salin (a. a., s. 68). Brakteaten från Förslöv är intressant i det avseendet, att den, så vitt jag vet, är det strängt taget enda existerande mellanledet mellan C- och D-brakteater. Om man alltså med tämligen stor säkerhet kan påstå, att Förslövsbrakteaten är en verklig degeneration av en C-brakteat, där människohuvudet över djurets

[1] *Möjligen* finnes härifrån på visst sätt ett undantag. Grupp D VII — detta skulle då främst gälla fig. 94 — har, som jag senare kommer att beröra, *kanhända* något samband med grupp D III, och då denna senare möjligtvis kan ha influerats från C-brakteathåll, skulle ju — om antagandena f. ö. äro riktiga — på visst sätt en s. a. s. indirekt C-brakteatinfluens kunna anses föreligga för grupp D VII. Grupp D VII: s ställning är emellertid ganska oklar.

[2] Från Förslöv härröra också tvenne andra brakteater (Sal: a. a., s. 15), av för undertecknad okänd art.

rygg är på väg att försvinna, kan man däremot inte säga, ur *vilken* C-grupp brakteaten är på väg att bryta sig ut.[1]

I mycket hög grad erinrande om fig. 77 är en i *Danmark*, okänt varest, upphittad brakteat (Atl. 154). Att antaga ett visst samband är helt naturligt. Givetvis måste emellertid den danska brakteaten vara senare, eftersom stiliseringen här drivits ännu längre, och varje antydan till människohuvud försvunnit.[2]

Sannolikt med sin rot bland C-brakteaterna är också ett från *Tuvasgården*, Trönninge sn i Halland kommande exemplar (fig. 78). Den spetsoval, som man kan se ovanför djurets rygg, är möjligtvis också i likhet med bågen på Förslövsbrakteaten att tolka som en sista rest av ett människohuvud.[3] För övrigt påminner Trönningebrakteaten bortsett från djurets huvud i hög grad om exemplaret från Förslöv.

Som nyss nämnts erbjuder Trönningebrakteaten en hel del slående likheter med den från Förslöv. Jag tror dock icke, att detta behöver betyda, att den ena utvecklats ur den andra. Snarare är det väl fråga om två parallellföreteelser; vederbörande brakteatmästare ha haft likartade motiv att gå efter.

Innan vi lämna första gruppen, ha vi att närmare granska ytter-

[1] Den i samband med behandlingen av C-brakteaterna (s. 117, not 1) gjorda jämförelsen mellan Förslövsbrakteaten och Atl. 231 innebär icke, att Atl. 231 skulle kunnat ha givit upphov till fig. 77, utan endast som torde ha framgått ett belysande av en likartad degeneration.

[2] Två på tysk botten hittade brakteater ha mycket, som påminner om exempelvis Förslövsbrakteaten. Den ena härrör från *Nebenstedt* i Hannover och är avbildad hos Stephens (II 9). Den andra är troligen också den från *Hannover* och präglad med samma stans som den föregående. Skillnaden mellan exemplaren är blott den, att det senare har en rätt bred bård med instämplade halvmånar i två zoner. Över den i likformiga bågar välvda djurryggen svävar en kompassnålliknande tingest, väl sannolikt sista återstoden av ett människoansikte. Ursprunget även för dessa brakteater bör nog därför sökas hos C-brakteaterna.

[3] Möjligen skulle man kunna tänka sig, att denna spetsoval hade något samband med de ornamentalt använda »vinghästar», som stundom uppträda i den merovingiska konsten på kontinenten. På exempelvis ett spänne från La Balme i Frankrike (L. Lindenschmit: Handbuch der deutschen Alterthumskunde I, Taf. II, f. 330) bildar hästens vinge ungefär samma slags spetsoval som figuren ovan djurryggen på Trönningebrakteaten. Dock nämner jag detta endast i förbigående som en i själva verket ytterst svag möjlighet, enär det å andra sidan är allt för mycket, som talar emot ett dylikt samband. Så förekommer ju, så vitt jag vet, aldrig bevingade djur på epokens i Norden tillverkade föremål.

ligare en brakteat, vars fyndort är okänd (Atl. 199). Djurbilden har kommit långt på stiliseringens väg och är åtskilligt förvanskad, men dess allmänna utseende är i alla fall sådant, att jag har fört brakteaten till min I. grupp. Särskilt är det med de i Hannover funna brakteaterna, som den har ett efter min mening ganska påfallande släkttycke. Men det är framför allt i ett avseende, som Atl. 199 erbjuder stort intresse, och det är för den korrespondens, som onekligen synes föreligga mellan denna brakteat och Atl. 231 (C-typ slutande sig till grupp C XIV).

Resumé: Brakteaterna äro säkerligen utvecklade ur C-kategorien. Såsom de tidigaste inom gruppen får man nog räkna exemplaren från *Förslöv* (fig. 77) och *Tuvasgården* (fig. 78), vilka måhända äro parallellutvecklingar. Förslövsbrakteaten har, som det ser ut, givit upphov till Atl. 154 (*Danmark*). Till gruppen får väl också Atl. 199 (*okänd fyndort*) anses sluta sig. I sistnämnda fall är en utveckling från Atl. 231 långt ifrån otänkbar. Slutligen är det heller inte otroligt, att något samband kan föreligga mellan Atl. 199 och Hannoverbrakteaterna (St. II 9 och lik denna), vilka sistnämnda brakteater också påminna om bl. a. Förslövsexemplaret.

Grupp D II

Denna grupp är icke stor, den består blott av två brakteater. Men då dessa brakteater icke rimligen kunna föras till någon annan grupp, och då de icke heller beträffande bildprägeln äro på minsta sätt oklara, har det synts mig vara tillåtligt att låta de båda brakteaterna i fråga bilda en särskild liten grupp.

De båda exemplaren äro tydligen från samma stans. Den ena brakteaten är från *Väsby*(?) i Skåne (Jacobsen, br. 66), och den andra hittades under grävningsarbete vid *Eskatorp*, Fjärås sn i Halland (fig. 79). Närmast bildytan löper en ring med runor, något som skiljer dem från D-brakteaterna i gemen. Eskatorpbrakteaten är vidare försedd med en ganska bred bård med instämplade enkla geometriska ornament samt har en av ett stycke vulströr förfärdigad filigransirad ögla.

Visserligen verka de båda exemplaren som om de skulle s. a. s. stå med ena benet bland C-brakteaterna, trots att själva bildprägeln

är en annan, men för min del tror jag dock, att så icke är förhållandet. Det är inte alls givet, att de båda brakteaterna i likhet med exempelvis Förslövsbrakteaten äro utvecklade ur C-kategorien, alltså gått degenerationsvägen. Tvärtom göra de båda brakteaterna genom sin ovanliga naturalism ett både ursprungligt och fristående intryck, eventuellt rör det sig om någon komposition med särskild betydelse.[1] Och denna fria ställning gäller gent emot både C- och D-brakteaterna.

Grupp D III

Huvudsakligast i *Norge* uppträder en grupp D-brakteater med ett egendomligt fyrfotadjur i något olika utformning på skilda exemplar. Djuret har uppåtböjd rygg och starkt krum hals. Den undre utdragna läppen, som omfattar det i en kraftig klofot avslutade frambenet, korsas av den kortare överläppen. Det, som emellertid är särskilt utmärkande för denna grupp, är den egendomliga form och ställning bakbenet har. Det skjuter nämligen upp bakom och över ryggen och slutar där i en paraplyliknande fot. Om denna »paraplyfot» få vi strax anledning att tala.

Som ett mycket typiskt exemplar av gruppen skola vi först betrakta fig. 80 (*Opstad* i Rogaland), som jag dessutom av typologiska orsaker tror vara ursprungligast inom gruppen. Djuret är visserligen i högsta grad sällsamt, men det är klart och tydligt tecknat, och om någon upplösning kan man ännu inte tala. Den omgivande ganska breda bårdens djurfigurer äro visserligen mycket stiliserade, men detaljerna hänga ännu ganska organiskt tillsammans.[2] Huvudena på dessa randdjur påminna närmast om Thierornamentik, f. 515 i, där huvudets mellandel ännu inte försvunnit. Intressant är, att det högra djuret (från åskådaren sett) under brakteatöglan har en likadan nacktofs (skall kanske föreställa ett öra) som centraldjuret.

---

[1] Jfr Worsaae: Om Forestillingerne paa Guldbracteaterne, s. 404 f. och Janse: Le travail de l'or, s. 115 ff.

[2] Vid behandlingen av C-brakteaterna framhöll jag som min mening, att drakfigurerna, som uppträda på några av C-brakteaterna, voro släktingar till fibulornas kantdjur. Samma ursprung torde bårddjuren ha på de djurbildsbrakteater, där dylika bårder förekomma.

Hur skall man nu tänka sig, att detta brakteatdjur uppstått? Gjessing framkastar i sitt arbete De norske gullbrakteatene, visserligen med tvekan, som en möjlig hypotes, att brakteatbilden inom denna grupp kan ha en viss förbindelse med ungersk ornamentik, ehuru han medger, att han icke kan framdra några direkta paralleller (a. a., s. 158). Han gör därvid jämförelser med en del hos Hampel: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn avbildade gripdjur (a. a. Bd I, f. 1932—69, Bd III, Taf. 84, 104, 116, 126 m. fl. bilder). Vingarna på det kroknäbbade djuret på exempelvis Taf. 84, f. 6 skulle då på norsk botten ha undergått en förvandling och blivit till »paraplyfot». Men liksom Gjessing själv synbarligen icke omfattar denna hypotes med någon vidare entusiasm, kan icke undertecknad göra det heller.[1] Man får nog därför söka upphovet på närmare håll. Först och främst är ju själva ställningen på djurets kropp med den utpräglade vinkeln mellan hals och rygg ingenting främmande för den nordiska ornamentikens djur, icke heller det nedböjda huvudet. Figurer med dylika karakteristika möta vi redan på en bröstplatta från Thorsbjergsfyndet (C. Engelhardt: Thorsbjerg Mosefund, pl. 6, f. 1). På den tydligen provinsialromerska eller i varje fall efter romerska förebilder tillverkade plåten äro små djurfigurer av tunt silverbleck pånitade, vilka måste i motsats till plåten i övrigt vara barbariska tillsatser (Engelhardt: a. a., s. 28, Shetelig: The origin of the Scandinavian style of ornament during the Migration period, s. 113 och Thierornamentik, s. 179 f.). Liknande djur uppträda också på randen av en av silverbägarna från Himlingöje på Själland (Ekholm: Forntid och fornforskning etc., f. 217: 3).[2] Från senare tid ha vi den treringade guldhalskragen från Karleby med liknande djurfigurer (fig. 149). Ett ringspänne från

[1] De västskandinaviska förbindelserna — särskilt gäller detta Norge — med sydöst voro f. ö. under folkvandringstiden svagare än Östskandinaviens motsvarande relationer (jfr Vendelkulturen, s. 54 och B. Hougen: Handelsforbindelser i Norge inntill 600; Nordisk kultur XVI, Handel och samfärdsel, s. 34), men icke heller på östskandinaviskt område finns det ju mig veterligen »vingdjur».

[2] Att silverblecket med djurfigurerna kan vara resultatet av gotiska strömningar från sydöst, liksom de danska mossfynden äro det (jfr Ekholm a. a., s. 202 och Brøndsted: Danmarks Oldtid III, s. 197 ff.) behöver icke betyda, att de åtskilligt senare brakteaternas av grupp D III djurfigurer därför också äro direkt påverkade av sydöstliga motiv, enär sådana djurbilder då redan hunnit få s. a. s. medborgarrätt på nordiskt område.

Tröndelagen är runt om ringen prydd med fem fristående djurfigurer, där själva ställningen hos djuren erbjuder en viss likhet med motsvarande på fig. 80 (Hougen: The Migration style in Norway, f. 13). Vidare har huvudplattan på ett spänne från Vestfold upptill å ömse sidor om mittribban två mot varandra vända djur, där huvud och läppar ha ett sådant utseende, att de lätt skulle kunna tänkas vidareutvecklade till att bli av det slag, som kommer till synes på djuret på bl. a. den nyssnämnda brakteaten (a. a., f. 9 b). Slutligen förekommer ju denna ställning hos djuret även på andra brakteater, bl. a. på dem som jag fört till grupp I.

Fig. 149. Detalj från 3-ringade guldhalskragen. Karleby, Västergötland.

Fig. 150. Svärdsknapp. Guld. Skurup, Skåne. S. 3671. 1/1.

För djurens inom III. gruppen formgivning i allmänhet finnas sålunda enligt min uppfattning klara inhemska förutsättningar. Men även för den särskilda detaljen med »paraplyfoten» — och det är naturligtvis närmast på den, som Gjessing har tänkt — tror jag, det kan finnas en möjlig inhemsk förutsättning.[1] Som jag ser det, är det nämligen inte alldeles otänkbart, att denna egendomliga fot helt enkelt kan ha uppstått ur människohuvudets inom grupp C XIV hjälm. Hypotesen kan åtminstone vara värd att diskuteras. I likhet med grupp D III är ju grupp C XIV västligt orienterad, och i åtminstone två fall äro C-brakteater av grupp XIV eller slutande sig till denna grupp funna tillsammans med D-brakteater av den grupp, vi nu syssla med. I det ena fallet gäller det förresten fig.

[1] Ett kroppen korsande bakben är f. ö. icke något alldeles unikt för dessa brakteater. — Jag bortser här från de slinglika djur, som ex. fylla ytorna på den andra avdelningens brakteater, där ju en sådan förvriden benställning är vanlig, och tänker endast på framåtblickande djur med ännu så länge i huvudsak normal ställning. Djurfigurer med samma över ryggen uppskjutande bakben möta vi på svärdsknappen från Skurup (fig. 150).

80, som hittades tillsammans med en brakteat, som ansluter sig till grupp C XIV (Fjå. pl. 3, f. 18 och Fd nr 266). Det andra fallet härrör från det rika Sletnerfyndet (Fjå., fd nr 283).

Några övergångsformer mellan nu nämnda C-brakteater och D-kategoriens »paraplyfotingar» känner jag visserligen inte till, men sådana behöva efter mitt förmenande heller icke finnas. Trots att motivvalet i den nordiska konsten under denna tid är ytterst begränsat, kunde i alla fall konstfärdigheten inom dessa givna gränser självfallet få åtnjuta en viss frihet och obundenhet. Särskilt på de runda brakteatytorna kunde denna relativa frihet få komma till sin rätt, speciellt som djurfigurerna — åtminstone bör detta gälla för den stora massan av D-brakteater — säkerligen icke hade någon annan uppgift att fylla än den rent dekorativa, detta i motsats till exempelvis väl nästan alla C-brakteater, där brakteatmästaren var bunden av ett visst religiöst-magiskt bildinnehåll, vilket nu detta var, och allt vad detta innebar av konventionell bundenhet.[1] Om man således får betrakta D-brakteaternas uppgift som rent dekorativ, ligger det heller inte något orimligt i antagandet, att impulsen till den underliga foten kommit från hjälmarna, och att denna fot här helt enkelt fått den naturliga uppgiften att dekorativt fylla tomrummet ovanför djurets rygg. Det var ju tydligtvis inte meningen att på brakteaten avbilda något visst bestämt djur utan endast ett obestämbart fyrfotaväsen, kanske bättre ju egendomligare det kunde bli. Och så kunde foten uppstå, man kan ju kalla det av en nyck, sedan fantasien fått en tillfällig knuff av C-brakteater med hjälmprydda manshuvuden. Att f. ö. samme guldsmed kunde arbeta med tämligen olika formgivning, se vi ju klart på D-brakteaten från Opstad. Bårdens djur hålla sig ju ganska noga till kantdjurens på fibulorna schema, medan mittbilden är en ganska fri skapelse (märk nacktofsen hos både det ena kantdjuret och mittprägelns djur).

I skattfyndet från *Stavigjordet* (Akershus) ingick bland andra brakteater också fyra exemplar tillhörande grupp D III, samtliga från samma stans (Aarsb. 1883, f. 7). Brakteaterna ha, som vi se, fått ett betydligt mindre elegant utförande än fig. 80. Runt om löper en bård med djurmotiv betydligt degenererade. Att brakteaterna äro avläggare av fig. 80 synes mig otvetydigt.

[1] Jfr Shetelig: Norges forhistorie, s. 153.

Descendenter i första led till Opstadsbrakteaten äro säkerligen också en brakteat från *Vold*, Varhaug sn (Bøe: Gravguld, f. 37) och en från *Malde* (Fjå. pl. 3, f. 6), även den förstnämnda fyndorten från Rogaland.

Från de fyra exemplaren från Stavigjordet och från Maldebrakteaten synes det mig, som om man kan följa utvecklingen vidare. Den förstnämnda prägeln, alltså Stavigjordets, har antagligen givit upphov dels till två brakteater från samma stans ingående i *Sletnerfyndet* (fig. 81), dels till en på *okänt ställe* i Norge funnen brakteat (fig. 82).

Ur den ovan nämnda Maldebrakteaten kan exemplaret från *Selvik* (Fjå. pl. 3, f. 9) ha uppstått. På denna sistnämnda brakteat ha f. ö. djurets kroppsdelar börjat förlora sitt organiska sammanhang och detaljerna röras ihop.

På Atl. 186 (*Simonnes*), som antagligen härstammar från en brakteat som den nyss nämnda, har denna upplösning fortskridit.

Slutligen befinna sig i Nationalmuseets i Köpenhamn ägo tre brakteater av denna grupps typ (Atl. 167, 168 och fig. 83). För samtliga exemplar saknas varje som helst uppgift om proveniens.[1] Fast de på ett eller annat sätt hamnat på museet i Köpenhamn, håller Gjessing det icke för osannolikt, att de ursprungligen äro funna i Norge (a. a., s. 156 o. 158). För åtminstone två av exemplaren är nog detta antagande också mycket troligt.

Som fig. 83:s närmaste släkting bland de i Norge funna brakteaterna av gruppen är jag böjd att anse den förut nämnda Maldebrakteaten. Observera exempelvis framfotens utseende i båda fallen. Någon närmare motivering är väl förresten knappast av nöden, då likheterna synas mig ligga i öppen dag.

Till vilka hittills av gruppen behandlade brakteater Atl. 168 och Atl. 167 närmast böra föras är däremot svårt att avgöra. Otvetydigt förefaller det mig däremot, att en brakteat som Atl. 168 påverkat Atl. 167. Särskilt är det huvudets utseende, som föranleder ett dylikt antagande. På båda dessa exemplar avviker nämligen huvudets form från den inom gruppen vanliga. De övriga brakteaternas djur ha ju runt huvud, från vilket läpparna utgå. På Atl. 168 och Atl. 167 är denna kroppsdels struktur något annorlunda. Denna

[1] I Fjå. äro de emellertid upptagna under Danmark (jfr Neergaard, s. 197).

detalj kan ju synas skäligen betydelselös, men även en sådan småsak kan vara av en viss vikt vid utredandet av brakteaternas »genealogiska» förhållanden.

Resumé: Gruppen har troligen uppstått ur inhemska nordiska förutsättningar. »Paraplyfoten» kan möjligen ha uppkommit genom en detaljomvandling av brakteater ur grupp C XIV. Av gruppens exemplar förefaller *Opstadsbrakteaten* (fig. 80) att vara ursprungligast. Från denna stam synas brakteaterna från *Vold* (Bøe: Gravguld, f. 37), *Stavigjordet,* fyra ex. (Aarsb. 1883, f. 7) och *Malde* (Fjå. pl. 3, f. 6) ha förgrenat sig. Stavigjordetexemplaren ha i sin tur givit upphov till de två *Sletnerbrakteaterna* (fig. 81) och ett från *okänd fyndort* i Norge stammande exemplar (fig. 82). Gruppens Maldebrakteat har med säkerhet fått en descendent i brakteaten från *Selvik* (Fjå. pl. 1, f. 9), och på denna sistnämnda brakteat återgår förmodligen exemplaret från *Simonnes* (Atl. 186). Slutligen har av allt att döma Maldebrakteaten varit förebilden för en i Nationalmuseet i Köpenhamn befintlig brakteat (fig. 83). Till grupp III höra också två andra exemplar i samma museum (Atl. 167 o. 168), det förra antagligen påverkat av det senare.

Grupp D IV

Liksom den förra är även denna grupp *norsk* ehuru icke i lika hög grad. Av de norska fynden äro de flesta från Rogaland.[1] Några av dessa fynd uppvisa också flera exemplar från samma stans. Det, som karakteriserar gruppen, vilken icke är så likformig som den föregående, är, att brakteatdjuret vänder huvudet bakåt och med de oftast utdragna käftarna biter över sin egen kropp, och därvid korsar — i de flesta fall — den undre käften eller läppen bålen. Som ett exempel kunna vi ta Fjå. pl. 3, f. 7.

Hur har nu denna brakteattyp uppkommit? Ja, självfallet kunna meningarna därom vara delade. Haakon Shetelig, Johs Bøe och A. W. Brøgger antyda möjligheten av en influens från anglosaxiska tidiga mynt s. k. sceattas (Shetelig: Norges forhistorie, s. 157, Bøe:

[1] Hougen tycker sig ha funnit, att S-formade djurbilder varit särskilt favoriserade i sydvästra Norge (Snartemofunnene, s. 111).

Gravguld, s. 79 och Brøgger: Norsk kunsthistorie, s. 48).[1] Ingen av de tre nämnda forskarna har emellertid på de anförda ställena lämnat närmare besked. Gjessing berör emellertid frågan något mera ingående i sitt brakteatarbete (a. a., s. 154 ff.), därvid han vidgår, att det existerar stora likheter mellan de norska brakteaterna med tillbakablickande djur och vissa sceattas, men han säger också, att »det er meget vanskelig å påvise, hvordan en slik eventuell forbindelse kan ha funnet sted». Men onekligen finnas som sagt sceattas, där bilden starkt påminner om somliga av de djur, som uppträda på brakteater tillhörande denna grupp. Jämför exempelvis Breknebrakteaten (Bøe: Gravguld, f. 35) med sceattan avbildad i The arts in early England III, pl. IV, f. 9 och en av Etnebrakteataterna (B. M. Aarb. 1928, tillväxten, f. 6 a) med sceattan i a. engelska a., pl. VII, f. 2. Om en sådan likhet, att det skulle kunna röra sig om direkta kopior, kan det dock icke vara tal, åtminstone i intet fall som undertecknad känner till. Så ha frambenen på de sceattadjur, vilka Gjessing framdrar som exempel, aldrig den nästan elegant formade ställningen, djärvt framkastade med sirligt böjd fot som på flera av vår grupps brakteater. Men denna detalj skulle ju i och för sig icke behöva utgöra något hinder för antagandet, att gruppens skulle kunna härstamma från sceattas. Men en härstamning kan ju icke avgöras enbart genom att ta hänsyn till större eller mindre likheter. Utan att beakta den relevanta faktor, som heter kronologi, kan en sådan härstamningsfråga icke avgöras. Är nu verkligen sceattas tidsställning sådan, att man kan anta en påverkan från anglosaxiskt-frisiskt håll på vår brakteatgrupp? Trots att Gjessing inte tvekar att sätta brakteaterna långt fram i tiden, finner han en sådan härstamning tvivelaktig (a. a., s. 154 ff.). Först och främst kan nämnas att man även på engelskt håll, där man dock naturligtvis är bäst insatt i sceattamaterialet, är något tveksam om sceattas tidsställning. C. F. Keary daterar sceattaserierna 600 till 750? (A catalogue of English coins etc., s. 2).[2] E. Thurlow Leeds låter de tidigaste sceat-

[1] Även Brøndsted ansluter sig till denna åsikt och drar t. o. m. på grund av likheterna den slutsatsen, att ifrågavarande brakteater kunna vara så sena som från första delen av 7. århundradet (Danmarks Oldtid III, s. 300).

[2] Keary indelar sceattas i 54 typer uppdelade på tre klasser. Först i och med tredje klassen uppträda de sceattas, vilka erbjuda likheter med brakteater ur grupp D IV (a. a., s. xviii). Om en av dessa sceattatyper, som på reversen visar en figur,

tas gå tillbaks till omkr. 600 (The archæology of the Anglosaxon settlements, s. 37), medan G. Baldwin Brown däremot håller före, att de kunna börja redan på 500-talet (a. a., s. 75 o. 108 ff.). De sceattatyper, som enligt en del forskare skulle tjänstgjort som förebilder för de norska brakteaterna, äro emellertid senare än 6. århundradet. Skulle man därför vilja betrakta dessa sceattas som förebilder, finge man lov att rycka fram brakteaterna med tillbakaseende djur av norsk typ — och därmed andra grupper — ett så gott stycke i tiden, att jag anser det omöjligt.

Men hur skall man då förklara den obestridliga likheten? Kunde man inte tänka sig att influensen varit den omvända, att sceattas i stället uppkommit ur brakteaterna? På en dylik tingens ordning tror emellertid inte Brown. »There is no reason to seek for a Scandinavian or Celtic origin for this type from bracteates or coins.» Han anser i stället, att ett sådant djur som f. 9, pl. V i a. a. utvecklats ur ett med raka, höga ben stående djur som det på sceattan f. 7 samma pl. (a. a., s. 82). De skäl den engelske forskaren anför för en dylik utveckling äro f. ö. mycket plausibla.[1]

Det förefaller således svårt att kunna omfatta såväl den ena som den andra hypotesen, hur tilltalande de annars i och för sig kunna förefalla. Som faktum kvarstår emellertid den obestridliga likheten, vilken dock, som ovan framhållits, icke är av den art, att man kan tala om kopior. En tredje förklaring kan emellertid mycket väl tänkas. Själva motivet, ett tillbakablickande djur, är ju i och för sig intet egendomligt fenomen, och det är inte heller något inveck-

som håller två kors, medan aversen har ett tillbakablickande djur, heter det: »It is quite possible that the figure holding two crosses upon the ensuing type as well as the two figures of type 41 b are derived from coins of Heraclius I (610—641) . . . or from some Byzantine coins of about this period . . .» (a. a., s. 19).

[1] Gjessing framhåller som en möjlighet, att om också inte sceattas uppkommit ur brakteaterna, den *vidare* utvecklingen av de anglosaxisk-frisiska mynten kan ha skett under påverkan av brakteaterna (a. a., s. 156). För min del tror jag dock detta icke är fallet. Förutsatt att dateringen av sceattas är riktig, skulle ju ett omfattande av en sådan hypotes lika väl som av den första — sceattas influens på brakteaterna — föra med sig, att man även i detta fall finge rycka fram brakteattiden här i Norden alldeles för långt eller till efter 600, och så långt går ju inte heller Gjessing i sin tidssättning (a. a., s. 142). För övrigt är ju frågan om brakteaternas ev. inverkan på sceattas egentligen icke av betydelse för vår undersökning, som ju går ut på att söka i görligaste mån klarlägga de nordiska guldbrakteaternas uppkomst och utveckling och icke dessa brakteaters ev. inverkningar utom Nordens gränser.

lat motiv. Om ett par primitiva konstnärer skola framställa ett sådant enkelt motiv, måste återgivandet nästan med nödvändighet bli tämligen lika, även om de arbeta fullt oberoende av varandra, särskilt när de stå på en i det stora hela liknande kulturell och konstnärlig nivå och till yttermera visso tillhöra besläktade folk, vars både andliga och materiella kultur äro likartade, där förutsättningarna alltså äro ungefär desamma. Den likartade uppfattningen av det enkla motivet kan därför helt enkelt bero på en »fælles Aands og Smagsretning» för att använda ett i annat sammanhang av Sophus Müller fällt uttryck.

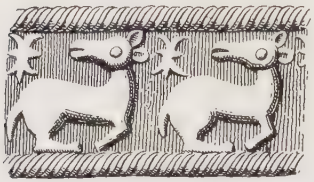

Fig. 151. Detalj från silverbägare. Vallöby, Själland. K. 1/1.

Lika litet som för förra gruppen tror jag därför, att man nödvändigtvis behöver söka förebilder utom Nordens gränser för det tillbakaseende djuret inom denna grupp (jfr Gjessing a. a., s. 155 f.). Salin påvisar, att detta motiv har lika så gamla anor inom germansk

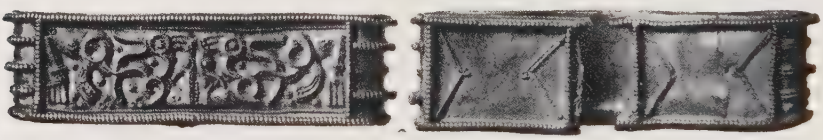

Fig. 152. Munbleck. Guld. Mällby, Kållands hd, Västergötland. S. 437. K. 9/16.

djurornamentik som djurbilden med rättvänt huvud. Emellertid tycker sig sagde forskare ha funnit, att man under stil I:s första skede föredrog det framåtblickande djuret, medan man under stilens senare skede helst laborerade med det tillbakaseende (Thierornamentik, s. 237 f.). Som välkänt är uppträder det bakåtblickande djuret redan på ett mycket tidigt stadium, åtminstone i Danmark och Sverige, eller redan under romersk järnålder, exempelvis på de själländska bägarna från Vallöby (fig. 151) och Nordrup[1] och på ett från ett gravfynd vid Lilla Jored i Bohuslän härstammande silverbleck (SFT. 9, f. 100).[2] Som exempel på tillbakaseende djur

[1] Goda avbildningar av fyra av de fem själländska silverbägarna jämte kortfattade beskrivningar och fyndnotiser hos N. Fettich: Der Schildbuckel von Hérpaly; Acta I, pl. XVIII och s. 326 f. samt not 35).

[2] Sarauw förmodar, att blecket setat fastnitat under randen av en silverbägare (G. Sarauw & J. Alin: Götaälvsområdets fornminnen, s. 325 f.).

Fig. 153. Spänne. Silver. Norheim, Hedrum, Vestfold. O. 1/1.

från senare tid, vilka ha en viss likhet med IV. gruppens djur, må nämnas fyrfotingarna på munblecket från Mällby i Västergötland (fig. 152). Gjessing anför som dylika yngre exempel spännet från Norheim (el. Nordheim), Hedrum i Vestfold (fig. 153)[1] och ett spänne från Hol, Inderöy i Nord-Tröndelag (Åberg: Kronologi, f. 39). Båda spännena synas f. ö. tillhöra de äldre i sin grupp, varpå den ännu kvardröjande rankorneringen tyder.[2] För D-brakteaternas av grupp IV vidkommande förefaller det underteckнad, som skulle Norheimsspännet ha större intresse än det från Hol, i det de tillbakablickande djuren på det förra (nedtill å huvudplattan på ömse sidor om bågens mittvulst) äro mera detaljerade. Således ha de nacktofs, något som återfinnes hos djurfigurerna på en del av denna D-grupps brakteater.

Varifrån motivet, tillbakablickande djur, *ursprungligen* kommit har ju i detta sammanhang egentligen ingen betydelse, enär det i varje fall inkommit i Norden långt före den tid, till vilken brakteater med bakåtseende djur höra. Frågan om det egentliga ursprunget sammanhänger f. ö. med hela det vidlyftiga komplex, som den germanska djurornamentiken utgör, ett område där meningarna både beträffande ursprung och tidsfästelse ha gått mycket isär.

Att uppställa utvecklingsserier för denna IV. grupp är ett mycket vanskligt företag. Brakteaterna, som jag fört samman under gruppbeteckningen D IV, äro visserligen klart besläktade med varandra, men olikheterna äro ändå många gånger så stora, att man endast i ytterst få fall med någon grad av säkerhet kan säga, att ett visst exemplar utvecklats ur ett annat. Visserligen synas ett antal brakteater kunna sammanföras till smärre grupper inom huvudgruppen, men att sedan avgöra, i vilken influensrelation — om en sådan i

---

Som en illustration till den ovan framförda åsikten, att likhet under vissa förutsättningar kan uppstå, utan att det behöver röra sig om direkt påverkan, kan man jämföra Joredblecket med vissa sceattas, ex. Keary a. a., pl. IV, f. 5. Observera bl. a. benens ställning. Och i detta fall kan det ju absolut inte vara tal om någon påverkan på grund av den alltför stora kronologiska differensen.

[1] Tydligare avbildning av de ifrågavarande djuren hos Hougen: The Migration Style in Norway, f. 9 b.

[2] Eva Nissen Meyer, som i sitt arbete Relieffspenner i Norden närmare skärskådat de båda spännena, för dem till sitt 2. stadium, vilket stadium hon anser tillhöra mitten av 5. århundradet (s. 8, 19, 99 o. 103). Jfr Salins uttalande beträffande det förstnämnda spännet (Thierornamentik, s. 237).

inskränkt bemärkelse förefinnes, vilket ju icke alltid behöver vara fallet — dessa smågrupper stå till varandra, är nästan ogörligt.

I *Maldefyndet* tillhörde ett flertal brakteater denna grupp, och dessa exemplar har jag här sammanfört till en undergrupp, dels för att två av präglarna tydligtvis äro influerade utifrån samma håll, och dels för att en tredje prägel sannolikt är att betrakta som en degenerationsföreteelse av en av de båda andra. På fig. 84 omges djuret, som förresten är ganska unikt med sitt extra bakben och sina slingor på underläpp och svans, av ett grovt enkelsnott band. Detta band kan emellertid knappast vara annat än en slututveckling av en sådan djurbård, som är vanlig framför allt på III. D-gruppens brakteater. Om en viss influens från detta håll kan möjligen också överläppens kroklinje och de klolika fötterna vittna. Även nacktofsen (eller örat) kan man möjligen härleda ur grupp III. Denna prägel är funnen i fem exemplar. Den andra prägeln, där vi återfinna en ävenledes höggradigt degenererad djurbård, uppträder i två exemplar (fig. 85). Beträffande själva djurfiguren kan man i detta fall uttala sig säkrare om påverkan från grupp III än i förra fallet. De korsformigt ställda läpparna måste nämligen med största sannolikhet ha sitt ursprung hos III. gruppen. Den tredje prägeln slutligen förekommer blott i ett exemplar (Fjå. pl. 3, f. 12), som mycket väl kan tänkas som en försimplad fortsättning av de två närmast förut nämnda brakteaterna.

Mer eller mindre samhöriga, utan att jag för den skull vågar anta, att det ena exemplaret utvecklats ur det andra, förefalla en brakteat från *Selviksfyndet* och en från *Grindheim*, Etne pgd i Hordaland vara. Det förra exemplaret är avbildat i Fjå. pl. 3, f. 7 och det senare i B. M. Aarb. 1928, tillväxten, f. 6 a. Om dessa brakteater må endast nämnas, att den från Etne delvis har upphöjda konturlinjer, något ovanligt för D-brakteaternas del. I detta fall överensstämmer emellertid Etneexemplaret med några i Danmark funna brakteater tillhörande gruppen.

Till samma krets som de nyssnämnda brakteaterna hör *möjligen* det exemplar, som ingick i det stora silverskattfyndet från vikingatiden, vilket gjordes 1836 vid *Årstad* i Eigersunds sn, Rogaland (Atl. 242 d). Ungefär som Atl. 242 d skall en vid *Höivik* i Sogn och Fjordane hittad brakteat se ut.[1]

[1] Om en annan i fyndet ingående D-brakteat, varav blott tre fragment återstodo,

Vid *Kvasseim*, Ogna sn i Rogaland, är en brakteat funnen (Bøe: Gravguld, f. 36), vilken, utom den hos gruppens djurfigurer ofta förekommande nacktofsen på huvudet, har någonting som närmast påminner om en månskära, om det nu skall föreställa öron eller horn eller bara är ditsatt som prydnad, vilket sistnämnda förefaller troligast. Undertecknad känner endast ett ytterligare exemplar, där djuret har en alldeles likadan huvudprydnad. Det är en brakteat från *Inderöy*, Nord-Tröndelag (fig. 86), vilket exemplar kanske är den elegantaste och vackraste D-brakteat, som existerar, ty den fyller verkligen högt ställda konstnärliga anspråk. I detta fall kan med fullt fog i brakteatmästare inläggas ordets bästa betydelse. Vilken av de båda brakteaterna, som är den andras förebild, såvida de icke haft någon gemensam förlaga, är svårt att säga.

Närmast besläktad med nu nämnda brakteater är antagligen ett i *Bohuslän*, ej närmare bestämt var, hittat exemplar (fig. 87). Gjessing håller före, att brakteaten närmast bör uppfattas som en svensk efterbildning, vilken uppstått genom sammanblandning av två typer, och sannolikt är denna uppfattning den rätta (Gjessing, s. 153 f.).

Tillverkningen av brakteater i gruppens stil har emellertid även spritt sig till Danmark, där vi ha några exemplar, vilka väl ha sin rot i Norge, men utan tvivel äro fabricerade icke endast funna i Danmark. Vi ha då först och främst den Inderöyexemplaret närstående brakteaten (ev. två) från *Hvolbæk*, Århus amt (Brøndsted: Danmarks Oldtid III, f. 284: b). Till denna prägel sluter sig också Atl. 166, möjligen funnen på Själland.[1] Dessa danska brakteater äro dock i vissa avseenden något avvikande. Djuren ha sålunda här försetts med upphöjda konturlinjer, och bog och lår äro urgröpta.[2] Under bogen har man vidare placerat en figur, som antagligen är en extra fot, tydligast utförd på Atl. 166. Denna sistnämnda brakteat har dessutom — något bland D-brakteaterna eljest knappast förekommande — ett hakkors, visserligen defekt. Kanhända äro konturlinjer och hakkors ett lån från C-brakteathåll, dock icke så att för-

är av samma prägel, är för undertecknad obekant. Brakteaten synes dock tillhöra denna grupp (jfr Gjessing, s. 154).

[1] Som Atl. 166 skola en brakteat funnen vid *Kjellers Mose* i Ringköbing amt samt en brakteat från det nordliga *Jylland* (Neergaard, s. 195) vara.

[2] På Atl. 166 är bogslyngan ornerad med en upphöjd punkt. Placerandet av upphöjda punkter i bog- och lårslynga synes annars vara ett speciellt jylländskt drag.

stå som skulle djuret som sådant ha att göra med en utveckling därifrån.

Utom nu uppräknade brakteater finnas ytterligare ett antal, som icke direkt låta sig inordna bland de nämnda, utan äro mer eller mindre fristående gentemot dessa. Först och främst ha vi den ganska egendomliga brakteaten från *Brekne*, Lista sn i Vestagder (Bøe: Gravguld, f. 35), vilken som ovan påpekats satts i förbindelse med sceattas. Lika svårt förefaller det vara att insätta de två (från samma stans) vid *Holte*, Strands sn i Rogaland funna brakteaterna (Bøe: Guldfund, suppl., f. 1 o. 3) i rätt utvecklingssammanhang. Likadant är förhållandet med Atl. 188 (okänd fyndort i *Danmark*), som har ett rätt egenartat utseende med sina omotiverat ditsatta fristående fågelhuvuden och djurets fjäderbuskliknande huvudprydnad.

Vid *Holmgård*, Skals sn i Viborg amt äro i ett skattfynd, där bl. a. också andra brakteater lågo, hittade två från olika stans utgångna exemplar tillhörande denna grupp (Acta VIII, s. 332). Även dessa brakteater äro svåra att passa in i ett schema. Åtminstone det ena exemplaret (Actabilden, nederst till höger) är med all sannolikhet danskt icke bara i vad angår fyndorten. Den andra brakteaten är avbildad på samma upplägg (mittbrakteaten, nedre raden).

För ytterligare två brakteater är det typologiska sammanhanget med de övriga mycket oklart. Den ena är funnen i *Danmark*, okänt varest (Ekholm: Forntid och fornforskning etc., f. 268: 4), och den andra (Atl. 184) har hittats vid *Hårum*, Hole sn i Buskerud. Båda brakteaterna äro i detaljerna ganska avvikande från gruppens övriga exemplar men höra dock klart till denna.

Till sist har jag såsom slutande sig till men ej direkt tillhörande grupp D IV upptagit två brakteater, varav den ena (Atl. 242 e) kommer från *Kydland*, Varhaug sn i Rogaland, och den andra hittats i Västergötland, *nära Trollhättan* (Atl. 89). Möjligen ha bägge brakteaterna rönt inflytande från exemplar ur VIII. eller IX. gruppernas formkrets.

Resumé: Gruppen har säkerligen inhemska förutsättningar. Dess brakteater äro mycket svåra att rangera på klara utvecklingslinjer. Några smärre grupper inom huvudgruppen synas dock kunna urskiljas. En av dessa utgöres av några brakteater från *Malde*: fig. 84 (fem ex.), fig. 85 (två ex.) och Fjå. pl. 3, f. 12 (ett ex.). Den

sistnämnda brakteaten är sannolikt att betrakta som en direkt degeneration av närmast föregående exemplar. Inflytande från grupp D III på Maldebrakteaterna är sannolikt för handen. Till en annan liten grupp har jag fört dels en brakteat från *Grindheim* (B. M. Aarb. 1928, tillväxten, f. 6 a) och dels en från *Selvik* (Fjå. pl. 3, f. 7). Till dessa två exemplar sluta sig möjligen en brakteat från Årstad (Atl. 242 d) och en brakteat från *Höivik*, som skall likna Årstadsexemplaret. Som en tredje undergrupp har jag räknat brakteaterna från *Kvasseim* (Bøe: Gravguld, f. 36) och *Inderöy* (fig. 86). Besläktad med dessa brakteater är antagligen ett exemplar från *Bohuslän* (fig. 87). I detta fall ha vi sannolikt även att göra med influens från någon av grupperna D III eller D V. Fabrikationen har även nått Danmark, där vi först och främst ha ett eller två exemplar från *Hvolbæk* (Danmarks Oldtid III, f. 284: 6). Liknande sistnämnda är en brakteat från *Själland* (Atl. 166). Som Atl. 166 skola också en brakteat från *Kjellers Mose* samt en från det nordliga Jylland (Neergaard, s. 195) vara. Slutligen inrymmer gruppen ett antal exemplar, om vilkas närmare samhörighet — ifall en sådan existerar — med de förutnämnda, det är svårt att yttra sig. Av dessa brakteater är ett exemplar från *Brekne* (Bøe: Gravguld, f. 35), två, samma stans, från *Holte* (Bøe: Guldfund, suppl., f. 1 o. 3), två, olika exemplar, från *Danmark* (Atl. 188 och Ekholm: Forntid och fornforskn., f. 268: 4), två från olika stans tillhörande *Holmgårdsfyndet* (Acta VIII, s. 332) och slutligen ett exemplar från *Hårum* (Atl. 184). Såsom anslutande sig till men ändå inte direkt tillhörande gruppen har jag till sist upptagit en brakteat från *Kydland* (Atl. 242 e) och en från *Västergötland* (Atl. 89). Ett visst inflytande från exemplar ur grupp D VIII eller D IX är här möjligt.

Grupp D V

Den grupp, som vi nu närmare skola skärskåda, är liksom de båda föregående *norsk*. Tre exemplar äro dock upphittade i Västsverige. Gruppen är i motsats till föregående ovanligt homogen med den typologiska utvecklingslinjen ganska klar och tydlig, något som även Gjessing funnit (a. a., s. 158). Gruppens främsta karakteristika äro det bakvända frambenet och det över ryggen uppkastade bakbenet.

När man ser det av gruppens brakteater sannolikt äldsta exempla-

ret, fig. 88, ingående i det förut nämnda *Selviksfyndet* från Rogaland, kommer man osökt att tänka på ett ursprung från C-kategorien. Gjessing drar i sitt anförda arbete, s. 159, paralleller med ett par norska C-brakteater, den ena från Ågedal i Vestagder (Aarsb. 1879, f. 41) och den andra från Gyland också i Vestagder (Aarsb. 1875, f. 13 a).[1] Ännu ett exempel kan framdras, även detta från

Fig. 154. Svärdsfäste av trä och förgyllt silver. Snartemo, Hæggebostad. Vestagder. $^2/_3$.

Vestagder, nämligen brakteaten från Å i Berge sn (Fjå. pl. 3, f. 23). Dessa norska C-brakteater tillhöra nu emellertid skilda grupper, så att någon bestämd C-grupp, ur vilken fig. 88 skulle kunna stamma, kan näppeligen påvisas. Det uppkastade bakbenet skulle man ju också helst vilja sätta i förbindelse med C-kategorien, men här stöter man på den, kanske dock endast skenbara, svårigheten, att de C-grupper, där djuret kastar bakbenet mer eller mindre bakåt och uppåt, med undantag av en enda brakteat mig veterligen icke

[1] Bortsett från huvudets form är likheten mellan fig. 88 och den refererade C-brakteaten från Gyland minst, enär djuret på den senare saknar såväl horn som tunga.

är företrädd i Norge. Detta undantag är den importerade brakteaten, Atl. 234 b, funnen nära Fredrikstad och tillhörande den gotländsk-danska typen. Men det är ju för den skull inte uteslutet, att man trots saknaden av fynd av C-brakteater, där djuret har uppkastat bakben, även i Norge varit underkunnig om dylika typer. Utom på brakteater äro ju f. ö. djurfigurer med uppkastat bakben kända på andra föremål från denna tid (ex. på ett svärdsfäste från Snartemo, fig. 154 och Hougen: Snartemofunnene, pl. VII, f. 2).

Det bakvända frambenet på gruppens brakteatdjur ser vid första påseendet tämligen märkvärdigt ut men låter sig kanske förklaras ganska naturligt. På många C-brakteater äro frambenen på djuret så ställda, att de markera hastigt språng; det ena benet kastas framåt, och det andra är starkt bakåtböjt (samtidigt kan emellertid bakbenens ställning uttrycka lugnt gående). De C-brakteater, där djuren ha en sådan benställning, äro även representerade i Norge. Liksom emellertid nu ett fåtal brakteater, som tillhöra grupper, där frambenen ha springande ställning, äro defekta, i det att det bakre frambenet utelämnats[1], kan man också tänka sig, att på ett framskridet stadium det framåt vända frambenet fick falla bort. Om man i fantasien s. a. s. amputerar det framåt vända frambenet på den nyssnämnda C-brakteaten från Fredrikstad, så skulle likheten mellan denna brakteat och fig. 88 icke bli så oäven. Att sedan det kvarvarande benet utföres helt och hållet bakvänt får nog räknas på den konstnärliga nödvändighetens konto. Om man noga granskar en annan brakteat av gruppen, exempelvis fig. 89 ser man, att i helhetskompositionen detta bakvända framben rent av är en nödvändig förutsättning för att åstadkomma symmetri. Skulle man lyckats få rum med frambenet rättvänt och uppkastat — naturligtvis med bibehållandet av djurets komposition i övrigt — skulle det nedtill på brakteatytan uppstått ett tomrum, som skulle gjort att bilden som helhet blivit oskön och osymmetrisk, och inom djurornamentiken lade man, som vi se bl. a. på munblecken, stor vikt vid symmetrisk helhetsverkan. Skulle frambenet däremot fått behålla sin nuvarande plats men fått ett naturligt läge, hade visserligen bildytan blivit helt utfylld, men å andra sidan skulle djuret icke fått den stolt springande ställning, som det trots all onatur faktiskt

[1] Detta inträffar dock huvudsakligen inom grupper, som icke äro representerade i Norge.

intar för ögat, särskilt på fig. 89, utan det skulle i stället ha verkat, som om djuret legat på knä eller hållit på att stupa.

Det kan tyckas, att det varit en väl lång utredning om denna lilla detalj, men jag har därmed sökt visa, att även till synes meningslösa och onaturliga ställningar inom djurornamentiken ofta helt säkert ha sin naturliga förklaring i en strävan efter konstnärlig helhetsverkan, efter ett harmoniskt linjespel. Att man dessutom skapade om naturen, även där det inte betingades av ett konstnärligt krav, blott för att låta fantasien få spela en smula, strider ju icke mot vad nyss sagts.

Såsom den närmaste ättlingen till Selviksexemplaret måste den nu nämnda brakteaten fig. 89 (i närheten av *Fredrikstad*) betraktas. Fredrikstadsbrakteatens centralbild omges av en djurbård av samma slag som på en del brakteater inom grupp D III. Bårdens tvenne djur äro dock betydligt mera upplösta än hos sistnämnda grupps sannolikt tidigaste exemplar, den från Opstad.

Såsom tämligen direkt avläggare av fig. 89 får man anse den enligt uppgift från en gravhög i *västra Norge* härstammande brakteaten Atl. 187. Den begynnande nästan omärkliga upplösningen av djurbilden på den nu ifrågavarande brakteatens prototyp har här tagit ytterligare ett steg. Även denna brakteat omges av en djurbård, som nästan ser ut som en kopia av Fredrikstadsexemplarets.

Nästa steg i utvecklingen eller degenerationen representeras av en starkt skadad brakteat från *Jåtog*, Lista sn, Vestagder (Gjessing, f. 19). Djurfigurerna omkring mittbilden ha här nästan fullständigt upplösts.

Samma höggradiga degeneration som Jåtogbrakteatens djur visar figuren på fig. 90 (*Selvik*). Brakteaten är f. ö. som det synes rätt nära besläktad med de föregående. Intressant är formen på djurets mun. Gjessing förmodar, att den vinkelböjda överläppen är ett lån från III. D-gruppen (a. a., s. 159). Men detta drag kan också tänkas kommet från de i samband med IV. D-gruppen nämnda Maldebrakteaterna (fig. 85), vilka båda ju i sin tur fått sin egenartade »korsmun» från grupp D III. Vilken den närmaste källan är för nu ifrågavarande Selviksbrakteat, kan emellertid ej med bestämdhet avgöras.

Närmast från Fredrikstadsbrakteaten ha med sannolikhet också gruppens övriga medlemmar utvecklat sig. En av dessa är den hos Bøe: Gravguld, f. 39 avbildade (Rogaland, Time sn, *Norheim*).

En annan avläggare av Fredrikstadsexemplaret är en av brakteaterna från *Sletnerfyndet* (Rygh, f. 6). Denna saknar emellertid, liksom de brakteater av gruppen som återstå att behandla, djurbård.

Till gruppen hör också en av brakteaterna från *Stavigjordet* (Aarsb. 1883, f. 6), mycket grovt och konstlöst utförd.

Det typologiskt tidigaste av gruppens i Västsverige funna exemplar är från *Tegneby* i Bohuslän (fig. 91). Stilistiskt står denna brakteat på samma stadium som den antagligen näst äldsta norska brakteaten, den från Fredrikstad, som den f. ö. detaljerat liknar. Dock är det bohuslänska exemplaret något klumpigare i utförandet. Om det tillverkats i Bohuslän eller kommit från Norge, och då väl från Östlandet, kan icke avgöras.

Från Västergötland, *Vänersnäs* och från okänd fyndplats i *Värmland*, härröra slutligen två med samma stans tillverkade brakteater (fig. 92), vilka äro ytterst degenererade. Möjligen kunna de härstamma från det bohuslänska exemplaret.

Resumé: Troligen tillverkad under influens av brakteater ur C-kategorien är det typologiskt äldsta exemplaret av denna norska grupp, fig. 88 (*Selviksfyndet*). Brakteaten kan ha givit upphov till fig. 89 (*Fredrikstad*), som i sin tur antagligen är förebild för Atl. 187 (gravhög i *västra Norge*). Från en brakteat som den sistnämnda kommer troligen exemplaret från *Jåtog* (Gjessing, f. 19). Som ganska närstående nu nämnda exemplar får anses en av brakteaterna från *Selvik* (fig. 90) med sidoinflytande (djurets mun) från grupp D III eller från fig. 85 (D IV). Descendenter från Fredrikstadsexemplaret äro synbarligen vidare brakteaten från *Norheim* (Bøe: Gravguld, f. 39), brakteaten från *Sletner* (Rygh, f. 6) samt ett av exemplaren från *Stavigjordet* (Aarsb. 1883, f. 6). På samma typologiska utvecklingsstadium som brakteaten från Fredrikstad står det svenska exemplaret från *Tegneby* i Bohuslän (fig. 91). Möjliga descendenter till detta kunna de båda andra i Sverige funna brakteaterna (*Vänersnäs* och *Värmland*) vara (fig. 92).

Grupperna D III—V, inbördes ställning

Kronologiska spörsmål

Att avgöra, vilken av grupperna som kan ha prioritetsrätt i fråga om ålder, är svårt främst av två orsaker: Den ena är av typologisk art; ingen av typerna tycks nämligen ha utvecklats ur någon annan, om också påverkningar i vissa fall kunna konstateras. Den andra orsaken är, att inte fyndomständigheterna äro sådana, att man med ledning av dem kan påvisa en eventuell tidsdistinktion mellan de tre grupperna. Brakteater ur de olika grupperna stöta flera gånger tillhopa i samma fynd, de ha vidare en i stort sett likformig geografisk utbredning samt slutligen påvisbar inbördes släktskap. Någon tidsskillnad av större praktisk betydelse torde sålunda inte existera. Åtminstone på ett visst senare stadium uppträda grupperna samtidigt. Skulle man ändå söka ge någon viss grupp företrädesrätt som ursprungligast, vore det möjligen III. gruppen, åtminstone i förhållande till grupp IV. Dels är grupp III mer än någon av de andra bunden till norskt territorium, och dels visar denna grupp icke några påverkningar från de andra. Däremot har tydligen åtminstone grupp IV rönt inflytande från III. gruppen (bårderna på fig 84 och 85 och beträffande fig. 85 även djurets mun med sina korsställda läppar). Vad beträffar grupp V talar visserligen det stilistiskt äldsta exemplaret (fig. 88) genom sitt sannolika samband med C-kategorien för ett väl så tidigt ursprung som III. gruppen, men å andra sidan verkar redan det typologiskt näst äldsta exemplaret (fig. 89) rätt sent. Och på den centralbilden omgivande bården äro djurfigurerna mer upplösta än på bården hos fig. 80 (D III).[1] Att fälla något bestämt omdöme i denna fråga, hur V. gruppen ställer sig till den III. är därför enligt min mening f. n. icke möjligt. Vad beträffar förhållandet till IV. gruppen, är det emellertid inte omöjligt, att grupp V börjat något tidigare. Lika litet som för grupp III kan man nämligen för grupp V med säkerhet påvisa, att gruppen utom Norge givit upphov till efterbildningar, vilket ju däremot var fallet med IV. gruppen, som därför måhända får anses vara något mer långlivad,

[1] Om denna djurbård, som uppträder på några av grupp V:s brakteater, får skyllas inflytande från III. gruppen eller blott har uppstått under likartade förutsättningar, är omöjligt att avgöra. Måhända är det sista alternativet troligast.

eftersom den fått den största spridningen. Att V. gruppen emellertid under sitt slutskede tagit intryck av brakteater ur antingen grupp D III eller D IV, ha vi förut sett.

Lättare att avgöra än frågan om gruppernas inbördes tidsställning förefaller det emellertid vara att lokalisera deras ursprung. På goda grunder antar Gjessing, att samtliga de tre norska särtyperna uppstått i Rogaland (a. a., s. 152 ff.). Till hans argument kan fogas ännu ett: Brakteattillverkning överhuvud taget i större omfattning i Norge synes nämligen först ha satts i gång på Vestlandet och där framför allt i Rogaland. Vestlandet och särskilt Rogaland hade med andra ord tydligtvis redan vissa traditioner att bygga vidare på. Det vore därför icke underligt, om det var i denna landsända, man först vann sådan säkerhet i fabrikationen av dessa smycken, att man kunde börja gå självständiga och egna vägar.

Om det också är svårt för att inte säga omöjligt att få en klar bild av gruppernas inbördes ställning i anseende till tiden för uppträdandet, synes det föreligga större möjligheter att utvinna vissa upplysningar om de tre norska gruppernas som helhet placering.[1]

De norska D-brakteaterna — huvudmassan utgöres av brakteater anslutna till grupperna III, IV och V — äro givetvis liksom i de övriga nordiska länderna som kategori betraktade yngre än A-, B-, och C-kategorierna, ehuru Gjessing efter min mening daterar alldeles för sent, därvid bl. a. stödjande sig på Bøes dateringar av de norska fynden (a. a., s. 141 f.).[2] Även Åbergs dateringar äro, som

[1] Tyvärr har, så vitt jag vet, med ett undantag ingen av dessa brakteater hittats tillsammans med mynt. Och detta undantag är omöjligt att använda för datering av brakteaterna. Jag syftar här på det tidigare omnämnda skattfyndet från vikingatiden, vilket gjordes vid Årstad. Utom brakteaten Atl. 242 d räknade skatten 1500 silvermynt, med några få undantag tillhörande 900- och 1000-talen (Fjå. fd 267). Om fyndet sålunda inte kan användas vid kronologiseringsförsök av brakteaterna, så är det i alla fall intressant därför, att det visar, hur en enstaka brakteat kan ha begagnats långt utöver den tid, den egentligen tillhör, ungefär som i senare tid gamla familjesmycken kunna ha använts betydligt efter, sedan de en gång voro moderna. Den möjligheten är emellertid icke heller utesluten, att brakteaten från Årstad tidigare gömts eller tappats och sedan på nytt hittats för att för andra gången hamna i jorden, denna gång tillsammans med dessa sena mynt.

[2] Jfr Bøe: Guldfund, s. 51 ff.

Dessa sena tidsbestämningar dragas emellertid från annat norskt håll i tvivelsmål. Så fäller Hougen om Gjessings och Bøes dateringar det omdömet, att de »tør sies å ligge i seneste laget» (Snartemo funnene, s. 47). Och Shetelig betraktar de se-

vid flera tillfällen tidigare framhållits, mycket sena. I likhet med Gjessing sätter han D-brakteaterna till 6. århundradets senare hälft. Tidsbestämningarna för D-brakteaternas del anser han sig f. ö. kunna göra huvudsakligen på typologisk väg utan stöd av slutna fyndkombinationer (Kronologi, s. 60 f.). Efter min uppfattning finns det emellertid sannolika skäl för ett antagande, att ifrågavarande brakteater äro åtskilligt tidigare.

Vid bedömandet av dessa D-brakteaters ålder anser jag, att man bör kunna tillägga skattfyndet från *Stavigjordet* (Bøe a. a., s. 14 f.) ganska stor betydelse.[1] Utom brakteaterna innehöll ju fyndet, som i samband med genomgången av C-brakteaterna redan nämnts, tvenne alldeles oslitna munbleck, vilka Lindqvist som sagt på sannolika grunder daterar till 400-talets senare hälft eller senast till strax efter omkr. 500.[2] Av de i skatten ingående brakteattyper, vi nu syssla med, kan åtminstone det till min V. grupp hörande exemplaret (Aarsb. 1883, f. 6) stilistiskt att döma icke tillhöra de tidigaste utan är tvärtom rätt degenererat. Nu behöver det visserligen icke vara någon egentlig tidsskillnad mellan goda och dåliga exemplar inom samma grupp, men ett tydligt försimplat dylikt kan ju inte gärna vara tidigare än sin typologiska förebild, i detta fall närmast Fredrikstadsbrakteaten (fig. 89), som f. ö. icke heller är den typologiskt allra tidigaste i serien.

Ett annat viktigt fynd är *Sletnerfyndet* (Bøe a. a., s. 8 ff.). På grund av skattens två B-brakteater och munblecket samt några sammanhängande spiralringar, som Bøe antar tillsammans ha utgjort en halsring av typ R. 297, medger Bøe först, att fyndet snarast skulle peka på tiden omkr. 500. Men åter låter han de i skatten ingående C- och D-brakteaterna på grund av att de äro av »sen» typ fälla utslaget och rycka fram skattens nedläggningstid till senare

---

nare brakteattyperna som tillhörande förra hälften av 500-talet. (Scandinavian archæology, s. 234 och Norges forhistorie, s. 153.)

[1] Av brakteater ingingo endast dylika av D-typ i fyndet.

[2] Bøe daterar fyndets nedläggningstid till ungefär ett helt århundrade senare, tydligen huvudsakligen stödjande sig på, att brakteaterna äro »av temmelig sen D-type» (a. a., s. 52). Även i andra fall synes han bedöma fyndens ålder efter »sena» D-brakteater. Men för att använda avancerade D-brakteater som kronologisk måttstock, måste man först bevisa, att dessa brakteater allmänt tillhöra denna sena tid, och ett sådant klart bevis anser jag, att man inte presterat.

delen av 6. århundradet (a. a., s. 51 f.).[1] Bøes argument äro dock efter min uppfattning icke bärande. Fyndets brakteater tillhöra icke de tidigaste inom sina respektive grupper, det är sant, men just detta faktum är, anser jag, icke något bevis *för*, att fyndet är så pass sent, som Bøe vill ha det till, utan tvärtom tyder detta förhållande på, att brakteattyperna i fråga varit i bruk en tid, och när allt talar för att skattens nedläggningstid är senast någon gång i början pa 6. seklet, kan man därför mycket väl ha börjat tillverkningen av respektive brakteattyper redan före 500, till vilken tid Bøe som sagt snarast varit böjd att datera fyndet — om icke brakteaterna hade varit.

Det är ju emellertid troligt, att brakteater av D-typ levat kvar även under 6. århundradets förra del (men knappast längre). På detta skulle då gravfynden från *Kvasseim* och *Vold* kunna tyda. Det förra, obränt kvinnofynd, innehöll utom brakteaten bl. a. två små reliefspännen liknande f. 10 i Sheteligs Nye jernaldersfund paa Vestlandet. Dylika spännen håller Shetelig före, att de böra anses tillhöra tiden omkr. 550 (a. a., s. 24).[2] Och Voldfyndet, obränt mansfynd, är möjligen från samma tid (Gjessing, s. 141). Men å andra sidan behöva ju inte, om gravdateringarna nu äro riktiga, de båda brakteaterna nödvändigtvis förutsättas också vara tillverkade vid århundradets mitt (Voldbrakteaten är nämligen efter min uppfattning typologiskt tidigare än exemplaren från Sletner av samma grupp (D III) och åtminstone samtidig med gruppens fyra exemplar från Stavigjordet, om inte t. o. m. något tidigare).

Även ur ett par danska fynd (med D IV-brakteater) synes man kunna få vissa upplysningar av värde vid tidsbedömandet. I *Holmgårdsskatten* låg också ett likarmat spänne med djurdekor i *tidig* (kursiverat av undertecknad) stil I (Acta VIII, s. 333). Och till *Kjel-*

[1] Till skatten hörde också fyra medaljonger, en större och tre mindre, samtliga med i guldceller infattade stenar och filigransirade. Montelius tillskriver visserligen arbeten med verroterie cloisonnée huvudsakligast 6. per. senare del häruppe (SFT. 10, s. 102 f.), men enligt samme auktoritet förekomma de dock i fynd från omkr. 500. Sannolikt uppträda de emellertid även tidigare (jfr Vendelkulturen, Elsehovedspännets datering, s. 86 f.).

[2] Enligt Hougen uppträda aldrig brakteater tillsammans med de senaste varianterna av reliefspännena (Snartemofunnene, s. 48). Jfr Eva Nissen Meyers uttalande: »later det til å være et forholdsvis tidlig trekk, at det overhodet *ligger* brakteater i gravene, de forsvinder ved senere grupper» (Relieffspenner i Norden, s. 51).

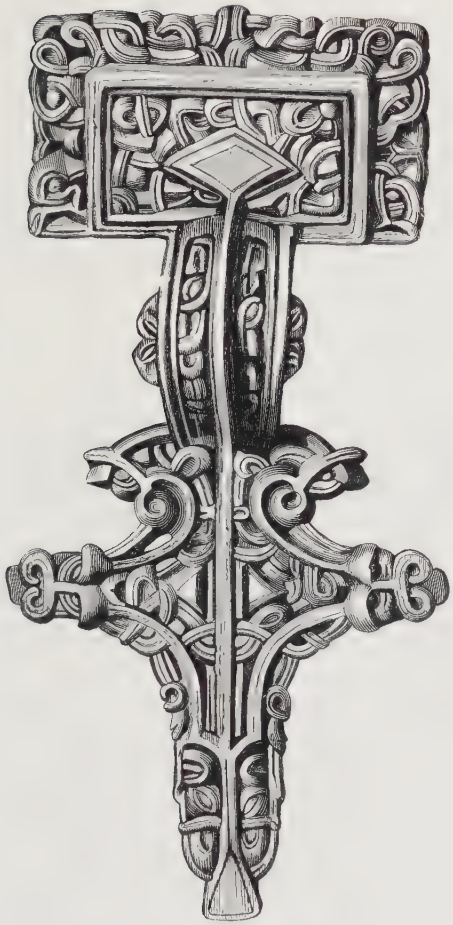

Fig. 155. Spänne. Brons. Fredrikshald, Norge. 1/1.

lers Mosefyndet hörde också ett, tyvärr mycket trasigt, silverspänne (närmast likt SFT. 10, f. 140). Om detta spänne säger Montelius, att det är av »gammal» typ, och om fyndets C-brakteater begagnar han uttrycket »tidiga» (nyss a. a., s. 118). Eva Nissen Meyer räknar spännet till sitt 4. eller 3. stadium, varav det förra, som är mycket kort, enligt hennes mening omfattar början av 500-talet, och det senare, som däremot har en mycket lång varaktighet, omspänner senare hälften av 400-talet (a. a., s. 100 o. 103).

Genom sin trots all onatur i allmänhet tämligen rediga och klara

komposition förefalla slutligen III. till V. gruppens brakteatdjur vara mera släkt med de fyrfotingar, som uppträda på exempelvis de typologiskt äldre fibulorna (jfr fig. 153 och Åberg: Kronologi, fig. 39) än med de djurfigurer, som i ett krälande myller fylla de senare spännenas ytor (fig. 155). Detta kan naturligtvis i och för sig icke vara avgörande för tidsbestämningen men sammanställt med ovan framdragna andra omständigheter, synes även detta faktum för ifrågavarande brakteater peka på en åtskilligt högre ålder än Gjessing och Bøe vill tillerkänna dem.

Grupp D VI

Innan vi avsluta första avdelningen, skola vi ägna några rader åt ett antal D-brakteater, som ingingo i fyndet från *Övre Töyen* i Akershus. Det kan måhända synas anmärkningsvärt, att jag upptagit dessa brakteater som en självständig grupp, fastän de alla äro från samma stans. Men på grund av brakteaternas stora antal, sammanlagt tretton stycken, anser jag ett sådant förfarande försvarligt. Samma stans har som sagt använts för mittbilden, men det är ändå en liten skillnad mellan exemplaren, i det att två av dem äro försedda med en bred bård med djurfigurer (fig. 93). De övriga exemplaren äro avbildade i Fjå. pl. 3, f. 8. Att brakteaterna äro tillverkade i Norge, måste anses stå över allt tvivel, ty utom det kraftiga karvsnitt, i vilket figurerna äro utförda, bekräftas denna härstamning också av djurbården.[1] Denna synes närmast vara besläktad med motsvarande inom V. gruppen. Om däremot centralfältets djurfigur står i närmare skyldskapsförhållande till andra gruppers djurbilder, och i så fall vilka, är omöjligt att närmare avgöra på grund av djurbildens långt gångna upplösning. Trots bårddjurens icke oväsentliga likhet med motsvarande inom grupp D V, är dock knappast centralbilden att fatta som någon direkt fortskridande upplösning av V. gruppens motiv. Däremot finns ju den möjligheten, att brakteatmästaren fått vissa uppslag både från V. och III. gruppen. Ännu en möjlighet kan åtminstone ställas under debatt, och det är,

[1] Visserligen förefaller mittbildens djurhuvud med sin kraftiga rovfågelnäbb främmande bland de norska brakteaterna, men motivet uppträder dock i Norge på annat håll (jfr ex. Åberg: Kronologi, f. 99: 21 o. 28).

att motivet, åtminstone som impulsgivande faktor, kan ha hämtats från utomnorskt område. Jag tänker då på ett par brakteater från Skovsborg och Ulfstorp, som jag fört till grupp D VII.

Andra avdelningen

Denna avdelning är med undantag av VII. gruppen betydligt mera homogen än den förra.

Grupp D VII

De brakteater, som jag fört till denna grupp, intaga visserligen inte en alltigenom klar ställning till varandra, och det är möjligt, att mina förmodanden om sammanhang icke äro riktiga i varje enskilt fall, men det synes mig i alla fall, som om det skulle finnas vissa gemensamma drag, vilka kunna försvara sammanförandet av brakteaterna till en särskild grupp. Dessa gemensamma drag äro: Djurets rättvända ställning, ryggens mer eller mindre starka svängning och frambenets upplyfta ställning. Liksom sammanhanget inom gruppen i vissa fall är oklart, är inte heller brakteaternas anslutning till den andra avdelningen obetingat given. Då emellertid djurfigurerna på ett undantag när äro framställda som »slingdjur», har jag dock ansett det lämpligast att behandla ifrågavarande brakteater tillsammans med de andra grupperna inom denna avdelning.

Från ett fynd i *Vättlösa* i Västergötland kommer en brakteat (fig. 94), föreställande ett rättvänt fyrfotadjur med starkt böjd hals, cirkelrunt huvud med nacktofs eller öra samt kraftigt krökt näbb. Några utomnordiska förebilder tror jag icke, att man heller i detta fall behöver söka efter. Motivet, kretsrunt huvud och krokig fågelnäbb, är f. ö. icke uteslutande knutet till några brakteater. På den sjuringade halskragen från Möne i Västergötland möter oss t. ex. detta motiv (fig. 156).[1] Utom fig. 94 ingick i skatten jämte en del glas- och mosaikpärlor

Fig. 156. Detalj från 7-ringade guldhalskragen. Möne, Västergötland.

[1] *Eventuellt* kan Vättlösabrakteaten ha något att göra med grupp D III. Djurets på fig. 80 (gr. D III) hals, huvud med tofs och mun ha onekligen vissa likheter med motsvarande partier hos Vättlösabrakteatens djur. Likheten kanske emellertid snarast kan bero på, att motivet varit likartat i båda fallen.

även några ytterligare brakteater, samtliga av D-typ (Mbl. 1892, s. 38). Av dessa andra är en, Sal. f. 20, rätt lik f. 19, men brakteatdjuret intar här tillbakaseende attityd, varför jag fört brakteaten i fråga till nästföljande grupp. Något samband mellan de två präglarna torde dock existera.

Från fig. 94 eller åtminstone från ett likartat motiv kan man mycket väl tänka sig två sinsemellan nästan alldeles lika brakteater utgångna. Den ena är funnen vid *Ulfstorp* i Levene sn, också i Västergötland (fig. 95), och den andra (Atl. 170) ingick i brakteatfyndet från *Skovsborg* på Jylland. Skillnaden mellan Atl. 170 och fig. 95 består egentligen endast i något olika utformade fötter och i att de band, som bilda kroppen och lemmarna på den sistnämnda brakteaten, utgöras av tvenne jämnlöpande åsar, medan motsvarande delar hos djuret på Atl. 170 endast bestå av enkla band med skarp mittrygg. Att den ena av de båda brakteaterna är den andras efterbildning är tydligt. Men vem, som skall sättas först, är emellertid vanskligt att avgöra.

Till ovanstående brakteater sluta sig möjligen ytterligare ett antal, samtliga från Danmark. Tre exemplar från samma stans ingingo i det större brakteatfyndet från *Års* (Neergaard, f. 7) och två härröra från *Holmgårdsskatten* i Himmerland (Acta VIII, s. 332, på bilden överst till höger). Dessa två sistnämnda från en gemensam stans utgångna brakteater äro nästan alldeles lika Årsexemplaren, men skilda stansar synas dock ha använts i de båda fallen. Vilken stans, som har varit förebilden för den andra, är svårt att säga; möjligen ha Årsbrakteaterna varit de förebildande. Slutligen ha vi två brakteater från *Torning Vesterhede*, Torning sn (Atl. 196), även denna fyndort liksom Holmgård inom Viborg amt. Djurfiguren på brakteaterna är i hög grad förvanskad, men vänder man på bilden, kan man dock tydligt se, att förebilden har varit någon av brakteaterna från Års eller Holmgård, och enär Holmgård ligger närmare Torning, kanske just något av Holmgårdsexemplaren varit det närmaste upphovet. Öglan på brakteaten är möjligen ditsatt av en annan än själva brakteatens framställare, av någon som ej förstått att tyda bilden, annars skulle väl inte denna blivit vänd upp och ner. Kanske man i flera fall vågar anta, att infattning och ögla ej är vederbörande brakteatmästares tillsats utan får skyllas någon annan, som tydligen ej alltid begripit bilden. Detta skulle då kunna förklara,

varför öglan på så många D-brakteater är så egendomligt placerad i förhållande till djurbilden.

Resumé: VII. gruppens ställning i förhållande till andra grupper är synnerligen oviss. Även de inbördes relationerna mellan gruppens brakteater äro i en del fall icke så klara. Såsom en möjlig prototyp för brakteaterna från *Skovsborg* (Atl. 170) och från *Ulfstorp* (fig. 95) kan en brakteat som den i *Vättlösafyndet* ingående (fig. 94) tänkas. I varje fall bör ett liknande motiv ha varit förlaga för vederbörande guldsmeder. Till denna grupp har jag också fört tre brakteater från *Års* (Neergaard, f. 7) och två från *Holmgård* (Acta VIII, s. 332), icke från samma stans men mycket lika; möjligen har stansen från Års varit den förebildande. Holmgårdsbrakteaterna kunna slutligen ha givit upphov till de två från samma stans kommande exemplaren från *Torning Vesterhede* (Atl. 196).

Grupp D VIII

Bland brakteaterna har jag här upptagit hängsmycket från *Skenäs*, V. Vingåkers sn i Södermanland (fig. 96), ehuru detta guldarbete icke är någon brakteat i egentlig mening. Smycket är nämligen i motsats till det tekniska förfarandet vid framställningen av egentliga brakteater skuret ur en tjock guldplåt, och dessutom är det genombrutet. Vidare har djurfiguren filigranbeläggning, något som icke förekommer på en enda D-brakteat i egentlig bemärkelse. Men den betydelse smycket synes ha i den typologiska utvecklingskedjan, vad angår de brakteater, som vi närmast skola syssla med, berättigar Skenäsfyndet till upptagande bland nu ifrågavarande brakteater.[1] I fortsättningen använder jag därför även för Skenässmycket beteckningen brakteat.[2]

Mittfältets bild visar ett liggande tillbakablickande djur. Bak-

[1] I sitt tidiga arbete Från jernåldern upptar Montelius Skenässmycket som brakteat under bokstavsbeteckningen F (fd 299). I sitt senare arbete Den nordiska jernålderns kronologi; SFT. 10 har han emellertid överfört de 1869 under F sorterande exemplaren till grupp D (a. a., s. 80, not 2).

[2] Från Gross Lüben i Tyskland föreligger ett något liknande filigranbelagt hängsmycke, där figuren också synes vara utskuren ur guldplåten. Ernst Petersen: Der ostelbische Raum als germanisches Kraftfeld im Lichte der Bodenfunde des 6.—8. Jahrhunderts, f. 64 a.

benet är tydligt markerat, och huvudet försett med en mun i näbbform. Att Skenäsbrakteatens djurbild icke har släktingar och föregångare inom den stora C-kategorien är självklart; anförvanterna måste sökas på annat håll. Och länge behöver man inte leta. På den treringade halskragen uppträda i rörmellanrummen bl. a. några liggande bakåtseende djur, som starkt erinra om figuren på Skenäsbrakteaten (fig. 157). Även den femringade halskragen från Torslunda på Öland, vilken torde få betraktas som ett mellanled mellan den treringade och den sjuringade, är dekorerad med dylika djur, men dessa äro här mer degenererade. Lindqvist har påvisat överensstämmelsen mellan Skenäsbrakteatens djurbild och en del andra arbeten, som till dels äro mycket tidigare, bl. a. den förut nämnda silverbägaren från Nordrup och liknande (Vendelkulturen, s. 58).[1] Det torde väl då vara mer än en tillfällighet, att i två danska fynd möter oss en brakteatprägel, visserligen utförd i ett helt annat tekniskt maner, som bortsett från detta har många likheter med figuren på Skenäsbrakteaten. Om dessa danska brakteater (fig. 97) föreligga inga närmare fynduppgifter.

Fig. 157. Detalj från 3-ringade guldhalskragen. Karleby, Västergötland.

Brakteaten från Skenäs, där figuren som sagt mest överensstämmer med motsvarande på den treringade halskragen, behöver alltså icke vara så avsevärt mycket yngre än denna, av Lindqvist, som vi erinra oss, tidfäst till 400-talets förra hälft.[2] Den danska brakteaten, som självfallet inte nödvändigtvis måste ha något *direkt* samband med smycket från Skenäs, utan vars bild endast behöver

[1] Holmqvist håller före, att inkomponerandet av tillbakablickande djur i medaljonger är ett från den koptiska konsten emanerande drag (Kunstprobleme der Merowingerzeit, s. 168 ff. Jfr s. 274). Detta behöver väl dock knappast vara fallet för D-brakteaternas vidkommande. Visserligen är detta drag, att ornera ett runt hängsmyckes yta med en djurbild, nytt för Nordens vidkommande, och det tillbakablickande djuret såsom sådant är ju betydligt äldre, men detta nya fält för djurbildens uppträdande är väl snarast resultatet av en naturlig intern utveckling, ledande från de äldsta mynt- och medaljefterbildningarna. När man väl och vackert en gång — efter utomnordiska förebilder — infogat denna konstart, figursmyckade runda hängsmycken, som ett led i det inhemska konsthantverket, behövdes säkerligen inga yttre impulser för att så småningom nå det stadium, då djurbilden blev allenarådande på brakteatytan.

[2] Som Lindqvist anmärker, är Skenäsbrakteatens djurfigur icke utförd med samma realism, som de bästa av figurerna på den treringade halskragen (a. a., s. 58).

betraktas som avläggare av ett liknande djurmotiv, som det som förekommer på Skenäsbrakteaten, är förmodligen yngre än denna, men med någon mycket stor tidsintervall dem emellan tror jag inte att man behöver räkna.

Från möjligen *Leire* på Själland kommer brakteaten fig. 98, som jag icke tvekar att sätta i samband med den nyss nämnda brakteaten.[1] Men djuret har här blivit ytterligare stiliserat, och varje spår av naturalism har försvunnit, men det har också bättre anpassat sig för sin uppgift som ytfyllande dekoration, i det kroppen redan fått den S-svängda ställning, som vi sedan skola möta så ofta hos avdelningens brakteater. Sambandet med fig. 97 förefaller som sagt klart, men därmed är det icke sagt, att just denna sistnämnda brakteat skulle vara det omedelbara upphovet till Fig. 98. Som vi se, finnes på Leirebrakteaten ovanför bogslyngan en framfot eller resterna av en dylik, vars flik skär halsen. Här kan det alltså inte vara tal om någon degeneration av just fig. 97, enär detta exemplar ju helt och hållet saknar framben, med undantag av bogslyngan, och fot. Utan fig. 98 är väl snarast att tolka som den i upplösning stadda fortsättningen på något fig. 97 liknande exemplar, där även frambenet och foten helt eller delvis varit utsatta.

Med både framben och bakben utsatta presenterar sig däremot djuret på en av de i *Vättlösafyndet* ingående brakteaterna (Sal. f. 20). Man kanske kan vara litet tveksam angående dess gruppställning, men för min del tror jag, att brakteaten närmast bör föras till den lilla grupp, som vi nu syssla med.

Såsom närmast anslutande sig till denna grupp får man kanske också räkna fem från samma stans utgångna brakteater från *Stavigjordet* (Aarsb. 1883, f. 4). Liksom fallet var på fig. 97 saknar djuret på de norska brakteaterna helt framben. Att döma av den avbildning, jag haft att tillgå, tyckas brakteaterna ha rätt så hög relief. De äro f. ö. utförda i det välbekanta karvsnittsmaneret. Det är därför mycket möjligt, att vi i detta fall ha att göra med en norsk guldsmed som tillverkare av stansen. Det relativt stora antalet exemplar styrker också en dylik förmodan. Utom genom det kraft-

[1] Från samma stans som fig. 98 ha utgått ytterligare två brakteater, båda från *Danmark* men ingen av dem med närmare känd fyndort (Annaler 1855, s. 326 f. och Neergaard, s. 194 o. 197). Jfr med dessa en brakteat från Poysdorf (Niederdonau) (Vorgeschichte der deutschen Stämme II, Westgermanen, Taf. 360, f. 203).

Fig. 158. Munbleck. Guld. Tuna, Västerljung, Södermanland. S. 28, 29. 1/1.

fulla karvsnittet skiljer sig prägeln från dem, vi hittills behandlat inom gruppen, genom munnens utformning och genom den bakre ögonomfattningens förlängning, som på två ställen korsar halsen, varigenom den del av djuret, som är mellan bog och huvud, nästan får utseendet av ett enkelt flätbandsmönster. En dylik halsen skärande ögonbandsförlängning återfinna vi också hos de båda VII. gruppen tillhörande brakteaterna från Skovsborg och Ulfstorp. Då jag inte hittat motsvarande detalj hos några andra exemplar — på fig. 107 (D IX) har djuret visserligen också förlängt bakre ögonband, men formen är ej densamma som hos Atl. 170 etc. — är det ju ej alldeles uteslutet, att det på något sätt existerar något samband mellan nyssnämnda brakteater och de beskrivna exemplaren från Stavigjordet. Även hos djurbilderna på några svärdsbeslag förekommer ett dylikt förlängt ögonbegränsningsband (ex. fig. 141 o. 158), varför också en viss påverkan från dylikt håll icke är utesluten.

Resumé: Från ett tillbakablickande djur sådant som det på *Skenässmycket* (fig. 96) torde å ena sidan fig. 97, två ex., (*Danmark*) och å andra *Vättlösabrakteaten* (Sal. f. 20) stamma. Som en typologiskt något senare gren på samma träd som ovanstående exemplar får man betrakta de tre från samma stans utgångna brakteaterna fig. 98, varav det ena exemplaret från *Leire*? och de två andra från okända *danska* fyndorter. Till grupp VIII torde också få räknas fem brakteater från *Stavigjordet* (Aarsb. 1883, f. 4). Det halsen skärande »nackbandet» får emellertid måhända skyllas inflytande från annat håll.

Grupp D IX

Den grupp, som vi nu komma till, är den största inom D-brakteaternas kategori och samtidigt en av de mest homogena. Denna likformighet med i det stora hela få och små skiljaktigheter de olika exemplaren emellan gäller f. ö. också de båda följande grupperna. Men på grund därav uppstå också stora svårigheter vid uppordnandet av brakteaterna på typologiska utvecklingslinjer. Emellertid synes det mig, som skulle man inom grupp IX i stort sett kunna urskilja fyra typer, dock utan stringens. I anseende till utbredningen slutligen kan man karakterisera gruppen som i huvudsak *västsvensk-jylländsk*.

Det för gruppen kännetecknande är brakteatdjurets i en S-formig slinga lagda fullständigt stiliserade kropp samt benens egendomliga kroppen omfattande ställning. Innan vi gå vidare, skola vi kanske först närmare analysera den egenartade djurbilden, och som exempel kunna vi ta fig. 99. Omedelbart under guldkornen uppe vid brakteatens ögla se vi näbben. Vid näbbens bas ligger det U-formade huvudet med sitt öga, framåt begränsat av ett svagt böjt band. Hals och bål bilda tillsammans en S-formig slinga, synnerligen elegant utförd. Där halsen övergår i bålen, finna vi bogen i form av en 9. Bogslyngans längre ända fortsätter i frambenet, som efter att ha fortsatt ett stycke åt höger (från åskådaren räknat) bryter sin riktning i en skarp vinkel och fortsätter snett uppåt, därvid det skär först halsen och sedan bålen. Sedan benet skurit bålen, böjer det av i en båge och korsar än en gång denna kroppsdel. Frambenet avslutas så i en fot, vars främre flik skär halsen. Låret, upp till vänster på bilden, bildas av en likadan slynga som bogen. Från låret utgår bakbenet, som korsar bålen på två ställen och slutar i en fot liknande frambenets.

Den egendomliga figuren nedtill mellan bakfoten och bogen är förmodligen att betrakta som en flikig fot.

För att förklara detta egendomliga djurs uppkomst skulle man vilja vända blickarna mot föregående grupp, ty vid ett hastigt påseende verkar ju det brakteatdjur, som vi nyss beskrivit, som en fortsatt stilisering av djurbilder som på fig. 98 och 97. Men som Salin framhållit, kan detta knappast vara förhållandet, då på fig. 97 framben helt saknas och på fig. 98 endast antydes av en dege-

nererad fot. På det sistnämnda exemplaret har också bakbenet krympt ihop till ett fotliknande bihang åt låret (Salin, s. 73). Den ovan i detalj beskrivna djurbilden har ju däremot samtliga lemmar i behåll, om än fullkomligt avlägsnade från varje slag av naturtrohet. Om en annan i förra gruppen ingående brakteat, den från Vättlösa (Sal. f. 20), säger samme forskare på nyss anförda sida: »Möjligen skulle en sådan brakteat, som den här ofvan fig. 20 afbildade kunna anses som prototyp, men några öfvergångsformer finnas ej, och jag håller det för öfrigt ej för sannolikt.» För min del anser jag, att man ej alls behöver söka efter utvecklingsled. Så vitt jag kan finna är fig. 99 helt enkelt en nykomposition av en konstnärligt begåvad brakteatmästare.

Brakteaterna äro f. ö. trots djurbildernas frändskap med tidens djurornamentik i allmänhet någonting självständigt, och deras dekoration synes i viss mån ha följt sina egna lagar. De för djurornamentiken som sådan gemensamma motiven omformades här så mycket som behövdes, för att de på bästa sätt skulle kunna klara av sin uppgift att vara en cirkelrund ytas fyllande dekoration.[1]

Vi skola nu i korthet gå igenom gruppens skilda exemplar. Kännetecknet för den första typen är den mellan bogen och bakfoten befintliga »extra» foten, eller hur man nu skall benämna det lilla bihanget. Den andra typen är den första lik, frånsett att »extrafoten» saknas. Den tredje typen är svårare att ge en adekvat bestämning av. Näbben är emellertid kraftigare böjd än hos de båda andra typerna. Den ofta på gruppens brakteater förekommande dekoren av små upphöjda punkter eller rundlar är vidare vanligen starkare markerad här. På en del exemplar förekomma också diverse utskott och flikar hos djurfiguren, vilka icke ha någon direkt motsvarighet hos de tre andra typerna. Den fjärde typen består visserligen endast av två exemplar (från samma stans), men då prägeln avviker så mycket från gruppens andra exemplar och dessutom bär ursprunglighetens hallstämpel (är alltså icke en degeneration), rättfärdigar

[1] Brøndsted anser, att de egendomliga bandslingor, vari djurornamentikens figurer slutligen utlöpa, är en inre spontan yttring av den germanska konstdriften, för vilken vid denna tid tomma ytor voro »horror vacui», och han förnekar därför, att utvecklingen skett under påverkan av utifrån kommande inflytande i form av något slags bandornamentik (Keltisk og romersk tid i Nordisk kultur XXVII, Konst, s. 108 f.).

detta ett upptagande av brakteaterna i fråga som en självständig typ. Bortsett från det lilla bihanget på första typens exemplar och den fjärde typens tämligen unika prägel är det dock som sagt inga markerade skiljaktigheter mellan gruppens exemplar, och gränserna få nog sägas vara ganska tänjbara och flytande.

Typ A. Tillsammans med en mängd andra guld- och silverföremål låg i ett fynd från *Djurgårdsäng* i Skara landsförsamling ett par guldbrakteater, vilka buro sinsemellan mycket överensstämmande djurbilder (fig. 99 o. Sal. f. 14). Elegantast och bäst utförd är enligt min uppfattning fig. 99. Trots det mest fullständiga avlägsnande från naturen eller kanske rättare sagt just därför har brakteaten fått en konstnärlig touche, och det vid första ögonkastet förvirrande linjespelet är onekligen inte utan sin elegans eller för att citera Salin: »Dies Thier ist sonach stark 'verflochten', aber es lässt sich nicht leugnen, dass in der Führung der Linien ein gewisser Reiz liegt und dass es das beste zur Anschauung bringt, was das spätere Stadium des Stils I hervorgebracht hat» (Thierornamentik, s. 242).

Från *Rolfsered,* Herrestads sn i Bohuslän komma tre brakteater från samma stans och tillhörande samma typ som de båda Djurgårdsängsbrakteaterna (fig. 100), men huvudfiguren är stelare än motsvarande på framför allt fig. 99.

Alldeles säkert ett senare led i den typologiska utvecklingskedjan är Atl. 178 (Danmark, Hjörring amt, Flade sn, *Apholm*).[1] »Extrafoten» har här blivit ytterligare stiliserad.

Det förut omtalade skattfyndet från *Skovsborg* på Jylland har också lämnat brakteaten Atl. 174. Exemplaret är ganska dåligt utfört och fabrikanten har tydligen inte riktigt förstått förebildens slingdjur. Utan kunskap om brakteatens släktingar skulle det vara svårt nog att bringa reda i de olika detaljerna.

Som ett sista led i denna lilla typserie har jag tagit fig. 101, funnen i *Flistads* sn i Västergötland. Huvudet med sin cirelrunda form avviker från det för gruppen (och för de följande grupperna) vanliga utseendet. Exemplaret är f. ö. mycket urartat.

Typ B. Denna skiljer sig som sagt från den föregående endast därigenom, att »bifoten» helt och hållet saknas. Någon särskild rang-

[1] Enligt Annaler 1855 *Ahlholm* (s. 327 f.). Neergaard skriver däremot Apholm (Aarb. 1915, s. 195). Detta senare namn är f. ö. särskilt poängterat i Fjå. s. 63, fd 459.

ordning beträffande anciennitet de olika exemplaren emellan kan man knappast uppställa. Bland de bäst utförda exemplaren av typen anser jag för min del fig. 102 vara. Av denna prägel äro tvenne exemplar funna, det ena i *Ravlunda* i Skåne (dock ej från samma fynd som de tidigare omtalade B- och C-brakteaterna) och det andra någonstans i *Danmark*.

Någon brakteat som de nyssnämnda har säkert tjänat som förebild för ett exemplar, hittat vid *Gerdstorp*, Tengene sn i Västergötland (Fjå. pl. 1, f. 13). Något mästerverk är brakteaten icke.

Anslutande sig till fig. 102 är också Atl. 176 (okänd fyndort i *Danmark*). Brakteaten är emellertid sämre utförd.

Hit hör också det mig veterligen enda i Norge funna exemplaret av gruppen (fig 103). Brakteaten ingick jämte andra föremål i ett stort obränt kvinnofynd från en gravkammare i hög från Rogaland, Årdal sn, *Rivaland* (Gravguld, fd 220). Fyndet dateras av både Bøe och Gjessing till sent 500-tal (a. ställe och Gjessing, s. 141). Gjessing kallar brakteaten »jysk» typ. Detta är dock en benämning, som är riktig s. a. s. endast till hälften, eftersom ju den grupp, för vilken Rivalandsbrakteaten är en exponent, långt i från på samma sätt som de följande grupperna är begränsad till Jylland. Däremot är det ju ingenting som hindrar, att det norskfunna exemplaret kan komma just från Jylland. Brakteaten, vars djurbild är utförd i ganska hög relief, hör f. ö. till de bättre inom gruppen med klar och redig komposition (jfr denna norska brakteat med de nedannämnda Vångaexemplaren).

Till samma typklass som ovanstående brakteater har jag slutligen fört de sju exemplar från samma stans, som ingingo i vårt lands största slutna brakteatfynd, det från *Norra Torlunda* i Östergötland (fig 104). Dessutom hittade man öglan till ett åttonde exemplar, med största sannolikhet även detta från samma stans som de andra sju. En egendomlighet är, att bakbenets fot närmast har givits formen av en hand. Frambenet har däremot inte blivit utrustat med mer än en enda led på foten. Dessa båda drag synas mig tyda på en degeneration. Kroppens och lemmarnas linjer visa ej heller någon särskild konstförfarenhet; de olika kroppsdelarna äro inte distinkt tecknade utan ha börjat sammanblandas. Vad så beträffar Vångabrakteaternas geografiska ursprung, skulle man kanske vara böjd att peka på Västergötland, men det är måhända icke

alldeles givet att så är förhållandet. Visserligen äro icke brakteaterna inom denna grupp eller f. ö. de egentliga D-brakteaterna överhuvud taget funna i Östsverige, men på grund av Vångabrakteaternas icke så lyckade utförande och det något avvikande utseendet på bakfoten, kan det ju tänkas, att de härröra från en vid motivet ovan östgötamästares hand (naturligtvis efter närmast västsvensk förebild). I fyndet ingick ju också en C-brakteat tillhörande samma grupp som Vadstenabrakteaten (C IV), alltså av syd-östsvensk typ. Denna omständighet bidrar också onekligen till att uppfattningen om hela fyndet som utgånget ur en östsvensk guldsmedsverkstad icke förefaller otrolig.

Typ C. Till det första av de två efter varandra (1847 och 1848) vid *Overhornbæk* på Jylland gjorda fynden hörde brakteaten fig. 105. Brakteatens yta är ganska frikostigt dekorerad med små upphöjda punkter, bl. a. i bog- och lårslyngor. Från låret skjuter en tagg eller flik ut, som väl skall föreställa svans. Brakteaten är f. ö. försedd med en ovanligt bred, stämpelornerad bård; den sistnämnda kanske får skyllas inflytande från C-brakteathåll. Ej från samma stans men enligt uppgift av ungefär samma utseende som fig. 105 skola sex brakteater från *Orten,* Varde Lands., Ribe amt vara.

Som ett stilistiskt senare stadium får man betrakta Atl. 198, som hittats i fem lika exemplar vid *Torning Vesterhede,* omnämnt i samband med grupp D VII.[1]

Till samma gren som de nyss genomgångna brakteaterna ur typen får man kanske också räkna fig 106, hittad vid *Fredriksdal* nära Hälsingborg. Brakteaten hör typologiskt tydligtvis till de yngre. Djuret har bl. a. fått några meningslösa tillsatser.

Den likaledes i *Skåne* (närmare fynduppgift saknas) funna brakteaten Atl. 183 skulle mycket väl kunna tänkas ha till förebild en brakteat som fig. 106. Exemplaret är f. ö. tämligen degenererat särskilt beträffande kroppsställningen hos djuret. Om Atl. 183 i sin tur vore direkt förebild för den ytterst dåligt utförda Atl. 180, skulle det inte vara någonting förvånande. Nästan allting verkar dålig kopia, kroppsdelarnas ställning och detaljerna. Fabrikanten av detta exemplar har uppenbarligen mycket litet förstått förebilden, sam-

[1] De två i Fjå., fd 468 upptagna exemplaren ha sedan kompletterats med ytterligare tre (Neergaard, s. 176 f. o. s. 196).

tidigt som han tydligen varit en bönhas. Brakteaten ingick i *Skovsborgsfyndet*, vilket fynd ju innehöll ännu ett exemplar av vår grupp.

Brakteater som fig. 106 och 183 ha måhända också verkat influerande på Atl. 182 (okänd *dansk* fyndort). Djuret på brakteaten är emellertid knappast längre en djurbild i egentlig mening, enär, bortsett från huvud och näbb, figuren blivit till en otydbar lek av slingor och flikar, som vid hastigt påseende mer gör intryck av ett slags rankornering än djurornamentik.

Typ D. De två exemplar, som jag räknat till denna typ, äro båda från *Vättlösa* (fig. 107). Brakteaterna äro synnerligen dekorativa och vittna gott både om guldsmedens originalitet och konstkänsla. I konstnärligt avseende når prägeln dock icke upp till samma nivå som fig. 99.

Till IX. gruppen får man väl slutligen också räkna ytterligare tre brakteater, samtliga danska. En av brakteaterna är från *Års* (Neergaard, f. 5), en annan, nästan alldeles lik Årsbrakteaten, från det tidigare nämnda fyndet från *Holmgård* (Acta VIII, s. 332, på bilden nederst till vänster), medan den tredje brakteaten slutligen är hittad i *Höibjerg* i Viborg amt (Atl. 161). På de två förstnämnda exemplaren kan man ännu tämligen bra identifiera det tillbakablickande djuret, medan detsamma på Atl. 161 frånsett huvudet och näbben är fullständigt upplöst.

Om grupp D IX till sitt första ursprung skall anses vara jylländsk eller västsvensk (Västergötland och Bohuslän) är omöjligt att med säkerhet avgöra. För min del är jag dock närmast böjd att anta västra Sverige vara ursprungsområdet. Antingen nu IX. gruppens brakteattyp uppstått i Danmark eller Sverige, så har den emellertid tydligen utan större tidsutdräkt spritt sig och blivit populär, framför allt på Jylland, och där givit upphov till nya med grupp IX besläktade typer.

Resumé: Grupp D IX, *jylländsk-västsvensk*, torde ha samma ursprung som grupp D VIII. Fyra typer A, B, C och D, kunna, ehuru — frånsett typ D — icke distinkt, urskiljas inom gruppen. Som det typologiskt äldsta exemplaret inom typ A får väl fig. 99 (*Djurgårdsäng*) räknas. Till typens tidigare exponenter höra också Sal. fig. 14 (från samma skatt) och tre brakteater från samma stans från *Rolfsered* (fig. 100). Den vidare utvecklingen inom typ A re-

presenteras av brakteaterna från *Apholm* (Atl. 178) och från *Skovsborg* (Atl. 174) och slutligen sannolikt av exemplaret från *Flistad* (fig. 101). Inom typ B synas vi först ha de två från samma stans härrörande brakteaterna från *Ravlunda* och *Danmark* (fig. 102). Påverkad härifrån kan *Gerdstorpsbrakteaten* (Fjå. pl. 1, f. 13) tänkas vara. Vidare har jag till typvarianten fört den *danska* brakteaten Atl. 176 och det i *Norge* funna exemplaret (fig. 103) och slutligen de sju brakteaterna från *N. Torlunda* (fig. 104). Typ C har jag först låtit representeras av fig. 105 (*Overhornbæk*) och de enligt uppgift denna brakteat liknande sex exemplaren från *Orten* samt Atl. 198 (*Torning Vesterhede*) i fem ex. Besläktad med nu nämnda exemplar är möjligtvis *Fredriksdalsbrakteaten* (fig. 106). Härstammande från en brakteat som den sistnämnda kan Atl. 183 (*Skåne*) tänkas vara, och denna sistnämnda brakteat är mycket möjligt förebilden för Atl. 180 (*Skovsborg*), och kanhända har den *danska* brakteaten Atl. 182 influerats från samma håll. Slutligen utgöres typ D av två av *Vättlösabrakteaterna* (fig. 107). Som anslutande sig till IX. gruppen har jag slutligen upptagit en av brakteaterna från *Års* (Neergaard, f. 5), en nästan alldeles lika brakteat från *Holmgård* (Acta VIII, s. 332) samt Atl. 161 (*Höibjerg*).

Grupp D X

Samtliga kända skandinaviska fyndorter för de brakteater, som tillhöra den grupp vi nu komma till, äro, så vitt jag vet, belägna på *Jylland*.[1] Som vi se är det samma slags »slingdjur» som inom förra gruppen. Men brakteatdjuret har icke längre den mjuka följsamhet i linjespelet, som i stort sett var fallet inom grupp IX, utan det har s. a. s. blivit styckat, i det att varje kroppsdel eller del därav blivit utförd för sig och sålunda blivit mer eller mindre fristående. Som exempel på det sagda kunna vi ta fig. 108. Helhetskompositionen är visserligen ännu klar, och det vållar inga svårigheter att följa djurbildens linjer, men vi se dock, att den är stadd i upplösning; halsen

[1] De i England upphittade exemplaren av denna och närbesläktade typer få säkerligen betraktas som införda från Skandinavien eller, om de i något fall äro inhemska, fabricerade efter skandinaviska förebilder (jfr Brown a. a. IV, s. 451 ff. och Leeds a. a., s. 125). Samma torde förhållandet vara med de likaledes få på kontinenten funna brakteaterna av nordisk typ (Shetelig: Scandinavian archæology, s. 234 o. 240).

är exempelvis isärtagen i två fristående delar etc. Utmärkande för de flesta av gruppens brakteater är vidare utseendet på ögats bakre begränsningsband eller på huvudet, vilket man vill. Detta har nämligen försetts med en mer eller mindre taggig utkrusning, man skulle måhända kunna använda beteckningen stjärnformig struktur. Salin förutsätter i sitt arbete om brakteaterna, att denna utkrusning ej är en tillfällighet utan har sin särskilda historia, ehuru han ej är böjd att ge sig in på någon förklaring (a. a., s. 75). Det kan ju också tänkas, att det här rör sig om ett dekorativt uppslag, taget ur vederbörande brakteatmästares fantasifatabur.[1] Emellertid är en dylik utkrusning ej helt och hållet inskränkt till dessa brakteater. På åtminstone ett par andra föremål från 6. perioden finnas djurbilder med liknande ögonband; dels på en doppsko till en svärdsslida från Skåne (fig. 159) och dels på ett pressat guldbleck från Norge (fig. 160).[2] Huruvida något samband med brakteatbilderna finnes, lämnar jag emellertid därhän.[3] En förklaring till det egenartade utseendet på ögonbandet hos ifrågavarande brakteater skulle kanske kunna tänkas genom hänvisning till de pärltrådbelagda djurfigurer, som vi finna hos exempelvis munblecken. Ögonbandens utkrusning skulle då måhända kunna fattas som en grövre i annan teknik utförd utsmyckning i samma anda som

Fig. 159. Doppsko. Silver. Sjöröd, Stoby, Skåne. S. 2437. 1/1.

[1] Trots brakteaternas inom gruppen ovanligt stora homogenitet får man förutsätta flera brakteatmästare.

[2] Den förra ingående i Finjasjöfyndet (Mbl. 23, 1894) och det senare, från Solberg, Nedre Eker i Buskerud, enligt O. Rygh en yngre nordisk tillsats på ett romerskt glaskärl (Norske Oldsager, s. 17, nr 334).

[3] Kronologiska hinder behöva dock knappast vara för handen, ty om också dessa brakteater äro senare än Sjörupfyndet, bör tidsskillnaden icke vara alltför stor (jfr Sjörupfyndets datering av Rune Norberg: Moor- und Depotfunde aus dem 5. Jahrhundert nach Chr. in Schonen; Acta II, s. 110). Guldblecket från Norge får väl på grundval av de stilistiska överensstämmelserna med doppskon anses höra till ungefär samma tid.

filigranbeläggningen. Något, som möjligen skulle kunna tala härför, är, att på ett antal brakteater från samma stans (fig. 111) denna utkrusning ej är begränsad till bakre ögoninfattningen utan jämväl förekommer å bog- och lårslyngorna (dessa brakteater har jag fört till följande grupp). Att filigranbeläggning ej förekommer å något enda brakteatdjur, kan möjligen ha sin grund i det faktum, att brakteaterna äro framställda i en helt annan teknik — präglade eller

Fig. 160. Beslagsfragment. Guld. Solberg, Nedre Eker, Buskerud. O. 1944. 1/1.

pressade — än exempelvis munblecken, som ju äro skurna guldarbeten.

I mellanrummet mellan framben och lår se vi en figur, som snarast ser ut som ett människoben, och som kan synas omotiverat placerad. Möjligen är den en ren dekoration. Slutligen uppträder på en del av gruppens brakteater framför näbben någonting, som närmast liknar en kringla. »Kringlan» är för modligen att uppfatta som en mundel. Munpartiet antog ju inom djurornamentiken ofta minst sagt fantasifulla former.

Innan vi övergå till nästföljande grupp skola vi nu ta en överblick över X. gruppens olika exemplar.

Av den ovan som exponent för gruppen framdragna prägeln fig. 108 ha tvenne exemplar hittats, det ena från okänd fyndort i *Danmark* och det andra ingående i ett fynd från *Nörre Hvam*, Borbjerg sn i Ringköbing amt. Ungefär som fig. 108 skola vidare fyra med samma stans förfärdigade brakteater från *Skonager* vara.[1] Till ovannämnda exemplar sluter sig helt en brakteat avbildad hos Bøe: Gravguld, f. 44. Brakteaten, som nu finnes i Oxford, uppgives vara hittad i Skandinavien.[2]

[1] Ytterligare en av Skonagerbrakteaterna, nu nedsmält, anses ha varit av samma typ (Neergaard, s. 197). En troligen vid *Nebenstedt* upphittad brakteat erbjuder slående likhet med fig. 108.

[2] Om denna brakteat också är tillverkad med samma stans som fig. 108 eller blott en mycket liknande, är svårt att avgöra, enär jag i det ena fallet haft Atlasbil-

Från den stam, som bildas av nu berörda brakteater, ha tydligtvis två grenar utgått. På den ena finna vi blott en enda brakteat, och denna är från *Skåne* utan närmare fynduppgifter (Atl. 191). Den andra grenen har resulterat i trenne exemplar. Två av dem tillhörde det sydjylländska *Skodborgsfyndet*. Det ena exemplaret är avbildat i fig. 109, och det andra är enligt uppgift likt det första fast ev. icke från samma stans.[1] Synnerligen lik den i Fjå. avbildade Skodborgbrakteaten fast från annan stans skall även den tredje brakteaten, som ingick i ett fynd från *V. Nebel*, V. Nebel sn i Vejle amt vara. I motsats till den nämnda skånska brakteaten har djuret på fig. 109 ingen »kringla» vid näbben. För övrigt är den liksom Atl. 191 ganska simpelt utförd.

Ett nära anförvantskap till fig. 108 (inom gruppen säkerligen lika tidiga eventuellt ännu något ursprungligare) visa fem brakteater från samma stans och liksom det ena exemplaret av fig. 108 äro de funna inom Ringköbing amt, närmare bestämt vid *Agerskovgård* (Müller: Nye Fund og Former; Aarb. 1920, s. 110, f. 16). Prägeln skiljer sig emellertid något från fig. 108 och dess likar i fråga om djurets huvud. Den bakre halvrunda ögoninfattningen saknar nämligen den annars för grupp X kännetecknande taggningen. I stället har det fristående bandet framför ögat fått taggar. Vidare har djuret ett punktöga, något som möjligen kan tyda på, att vederbörande brakteater stå något närmare sitt ursprung, IX. gruppen, än fig. 108.[2] Att brakteaterna trots punktöga och saknad av utkrusning på den bakre ögonomfattningen dock höra närmare till grupp X än grupp IX står vid en jämförelse klart.

Närmast som en degenerationsföreteelse av exemplar som ovanstående från Agerskovgård får man väl betrakta den mycket simpla brakteaten Atl. 189 tillhörande *Skovsborgsfyndet*. Men om icke ex-

den och i det andra en fotografisk reproduktion att gå efter, och en teckning och ett fotografi av samma föremål bli ej alltid i minsta detalj lika. *Mycket* nära släktskap rör det sig dock i varje fall om.

[1] Möjligen är uppgiften i Fjå. fd 477 felaktig. Neergaard uppger, att det från detta fynd skall finnas *tre* ex. från samma stans (Aarb. 1915, s. 185).

[2] Eventuellt skulle man ju kunna tänka sig fig. 108 som utvecklad ur Agerskovgårdsbrakteaternas prägel, men för min del tror jag närmast, att man bör uppfatta de senare som en, låt vara något ursprungligare, sidogren till fig. 108 och dess närmaste likar.

emplaren från Agerskovgård funnits, kunde man nog ha varit tveksam om, vart Atl. 189 rätteligen borde föras. Salin för brakteaten till sin tabell XVIII (De nordiska guldbrakteaterna, s. 109), som också omfattar bl. a. Djurgårdsängsexemplaren (min grupp D IX således). Salin kände emellertid då icke till fyndet från Agerskovgård, och under sådana omständigheter är det förklarligt, att han ansåg Atl. 189 höra hemma bland exemplaren inom tab. XVIII, ty mycket tyder onekligen även på ett sammanhang med dessa brakteater, bl. a. brakteatytans dekor med upphöjda punkter. Trots brakteatens starkt degenerade tillstånd med den totalt upplösta djurbilden står den på visst sätt närmare IX. gruppen än något av de andra exemplaren inom grupp X, men icke desto mindre måste man som sagt efter min uppfattning placera Atl. 189 ännu närmare Agerskovgårdsexemplaren och därmed inom X. gruppen. Sannolikt ha vi emellertid att göra med direkt påverkan från brakteater tillhörande både IX. och X. grupperna. Atl. 189 får med andra ord anses vara en av dessa bland brakteaterna så vanliga hybridformerna.

Inom X. gruppens råmärken har jag också placerat fig. 110 (*Danmark*, okänd fyndort), som är höggradigt urartad. Om fig. 110 kan man nästan säga, att den nått förfallets yttersta gräns med sitt gytter av klumpigt och smaklöst utförda kroppsdelar.

Resumé: Gruppen hör stilistiskt och även delvis geografiskt nära samman med föregående. Till de inom gruppen ursprungligaste exemplaren måste man räkna brakteaten från *Nörre Hvam* (fig. 108) och det med samma stans fabricerade exemplaret från okänd fyndort i *Danmark* samt den i *Skandinavien* funna brakteaten avb. hos Bøe: Gravguld, f. 44 och de fyra *Skonagerbrakteaterna*, vilka skola mycket likna fig. 108. Från dessa brakteater härstamma å ena sidan ett *skånskt* exemplar (Atl. 191) och å andra tre danska brakteater, varav två från *Skodborg* (fig. 109 och liknande denna) och en från *V. Nebel* (också liknande fig. 109). Nära besläktade med fig. 108 äro de fem från samma stans kommande brakteaterna från *Agerskovgård* (Müller: Nye Fund og Former, s. 110, f. 16). Brakteaterna i fråga torde närmast få uppfattas som en sidoutveckling till fig. 108 och dess likar. Närmast utgången från brakteater sådana som de sistnämnda, men sannolikt också med direkta inflytelser från grupp D IX, torde Atl. 189 (*Skovsborg*) vara. Till gruppen har jag slut-

ligen räknat den simpla *danska* brakteaten fig. 110, som kanhända är en försimpling av en brakteat som fig. 111 (D XI).

Grupp D XI

Denna grupp är mycket nära besläktad med de två närmast föregående. Även i detta fall kan man tala om en *jylländsk* grupp. Det för gruppens brakteater utmärkande draget är djurets mun. Medan denna inom de båda föregående grupperna hade utseendet av en mer eller mindre böjd fågelnäbb, är den hos dessa brakteater formad som en ögla.

I det i samband med grupp D X nämnda *Nörre Hvamfyndet* ingick också fig. 111 i nio exemplar.[1] Som vi se är prägeln mycket lika fig. 108, som ju också tillhörde samma fynd, fast det är tydligt, att fig. 111 representerar ett typologiskt yngre stadium, vilket dock i detta fall inte behöver vara liktydigt med någon tidsintervall av praktisk betydelse. Skillnaderna mellan de båda präglarna äro förresten ganska få och små. Fig. 111 är med andra ord egentligen en övergångsform, som s. a. s. står med ena benet bland X. gruppens och med det andra bland XI. gruppens exemplar. Med samma stans som de nu nämnda brakteaterna från Nörre Hvam är ett exemplar från *Store Anst*, Store Anst sn i Ribe amt tillverkad. Slutligen skola tre brakteater, samtliga från samma stans, vara snarlika fig. 111. Brakteaterna utgjorde en del av skatten från *V. Nebel.*

Till de tidigare exemplaren inom gruppen torde också Atl. 181 (*Felborneby*? nära Hälsingborg) få räknas.

Stilistiskt något senare än i varje fall Atl. 181 förefaller en brakteat från *Snorup*, Tisterup sn i Ribe amt att vara (fig. 112). Brakteaten torde vara produkten av en guldsmeds självständiga skapande försök, ehuru resultatet blivit mindre lyckat. Huvudbågens bakre tvärrefflade parti är att fatta som en förenkling av den på samma ställe förekommande utkrusningen inom X. gruppen. En ättling i rätt nedstigande led till nu nämnda exemplar är sannolikt Atl. 194 (*Danmark*, okänd fyndort). Djuret här är nästan drag för drag detsamma som på fig. 112, endast försimplat. Intressant är, att man

[1] Neergaard upptar i sin fyndförteckning 8 ex. av fig. 111 från Nörre Hvam (Aarb. 1915, s. 196), medan såväl i Annaler 1855 (s. 330) som i Fjå. (fd 472) fig. 111 redovisas i 9 ex. från detta fynd.

hos dessa båda brakteatdjur möter en liknande &-formad mun som bl. a. hos några av munbleckens slingdjur (ex. fig. 139 o. 140 samt fig. 161). Om något direkt samband föreligger mellan ifrågavarande brakteater och dessa guldarbeten, vill jag icke yttra mig om, men detaljen i fråga pekar i alla fall mot en viss samtidighet.

Ytterligare fem brakteater, alla från samma stans, sluta sig till gruppen (fig. 113). Av dessa komma två från *Skovsborgsfyndet*, två från *Års* och slutligen en brakteat från *Lintrup* i Haderslev amt.

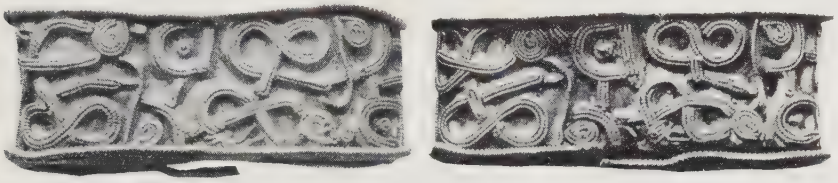

Fig. 161. Munbleck. Guld. Voldby? Randers amt, Jylland. K. CLXXXIX. 1/1.

Brakteatmästaren har här tydligtvis knappast ens åsyftat att åstadkomma en stiliserad djurbild utan endast ett sirligt linjespel. Dessa sistnämnda brakteater äro måhända på visst sätt mera direkt anknutna till IX. än till X. gruppen, enär slingorna här icke äro sönderdelade utan löpa i ett.

Resumé: Gruppens brakteater äro synnerligen nära befryndade med närmast föregående grupper, de flesta exemplaren synbarligen särskilt med grupp D X. Som tydliga mellanled mellan denna och XI. gruppen äro att betrakta de nio (åtta?) brakteaterna från *Nörre Hvam* och från *Store Anst* (fig. 111). Snarlika dessa skola tre av brakteaterna från *V. Nebel* vara. Mycket närbesläktad med grupp D X är den skånska brakteaten från *Felborneby*? (Atl. 181). Stilistiskt något senare än åtminstone den sistnämnda brakteaten torde exemplaret från *Snorup* (fig. 112) vara. Denna brakteat torde vara det direkta upphovet till Atl. 194 (*Danmark*, okänd fyndort). Till grupp XI får man också anse, att fig. 113 (*Skovsborg* två, *Års* två och *Lintrup* ett exemplar) ansluter sig. Den sistnämnda prägeln står måhända närmare grupp D IX än grupp D X.

Förhållandet mellan grupperna D IX, D X och D XI och dessa brakteaters tidsställning

Att bestämma ordningsföljden mellan grupperna D IX till D XI torde knappast kunna ske på annan väg än den rent typologiska, enär fyndomständigheterna icke äro sådana, att de kunna ge någon ledning vid bedömandet av de tre gruppernas utvecklingsrelation till varandra. Men den stilistiska grunden förefaller mig i stället vara ganska fast fotad för ett generellt omdöme om gruppernas inbördes ordningsföljd. Den typologiskt ursprungligaste gruppen kan inte gärna vara någon annan än grupp IX, och ur denna som primärgrupp ha sedan utvecklat sig grupperna X och XI; den sistnämnda åtminstone delvis *närmast* återgående på X. gruppen. Men detta behöver inte innebära, att grupperna följt efter varandra som kulorna på ett radband eller med andra ord avlöst varandra, ty de tre grupperna ha väl snarast varit samtidiga, så att exempelvis brakteater ur grupp X börjat fabriceras, medan ännu tillverkningen av brakteater, som äro att hänföra till grupp IX, stått i fullt flor. En följd därav är givetvis, att ett enskilt exemplar ur en stilistiskt yngre grupp mycket väl kan ha förfärdigats före ett visst exemplar ur en stilistiskt äldre.

När ungefär uppträda nu brakteater av den huvudtyp, det här är fråga om?[1] Att få detta spörsmål åtminstone antydningsvis besvarat förefaller icke omöjligt, främst genom studiet av tillgängliga fyndkombinationer, som visserligen icke äro så många men åtminstone delvis, som jag anser, av ganska upplysande art.

Av de andra föremål än de båda guldbrakteater, som den omsorgsfullt nedlagda skatten från *Djurgårdsäng* (fig. 116) innehöll — föremålen lågo nämligen invirade i tyg och skinn och vilade på näver — är särskilt att lägga märke till en rektangulär silverplatta med spår av förgyllning och med ornament i relief och niello (Mbl. 1892, f. 8), ornerad hake och hyska av silver (Mbl., f. 9), hake och hyska av silvertråd (Mbl., f. 14) samt en guldknapp, som varit prydd med verroterie cloisonnée (Mbl., f. 6).[2] De nu uppräknade föremålen äro av betydelse, när man vill försöka sig på en datering. Enligt Salin är orna-

[1] Man kan nämligen i stort sett för IX., X. och XI. gruppernas vidkommande mycket väl tala om en gemensam huvudtyp.

[2] Salin: Fynd från Djurgårdsäng i Västergötland; Mbl. 1892.

mentiken på hyskan och haken (Mbl., f. 9), de efter kanten liggande djurfigurerna, besläktad med ornamenteringen på praktfibulorna från 400-talet (a. a., s. 19).[1] Dylika spännen daterar Montelius till femte seklets förra hälft och mitt (SFT. 10, s. 126). Åberg daterar som vanligt senare, men spännen som SFT. 10, f. 134 och Åberg: Kronologi, f. 48 (den fibula varav f. 65: 2, a. a. visar en detaljbild) sätter han dock ej senare än till 400-talets slut och 500-talets början (a. a., s. 18 ff.). Mot 400-talet pekar också silverplattans ornament (Sal. a. a., s. 14 f. o. s. 19 och Montelius a. a., s. 119). I Norge ha vidare flera gånger hittats hyskor och hakar av typ Mbl., f. 14 tillsammans med fibulor, som äro att hänföra till 400-talet (Salin a. a., s. 18). Slutligen är en guldknapp liknande den från Djurgårdsäng funnen tillsammans med guldmynt präglade för Honorius (395—423) till Anastasius (491—518).[2] Med hänsyn till fyndomständigheterna tror jag därför, att man inte gärna kan anta, att Djurgårdsängsskatten nedlagts senare än i början på 500-talet, måhända redan omkring sekelskiftet eller kanske rent av tidigare.[3]

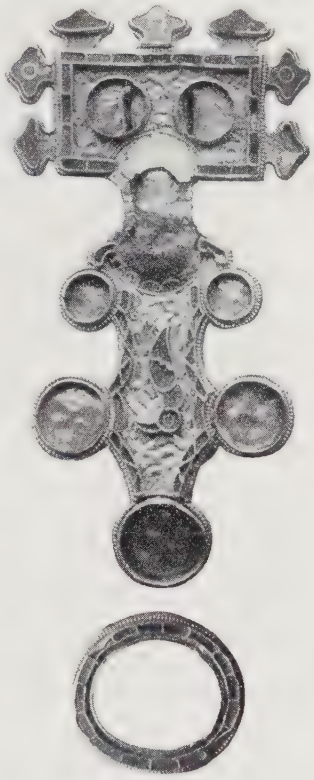

Fig. 162. Spänne. Guld. Skodborg, Haderslev amt, Jylland. K. 3/4.

Tillsammans med D-brakteaten (fig. 105) från *Overhornbæk* låg en skadad silverfibula (Åberg: Kronologi, f. 66). Detta spänne är av Åberg daterat så sent som till efter 500-talets mitt (a. a., s. 28), men Montelius säger om Overhornbækspännet, visserligen utan att i siffror fixera tidpunkten, att

[1] Jfr fig. 138 o. 143 samt Åberg: Kronologi, f. 61 och f. 65: 2. (På fig. 143 de små djurbilderna å manken på de nedåt gapande djurhuvudena upptill på spännets fotstycke.)

[2] Övede, Eskelhems sn, Gotland (Coins anterior to A. D. 850, found in Scandinavia, s. 22, fd 200; Fjå.). Knappen avbildad i Montelius: Svenska fornsaker, Atlas II, f. 452.

[3] Jfr Salin a. a., s. 19 f.

Fig. 163. Guldbeläggning till bronsspänne. Elsehoved, Oure, Fyen. K. 1/1.

det är av »ganska gammal typ» (SFT. 10, s. 117). De tillbakablickande djur, som flankera överstycket äro också i hög grad påminnande om en del av djuren på munblecken, exempelvis från Stavigjordet (jfr Thierornamentik, f. 536 och 537), vilka munbleck ju av Lindqvist dateras till femte seklets senare hälft.[1]

Även om det i *Skonagerfyndet* ingående spännefragmentet (som Worsaae: Nordiske Oldsager, f. 428) säger Montelius, att det är av en »ganska gammal typ» (a. a., s. 118). Och både från Skonager och Overhornbæk föreligga, som vi sett, A-brakteater.

De två D-brakteater (fig. 109) från *Skodborg*, som jag fört till grupp X, lågo i fyndet tillsammans med ett mycket vackert litet guldspänne, filigranornerat och med granatinläggningar (fig. 162 och St. II, pl. 10 [färgbild]). Fibulan är av samma typ som det stora spänne, varav guldbeläggningen bevarats, som anträffades vid Elsehoved, Oure sn på Fyen (fig. 163).[2] Tack vare de mynt som samtidigt hittades, finns det

[1] Eva Nissen Meyer hänför Overhornbækspännet till sitt 5. stadium, som hon anser tillhöra första hälften av 500-talet, men beträffande kompositionen sluter sig spännet enl. förf. till 4. stadiet, som hon tidfäster till början av 6. seklet (Relieffspenner i Norden, s. 101 och 103).

[2] Lindqvist omtalar detta spänne som »ett . . . av den danska guldsmedskonstens yppersta alster» (a. a., s. 71).

för Elsehovedspännet utgångspunkter för en datering.[1] Av fyndförhållandena drar Montelius den slutsatsen, att skatten från Elsehoved är nedlagd i jorden »under den förra hälften af det 6:te århundradet, troligen endast några årtionden efter år 500, och spännet, hvilket sannolikt icke var nytt vid nedläggningen, bör anses vara förfärdigadt omkring år 500 eller under det 5:te århundradets senare hälft» (a. a., s. 110).[2] Lindqvist har vid sina forskningar — beträffande Elsehovedspännets tillverkningstid — kommit till samma resultat som Montelius i sitt andra alternativ, att spännet alltså bör ha utgått från guldsmedsverkstaden under 400-talets senare hälft (Vendelkulturen, s. 84 ff.). Nu är emellertid som sagt Skodborgspännet av samma typ, och det bör därför få ungefär samma datering.[3] Lindqvist har påvisat, att ett av filigrandjuren på Skodborgspännet har detaljerade motsvarigheter på ett svärdsknappfragment från Ödeberg, Id i Östfold (fig. 164 och a. a., s. 73), vilken svärdsknapp väl får anses tillhöra samma tid som de norska munblecken (jfr a. a., s. 87). På fyra av Skodborgspännets granater uppträder en med guld fylld cirkelrund skåra. Som den nyss citerade

Fig. 164. Fragment av svärdsknapp. Ödeberg, Id, Östfold. O. 15581. 1/1.

[1] Mynten voro präglade för Valentianus III (425—455), Majorianus (457—461), Leo I (457—474), Zeno (474—491) och Anastasius (491—518) (Montelius a. a., s. 110). Lindqvist antar på goda grunder, att Anastasiusmynten tillhöra den tidigare delen av denne kejsares regering (Vendelkulturen, s. 85).

[2] Om Elsehovedspännet säger Montelius vidare: »Ett sådant dyrbart smycke *kan* naturligtvis ha varit ganska gammalt, när det nedlades i jorden. Ett skäl att hänföra det till 400-talet hafva vi också i det märkliga sammanhang, som visar sig mellan formen af öfverdelen på detta spänne och på det före eller omkring år 300 förfärdigade ... guldspännet från Sackrau. Å andra sidan talar den omständigheten, att Elsehovedspännet varit prydt med flatslipade stenar, bildande ett slags verroterie cloisonnée, för att det ej är äldre än från det 5:te århundradets senare hälft eller midt» (anförda sida).

[3] Skodborgspännets datering till 500 eller 500-talets förra hälft synes Montelius huvudsakligen basera på de i fyndet ingående D-brakteaterna (a. a., s. 110). I sin »Öfversigt» (SFT. 8) uttalar sig emellertid Montelius något snävare beträffande de kronologiska gränserna, i det han säger, att varken Skodborgs- eller Elsehovedspännet är yngre än det femte århundradet, vad angår tillverkningstiden (a. a., s. 151 f.). Han anser också här, att Skodborgsfibulan bör vara något äldre än spännet från Elsehoved.

forskaren efter Götze påpekar, är detta »en sällsynt företeelse, känd från Petrossafyndet och från italienska och sydtyska arbeten, tillhörande den östgotiska (eller tidigt västgotiska?) kulturkretsen. Denna detalj pekar sålunda tydligt mot 400-talet eller närmast följande tid» (a. a., s. 86).

Tillsammans med de av undertecknad till X. D-gruppen förda brakteaterna från *Agerskovgård* lågo också brottstycken av en fibula liknande f. 549 i Ordning av Danmarks Oldsager (Aarb. 1920, s. 109 f.). Detta spänne, från Vedstrup på Själland, är ganska nära överensstämmande med Gummersmarkspännet (fig. 143), vilket spänne Montelius anser tillhöra förra hälften eller mitten av 400-talet (a. a., s. 126). Men då djurornamentiken på Vedstrupspännet helt undanträngt rankorneringen, får nog detta spänne sättas senare, möjligen till slutet av 400-talet och näppeligen senare än strax i början på 6. seklet (jfr Eva Nissen Meyer a. a., s. 100 o. 103).

Vid *Skovsborg* hittades, som vi erinra oss, brakteater ur alla tre grupperna D IX till D XI, samtliga typologiskt sena. Men i samma fynd uppträdde också två B-brakteater av den allra tidigaste typen »Victoria krönande segervinnare». Detta fynd är visserligen mindre upplysande, men det bevisar i varje fall så mycket som, att de båda slagen av brakteater burits samtidigt. Och eftersom B-brakteaterna, åtminstone av denna typ, torde få tillskrivas 400-talets förra hälft, är det ej troligt, att de samtidigt hittade D-brakteaterna lämnat sin stans först långt in på 500-talet eller, som Åberg bl. a. håller före, t. o. m. först mot slutet av detta sekel (Kronologi, s. 60 f.).

Vad angår det i Norge, *Rivaland*, funna exemplaret av typen, så ingick det ju i ett gravfynd, som möjligen är åtskilligt senare än nu uppräknade skattfynd, om än knappast så sent som Bøe och efter honom Gjessing vill ha det till. Det tillsammans med brakteaten funna reliefspännet placerar visserligen Eva Nissen Meyer i sitt 6. stadium, som efter hennes uppfattning bör omfatta 500-talets senare hälft. Men hon tillägger: »Av typologiske hensyn vilde man alltså sette arbeidet nokså tidlig i serien.» Med hänsyn till fyndkombinationerna är hon dock icke böjd att sätta spännet så tidigt. Emellertid är hon tydligen icke så alldeles säker på motsatsen heller (a. a., s. 68 f.). Men om också graven som sådan skulle vara tämligen sen, behöver ju detta inte absolut betyda, att brakteaten är det. Den nyss citerade arkeologen säger f. ö. också beträffande denna

brakteat: »Nu ser typen i Danmark ikke ut til å være så forferdelig sen, blandt annet lå der et eksemplar (fig. 105 i detta arbete) av den i Overhornbækfundet. Men derfor kan det ju meget vel ha gått en tid før den blev begravet i Norge» (a. a., s. 69).

De nu uppräknade fynden synas knappast tyda på, att denna brakteattyp börjat först ett bra stycke efter 500, utan peka snarare på en tid före sekelskiftet, även om nedläggningstiden i några fall kan vara senare, ty det var väl endast i undantagsfall, som en brakteat — detta gäller samtliga kategorier — mer eller mindre omedelbart efter det den lämnat stansen på ett eller annat sätt kom i jorden. Tvärtom bör en brakteat ha burits mer eller mindre lång tid tid, ibland synbarligen ganska länge.[1]

Även genom några utländska fynd synes det mig, som om man skulle kunna få utgångspunkter åtminstone för den ungefärliga tidsbegränsningen framåt.

På gravfälten vid *Bifrons* och *Sarr* i Kent ha hittats brakteater av samma typ som de jylländska (Brown a. a. IV, pl. CVII). På gravfältet vid Sarr tillhörde enligt Leeds den grav (nr 4), i vilken D-brakteater funnos, perioden 500—550 (The archæology of the anglo-saxon settlements, s. 124).[2] I samma grav som D-brakteaterna (nr 29) på Bifronsgravfältet låg också en B-brakteat, om vilken Brown säger, att den är tidig.[3]

I en kvinnograv (nr 15) på gravfältet vid byn *Schretzheim* nära Augsburg i Bajern hittades fem brakteater, närmast släkt med grupp D IX (Vendelkulturen, s. 154, fig. 186 o. 187 och Tabell II). I graven låg också ett S-format spänne, och om dessa spännens förekomst på gravfältet säger Lindqvist: »att flertalet av de på Schretzheimgravfältet förekommande båg-, skiv- och S-formade spännena

[1] Det kan måhända anmärkas på, att jag stött mina antaganden i alltför hög grad på skattfynd, och visserligen äro skattfynd, när de icke stödjas av mynt, icke alltid en så säker källa att gå till, men när inte bara ett eller ett par utan flera dylika fynd, där också brakteater ingått, ganska väl stämma överens, böra de i alla fall ha något att säga.

[2] Leeds sätter f. ö. i fråga, om icke Salins datering av den utvecklade stil I — och därmed av ifrågavarande brakteater — är för sen (a. a., s. 124 ff.).

[3] Gravfältet synes f. ö. redan på 600-talet ha varit övergivet (a. a., s. 178). Vad angår den absoluta kronologien för ifrågavarande brakteater sätter Brown dem till mitten av 6. seklet (s. xv).

tillhöra tiden före frankiseringen» (a. a., s. 155).[1] Grav 15 räknas av nämnde forskare också till de äldre.

På gravfältet vid Obermöllern i Thüringen är också funnen en brakteat av ungefär liknande utseende som exemplaren från Schretzheim och närmast att hänföra till IX gruppen (F. Holter: Das Gräberfeld bei Obermöllern aus der Zeit der alten Thüringen, Taf. XXIV).[2] Av intresse i detta sammanhang är, att gravfältet icke synes vara senare än förra hälften av 6. århundradet (a. a., s. 14 f.).

Av dessa utomnordiska gravfynd tyda alltså de engelska och fyndet från Obermöllern på senast sekelmitten som en *terminus post quem non* för brakteaternas del, medan Schretzheimfyndet synes peka på en tidpunkt före 536. Det gäller i dessa fall *nedläggningstiden*. Men man måste ju också anslå en tid för »omlopp». Och antingen nu dessa utomnordiska brakteater äro införda skandinaviska stycken eller i något fall äro kopior av nordiska förlagor, måste det väl ha förflutit en tid efter typens uppkomst i sitt hemland och uppträdandet på utländsk botten eller mellan förlagans tillverkning och kopian. Om de uppräknade utländska fynden också inte ge någon upplysning om begynnelsetiden för uppträdandet av brakteater av nu berörda typ, så motsäga de i varje fall inte det av skandinaviska kombinationer föranledda antagandet om en begynnelsetid före seklets början.

Översikt av D-brakteaterna

I stort sett synes man mig kunna dela upp D-brakteaterna i två huvudavdelningar; den första i huvudsak omfattande bildpräglar med vad jag benämnt subnaturalistiska djur och den andra brakteater, på vilka uppträda, som jag kallar det, slingdjur. Till den första avdelningen har jag räknat grupperna D I t. o. m. D VI och till den andra grupperna D VII t. o. m. D XI.

Grupp D I har med all sannolikhet uppstått ur C-kategorien. Grupp D II, som på ett egendomligt sätt verkar fristående gentemot övriga brakteatkategorier, har möjligen sin särskilda betydelse. Im-

[1] Frankiseringen av den alemanniska bygden inträffade efter 536, då södra hälften av alemannernas område avträddes till frankerna (a. a., s. 152 f.).

[2] Holter anser för sin del tydligen brakteaten som införd från nordiskt område (a. a., s. 106).

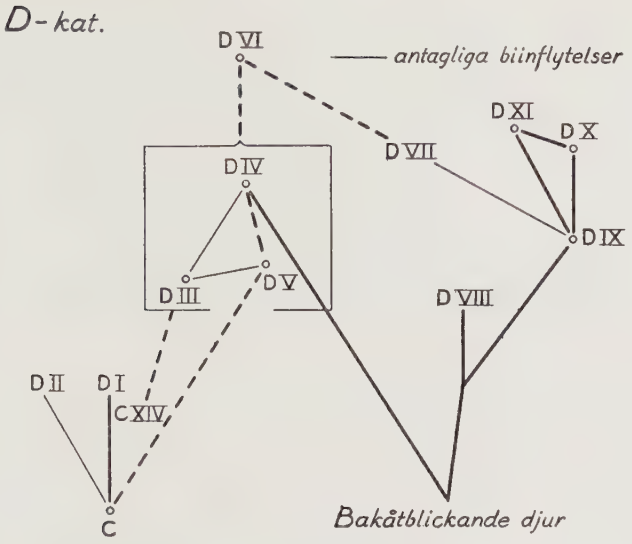

pulsen till brakteatdjurens inom III. D-gruppen egenartade »paraplyfot» kan möjligen ha kommit från grupp C XIV. Grupp D IV, som är ganska heterogen, visar ett tillbakablickande djur, som väl närmast har sina släktingar hos de även på andra håll inom den nordiska djurornamentiken uppträdande tillbakaseende djuren. Inflytelser från III. D-gruppen (i ett fall ev. även från V.) kunna i vissa fall spåras. Det typologiskt äldsta exemplaret inom grupp D V, vars utvecklingslinje ligger ganska klar, har säkert på något sätt samband med C-brakteaterna. De tre nu uppräknade grupperna äro norska, och ursprungsområdet ser ut att vara Rogaland. Av grupperna förefaller åtminstone D III vara något äldre än D IV. Kanhända har också grupp D V börjat något tidigare än D IV. I det stora hela se dock grupperna ut att vara samtidiga. Grupp D VI, som också är norsk, är alltför degenererad, för att man skall kunna dra några säkra slutsatser om härstamningen. Förmodligen har dock gruppen något samband med såväl D III som D V. *Eventuellt* kan måhända också ett visst inflytande från grupp D VII tänkas.

Denna sistnämnda grupp är såväl i förhållandet mellan brakteaterna inbördes som i sin ställning utåt ganska oklar. Vad tekniken beträffar står dock majoriteten av exemplaren nära ex. IX. D-gruppen. Grupperna D VIII och D IX ha uppstått ur likartade förut-

sättningar. Den sistnämnda gruppen, som är den största inom D-kategorien, är till sitt utbredningsområde västsvensk-jylländsk. En typvariant av gruppen (A) synes tidigast ha uppstått i Västsverige. Från grupp D IX ha slutligen grupperna D X och D XI utvecklat sig. Somliga av den sistnämnda gruppens brakteater förfalla närmast ha kommit från D X, medan åter andra äro mera direkt påverkade av D IX. I stort sett torde emellertid samtidighet förefinnas mellan de tre grupperna. Utbredningen kan för grupperna D X och D XI med få undantag betecknas som jylländsk (detta gäller den skandinaviska utbredningen).

IV. De olika brakteatområdena[1]

Brakteatförekomsterna äro icke jämnt fördelade, utan flera olika mer eller mindre tydligt geografiskt begränsade områden kunna urskiljas.

I *Sverige* kunna vi sålunda iaktta fem huvudområden. Börja vi i väster, så ha vi först ett *västsvenskt* område med fynd i Bohuslän, Västergötland, Dalsland och Värmland. Detta större centrum fortsätter sedan öster om Vättern i ett område, som vi skulle kunna kalla *östmellansvenskt*, där fynden uppträda i Östergötland, Södermanland och Närke. Längre söder- och österut möta vi på de två stora Östersjööarna *Gotland* och *Öland* två nya centra, och slutligen är *Skåne* ett rikt brakteatområde, vilket i sin tur kan uppdelas i två mindre centra, ett östligt och ett västligt. Utom nu nämnda större områden ha vi ett par geografiskt isolerade brakteatförekomster med flera brakteater vid *Söderby* i Uppland och *Tjurkö* i Blekinge. Dessutom äro i Götland utanför de egentliga brakteatområdena upphittade några enstaka exemplar.

I *Norge* ha vi först och främst två klart avgränsade brakteatcentra; ett på *Vestlandet* omfattande huvudsakligen Vestagder och Rogaland och ett på Östlandet med fynd i Telemark, Buskerud, Vestfold, Akershus och Östfold. Dessutom möta vi tre smärre fyndkoncentrationer utanför dessa två huvudområden, nämligen en i *Sogn och Fjordane* mellan Nordfjord och Sognefjord, en i *Sör-Tröndelag* några mil söder om Trondheimsfjorden samt slutligen en vid nyssnämnda fjords inre del i *Nordtröndelag*.[2] För övrigt uppträda i Norge liksom i Sverige ett fåtal ströfynd utanför de egentliga centra.

---

[1] Ehuru det i det föregående till stor del framgått, i vilket antal och med vilka typer brakteaterna äro representerade i fynden, kommer jag i detta kapitel att för översiktlighetens skull vid behandlingen av de större skattfynden ånyo redogöra för vederbörande fynds brakteatinventarium.

[2] Av de här funna fyra brakteaterna komma tre från ett gravfynd.

Komma vi så till *Danmark* ha vi närmast Skåne ett *själländskt* centrum omfattande östra och södra Själland med angränsande smärre öar. Ett annat ödanskt område möter oss på södra och mellersta *Fyen*. På Jylland ha vi två större områden, ett *sydjylländskt* och ett omfattande norra och mellersta *Jylland*. För fullständighetens skull är slutligen att nämna *Bornholm*, som emellertid med sina, så vitt jag vet, blott tre brakteater knappast är ett brakteatcentrum i egentlig mening, särskilt som det är tvivelaktigt, om ens någon av de på ön funna brakteaterna är tillverkad därstädes.

Efter denna summariska översikt av brakteatområdena skola vi nu närmare betrakta vart och ett för sig för att se, vad de kunna ha att bjuda av intresse. Vid genomgången följa vi den ordning, i vilken huvudområdena nämndes i översikten.

SVERIGE.

Västsverige. Brakteatområdet börjar i Bohuslän först ett gott stycke söder om gränsen till Norge vid Svinesund; den nordligaste fyndplatsen ligger nämligen i Tanums socken. Från Tanum ner till Tossene vid Åbyfjorden ligga däremot fynden ganska tätt, i det att på denna relativt korta sträcka landskapet uppvisar icke mindre än fem fynd med sammanlagt sex brakteater. Längre in i landet ha vi ytterligare två fynd, det östligaste i Hede.[1] Därefter träffa vi ej på några brakteatfynd förrän i det ej långt från Uddevalla belägna Herrestad, där f. ö. Bohusläns största brakteatskatt bragts i dagen (Rolfsered).[2] Slutligen ha vi ett fynd på sydsidan av Orust (Tegneby) och ett på fastlandet, i Ödsmåls sn vid Halsefjorden med tre brakteater. Söder därom finnas i Bohuslän inga brakteater.[3] Det västsvenska brakteatområdet fortsätter sedan i Västergötland på andra sidan Göta älv med fyndtätheten kulminerande inom nordligaste delen av Skaraborgs län, där också huvudmassan av landskapets

[1] Den sistnämnda fyndorten är dock ej säker.

[2] Brakteaterna här ha kommit i dagen i två etapper. Det första fyndet med bl. a. tre brakteater gjordes 1826. Året därpå fann man ytterligare två brakteater. För dessa är visserligen ej det exakta fyndstället känt, men antagligen ha de hört till samma skatt som de tidigare hittade brakteaterna, särskilt som de båda senare exemplaren äro från samma stans som en i 1826 års fynd ingående brakteat.

[3] De dalsländska fyndorterna ligga på ett undantag när (Ånimskog vid Vänern) i landskapets västligaste del. Även det enda ortsbestämda fyndet från Värmland (Järnskogsboda) är beläget långt i väster.

övriga guldfynd äro att finna. Landskapets östligaste fynd har påträffats i Flistads sn vid sjön Östen. Söder om en linje tänkt dragen från det ovannämnda Ödsmål rakt österut och skärande nordspetsen av sjön Anten i Västergötland uppvisar det västsvenska området däremot endast tre fynd. Också de andra guldskatterna äro här jämförelsevis sparsamma.

Som vi sett utgör alltså norra Västergötland kärnan i det västsvenska brakteatområdet, vilket dock icke är så mycket att förundra sig över med hänsyn till landsändans stora rikedom på folkvandringsguld i övrigt.[1] Västergötland intar ju i detta avseende det främsta rummet bland våra svenska landskap med bl. a. den stora skatten från Timboholm nära Skövde med en vikt av inte mindre än 7 084 gr (Janse, s. 236, fd 504). I fråga om brakteatantal kommer visserligen Västergötland först i andra rummet och efter Skåne, men som helhet är det västsvenska området vårt rikaste brakteatdistrikt, såväl i fråga om det sammanlagda antalet exemplar som beträffande antalet präglar.

Inom området äro samtliga kategorier företrädda, men A och B dock blott med sammanlagt tre exemplar.[2] Huvudmassan av distriktets brakteater tillhöra C- och D-typerna, och denna samling är desto representativare, i det att av de fjorton C-grupperna hälften och av D-kategoriens nio grupper inte mindre än fem eller sex äro företrädda.[3]

Huvudsakligen ha väl impulserna till utövande av brakteatkonsten kommit till Västsverige från sydöst, varpå bl. a. Alingsåsbrakteaten (fig. 23) tyder. Förbindelserna mellan framför allt Öland och Västergötland dokumenteras även av andra fornsaker. Vi kunna nämna de praktfulla halskragarna och ett litet antal armringar från tidig folkvandringstid, vilka uteslutande äro funna på Öland och i Väster-

---

[1] Karta över Västergötlands guldfynd från folkvandringstid hos K. E. Sahlström: Falbygden, Hällen och Guldkroken i Falbygden 1933, s. 13, f. 4.

[2] Den ena av A-brakteaterna, från Tossene (fig. 14), tillhör möjligen, som vi erinra oss, samma lilla krets som den öländska brakteaten fig. 126 och dess ättlingar från Norge och kan därför ev. bidra till att belysa de norsk-bohuslänska förbindelserna.

[3] C I (4), C II (2), C III (5), C IV (1), C V (8), C VI (3) och C XIV (3). D I? (1), D IV (2), D V (3), D VII (2), D VIII (1) och D IX (9). Sifforna inom parentes ange antalet exemplar inom varje grupp.

götland.[1] Men den västsvenska brakteatfabrikationen har även — väl i huvudsak på ett något senare stadium — tillförts impulser från söder och sydväst. Från Skåne eller Danmark eller båda hållen böra de inflytelser emanerat, som givit upphov till de båda C II-brakteater, vilka hittats i Västergötland.[2] Och grupp C XIV har ju som tidigare framhållits sannolikt delvis sin rot hos de danska ryttarbildsbrakteaterna.

Sannolikt äro de flesta inom nu ifrågavarande brakteatdistrikt funna exemplar även att anse som västsvenska produkter, men om någon direkt för området säregen och självständig C-typ kan man endast tala i ett fall, nämligen vid grupp C V.[3] Här ha vi tydligen att göra med en västsvensk brakteatskola, vars alster förefalla att ha varit mer eller mindre direkt impulsgivande långt utanför hemdistriktets gränser.

Den anknytning till sydväst, som det västsvenska brakteatmaterialet visar genom de senare C-brakteaterna, blir i och med D-brakteaternas uppträdande helt dominerande[4], men nu synes det vara Västergötland-Bohuslän, som intagit den ledande ställningen. Västsverige är f. ö. det enda svenska brakteatområde, där djurbildsbrakteater uppträda så talrikt, att man kan tala om ett verkligt D-brakteatcentrum. Den för området i denna egenskap signifikativa gruppen är D IX. Liksom för femte C-gruppen kan man här tala om en särskild västsvensk brakteatskola, där särskilt Skaratrakten synes ha varit säte för självständigt skapande mästare (se nedan). Denna skolas verksamhet förefaller att ha varit mycket fruktbärande, ty det är

[1] Dessa ringar tidfästas av Janse till slutet på 300- och början på 400-talet (Janse, s. 179).

[2] Att det i detta fall är fråga om blott och bart impulser och icke om direkt införda exemplar står utom allt tvivel; motivet är nämligen så pass självständigt för att inte säga säreget återgivet, att man får förutsätta, att brakteaterna tillverkats på västsvensk botten.

[3] Dock icke självständig i den meningen att något helt och hållet nytt skapades, ty C V och med den närmast besläktade grupper äro ju, som vi kunnat konstatera, djupast sett en vidare om än rätt fristående utveckling på den grund, som lades i och med framträdandet av den första C-gruppens brakteater.

[4] De norsk-västsvenska relationerna äro däremot i vad angår D-brakteaterna synbarligen av ganska ringa omfattning och tyckas huvudsakligen bestå i, att de norska grupperna D IV och D V varit impulsgivande för några få exemplar funna i det västsvenska områdets västligaste del, så framt dessa brakteater icke äro direkt införda exemplar.

väl troligen från Västsverige, som den jylländska fabrikationen av D IX-brakteater leder sitt ursprung.

Någon gång kan man bland brakteaterna urskilja alster från särskilda verkstäder, alltså inte bara från någon större skola med mer eller mindre diffusa gränser, men däremot är det på grund av den egenartade karaktär brakteatbilderna ha, i stor utsträckning följande sina egna konstnärliga lagar, knappast möjligt att påvisa andra guldarbeten, som utgått från en viss brakteatverkstad.[1] Däremot torde det i en del fall vara möjligt att härleda brakteater och andra guldarbeten ur en gemensam guldsmedsskola i vidsträcktare bemärkelse. Så förefaller det exempelvis troligt, att det västgötska munblecket från Mällby utgått från en verkstad tillhörande samma skola som de västgötska D IX-brakteaterna.[2] På munblecket (fig. 152), som tillhör de skurna och filigransirade guldarbetenas krets, äro nämligen de bleckets framsida smyckande djuren i en viktig detalj utförda på samma sätt som djuren på nu berörda och med dem besläktade brakteater. Bog och lår bilda nämligen 6-formiga urgröpta slyngor och äro icke mer eller mindre utfyllda, vilket annars är vanligt hos skurna och filigranornerade djurbilder. Ett ytterligare stöd för ovanstående antagande är, att fyndorten för munblecket ligger just inom det område, där D IX-brakteaterna uppträda.

Av de västsvenska skattfynden med flera brakteater är utan tvivel fyndet från *Djurgårdsäng* (fig. 116 och Mbl. 1892, s. 10 ff.) det märkligaste. Här möta vi således en exponent för en ovanligt förnämlig brakteatkonst (särskilt fig. 99). Fyndet från Djurgårdsäng är också intressant bl. a. därigenom att det ej är osannolikt, att vi här ha en av vederbörande guldsmed själv av någon anledning nedgrävd skatt.[3] Även *Vättlösafyndets* (fig. 117 och Sal. fd 15) brakteater — ett ex. av D VII (fig. 94), ett ex. av D VIII (Sal. f. 20) och två ex. av D IX (fig. 107) — vittna om både originalitet och konstförfarenhet.[4]

[1] Man får nämligen utgå ifrån, att brakteatmästarna också sysslade med annat guldsmide.

[2] Jfr också vad som ovan sagts om trekanten under Tossenebrakteaten.

[3] Som vi erinra oss, var skatten mycket omsorgsfullt emballerad och har därför möjligen varit avsedd att vid tillfälle återupptagas av ägaren. Åsikten att guldsmeden själv kan ha deponerat skatten kan måhända stödjas av den stora mängd obearbetad metall, som ingick i fyndet.

[4] Det är kanske icke så förvånansvärt, att vi just i detta område av Västergötland träffa på en framstående brakteatfabrikation, ty Skaratrakten synes ha varit en av

Otroligt är icke, att skattens samtliga brakteater tillhöra en och samme guldsmeds produktion, och att vi därför här ha en mästare, som ägt en icke oäven förmåga att variera de enkla motiven. En tredje skatt, som måhända också indicerar en speciell västgötaverkstad, är fyndet från *Flistad* (Sal. fd 13) med en D IX-brakteat (fig. 101) och fyra andra D-brakteater (Sal. f. 15). Kvalitetsmässigt är dock arbetet betydligt underlägset de båda föregående fyndens.[1]

Som slutomdöme kan sägas, att det västsvenska brakteatdistriktet uppvisar en rikt facetterad och i vissa fall även ganska originell bild. Det inflytande området utövat utom sina gränser har av allt att döma ej varit ringa, och dessa inflytelser förefalla att ha varit större, än de impulser Västsverige fått mottaga. Så ha exempelvis runbrakteaterna, som i rikt mått äro tillfinnandes framför allt i Danmark (i lika hög grad på öarna som på Jylland) men även i Skåne och på Gotland, betytt mycket litet för Västsverige, som nästan alldeles saknar dylika.[2] Icke heller brakteater med hakkors, kors eller triskele uppträda, om man tar hänsyn till distriktets stora brakteatantal, i någon större mängd.

Östra Mellansverige. De få fynden ligga här icke som i Västergötland mer eller mindre samlade utan påträffas vitt spridda i de tre landskapen. Den sydligast och västligast belägna fyndorten är den vid Vadstena, medan den andra östgötska påträffas först i Vånga vid sjön Glan. Likaså ligga de båda sörmländska fyndorterna långt ifrån varandra, den ena i landskapets västra del (Skenäs vid sjön Kolsnaren i V. Vingåkers sn) och den andra långt i öster (Silleby i Västerljungs sn ungefär en halv mil väster om Trosa). De båda närkingska fyndplatserna (Viby och Lerbäck) äro däremot rätt närbelägna. Också här uppträda brakteatfynden i samma trakter som de

---

det forntida Västergötlands viktigaste knutpunkter, där vägarna från Uppsverige och Västkusten stötte tillsammans. Om traktens rikedom vittna de särskilt hit koncentrerade fynden av spiralringar och tackor av guld (Götaälvsområdets fornminnen, s. 329).

[1] Huruvida övriga från Västsverige härrörande skattfynd, i vilka flera brakteater ingå, i något ytterligare fall som helhet äro att betrakta som resultat av en enskild verkstads arbete, vill jag låta vara osagt.

[2] Intressant är att Öland, med vilket landskap Västsverige som sagt troligen hade de tidigaste brakteatförbindelserna, ej har en enda runbrakteat.

övriga f. ö. relativt sparsamt — och detta gäller särskilt Östergötland och Närke — förekommande guldskatterna.

I jämförelse med det rika centrum vi nyss lämnat, erbjuder det östmellansvenska området en man kan nästan säga torftig anblick med både få grupper och få exemplar. Av C-kategorien äro endast grupperna C IV (5) och C V (1) företrädda. Ur D-kategorien föreligger D VIII i ett och D IX i sju exemplar. Närmast är det väl från det rika Västergötland, som konsten att tillverka brakteater kommit till landet norr och öster om Vättern.[1] De typologiskt äldsta exemplaren härröra ju från Vadstena och Lerbäck, alltså orter som ligga nära det västgötska centrum. Men trots den torftighet, som utmärker det östmellansvenska området, har detta dock förmått att skapa en egen typ, C IV, likvisst ganska nära avhängig den västsvenska C V-typen. Helt och hållet beroende av sina västsvenska förebilder om än möjligtvis tillverkade i Östergötland äro däremot de sju D IX-brakteaterna från N. Torlunda.[2] Men om också huvudinflytandet, vad brakteatfabrikationen inom detta område beträffar, är att söka i väster, visar denna del av Östsverige dock naturligt nog även anknytningar till sydöst. Sålunda har C-brakteaten i N. Torlundafyndet sin bård ornerad med flätbandsmönster och voluter, Vibybrakteaten har den ena av bårdzonerna prydd med spiralmotiv, och slutligen har Skenässmycket S-formiga figurer som dekor på infattningen, och dessa

[1] Överhuvud taget synas många av guldföremålen i det östra Mellansverige ha kommit eller i varje fall mottagit starka impulser från väster och sydväst. Svärdsbeslagen från Tureholm i Södermanland (fig. 158) ha sålunda sina anförvanter bland de danska, norska och västsvenska skurna och filigranbelagda munblecken. Vidare ha de ur den deciderat västsvenska Bragnumtypen utvecklade halsringarna av Tureholmstyp ävenså en västlig orientering, enär de flesta äro funna i Bohuslän. Och det tillbakablickande djuret på Skenässmycket är ju mest i släkt med de utskurna småfigurerna på den treringade halskragen.

[2] Om detta stora brakteatfynd se ovan s. 170 f. Måhända skall skatten tolkas som ett offer- eller votivfynd. Föremålen lågo nämligen direkt på marken endast täckta av ett 15 cm tjockt torvlager (Fjå. fd 318).

Även den 1937 hittade Vibybrakteaten har närmast karaktären av votiv- eller offerfynd — så framt den icke tappats — i det den bragtes i dagen under plöjning på en åker, som tidigare varit sank ängsmark. Smycket synes alltså ursprungligen offrats eller gått förlorat i ett kärr eller grund vattensamling (L. G. Kindström: Vibybrakteaten och andra fornfynd av ädelmetall i Närke; Meddel. XIII från Örebro läns museum, s. 7 f.).

ornamentsdetaljer äro, vad bårderna angå, knutna till öst- och sydöstnordiskt område.[1]

Gotland. Brakteatfynden här äro huvudsakligen belägna inom två mindre centra på öns mellersta och södra del, skilda åt av stora skogsmarker, vilkas största parti går under benämningen Lojsta hed. Öns övriga guldskatter förekomma naturligt nog företrädesvis i samma bördiga jordbruksbygder, som där brakteaterna hittats.

Liksom Gotland kommer i tredje rummet bland de svenska landskapen i fråga om guldrikedom i allmänhet (Ekholm: Forntid och fornforskning etc., s. 253), intar ön även tredje platsen i vad rör antalet funna brakteater. Helhetsbilden är dock mindre rikt facetterad, än man kunde vänta med hänsyn till de relativt många brakteaterna. Man har på Gotland tydligen icke haft samma lust att experimentera som inom t. ex. det västsvenska området.[2] Helt och hållet saknas såväl B- som D-brakteater. Däremot uppträder A-kategorien med fyra exemplar. Den dominerande huvudtypen på Gotland är emellertid C-kategorien, av vilken grupperna I (2), II (1), IV (5), VI (1), VIII (8) och IX (2) äro företrädda. Men av dessa grupper är det blott C IV och C VIII, om vilka man i egentlig mening kan säga, att de äro gotländska typer. Huruvida den variant av IV. C-gruppen, som vi här möta, har uppstått under mer eller mindre direkt påverkan från det östmellansvenska områdets bättre utförda brakteater ur samma grupp, eller denna påverkan kommit från västra Skåne, där vi ju också ha en variant av gruppen, är svårt att säga. I varje fall är den gotländska särtypen i allra högsta grad en degenerationstyp, som inte vittnar vidare gott om vare sig vederbörandes konstförstånd eller manuella skicklighet.[3] Helt annat är det intryck, man får av den andra gotländska särtypen, alltså C VIII. De bästa exemplaren inom denna grupp höra otvivelaktigt till de bästa C-brakteaterna överhuvud taget,

[1] Däremot förekommer ibland filigranornering i spiral-, S- och volutform i de trekanter, som stundom finnas under brakteatöglorna.

[2] Av de 27 gotländska brakteater, på vilka jag känner utseendet, falla endast fyra (därav två från samma stans) utanför den grupptypologiska ram, undertecknad sökt att uppställa.

[3] Västra delen av mellersta Gotland har synbarligen varit sätet för den eller de verkstäder, som utsläppt dessa undermåliga brakteater i »marknaden».

och gruppen förefaller i motsats till den nyssnämnda C IV-varianten vara en självständig gotländsk skapelse[1], låt vara på ofri grund[2]. Likheten mellan denna gotländska grupp och den huvudsakligen i Danmark utbredda C IX-gruppen antyder utan tvivel gotländsk-danska förbindelser. Huru dessa närmare gestaltat sig i detta fall är dock svårt att säga. Man måste här tyvärr nöja sig med att hänvisa till de båda typernas gemensamma ursprung, ehuru en sådan hänvisning icke helt förklarar likheterna. De dansk-gotländska relationerna bestyrkas även på annat sätt. Sålunda vittnar den på Gotland funna C II-brakteaten (VWG. tf. 133) om förbindelser med sydväst, möjligen i detta speciella fall med Jylland (se ovan s. 69, not 1).[3] Även med det rika Öland stod Gotland i kontakt. Slutligen äro också de gutniska relationerna till västnordiskt område påvisbara genom det gotländska fyndet av den till den västnordiska gruppen C VI hörande brakteaten, vilken, som vi erinra oss, utgått från samma stans som de två exemplaren från Ånimskog i Dalsland (fig. 44) och en av brakteaterna från det stora Maldefyndet i Rogaland. Detta gotländska fynd är ett utmärkt bevis för, hur fornsaker stundom kunna ha spritts långt utanför sitt egentliga hemområdes gränser.

Ehuru Gotland har ett så stort antal brakteatexemplar (minst 28), är det förvånansvärt, att dylika endast i två fall förekomma i andra skattfynd med utom brakteater flera föremål (*Österryftes* i Fole och *Djupbrunns* i Hogrän)[4] och endast i skatten från sistnämnda plats i mer än ett exemplar[5].

---

[1] Det är emellertid icke osannolikt, att det är samma guldsmedsskola, vars förnäma alster vi möta inom denna grupp och de urartade skapelser, som framträda i och med C IV:s gotländska variant. På detta kan djurets maskformiga, knoppförsedda tunga tyda. Men det är i så fall en skolas två utvecklingsfaser. I grupp C VIII skulle vi då möta skolan i dess fulla skapande kraft, medan vi i grupp C IV:s gotländska representanter skulle se den i dess nedgång, när skicklighet och konstkänsla redan sinat.

[2] Sålunda har bl. a. såsom tidigare framhållits Geretebrakteaten spelat en icke oväsentlig roll vid tillblivelsen av gruppens äldsta exemplar.

[3] Jfr också vad ovan sagts om mynt- och brakteatfynd från Hablingbo och Kälder.

[4] Om Österryftesskatten se ovan s. 93, not 1.

Skattens från Djupbrunns få föremål lågo nedlagda i en liten cylindrisk bronsdosa, som hade dolts under några stenar ej långt under jordytan (Sal. fd 27). Eftersom föremålen lågo så väl förvarade, kan det här mycket väl röra sig om en tillfälligtvis av någon orsak undangömd skatt avsedd att senare återupptagas.

[5] De enstaka funna brakteaterna äro väl här på Gotland som annorstädes mången

Slutligen är att tillägga, att Gotland, som redan i förbigående nämnts, är ett utpräglat runbrakteatcentrum och sluter sig i detta fall till Skåne och Danmark.

Öland. Fynden äro här lokaliserade till öns norra och mellersta delar, från Högby i norr till Algutsrum i söder, medan de talrika andra guldfynden äro spridda praktiskt taget runt hela ön.

Trots att Öland i fråga om guldfynd tar plats närmast efter Västergötland[1], har det egendomligt nog ganska få brakteater, och vad som är ännu egendomligare är, att alla dessa på två undantag när (A-brakteaten från Algutsrum, fig. 126, och C VII-brakteaten, fig. 45) tillhöra första C-gruppen och till yttermera visso denna grupps s. a. s. stamtrupp. Något som jämte annat talar för att Öland är den stora första gruppens — och därmed indirekt flera andra gruppers — moderområde är, att dessa öländska C-brakteaters allra närmaste fränder äro funna i östra Skåne och på södra Gotland.

Den guldsmedskola, som verkade i dessa trakter med Öland som centrum, är visserligen nordisk men den bygger otvivelaktigt på kontinentalgermansk grund, ty uppslaget med ansiktsmasker är ju, som vi sett, icke inhemskt och knappast heller systemet att infatta bildytan med en bred bård. Det inflytande denna öländska brakteatskola utövat direkt eller indirekt åt olika håll har, som tidigare i detta arbete poängterats, varit betydande.

Om Gotland var fattigt på brakteater funna tillsammans med andra föremål, så är det i detta fall ännu sämre ställt med Öland, enär här samtliga brakteater äro hittade ensamma.

Innan vi lämna det öländska trots de tämligen få brakteaterna

gång att betrakta som offerfynd. I ett eller annat fall kan en enstaka brakteat naturligtvis helt enkelt vara tappad, men på grund av det stora värde dessa föremål hade såväl i egenskap av ren värdemetall som bärare av en amuletts kraft, måste dessa fall vara få. Och en och annan gång, särskilt då det gäller stora praktfulla exemplar såsom flera ur I. C-gruppen, kan det väl också röra sig om ett gömt värde avsett att senare tas upp igen eller att utgöra ett tillgodohavande i ett kommande liv. Men i allmänhet tror jag som sagt, att man bör tolka ensamfunna brakteater som offer- eller votivfynd. En brakteatägare var nämligen säkert i den förmögenhetsställningen, att han, om han med en deposition avsett att här eller efter döden åter komma i åtnjutande av densamma, kunnat nedlägga mer av ädelmetall än en enstaka brakteat.

[1] Öland var redan under romersk tid ett av det svenska guldsmidets huvudområden (Ekholm a. a., s. 220).

särpräglade och intressanta distriktet, tarvar ett viktigt spörsmål ett försök till förklaring. Varför upphör brakteattillverkningen på Öland med de stora praktbrakteaterna? Den så lovande upptakten hade väl bort få en fortsättning i nya former för att slutligen urarta. Att så icke blev fallet, beror måhända på den stora ofred, som synes ha drabbat ön under senare delen av 400- eller början av 500-talet (se ovan s. 56 f.). När sedan lugnare förhållanden avlöste orostiden, hade väl förutsättningarna för brakteatfabrikationen upphört. Visserligen började sannolikt tillverkningen av brakteater här redan under femte seklets förra hälft, och man kan ju då tycka, att den tid, som förflöt mellan fabrikationens begynnelse och ofreden, skulle ha varit tillräcklig för att skapa nya — och så småningom förvanskade — former. Men man får då betänka, att det här rör sig om en högt kvalificerad guldsmedsskola med kontinentalgermanska anknytningar, och dess goda hantverkstraditioner voro säkerligen alltför starka för att nämnvärt ha kunnat försvagas under den tid, som hann förflyta mellan brakteatsmidets början på öländsk botten och dess upphörande.

Skåne med angränsande del av Halland. Vi kunna här urskilja tvenne områden, ett östligt och ett västligt. I öster ha vi först och främst ett fynd med tre brakteater i Kristianstadstrakten (Vä). Några mil längre söderut, vid sydändan av Hanöbukten, ligger nästa östskånska fyndort (Ravlunda) med två fynd och fyra brakteater. Och ungefär tre mil sydväst om Ravlunda ha vi så fyndorten för den berömda Åsumbrakteaten. Slutligen föreligger ett fynd från Hammenhög ett par mil söder om Ravlunda och något längre in i landet.

Om man sålunda måste säga, att östra Skåne är tämligen fyndfattigt[1], så är landskapets västra del desto rikare i berörda avseende. I denna del av Skåne finna vi även huvudmassan av de övriga guldfynden. Dock föreligger här en viss diskordans mellan brakteatfyndens och de andra guldskatternas utbredning. De flesta brakteatfynden — även om man frånräknar södra Hallands två fynd — äro nämligen belägna norr om en linje tänkt dragen omedelbart norr om Lommabukten rakt österut, medan de flesta andra guldskatterna äro upptagna söder om denna linje. Skillnaden är

[1] Detta gäller i ännu högre grad beträffande andra guldfynd.

dock icke så påfallande, att man därur behöver utläsa något särskilt, utan den kan mycket väl vara en ren tillfällighet.

Ofta ligga fyndorterna för brakteaterna i västra Skåne ett stycke eller t. o. m. en bra bit inne i landet, och detta gäller även och i ännu högre grad de övriga guldfynden. Den östligaste brakteatfyndplatsen och samtidigt den sydligaste för distriktets brakteater är belägen i Ö. Vemmenhög ungefär mitt emellan Ystad och Trelleborg, medan den östra gränsen i norr ligger i Asks sn ett stycke söder om gränsen mellan Kristianstads och Malmöhus län ungefär tre mil från Öresundskusten. Om man sedan tänker sig dels en linje dragen från Ask till Åkarp vid Lommabukten och dels därifrån en linje till Dybeck, så ligga alla övriga västskånska fyndorter antingen på, väster eller nordväst om dessa linjer.

Ehuru Skåne i jämförelse med Västergötland och Öland är tämligen fattigt på folkvandringsguld i det stora hela, är landskapet däremot som förut påpekats Sveriges med brakteater mest välförsedda landskap.[1] Sålunda har Skåne med Sydhalland att uppvisa fynd från samtliga kategorier, ehuru den dominerande är C-kategorien. Den sistnämnda företrädes nämligen av inte mindre än tio grupper, låt vara i flera fall med endast ett exemplar.[2] Till en del beror väl denna brakteatrikedom på närheten till Danmark, varvid, så vitt jag kan se, främst Fyen och Jylland böra komma i åtanke.

Den geografiska tveklyvning i ett östligt och ett västligt distrikt, som vi kunna iaktta i Skåne, åtföljes av en inte mindre markerad typologisk tudelning. Denna är så accentuerad, att med undantag för D IX ingen grupp är — så vitt man kan döma av de ortsbestämda fynden — gemensam för Öst- och Västskåne.

---

[1] Södra Halland, som jag fört till Västskånes fynddistrikt, är däremot ytterst brakteatfattigt med som ovan sades endast två exemplar. Utom dessa två brakteater har man i detta landskap, så vitt jag vet, funnit blott ytterligare ett exemplar, en D-brakteat, vilken jag fört till grupp D II, vars andra representant hittats i nordvästra Skåne. Geografiskt kan emellertid fyndorten för denna sistnämnda halländska brakteat inte räknas till det skånska området. Beträffande de övriga halländska guldfynden äro också dessa få.

[2] C I (6), C II (4), C IV (4), C V (1), C VII (1), C VIII (1), C IX (1), C X (1), C XIII (2) och C XIV (3).

Av de övriga kategorierna utom A är B representerad av grupperna B II (4) och möjligen B III (1), medan D-typen är företrädd av grupperna D I (2), D II (2), D IX (3), D X (1) och D XI (1).

Att Skånes östra brakteatdistrikt uppehållit intima förbindelser med Öland ha vi redan sett vid genomgången av det öländska brakteatområdet[1], men även östskånsk-danska relationer ha existerat, vilket ju förresten är ganska naturligt. Sålunda är C IX-brakteaten från Hammenhög (Fjå. pl. 1, f. 9) otvivelaktigt kommen från Danmark. Troligen är det också snarare jylländska än västgötska förbindelser vi ha att se i den vid Ravlunda påträffade D IX-brakteaten (fig. 102).

Vad det västskånska området beträffar, framgår som sagt av brakteatmaterialet att relationerna till Danmark varit de starkaste. Så är ju C II i utpräglad grad en skånsk-ödansk grupp[2], och likaså markeras de dansk-västskånska förbindelserna klart av de båda ryttarbildsbrakteaterna från Dybeck (fig. 62) samt av det vid Väsby funna C XIV-exemplaret (fig. 63). Slutligen beror väl förekomsten av fig. 106 (D IX) liksom den nyssnämnda brakteaten ur samma grupp från Ravlunda på förbindelser med Jylland.[3]

Det västskånska materialet visar dock icke uteslutande inriktning mot Danmark. Även med västra Sverige[4] och kanske även i någon mån med Östnorge ha förbindelser upprätthållits, om än synbarligen av svagare art än med frändelandet på andra sidan Öresund. Utom genom den nyssnämnda grupp C XIV är också den inom distriktet funna brakteaten (fig. 40), närmast att räkna till grupp C V, att anse som ett bevis för skånsk-västsvenska relationer.[5]

I Skåne ha i sju fall mer än en brakteat ingått i respektive fynd

[1] För de i Skåne hittade två exemplaren ur grupperna C VII (Atl. 234) och C VIII (Atl. 133) ha visserligen inga närmare fyndställen uppgivits, men med hänsyn till dessa gruppers övriga utbredning (Blekinge, Öland och Gotland) kanske man vågar anta, att de skånska exemplaren äro upphittade i öster.

[2] På vilken sida av Sundet, om på Fyen — däremot icke på Själland — eller i Skåne typen uppstått är ovisst, om än mycket talar för att det kan vara Skåne. I varje fall ha vi här att göra med en skånsk-dansk brakteatskola — eller kanske vi böra säga två skolriktningar — med trots gruppens ganska stora brakteatantal endast få verkstäder.

[3] För de övriga tre mot Danmark pekande skånska brakteaterna ur grupperna D IX, D X och D XI saknas ortsbestämningar.

[4] Huruvida den variant av grupp C IV, som uppträder i Skåne, är att tolka som vittnesbörd om direkt förbindelse med östra Mellansverige är däremot svårt att yttra sig om (se f. ö. ovan s. 76 f.).

[5] Såsom bestyrkande dessa förbindelser kunna också nämnas ett par i Skåne funna halsringar av Janses kategori A (Janse, s. 169). Och svärdsknappens från

(Åkarp, Förslöv, Börringe, Dybeck, Vä, Ravlunda[1] och okänd fyndort), medan man däremot endast två gånger funnit brakteater tillsammans med andra föremål (Ravnstorp och Vä). De skånska brakteatskatterna ha väl i flera fall nedlagts till följd av oroligheter, som troligen ofta nog voro förknippade med de återinvandringar, varom en del offerfynd (ex. Sjörup) tala. Brakteater ha dock på ett undantag när i Skåne aldrig påträffats tillsammans med vapenbeslag el. dyl.[2] Detta får måhända tolkas så, att brakteaterna tillhört de tidigare bofasta inbyggarna.

Huruvida vi i de skatter, som samtidigt innehålla brakteater av olika typer, någon gång kunna se resultaten av en gemensam verkstads arbete är ovisst. I ett eller möjligen två fall kan man dock förmoda, att samme guldsmed utfört samtliga brakteater. Så är antagligen fallet vid *Börringefyndet* (Fjå. fd 346) och *möjligen* också vid fyndet från *Dybeck* (Fjå. fd 347). Den förra skatten var sammansatt av fyra brakteater (fig. 35, Fjå. pl. 2, f. 8 och f. 6, den sistnämnda prägeln i två ex.)[3], och Dybecksfyndet bestod av tre brakteater (Sal. f. 26 och två ex. av fig. 62).

Skåne är slutligen Sveriges förnämsta runbrakteatcentrum och har därmed ytterligare en viktig anknytningspunkt till Danmark.

Det helhetsintryck, som det skånska brakteatområdet gör, är vis-

---

Skurup filigranornerade djurbilder ha tydligen ett visst samband med motsvarande på munblecket från Backa i Bohuslän (jfr Vendelkulturen, s. 61 ff.).

[1] Detta fynd, som innehöll 3 brakteater, varav 2 ex. B II (fig. 70) och 1 ex. C I (fig. 15), är mycket intressant bl. a. med hänsyn till fyndplatsens läge, endast c:a 600 m från stranden i en sandbank »where there are many mouldred bones and other remains of the old times» (Fjå. fd 349). Enär fyndet gjorts så nära stranden, och då Ravlundas C-brakteat är från samma stans som ett öländskt exemplar, är det inte omöjligt, att det är en från Öland kommen guldsmed, som här bringat ett offer för lyckligt överstånden sjöfärd eller något dylikt.

[2] Detta undantag är *Väfyndet*, som också skall ha innehållit några rostiga stora svärd och spjutspetsar (Fjå. fd 351). Då fyndet gjordes så långt tillbaka som 1674, saknas närmare detaljer om vapnen. Att det här skulle röra sig om ett offerfynd av någon från kontinenten invandrad får med hänsyn till brakteaternas likhet med de öländska anses uteslutet. Snarare kan det vara en från Öland utvandrad mans offer- eller votivgåva, det här är fråga om.

[3] Kanhända har Börringemästaren, om man nu får använda detta pretentiösa ord om denne guldsmed, också gjort brakteaten Fjå. pl. 2, f. 7 (Hermanstorp). Återgivandet av manshuvudet är i varje fall rätt lika på den sistnämnda brakteaten och dem från Börringe.

serligen rikt och skiftande, men trots detta kan man enligt min uppfattning knappast tillerkänna det någon större självständighet, och de impulser, som nått området utifrån, ha synbarligen varit betydligt kraftigare än de, som kunna ha utgått därifrån. Någon särskilt stor betydelse för brakteatkonstens utveckling på andra håll synes Skåne i varje fall inte ha haft.[1] Ser man djupare på saken, kanske detta icke är så underligt. I och med järnålderns inträde miste ju Skåne sin ledande ställning, och även om ett visst uppsving måhända skedde under 400- och 500-talen, så nådde landsändan i alla fall icke upp till samma i jämförelse med det övriga Sverige dominerande plats som under sten- och bronsåldern.

Slutligen ha vi som förut nämnts i Sverige ett par isolerade fynd med flera brakteater.

Av dessa båda fynd visar det uppländska från *Söderby* (fig. 118 och Sal. fd 1)[2], som vi erinra oss, relationer till Norge (jfr ovan s. 127). Föremålen, som påträffades vid nyodling, lågo i lerjord på ungefär 0,44 m. djup. Det rör sig väl därför om en offrad skatt.

Det andra fyndet, från *Tjurkö* i Blekinge (Fjå. fd 353)[3], är i flera avseenden en av de intressantaste brakteatskatter, som påträffats. Utan tvivel har i dessa blekingska trakter mycket tidigt funnits ett centrum för en högklassig brakteatkonst, vilket bestyrkes såväl av Tjurköskattens utmärkta A-exemplar som av den ej långt härifrån hittade ännu bättre Ramdalabrakteaten.

Tjurköskatten är dock icke ett egentligt verkstadsfynd i den meningen, att vi här ha att göra med en enda tidig verkstads alster. Således är det ju alldeles uteslutet, att den särdeles dåliga brakteaten Atl. 102 kan ha haft samme guldsmed till upphovsman som fyndets andra exemplar. Men icke heller något av dessa torde kunna återföras till en för dem alla tre gemensam mästare. Däremot synas fig. 2

[1] Att endast på grund av den rikliga brakteattillgången dra den slutsatsen, att Skåne för det övriga Sverige varit någon sorts brakteatkonstens vagga, vore därför enligt undertecknads mening förhastat.

[2] De fyra brakteater, som skatten innehöll, voro, som vi minnas, samtliga av typ B II (fig. 74).

[3] Av brakteater ingingo i fyndet ett exemplar ur vardera av följande kategorier och grupper: A (fig. 2), C IV (Atl. 102), C VII (Atl. 118) och C X (Atl. 92). Som vi erinra oss låg tillsammans med brakteaterna ett Teodosiusmynt. På samma plats fann man många år efteråt ännu ett mynt från samme kejsare.

och Atl. 92 tillhöra samma skola, låt vara från olika skeden av dennas verksamhet och utveckling.

Hur Tjurköfyndet slutligen skall tolkas med avseende på nedläggningen är ovisst. Skatten kom i dagen vid nyodling av ett på en stenig höjd beläget fält nära stranden.[1] Enligt upphittarens utsago lågo alla föremålen nära varandra bland stenarna och icke djupare än gräsrötterna. Det förefaller således som om man icke ägnat någon särskild omsorg åt själva depositionen. Måhända är därför även Tjurköfyndet att tolka som en åt en högre makt helgad skatt.

NORGE.

Frånsett ett par fynd (Grindheim och Rögenæs) — därav ett i sydligaste Hordaland — i området söder om Bömla- och Åkrefjordarna och mellan dessa och Boknfjorden äro Vestlandets (det sammanhängande brakteatområdets) fynd att finna söder om sistnämnda fjord, huvudsakligen på Jæren, där fyndorterna ligga tätt. Området söder om Jæren till fylkesgränsen mot Vestagder har däremot, så vitt jag vet, inte ett enda brakteatfynd. På andra sidan fylkesgränsen, i Vestagder, möta vi emellertid åter en med brakteater välförsedd trakt, om än varken fynd eller exemplar äro så talrika som i Rogaland. Liksom i sistnämnda fylke äro Vestagders brakteatförekomster huvudsakligast att finna i kustområdet, och här på Listahalvön och i angränsande trakter.

Östlandets brakteatområde börjar i östligaste delen av Telemark, där vi ha ett par fynd från Skientrakten (Falkum och Sötvet) och ett tredje (Simonnes) några mil längre in i landet vid Heddalsvandet. I Buskerud ligga de båda fyndorterna (Hole och Haugsund) i fylkets östra del. I Vestfold ligga samtliga fyndorter vid kusten från Brunlanes i söder till Sande i norr. Av Akershus' tre fyndplatser är det däremot bara en (Oslo), som ligger vid fjorden; de övriga finna vi långt inne i landet, den ena (Eidsvoll) vid Vormaälvens övre lopp och den andra (Löken) öster om sjön Öjeren. Likaså ligger av Östfolds båda fyndorter endast den ena (Fredrikstad) vid Oslofjorden, medan den andra (Eidsberg) är belägen ungefär fyra mil norr därom vid Glommen.

Även här i Norge kunna vi konstatera, att brakteaterna äro att

[1] Spår efter gravar skola icke ha anträffats.

finna på samma huvudstråk som de övriga guldfynden, frånsett naturligtvis att dessa senare såsom varande långt flera enligt sakens natur ha större utbredning.

Bortsett från Buskerud och Opland, vilkas få brakteatfynd väl få skyllas en tillfällighet, äro alla fylken, där man funnit brakteater, kustfylken. Detta är dock i och för sig knappast något märkvärdigt, då det naturligtvis var här och inte inne i landet, som tidens materiella resurser flödade rikligast, inte minst tack vare handelsförbindelserna till sjöss, som under denna tid i varje fall för Norges vidkommande måste ha betytt mer än landförbindelserna. Dock är det egendomligt, att Austagder, som ju är ett fylke med mångmilakust, icke har en enda brakteat. Gjessing hänvisar emellertid till, att fylket även i övrigt har ytterst få guldfynd (Gjessing, s. 161 f.).[1] Detta innebär väl, att Austagders befolkning icke var så välsituerad som Vestagders och framför allt Rogalands. Guldrikedomen i detta sistnämnda fylke får nog till väsentlig del sättas i samband med en återinvandring av framgångsrika nordmän, en återinvandring som bl. a. belyses av ett antal rika vapengravar.[2] Måhända ännu märkligare än Austagders totala brist på brakteater är emellertid Hordalands fyndfattigdom i detta avseende. Utom ett osäkert fynd från Kinsarvik (Guldfund, s. 43, not) har fylket mig veterligen bara ett brakteatfynd — med två exemplar — från Etne ej långt från gränsen till Rogaland, alltså från samma plats som munblecket Vendelkulturen f. 74. Denna stora brakteatbrist är desto egendomligare som fylket f. ö. har relativt många både mark- och gravfynd med guldinventarium[3], om det än härvidlag icke på långt när kan mäta sig med grannfylket Rogaland. Till någon del kan väl disproportionen mellan Hordaland och Rogaland beträffande brakteater förklaras på så sätt, att de förmögnaste invandrarna — och till de förmögnaste får man väl räkna dem, som hade råd att lägga sig till med brakteater — främst naturligtvis togo den bördigaste och bästa delen av Vestlandet, Jæren, i besittning. Men det är ändå gåtfullt, att icke åtminstone några ytterligare brakteatfynd komma från Hordaland.

[1] Enligt denne forskare kan icke ett enda av fylkets gravfynd, däri guld ingår, med säkerhet föras till folkvandringstiden (a. a., s. 162).

[2] Gjessing är dock benägen att förneka invandring, åtminstone av ansenligare mått (a. a., s. 163). Shetelig bl. a. är emellertid av annan åsikt (Norges forhistorie, s. 162 ff.).

[3] Jfr Guldfund, s. 40 ff., och Gravguld, s. 50 ff.

Se vi närmare efter, hur de olika brakteattyperna och grupperna fördela sig inom Norge, skola vi finna, att i detta avseende inte någon större skillnad råder mellan Vestlandet och Östlandet, och vi kunna därför delvis behandla områdena tillsammans.

I de första brakteaterna av A-typ ser Gjessing resultatet av inflytelser från Danmark (Gjessing, s. 143), och detta är väl troligast, eftersom de flesta A-brakteaterna äro funna på danskt territorium. Detta behöver emellertid inte betyda, att vederbörande norska exemplar äro importerade. Detta är med sannolikhet icke förhållandet. De få B-brakteaterna behöva knappast heller vara utifrån införda smycken. Emellertid avlöser tydligtvis Sverige Danmark som inspirerande källa för den norska brakteatindustrien ganska tidigt eller redan i och med första C-gruppen.[1]

Fastän sannolikt de allra flesta C-brakteater, som äro upphittade på norskt område, äro utgångna från norska verkstäder[2], kan man endast vid två grupper tala om egentliga norska typer, ehuru även dessa uppvuxit på ofri grund. I det ena fallet gäller det C VI. Inom denna VI. grupp kunna vi urskilja en särskild variant (exempelvis f. 42), som väl får betraktas som utslag av en speciell i Rogaland befintlig skolas verksamhet. Den andra gruppen, inom vilken vi kunna iaktta en särskild norsk typ, är C XIV, vars norska utbredning, som vi i annat sammanhang sett, framför allt är lokaliserad till Östlandet. Den brakteatskola vi här möta — eftersom typens flesta brakteater komma från Akershus, kunna vi ju benämna skolan Akershusskolan — har emellertid icke att uppvisa några goda alster, ty typen visar en konst i retur.

Om man sålunda också redan under C-stadiet kan urskilja norska särtyper och även verkstäder, är det dock först i och med D-brakteaternas[3] uppträdande som Norge kan sägas helt ha frigjort sig

[1] C-brakteaternas grupper fördela sig på följande sätt: *Vestlandet*, C I (7), C II (1), C III (1), C IV (1), C V (1), C VI (10) och C XIV (1); *Östlandet*, C I (3), C IV (1), C V (1), C VI (2), C IX (1) och C XIV (6).

[2] Strängt taget är det blott en enda C-brakteat, om vilken man med absolut visshet kan säga, att den är importerad, sannolikt från Danmark. Det är Atl. 234 b (C IX) från Fredrikstad. Sannolikt är emellertid också Rygh f. 5 (C IV) från Sletnerfyndet ett till Norge infört exemplar, i detta fall från Sverige.

[3] Ur D-kategorien finnas på *Vestlandet* grupperna D III (4), D IV (17), D V (5) och D IX (1), medan kategorien på *Östlandet* representeras av grupperna D III (7), D IV (1), D V (3), D VI (13) och D VIII (5).

från de andra skandinaviska ländernas förmynderskap. Den självständiga position, som Norge nu uppnår, yttrar sig icke blott i uppkomsten av i hög grad särpräglade typer utan även däri, att Norge nu också i många fall blir den givande parten gentemot sina grannländer, medan inflytelserna *från* dessa länder nu bli mycket svaga.[1]

Såsom förut framhållits är Gjessing böjd att anta, att samtliga norska särtyper uppstått i Rogaland, fast därmed är icke sagt att alla exemplar också äro tillverkade där. I fråga om grupp D III urskiljer den nyssnämnde forskaren två typer, en slankare och en grövre (Gjessing, s. 157), vilka typer vi kunna kalla Vestlands- respektive Östlandstypen, synbarligen exponenter för två skolor eller åtminstone två skilda verkstadskomplex. Ännu tydligare är det västliga ursprunget för IV. D-gruppen[2], som blott har en enda representant i öster och till yttermera visso en mycket dålig sådan (Atl. 184)[3]. Ursprunget, Väst- eller Östnorge, är däremot för grupp D V mindre tydligt, enär man dels inte som vid D III kan skilja på en vestlandsk och en östlandsk typ och dels inte heller som vid D IV har någon egentlig ledning av utbredningsfrekvensen. Men sannolikt är även här Rogaland stamlandet. Gruppens äldsta exemplar (fig. 88) är åtminstone funnet i Rogaland.

Innan vi övergå till att skärskåda de större fynddepåerna är att nämna att i Norge — och detta gäller i lika mån båda huvudområdena — såväl runbrakteater som brakteater med hakkors och andra mytiska tecken äro mycket svagt representerade, och häri överensstämmer Norge med Västsverige. Den nu nämnda negativa sidan hos det norska brakteatbeståndet tyder också i sin mån på, att influenserna från Danmark icke varit så stora.

---

[1] Och dessa inflytelser äro på ett undantag när (1 ex. ur D IX) märkbara endast på Östlandet, där de 5 ex. ur D VIII väl får skyllas influens från Sverige, medan härstamningen för D VI, som vi sett, är mera oviss; att utomnorskt inflytande gjort sig gällande, kan det dock knappast råda något tvivel om.

[2] Tre riktningar kunna inom gruppen urskiljas. Efter de typologiskt tidigaste exemplaren kunna vi benämna dem *Maldetypen* (fig. 84), *Grindheimstypen* (B. M. Årb., tillväxten 1928, f. 6 a) och *Kvasseimtypen* (Gravguld, f. 36), vilka typer i sin tur givit upphov till andra typvarianter (se ovan s. 146 ff.).

[3] Gruppens flesta utom Norge funna ex. äro ju från Danmark och betecknande nog där (i de fall fyndorten är känd) på ett, dock osäkert, undantag när från Jylland, med vilket område Västnorge säkerligen hade livligare förbindelser än med det övriga Danmark.

De norska brakteaterna förekomma ofta i depåer i vidsträckt bemärkelse, däribland några mycket stora, såsom vid Malde i Rogaland, Stavigjordet och Övre Töyen i Akershus samt vid Sletner i Östfold med respektive fjorton, tio, aderton och sjutton brakteater. Mindre än nu uppräknade depåfynd men ändå med rätt många brakteatexemplar äro skatterna från Selvik i Rogaland och från Austad i Vestagder med sex brakteater vardera, och på Östlandet ha vi fyndet från Simonnes i Telemark innehållande fem exemplar.[1] Slutligen ha vi även några smärre brakteatskatter på tre och två exemplar.

Maldeskatten (Fjå. fd 260)[2] gör visserligen ett ganska enhetligt intryck, men otvivelaktigt bör ändå en viss tidsskillnad föreligga mellan åtminstone de olika kategorierna, och flera rogalandsmästare måste här ha varit verksamma. Brakteaterna ha möjligen tillsammans med guldpärlorna i skatten utgjort ett praktfullt halssmycke. Hur fyndet f. ö. skall tolkas — som offerfynd eller i annan avsikt nedlagd skatt — är naturligtvis vanskligt att avgöra. Men dess belägenhet — det kom i dagen vid bortrödjandet av ett gammalt stenröse — kan möjligen tyda på att skatten gömts för att senare återupptagas av ägaren.

Av samma karaktär som Maldeskatten, endast av som ovan sa-

[1] De utanför de båda huvudområdena uppträdande skattedepåerna från Höivik i Sogn och Fjordane och Römul i Sör-Tröndelag ha också vardera rätt många brakteater.

Höivikfyndet (Guldfund, s. 44) bestod av 5 hela brakteater (C och D) och fragment av en sjätte. Där skatten hittades tror man sig ha funnit spår efter gammal bebyggelse, husgrund? (SFT. 10, s. 121, och Guldfund, s. 44). Utom brakteaterna fann man även ett par böjda guldstänger med huggmärken, således betalningsguld, en liten guldtacka och en grön glaspärla. Hur fyndet skall tolkas är omöjligt att säga, dock tror jag i varje fall icke, att det indicerar någon verkstadsplats; brakteaterna äro snarast importstycken, främst väl då från Rogaland.

Av gåtfull karaktär i vad angår fyndomständigheterna är skatten från *Römul* (Fjå. fd 253). Brakteaterna skola nämligen ha hittats i en hög (före 1824), men på grund av deras stora antal (7 st., därav 1 ex. ur grupp C V, Atl. 104, och 6 ex. ur grupp C XIV, Atl. 105) anser Bøe det orimligt, att det här kan röra sig om ett gravfynd (Guldfund, s. 46). Han räknar därför skatten till markfyndens krets. Men f. ö. finnes knappast någon möjlighet till artkarakteristik av fyndet.

[2] Brakteaterna i fyndet voro följande: 1 ex. A? (Fjå. pl. 3, f. 25), 3 ex. C VI (fig. 42 och Fjå. pl. 3, f. 5 o. 20), 1 ex. D III (Fjå, pl. 3, f. 6) och 9 ex. D IV, därav fig. 84 i 6 ex., Fjå. pl. 3, f. 12 i 1 ex. och fig. 85 i 2 ex. Dessutom bestod skatten av 5 runda pärlor av guldbleck (som R. 280) samt ett antal spiralringar av guld och fragment av sådana.

des blygsammare omfattning, är fyndet från *Selvik* (Fjå. fd 259).[1] Även här får man räkna med, att fyndets brakteater icke alla äro från alldeles samma tid. Intressant är att konstatera, att delvis samma rogalandsverkstäder fournerat såväl detta som Maldefyndet, och dessa verkstäder ha sannolikt — åtminstone de viktigaste — att döma av typologi och utbredning legat på norra Jæren, kanske snarast i Malde eller Maldetrakten.[2]

Från en enda verkstad förefalla däremot brakteaterna från *Holte* också i Rogaland (Guldfund, suppl. s. 2 f.) att vara. Något som stöder antagandet, att vi här ha att göra med en verkstadsplats, är, att man jämte brakteaterna (a. a., suppl., f. 1 o. 3, s:a stans och f. 2), ringguld och avklippta bitar av dylikt också fann två blyvikter. Gjessing är för sin del också böjd att tolka skatten som representerande en enda verkstads produktion.

Fig. 165. Guldbrakteat. Simonnes, Heddal, Telemark. B. 1/1.

Att det sista är fallet vid *Austadsfyndet* (Guldfund, s. 27) står utan vidare klart, enär de sex brakteaterna (Oldtiden VI, s. 195, nr 13 o. 14) komma från samma stans.

Vi skola så närmare betrakta de större depåerna på Östlandet och börja då med den längst västerut belägna, *Simonnes* (Fjå. fd. 273). Om de i skatten befintliga brakteaterna härröra från inom fylket verksamma guldsmeder eller icke kan icke avgöras. Fyndet, som utom av de fem brakteaterna[3] bestod av två hjulformade hängsmycken, förefaller emellertid rätt heterogent, om än två av brakteaterna ha samma bild (fig. 165 och Atl. 202)[4]. Sannolikt ha både östliga och västliga impulser gjort sig gällande.

---

[1] Brakteatinventariet bestod av 1 A-brakteat (Fjå. pl. 1, f. 25), 1 C VI-br. (Fjå. pl. 3, f. 1), 4 D-br. ur grupperna D III (Fjå. pl. 3, f. 9), D IV (Fjå. pl. 3, f. 7) och D V (fig. 88 o. 90). Vidare hittades betalningsringar och stycken av dylika samt fragment av en brakteat.

[2] Jfr ovan detta arbetes grupptypologiska del.

[3] 1 ex. A (Atl. 131), 1 ex. C VI (Urda I, pl. 9, f. 14), 1 ex. D III (Atl. 186) och 2 ex. D (fig. 165 o. Atl. 202).

[4] Dessa brakteater äro i mitt tycke fyndets bästa exemplar med visserligen fullkomligt upplösta men ändock med stark känsla för det estetiska och dekorativa utförda djurbilder.

Vi ha tidigare i detta arbete haft anledning att syssla med det stora och tämligen rikt sammansatta *Stavigjordetfyndet* från Akershus (Guldfund, s. 14 f.). Brakteaterna i skatten äro visserligen från tre grupper (D III, D V och D VIII)[1], men mycket talar för att samme guldsmed har format samtliga de tre stansar, från vilka brakteaterna utgått; i alla händelser bör det ha varit samma guldsmedja för de fem D VIII-brakteaterna och de fyra exemplar, som äro att inrangera i grupp D III. Huruvida också de båda präktiga munblecken ha samma ursprung som brakteaterna är ovisst. Något som kan tala emot detta är, att medan munbleckens figurer äro utförda med ganska stor stilistisk elegans, brakteatdjuren däremot äro tämligen klumpiga.[2] I varje fall gör Stavigjordetskatten ett betydligt mera enhetligt intryck än ex. det nyssnämnda fyndet från Simonnes, och det finns ingenting i sammansättningen, som motsäger ett antagande om praktiskt taget samtidighet för de olika i fynden ingående föremålen.[3] Vad slutligen beträffar syftet med nedläggandet av värdesakerna, har detta måhända varit att vederbörande velat bringa ett offer. Sättet för depositionen — i en mosse — motsäger i varje fall icke ett dylikt antagande.

Det beträffande antalet brakteater rikaste norska depåfyndet är, som vi sett, skatten från *Övre Töyen* i Akershus (fig. 119 och Fjå fd 279 samt Guldfund, s. 12 f.). Största delen av skatten, som låg under en liten jordvall, kom i dagen 1851. Även här är det måhända fråga om ett votiv- eller offerfynd. På grund av de många D-brakteaternas fullkomligt unika prägel (fig. 93) är det tydligt, att vi här se alstren från en östlandsk fabrikationscentral.[4] Att tre? kategorier äro representerade i skatten (A?, C och D) behöver icke innebära att fyndets brakteater tillsammans företräda någon stor tidsrymd. A-brakteaten — om det nu är en sådan — är tydligtvis sen och är märkbart nött, och C-brakteaterna tillhöra de typologiskt senaste utlöparna av grupp C XIV.[5]

[1] D III i 4 ex. (Aarsb. 1883, f. 7), D V i 1 ex. (Aarsb., f. 6) och D VIII i 5 ex. (Aarsb., f. 4).

[2] I någon mån kanske dock denna skillnad får tillskrivas de olika tekniska framställningssätt, som använts i de båda fallen.

[3] Utom brakteaterna och munblecken utgjordes skatten av en spiralfingerring, en annan ring (som R. 186), betalningsringar och en guldtacka.

[4] Detta stödes också av skattens C XIV-brakteater (Fjå. pl. 3, f. 15).

[5] De övriga föremålen i fyndet, som måste ha representerat ett högst betydande

Det rikliga brakteatmaterial, som möter oss i *Sletnerfyndet* (Fjå. fd. 283), är däremot synnerligen heterogent, och man får därför räkna med, att skattens brakteater samlats underhand.[1] Det är icke bara typsammansättningen, som visar detta, utan även annat. Sålunda visa fyndets båda B-brakteater olika nötningsgrad; medan den ena (Gjessing f. 3) är ganska mycket nött, bär den andra (fig. 73) icke spår av någon större nötning. Ännu klarare illustreras den successiva tillkomsten av Maulandmedaljens fem efterbildningar (fig. 124). Här äro två av exemplaren ganska väl bibehållna, medan de tre andra äro mer eller mindre nötta. Detta förhållande kan måhända förklaras så, att guldsmeden ej fabricerat alla fem brakteaterna vid samma tillfälle utan använt stansen, allteftersom han fick beställningar. Men om också fyndets brakteater icke tillkommit samtidigt, så behöver man säkert inte för den skull mäta ut ett *alltför* långt tidsrum mellan depåns äldsta och yngsta exemplar.

Trots att Sletnerbrakteaterna sålunda tydligtvis samlats efter hand, är det troligt, att fyndet också indicerar en central för guldsmide.[2] Och fastän brakteaterna visa en så pass skiftande prägel, är det ej nödvändigt att anta en verkstad för varje typ. Sålunda förefaller det mig ingalunda otänkbart, att brakteaterna fig. 124, Rygh 7 o. 9 trots sina inbördes vitt skilda präglar kunna emanera från samma

värde, utgjordes av 2 flatovala spiralringar, 4 cylindriska pärlor (R. 279) samt en bandformig fingerring av typ R. 305, allt av guld. Ringen hör till Janses kategori A (Janse, s. 181 f.), och dylika föras av Almgren och Nerman till den merovingiska epokens första fas (ÄEG, T. 11).

[1] Den stora skattens brakteatbestånd utgjordes av 2 B II-brakteater (fig. 73 och Gjessing, f. 3), 9 C-brakteater, varav 1 ex. C IV (Rygh f. 5), 1 ex. C VI (Rygh f. 8), 1 ex. C XIV (Rygh f. 7), 1 ex. C (Rygh f. 9) och 5 ex. C (Rygh f. 2) samt 6 D-brakteater, av vilka 2 ex. hänförliga till D III (fig. 81), 1 ex. till D V (Rygh f. 6) och 3 ex. utan gruppanslutning (Rygh f. 3). Bland de övriga guldsakerna äro att nämna ett munbleck (fig. 141) och 4 medaljonger (Guldfund f. 12).

[2] Överhuvud taget är det troligt, att åtminstone de stora brakteatskatterna — och detta gäller icke bara Norge (jfr Neergaard, s. 184) — indicera fabrikationscentra. Dessa stora norska och danska skatter kunna knappast ha hopbragts av andra än de rikaste och mest framstående av stormännen. Till en sådan stormans hov voro naturligtvis hantverkare av olika slag knutna — liksom till furstehoven i senare tider — däribland väl också guldsmeder. Den efter dåtida mått stora förmögenhet, som dessa skatter representera, har väl ofta icke samlats på en gång. Det är därför helt naturligt, att utom en viss »hovsmeds» alster stundom även guldarbeten från annat håll under tidens lopp kom att tillföras förmögenheten.

östfoldska guldsmedsverkstad, låt vara från måhända något olika skeden av en sådans verksamhet. Och likadant kan förhållandet enligt min mening mycket väl vara för de i depån ingående D-brakteaterna.

Kanhända har den guldsmed, som förfärdigat stansen till brakteaterna Rygh f. 3, också varit mästare till munblecket. I båda fallen äro nämligen djurbilderna placerade punktalt symmetriskt i förhållande till varandra. Från Ödeberg i Id, också i Östfold, föreligger som tidigare nämnts ett svärdsknappfragment (fig. 164), vilket, som Lindqvist påpekat (Vendelkulturen, s. 69), närmast har sin stilistiska motsvarighet i nyssnämnda munbleck. Den gapande munnen hos mittfältets på Ödebergsknappen djurfigur påminner också om de vitt utspärrade käftarna hos de nyssnämnda Sletnerbrakteaternas djur. Kanske också därför svärdsknappen från Ödeberg har utgått från samma verkstad, som möjligen de förutnämnda guldarbetena.

Sletnerfyndet är emellertid av allt att döma ej helt norskt till sin sammansättning. C-brakteaten Rygh f. 5 ser ut att vara införd från Sverige, i varje fall är den helt beroende av östmellansvenska förebilder, och de inlagda medaljongerna anser Bøe vara importerade, enär verroterie cloisonnée annars är mycket sparsamt företrädd i Norge (Gravguld, s. 79).

Också Sletnerskatten får man nog tolka som nedlagd i offersyfte. Föremålen lågo nämligen spridda över en backsluttning (Guldfund, s. 8), alltså nedlagda utan synbarlig omsorg. Fyndet påminner så till vida om de danska mossfynden.

Trots de många likheterna mellan Östlandet och Vestlandet existerar det dock en anmärkningsvärd skillnad i utbredningsförhållandena. Brakteatmassan och även det övriga guldet är på Vestlandet — framför allt då i Rogaland — mera jämnt fördelat och oftast på små fynd, medan på Östlandet brakteaterna och de andra guldsakerna till sin huvuddel uppträda i några få men stora skatter.[1] Att de östnorska guldskatterna genomgående äro större än de västnorska antar Bøe, sannolikt med rätt, bero på, att de ligga närmare guldkällan (a. a., s. 56), som för dessa trakter väl till största delen torde ha varit Sverige. Men denna koncentration i storfynd beror

[1] Bøe konstaterar också en viss skillnad i skatternas sammansättning i öster och väster. Smyckeföremål äro nämligen ganska sällsynta på sydvästlandet, där de främst bestå av ren värdemetall, betalningsringar (Guldfund, s. 56).

nog också på, att det huvudsakligen var de allra förnämsta, furstarna, fylkeskonungarna, eller vad man nu skall kalla dem, förbehållet att besitta den åtrådda metallen. Detta kan i sin tur tyda på, att klassdifferentieringen på brakteattiden nått längre i öster än i väster, att alltså statsbildningen, i den mån man kan tala om en sådan, hunnit bli mer utvecklad här än på Vestlandet.[1] Till det så att säga mer allmänna välståndet[2] inom detta senare område — framför allt i Rogaland — har säkert bidragit en väl utvecklad handel och sjöfart. Brakteaterna ha visserligen inte mycket att berätta om dessa handelsförbindelser, men något litet säga de dock. Således synas de i Danmark funna brakteaterna av norsk typ samtliga ha kommit från det västnorska brakteatområdet eller åtminstone uppstått under stark påverkan därifrån (se ovan samt detta arbetes grupptypologiska del; grupperna D III och D IV).

I motsats till i Sverige, som blott har tre säkra gravfynd med brakteater (Järnskogsboda i Värmland, Ånimskog i Dalsland och Barshaldershed på Gotland) och i Danmark, som icke, så vitt jag vet, har en enda med säkerhet gravfunnen brakteat[3], uppträda dessa smycken ej så sällan i norska gravar. Eftersom gravskicket var rikast utvecklat på Vestlandet och där särskilt i Rogaland, är det ej att förundra sig över, att vi här också påträffa de flesta »brakteatgravarna». Brakteater förekomma i såväl skelett- som brandgravar, dock liksom gravguld överhuvud taget minst i de senare, vilket enligt Bøe till huvudsaklig del torde bero på, att rikare gravinventarium länge var inskränkt till skelettgravarna (Gravguld, s. 80). Ävenså uppträda brakteaterna både i mans- och kvinnogravar, ehuru i betydligt övervägande antal i de sistnämnda (jfr Gjessing, s. 165). Samma tendens ehuru icke lika utpräglad finna vi förresten hos det övriga gravguldet, något som i och för sig knappast är förvånansvärt. Av den stora skillnaden mellan mans- och kvinnogravar i vad angår däri funna brakteater, har man rätt att dra den

---

[1] De norska gravarna vittna också om en så småningom skeende kulturell förskjutning från öster till väster (Shetelig: Norges forhistorie, s. 162 f.).

[2] Dock var naturligtvis även här guldet långt ifrån var mans egendom, utan också på Vestlandet är skattfynden självfallet ett övre folkskikts kvarlåtenskap.

[3] Fattigdomen i Sverige och den totala avsaknaden i Danmark på gravfynd med brakteater sammanhänger naturligtvis med att gravskicket under tidigare folkvandringstid var torftigt i dessa länder.

slutsatsen, att brakteaterna till övervägande del tillhört kvinnans smyckeförråd. Vanligen uppträda brakteaterna blott i ett exemplar i gravarna (och detta är, så vitt jag vet, alltid förhållandet i mansgravarna), men i några fall förekomma fler, dock aldrig mer än tre.[1]

Säkerligen ha gravbrakteaterna icke medgivits de hädangångna uteslutande i egenskap av smycken, utan man måste anta, att de betytt något för den döde vida mer. Vi få nämligen här räkna med brakteaten främst i dess egenskap av amulett, ett viktigt medel att skydda ägaren mot den sista färdens okända faror. I detta sammanhang kan det vara av intresse att konstatera, att man, så vitt jag känner till, endast i tre fall låtit en D-brakteat följa med i graven. Annars är det alltid A- eller C-kategorierna, som äro representerade, framför allt den sistnämnda, alltså brakteattyper vilka med säkerhet ansågos besitta magiska, beskyddande egenskaper.[2]

Av brakteaternas placering i gravarna — något närmare huvudet än reliefspännena, som tydligen burits på bröstet — synas dessa hängsmycken ha burits kring halsen, snarast i ett snöre eftersom man aldrig hittat någon kedja. Enär som ovan sades brakteaterna i gravarna uppträda endast enstaka eller några få gånger två eller tre, förmodar Gjessing, att de icke heller under ägarens livstid burits i större antal (Gjessing, s. 163 ff.). Att i detta fall så helt bygga på de i det stora hela ganska fåtaliga gravfynden, tror jag dock icke är tillbörligt. För min del är jag i likhet med Montelius[3] böjd att anse, att brakteaterna också *stundom* burits som praktfulla collier. Det stora antalet brakteater i många skattfynd skulle annars vara ganska svårförklarat, om man inte vill anta, att det i varje fall varit guldsmeden själv, som nedlagt skatten, men ett sådant antagande beträffande samtliga större skatter vore orimligt. Att brakteaterna uppträda i ett sådant fåtal i varje grav kan ju ha andra orsaker. Vi måste som nyss sades komma ihåg, att gravbrakteaternas huvudsakliga uppgift synes ha varit att tjäna som amuletter, medan smyckefunktionen nog fick komma i andra rummet, något som Gjessing också är övertygad om. Man ansåg kanske därför, att det räckte

[1] Den rikt utstyrda kvinnograven från Dalum i Nord-Tröndelag (Fjå. fd 250) och den likaledes rika kvinnograven från Gyland i Vestagder (Aarsb. 1875, s. 82) hade vardera tre brakteater.

[2] Detta i motsats till sannolikt D-brakteaterna.

[3] Vår forntid, s. 247.

om en, två eller högst tre brakteater fingo följa med i graven. Beträffande deras andrahandsuppgift, som smycken, kunna de efterlevande mycket väl tänkas ha tillämpat ett system, som kan uttryckas med orden »pars pro toto». Man får nog här också räkna med det mänskliga psyket. Vid skattfynden påträffa vi — väl åtminstone i det flesta fall — av *ägaren själv* i livstiden av någon orsak nedlagda värden, medan vi i gravarna möta *arvingarnas* depositioner, och fastän de efterlevande förefalla att ha varit måna om, att den döde eller döda skulle få en »hederlig begravning», är det naturligt, om de i alla fall drogo sig för att genast avhända sig mer än nödvändigt av den gyllene kvarlåtenskapen.[1] Det kan i detta sammanhang vara av en viss vikt att konstatera, att de i de norska gravarna nedlagda brakteaterna icke sällan äro mer eller mindre dåliga exemplar.[2]

DANMARK.

För Sverige och Norge har undertecknad sökt att lämna en uttömmande beskrivning av brakteaternas geografiska utbredning. Ett sådant förfarande synes mig däremot icke nödvändigt för Danmarks del, enär Neergaard redan lämnat en så grundlig redogörelse för de danska brakteaternas såväl som för det övriga danskfunna guldets geografi (Aarb. 1915, s. 173 ff.).[3] Vi kunna därför här inskränka oss till en kortfattad geografisk orientering vid varje brakteatområde.

Liksom i vårt land och i Norge förekomma brakteaterna — naturligt nog förresten — inom samma områden som guldet i övrigt, na-

[1] Överhuvud taget synes man ha haft en alldeles särskild aktning för guldet. I de få fall brakteater uppträda i brandgravar, ha de sålunda icke varit med på bålet utan nedlagts efteråt. Så har ock varit fallet med guldet i övrigt. Bøe har sålunda endast vid sju tillfällen påträffat guldsaker med påtagliga brandspår, därav ingen från folkvandringstiden (Guldfund, s. 80 f.). Detta sammanhänger väl också, som nyssnämnde forskare antar, med vissa föreställningar av religiös-magisk art (a. a., s. 81 ff.).

[2] T. o. m. i Dalumgraven, som dock måste ha tjänat som vilorum åt en mycket högättad och rik kvinna, var den ena av de tre brakteaterna (Fjå. pl. 3, f. 26) en mycket undermålig hantverksprodukt, och de båda andra (Fjå. pl. 3, f. 21) voro icke heller några alltför framstående representanter för brakteatkonsten.

[3] Jfr f. ö. kartorna hos Brøndsted: Danmarks Oldtid III, f. 253, 278, 279, 283 o. 285.

turligtvis med den inskränkning, som är betingad av brakteaternas fåtalighet i jämförelse med de andra guldföremålen. Neergaard konstaterar f. ö., att det på Själland och Fyen huvudsakligast är inom de redan under romersk tid rika områdena, som guldskatterna uppträda. Det synes alltså här vara fråga om ett fortsatt flöde av de materiella tillgångarna.

Själland med angränsande mindre öar. Inom detta område förekomma brakteaterna i de västra och södra delarna, medan Holbæks amt i nordväst, så vitt jag vet, icke har ett enda fynd. Dock är det endast i Fredriksborg och Sorö amt, som brakteaterna uppträda i något större antal.

Här möta oss nu också för första gången A-brakteater i större antal (nio ex.). Dock förefalla dessa, möjligen med undantag för de fyra exemplaren (fig. 11) från Gummersmark, icke att tillhöra de ursprungligare efterbildningarna.

Av B-brakteater kan det själländska området däremot endast uppvisa två exemplar, av vilka det ena (fig. 69) från Lellinge i Præstö amt, som förut framhållits, kan vara en efterbildning av en skånsk prägel ur samma grupp (B II). Den andra B-brakteaten (Atl. 71), likaledes från Præstö amt (Faxe), är också inom sin grupp, B III, ett typologiskt senare exemplar.

Komma vi så till C-brakteaterna skola vi finna, att denna kategori är ganska väl representerad med sex av de fjorton grupperna.[1] Dock är det endast två av de företrädda grupperna, som egentligen kunna sägas vara karakteristiska för det själländska brakteatområdet, och det är C IX och C XI. Den förstnämnda gruppen är dock icke själländsk i lika hög grad som systergruppen C VIII är gotländsk. Icke heller är, som vi sett, gruppen med hänsyn till prägeln lika homogen som den gotländska. Det är därför icke absolut givet, att alla på Själland funna C IX-brakteater också äro tillverkade där. För åtminstone en variant är det dock sannolikast, att vi ha att göra med områdets egna alster, och detta gäller brakteaterna från Lynge Gyde (St. III 84), Hjörlunde (Atl. 93), Aversi (lik Atl. 93) och Gummersmark (fig. 52), men även här får man räkna med, att det rör sig om åtminstone två eller tre verkstäders produkter.

Så gott som uteslutande själländsk är däremot den lilla XI. C-

[1] C I (2), C II (12), C IX (8), C XI (3), C XII (1) och C XIII (2).

gruppen, som dessutom förefaller att vara inom området autokton, men ehuru gruppen i sig själv har mycket av intresse att bjuda, har den dock, så vitt jag kan se, icke haft någon betydelse för brakteaternas vidare utveckling varken inom eller utom Danmark.

Den grupp, som inom det själländska området uppvisar det största antalet exemplar, är C II (tretton brakteater och tre präglar).[1] Visserligen är återgivandet av motivet så egenartat, särskilt på Atl. 230 — någon liknande prägel uppträder icke på annat håll — att vi få förutsätta, att brakteaterna äro en på Själland arbetande verkstads alster, men gruppmotivet är ju i alla fall av främmande ursprung, emanerande antingen från Fyen eller Skåne, väl troligast från det senare hållet. Dessutom har ju blott ett enda fynd (Stenholts Vang) levererat tolv av Själlands C II-brakteater, och gruppen kan därför knappast sägas vara signifikativ för området i dess helhet.

Av de övriga gruppernas brakteater ha C I-exemplaren säkerligen tillkommit under inflytande från Skåne. Jag tror icke heller, att brakteattypen med ryttarbild, varav sammanlagt tre exemplar hittats på Själland, ursprungligen uppstått här.

D-brakteaterna slutligen ha mig veterligen blott en eller två företrädare (fig. 98 från Leire? tillhörande grupp D VIII och möjligen Atl. 166, av undertecknad förd till grupp D IV). Nu är det ju emellertid icke uteslutet, att också andra av VIII. D-gruppens brakteater, för vilka man icke känner fyndorten, äro från Själland.[2] I vilket fall som helst antyda nu ifrågavarande brakteater utom Atl. 166 sannolikt vissa förbindelser med västra och mellersta Sverige.

Den totalbild, som det själländska brakteatområdet visar, förefaller likna motsvarande bild av Skåne i så måtto, att området visserligen är ganska rikt, men att detta mera synes bero på utifrån kommande inflytelser[3] än direkt egen originalitet. Självfallet får

[1] En av präglarna, från Sigerslev i Præstö amt (Jacobsen, br. 50), om vilken jag icke ägde kännedom, när jag behandlade brakteaternas typologi, för jag endast med en viss tvekan till grupp C II.

[2] Dessa brakteater med okänd fyndort äro, som vi minnas: ytterligare 2 ex. av fig. 98 och 2 ex. fig. 97.

[3] Dessa inflytelser ha (se ovan) kommit både från väster och öster, vilket också är naturligt med hänsyn till det geografiska läge området har. Emellertid ha väl också i någon mån påverkningar utgått *från* Själland — sålunda ha möjligen de båda skånska ryttarbildsbrakteaterna uppstått genom själländsk påverkan — men dessa påverkningar kunna i varje fall icke klart påvisas.

man inte bortse ifrån, att utformningen av givna typer mången gång kan vara originell, men detta är icke alltid detsamma som typskapande i egentlig mening. Jag tror därför heller icke, att Själland utövat något större inflytande på andra brakteatområden.

På Själland har liksom i det övriga Danmark påträffats flera samlade brakteatskatter, stundom av aktningsvärda dimensioner. Inom Fredriksborg amt möta vi dylika skattfynd från Hjörlunde nära Slangerup och från Stenholts Vang i Nöddebo, vilka fyndorter äro belägna endast ett par mil från varandra. Och i Præstö amt är att lägga märke till fynden från Faxe och Gummersmark.

Hjörlundeskatten (Fjå. fd 443) innehöll fyra brakteater, en tillhörig grupp C IX (Atl. 93), två C XI (fig. 55 och Atl. 79) och en C XIII (Atl. 94). Dessutom hittades tjugo år senare en bred guldfingerring på samma ställe och har kanske därför ursprungligen tillhört skatten.

Fyndet tyder på, att vi i dessa trakter haft ett fabrikationscentrum. Att samma verkstad skulle ha tillverkat skattens samtliga brakteater är däremot knappast troligt. Möjligen ha fig. 55 och Atl. 79 utgått från samma verkstad, men för Atl. 93 och 94 får man nog anta andra guldsmeder. Troligt är emellertid att samtliga verkstäder legat inom en tämligen begränsad räjong. Tre av brakteaterna i Hjörlundefyndet ha nämligen ett par släktingar på rätt nära håll. Atl. 93 har sålunda en anförvant från det Hjörlunde närbelägna Lynge Gyde (St. III 84), och från trakten av Esrom sö skall föreligga ett tredje exemplar ur XI:e C-gruppen (Atl. 77).

Brakteaterna i *Nöddebofyndet* (fig. 121, övre raden, och Fjå. fd 442)[1] äro, trots att de båda typerna (Atl. 230 i fem och fig. 29 i sju ex.) rätt mycket skilja sig från varandra, säkerligen att anse som en enda verkstads alster (jfr ovan)[2]. Att döma av det fotografi, som stått till mitt förfogande, visa åtminstone några av brakteaterna spår, om än svaga, av nötning. De böra därför ha burits kortare

[1] Brakteatantalet är f. ö. det största, som ingår i något fynd inom nu berörda område.

[2] Brakteaterna äro, som vi minnas, utförda i karvsnittsmaner. Då detta är mycket ovanligt bland de danska brakteaterna, är det möjligt, att den ovannämnda C IX-brakteaten från Lynge Gyde (St. III 84), vad det tekniska utförandet beträffar, i någon mån påverkats av den konstriktning, som producerat sig i Nöddebofyndet. Fyndorterna ligga ju också ej så långt ifrån varandra.

eller längre tid, dock näppeligen mycket lång. Alla brakteater ha väl icke heller tillkommit på en gång.

Intressant är att sex av brakteaterna, som vi erinra oss, voro fästade två och två vid var sitt vulströr. En liknande upphängningsanordning — alltså med flera brakteater på röret — känner jag till blott i ytterligare ett fall, nämligen från Faxe, alltså även i detta fall på Själland. Förmodligen ha de på angivna sätt fästade Nöddebobrakteaterna burits samtidigt. Den stora runda guldpärlan, som också ingick i skatten, torde även den ha utgjort en beståndsdel i halsgarnityret.

Skatten från *Gummersmark* i Bjeverskov (Fjå. fd 437) gör däremot intryck av att representera en längre tids samlande. I varje fall böra de fyra från samma stans utgångna A-brakteaterna (fig. 11) vara tidigare än fyndets övriga brakteater, dessa senare samtliga tillhörande C-kategorien.[1]

Då skatten hittades i en torvmosse, är det troligast, att det här är fråga om en offer- eller votivgåva.

Slutligen ha vi fyndet från *Faxe* (Fjå. fd 435) med sex A-brakteater.

Fyndet gjordes 1827 två meter från Kongsvadån, och det är därför möjligt, att brakteaterna från början legat i själva ån och sedermera hamnat på åbädden vid rensning av ån. I så fall kan det inte gärna röra sig om annat än ett offer- eller votivfynd, så framt skatten icke tappats i vattnet, vilket är mera osannolikt. Möjligen har det ursprungligen i stil med Nöddebogarnityret funnits flera dylika vulströr med brakteater.

Fyen. Brakteatfyndigheterna på Fyen — sammanlagt åtminstone nio fynd — uppträda inom ett ganska smalt sydöst-nordvästligt bälte. Inom detta område ha vi två större centra, ett i sydöst med de ej långt ifrån varandra liggande fyndorterna Oure, Broholm och Hesselager, och ett i Odensetrakten och något längre nordväst därom med fynd i Killerup, Bolbro, Elmelund, Allesö och Vedby. Ungefär mitt emellan dessa större centra påträffa vi slutligen ett fynd vid Rynkebygård nära Ringe. Inom de övriga delarna av ön finnes, så vitt jag vet, egendomligt nog intet enda brakteatfynd. Fyens övriga guldfynd ligga f. ö. till sin huvudsakliga del inom samma område som brakteaterna (Neergaard, s. 187 ff.). Särskilt i Broholmstrakten

[1] Fig. 52 (C IX) och fig. 58 (C XII) och Atl. 238, den sistnämnda prägeln i 2 ex.

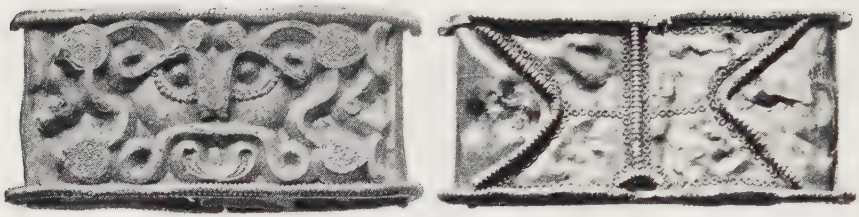

Fig. 166. Munbleck. Guld. Oure, Gudme hd, Fyen. K. 4463. $^1/_1$.

synas guldskatterna ha hopat sig. Enligt Neergaard har inte på något håll i Danmark inom ett så begränsat område som här påträffats en sådan myckenhet folkvandringsguld (a. a., s. 188). Och denna trakt intar ett framstående rum inte bara genom kvantiteten av ädel metall utan även genom kvalitén. Vi kunna här nämna de två elitarbeten, som möta oss i munblecket från Oure (fig. 166) och guldbeläggningen till spännet från Elsehoved (fig. 163). Till dessa båda arbeten sluter sig munblecket från Hou på Langeland (fig. 167), vilken fyndort ej ligger långt från Oure och Elsehoved.

I stort sett förekomma på Fyen samma brakteattyper som inom det själländska området.[1] Visserligen är brakteatantalet mindre på Fyen än inom det själländska distriktet, men Fyen gör ändå intryck av att inneha primatet av de båda områdena, vilket kanske icke är så underligt. Brakteaterna gå ju som sagt ursprungligen tillbaka på klassiska mynt och medaljer av guld. Den tidiga guldström, som medförde dessa förlagor, nådde med särskild styrka just Fyen [jfr Bolin: Fynden av romerska mynt i det fria Germanien, Bil. s. (147)].[2] Här finna vi också de båda tidigaste A-brakteaterna, och även de tre andra fyenska exemplaren av kategorien tillhöra de tidigare. De nu nämnda brakteaterna få väl anses tillhöra samma skola, vilken förresten också synes ha varit verksam på Jylland (jfr ovan s. 31).

Då av de inom området funna B-brakteaterna tre — tillhörande vederbörande grupps (B I) typologiskt tidigaste exemplar — äro från samma stans, nämligen de från Allesö (Neergaard, s. 176, f. 3), Bolbro

[1] A-kategorien har på Fyen 5 representanter, och av B-kategorien finnas 4 exemplar fördelade på två grupper, B I (3) och B III (1). C-kategorien är företrädd med grupperna C I (1), C II (7), C III (2), C IX (3), C X (1), C XI (1) och C XII (4). Av D-brakteater slutligen finnas 4 ex.

[2] Sålunda äro av de tre i Danmark funna originalmedaljerna två hittade på Fyen (Brøgger: Ertog og Øre, s. 47).

Fig. 167. Munbleck. Guld. Hou, Langeland. K. C 11373. $^1/_1$.

(fig. 66) och Vedby (St. II 52), och samtliga de tre fyndorterna äro belägna ganska nära varandra, kan gruppen tänkas ha uppstått på Fyen och där inom Odenseområdet.

Bland C-brakteaterna är det svårt att utpeka någon särskild för just Fyen karakteristisk grupp. Grupp C II med sina sju exemplar kan ju inte sägas vara utmärkande bara för Fyen.[1] Grupp C XII, vilken näst efter C II kan uppvisa de flesta brakteaterna, kan visserligen inte heller sägas vara speciellt fyensk, men jag håller dock för troligast, att ryttarbildstypens vagga stått på denna ö. Inom grupp C IX kunna vi urskilja två typer. Den ena, vilken är mest besläktad med den gotländska C VIII-gruppen och således visar relationer till denna ö, är företrädd av Atl. 116 och fig. 51, medan den andra typen (St. III 83) närmast är befryndad med själländska brakteater som Atl. 93. Grupp C III:s båda på Fyen hittade brakteater (Atl. 125 o. fig. 31) äro säkerligen produkter av fyenskt guldsmide, men att uttala mig om gruppens som helhet ursprungsområde vågar jag icke; såväl utbredning som typologi äro nämligen alltför heterogena. Av de övriga företrädda grupperna, som på Fyen ju endast förekomma med ett exemplar vardera, har väl C I-brakteaten (Atl. 123) — som dock icke är typisk — åtminstone delvis influerats från svenskt håll och då närmast från Skåne. Vi ha så den lilla X. C-gruppens Fyen-representant (fig. 54), som på grund av sitt ålderdomliga utseende får anses som gruppens prototyp. Det skulle alltså ligga nära till hands att anse, att typen uppstått på Fyen, men är detta så alldeles säkert? För min del är jag böjd att svara nej. Orsakerna äro följande: För det första äro gruppens med Fyenbrakteaten mest överensstämmande exemplar funna i öster (Tjurkö, Skåne och Sverige).[2] För det andra finnas de förut framhållna förbluffande lik-

[1] Brakteaterna ha ju här också endast hittats på ett ställe.

[2] De i Danmark ovisst var funna tre exemplaren ur gruppen (Atl. 98) skilja sig i mångt och mycket från de andra.

heterna mellan nu ifrågavarande Fyenbrakteat och Tjurköfyndets A-brakteat (fig. 2)[1], således från samma skattfynd som en av grupp C X:s brakteater. Därför skulle jag tro, att brakteaten, fast den så småningom hamnat i Fyens jord, ursprungligen kommit från Sydöstra Sverige, varför inte just från Tjurkö? C XI-brakteaten slutligen är tydligtvis antingen direkt införd från Själland eller har i varje fall rönt stark påverkan därifrån.

Återstår så Fyens fyra D-brakteater, av vilka jag emellertid blott känner utseendet på en (fig. 146), vars bild är unik. Möjligen har den, som Janse framhåller, att göra med en gotländsk fibulatyp. (Le travail de l'or, s. 91.)

Fyens betydelse för brakteatutvecklingen synes sålunda i huvudsak ha bestått i, att ön varit moderlandet för den danska brakteattillverkningen i den betydelsen, att det sannolikt var här, som de första A-brakteaterna kommo till, och vidare i att man troligen också här får söka ursprunget till ryttarbildsbrakteaterna. Den indirekta betydelse dessa haft — som bidragande faktor vid bildandet av nya typer, framför allt vid uppkomsten av Grupp C XIV — har av allt att döma ej varit ringa.[2]

Vad slutligen Fyens utomdanska brakteatförbindelser beträffa, ha dessa tydligen huvudsakligen sträckt sig till Skåne, Blekinge och Gotland (se ovan).

De fynd av skatter, i vilka ett större antal brakteater inrymmas, uppgå på Fyen till ett antal av tre, varav ett i Broholms- och två i Odenseområdet.

Den kanske mest intressanta av dessa guldskatter är den, som våren 1832 kom i dagen under plöjning på godset *Broholms* ägor (Fjå. fd 452).[3] Den rika skatten, som vägde 3339,52 gram[4], bestod utom av brakteater huvudsakligen av ringar av olika slag och ringfragment. Av de övriga föremålen kan nämnas ett litet guldspänne (avb. SFT.

[1] De se rent av ut att kunna tillhöra samma verkstad. Även med den inte så långt från Tjurkö funna Ramdalabrakteaten (fig. 1) finnas vissa överensstämmelser, om än ej lika stora som i förra fallet.

[2] Att ryttarbildsbrakteaterna däremot *direkt* givit upphov till någon ny grupp i likhet med för att ta ett belysande exempel grupp D IX, ur vilken utvecklat sig D X, finns det enligt min mening intet belägg för.

[3] Se också F. Sehested: Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm, s. 202 ff. och pl. XLI—XLIV.

[4] Möjligen har skatten ursprungligen t. o. m. varit större (Sehested a. a., s. 201).

10, f. 219) av en form, som Salin anser ha uppstått mycket tidigt (Thierornamentik, s. 66). Montelius anser spännet vara samtidigt med skattens äldsta brakteater (SFT. 8, s. 148 ff.). Av brakteater ingingo i skatten sju stycken, därav tre A-exemplar, tre exemplar ur C-kategorien samt en D-brakteat.[1] Det är alldeles tydligt, att Broholmsskattens föremål sammanförts efter hand, och att skilda tider äro representerade. Sålunda är det utan vidare klart, att de tre A-exemplaren måste vara tidigare än skattens övriga brakteater, vilka förresten inte heller sinsemellan erbjuda den likhet, att man vågar förutsätta en för dem gemensam verkstad. Om de övriga guldsakerna är det svårare att fälla några omdömen om deras inbördes kronologi, men förmodligen föreligger även här tidsskillnad. Sålunda är guldspännet sannolikt äldre än de tre stora halsringarna av Tureholmstyp, om än dessa kunna uppträda tidigare, än vad Janse håller före.[2]

Ett något mera enhetligt intryck än Broholmsskatten gör fyndet från *Bolbro* (Fjå. fd 454), ehuru man även här får förutsätta tidsskillnad mellan brakteaterna. Dessa uppträda till ett antal av tio och fördela sig på följande sätt: ett ex. B I (fig. 66), sju ex. C II (Atl. 240 o. 241), ett ex. C III (fig. 31) och ett ex. C IX (Atl. 227). Att fyndet indicerar ett i dessa trakter beläget fabrikationscentrum är tydligt, men däremot finns det knappast skäl att anta, att samtliga i skatten ingående brakteater kommit från samma verkstad.

Det är möjligt att Bolbroskatten, som utom brakteaterna endast eller huvudsakligen endast[3] bestod av ren värdemetall, är ett depåfynd i inskränkt bemärkelse, alltså nedlagd för att vid lägligt tillfälle senare återupptagas. Föremålen hittades f. ö. under en trädrot på en plats, där det förr växt skog (jfr Guldfund, s. 57 f.).

Det tredje skattfyndet från Fyen, som vi skola ägna ett ögonblicks uppmärksamhet åt, är fyndet från *Killerup* (Neergaard, s. 195). Fyndorten ligger endast något över en halv mil från Bolbro, men

[1] Av A-br. utom de ovan nämnda duplettexemplaren fig. 4, fig. 6, av C-br. C I (Atl. 123), C III (Atl. 125) och Atl. 147 samt slutligen ur D-kategorien fig. 146.

[2] Denne forskare anser nämligen, att dylika halsringar uppstått inemot 500 (Janse, s. 173). Därvid stöder han sig på, att Tureholmsringen hittats tillsammans med djurbildsornerade föremål. Men på detta sätt dekorerade fornsaker uppträda redan tidigare. Jfr Lindqvists datering av de med djurbilder smyckade munblecken (Vendelkulturen, s. 86 f.).

[3] Tidigare har nämligen möjligen på samma plats hittats en halsring av guld lik SFT. 10, f. 187, men slät.

de brakteattyper, vilka här äro företrädda, äro helt andra än i Bolbroskatten.[1] Varken B- eller C-brakteaten, som förresten äro dåliga arbeten, tillhöra, så vitt jag kan se, fyenska typer, och inte heller D-brakteaterna — hur prägeln nu än ser ut — har ju några motsvarigheter på ön.[2] Skatten är av allt att döma också kronologiskt oenhetlig. Utom brakteaterna innehöll fyndet också ringguld och ett svärdsskidebeslag av en spirallagd guldten (som Müller: Ordning af Danmarks Oldsager, Jernalderen 572). Det sista tyder på, att det är en mans värdesaker, som här nedlagts.

Södra Jylland. Till detta brakteatområde har jag fört landet söder om en linje tänkt dragen från Koldingfjorden norr om Middelfart mot nordväst till gränsen mellan Ribe och Ringköbing amt söder om Ringköbingsfjorden. Det är här framför allt Ribe och Haderslev amt, som ha talrikare fynd, medan däremot Tönder, Sönderborg och Vejle amt bara, så vitt jag vet, kunna uppvisa ett fynd vardera; fyndet i sistnämnda amt i gengäld dock ganska stort. Brakteatfynden äro inom området icke jämnt fördelade utan uppträda s. a. s. fläckvis. Längst i sydöst ha vi först det isolerade fyndet från Sönderborg amt, Ullerup, med endast en brakteat. Därpå, efter ett vacuum på flera mil, komma åter ett par fynd, Galsted och Skrydstrup i Haderslev amt. Längre norrut träffa vi åter på en grupp. I en båge ligga här fyra fynd: två i Haderslev amt, Lintrup och Skodborg, nära gränsen till Ribe amt, ett, Store Anst, i sistnämnda amt och det fjärde, V. Nebel, slutligen i Vejle amt nära amtets sydgräns. Åter kommer ett stort område utan, efter vad jag vet, ett enda brakteatfynd. Först i västra delen av Ribe amt påträffa vi åter brakteatrika trakter med bl. a. ett par av Danmarks rikaste fynd, Darum och Skonager. Tre av fynden komma från amtets nordvästra del, det nyssnämnda Skonager samt Orten och Snorup, medan det nämnda Darumfyndet ligger ungefär två och en halv mil söder om Skonager nära kusten vid Fanöbukten. Slutligen ha vi det isolerade fyndet från Tönder, ej långt från tyska gränsen.

[1] 1 brakteat B III (St. III 82), 1 br. C IX (St. III 83) och 3 D-brakteater med präglar, vilka skola likna djuren på Atl. tab. IX, vilken uppgift tyvärr inte är vidare upplysande. B-brakteaten och en av D-brakteaterna föreligga blott i fragmentariskt tillstånd.

[2] C-brakteaten är, som ovan framhållits, snarast av själländsk typ.

Inom det sydjylländska området äro samtliga fyra kategorier företrädda. Talrikare än inom något annat område förekomma här A-brakteater (åtminstone tretton stycken). Då emellertid tolv av dessa brakteater äro uppdelade på endast två fynd och högst två verkstäder, kan man knappast säga, att A-brakteaterna äro karakteristiska för området. Av de fem B-brakteater, som jag känner till från södra Jylland, äro fyra fördelade på grupperna B I och B II, två exemplar på varje. Av dessa är den ena B I-brakteaten (St. IV 102), som vi i annat sammanhang sett, mycket nära släkt med gruppens tre brakteater på Fyen.

Synnerligen svagt representerad är C-kategorien. Av brakteater med kända fyndorter tillhörande denna ha nämligen, så vitt jag vet, endast fyra kommit i dagen inom nu ifrågavarande område, alla fyra tillhörande grupp C XII.

Lika litet som man kunde säga, att A-brakteaterna voro karakteristiska för södra Jylland, kan man påstå, att B- eller C-brakteaterna äro det. Vända vi oss till D-exemplaren, blir förhållandet däremot helt annat. En viss huvudtyp av de sistnämnda brakteaterna kan nämligen i hög grad sägas vara betecknande för detta område. Dessa brakteater äro dessutom i motsats till härvarande A- och C-exemplar icke strängt begränsade i sin utbredning utan förekomma i områdets samtliga delcentra. Även antalet D-brakteater är i jämförelse med de andra mycket stort. Sydjylland har att uppvisa åtminstone tjugoett exemplar fördelade på — i det fall jag kunnat identifiera brakteaterna — tre grupper, D IX, D X och D XI, och sju fynd, varav fyra med mer än två D-exemplar.[1] Då av södra Jyllands sex präglingstyper fem äro företrädda med alldeles eller nästan alldeles lika exemplar från fyndplatser i norra och mellersta Jylland eller från okända danska fyndorter[2], är det i dessa fall knappast möjligt att avgöra, i vad mån det rör sig om i Sydjylland tillverkade brakteater. Men sannolikt tillverkades även här D-brakteater[3], om också den

[1] Orten (Neergaard, s. 197) med 6 ex., alla från samma stans; Skonager med bl. a. 6 ex., varav 4 från samma stans; Skodborg (Fjå. fd 477) med utom annat 2 brakteater från samma eller liknande stans och slutligen V. Nebel (Neergaard, s. 196), av vars 6 brakteater åtminstone 4 äro D-exemplar, därav 3 från en gemensam stans.

[2] Se grupptabellerna för D IX, D X och D XI.

[3] Sålunda är det väl troligast, att de brakteater, som äro från samma eller liknande stans som fig. 109, äro sydjylländska fabrikat, enär några alldeles lika exemplar — om än mycket närbesläktade — ej synas vara funna utanför området. Fynd-

typ, ur vilken D X och D XI härletts — vad gäller Danmark — har sitt egentliga hemvist i halvöns norra och mellersta delar. I vilket fall som helst synes man i Sydjylland ha föredragit de urartade formerna av slingdjurstypen. Den brakteatskola, vi här kunna urskilja, måste på grund av nyss anförda skäl kallas allmänjylländsk.

Av de fynd, i vilka flera brakteater ingå, äro särskilt skatterna från Darum och Skonager av stort intresse, enär man här kan se resultaten av tydliga försök att redan på ett tidigt stadium av brakteatfabrikationen åstadkomma något självständigt, ehuru försöken ur konstnärlig synpunkt inte blivit så särskilt lyckliga.

Fyndet från *Darum* (fig. 121, nedre raden, cch Neergaard, s. 197) innehöll elva brakteater, därav nio av A-typ, en B-brakteat ur grupp I (St. IV 102) och ett exemplar ur XII. C-gruppen (St. IV 103).[1] Skattens intressantaste beståndsdel utgöres utan tvivel av A-brakteaternas tre typer.[2] Det finns intet skäl mot antagandet, att åtminstone samtliga A-brakteater leda sitt ursprung från en och samme guldsmeds hand. Det är här tydligen fråga om en man, som inte velat nöja sig med att efter bästa förmåga följa en given schablon vid framställningen, utan sökt komma fram till ett eget personligt återgivande av motivet, ehuru förmågan som sagt icke riktigt motsvarat den goda viljan.

Ursprungligast bland A-brakteaterna är nog fig. 9, vilken närmast, som i annat sammanhang påpekats, verkar vara utvecklad ur Broholmsbrakteaten fig. 6.[3] Såsom tidigare framhållits, visa de fem från samma stans utgångna brakteatexemplaren mycket

---

orterna, Skodborg och V. Nebel, ligga dessutom endast c:a 23 km från varandra. Däremot är säkert den brakteat, som fig. 113, som hittats vid Lintrup, införd norrifrån.

[1] Utom av brakteaterna bestod den rika skatten av det förut omtalade guldmunblecket (Vendelkulturen f. 79), som är en försämrad upplaga av Ourebeslaget från Fyen, samt två brakteatliknande smycken. Det ena är utan bildprägel men har sannolikt ursprungligen varit granatprytt liksom de norska hängsmyckena från Sletner. Det andra har en unik prägel, fyrfotadjur, vilkas raka kroppar bilda ett kors. Slutligen ingick i fyndet också en enkel glaspärla.

[2] St. IV 99 (3 ex.), St. IV 100 (5 ex.) och fig. 9 (1 ex.).

[3] Att trådar från Fyen gått till Darumfyndet är förresten otvivelaktigt. Det är inte bara munblecket och fig. 9, som äro indicier på detta. B-brakteaten visar ju också mot Fyen. Möjligen är också ryttarbildsbrakteaten inspirerad från detta håll. Det är därför icke alls osannolikt, att vi i Darumfyndet möta en från Fyen utvandrad guldsmed, som där fått sin utbildning.

olika nötningsgrad. Detta fenomen får väl här liksom vid Sletnerfyndet förklaras på så sätt, att alla fem brakteaterna icke samtidigt lämnat stansen, utan att denna kommit till användning efter hand. Den förnäme uppdragsgivaren synes med andra ord ha skaffat sig ett nytt exemplar då och då, kanske varje gång efter någon för honom eller henne lyckosam händelse.

Vad slutligen angår syftet med skattens nedläggning, så har väl detta varit att bringa ett offer. Fyndet gjordes nämligen i en mosse.

Ännu flera brakteater innehöll *Skonagerfyndet* (Neergaard, s. 196 f.) eller inte mindre än fjorton stycken, alltså näst efter det större fyndet från Års, Danmarks största brakteatskatt. Också i Skonagerskatten är det främst A-brakteaterna med sina två typer, som påkalla vårt intresse (St. III 78 i ett ex. och fig. 10).[1]

Enär Skonagerfyndet också hyste ett antal D-brakteater, varav åtminstone fyra av mycket sen typ, är det att förmoda, att skatten som helhet representerar ett något större tidsrum än fyndet från Darum.

Norra och mellersta Jylland. Det egentliga brakteatområdet vidtar först söder om Limfjorden.[2] Bäst försett med fynd är Viborg amt, och inom detta eller i närheten av amtets gränser ligga också praktiskt taget alla stora fynd.[3] Särskilt är det till amtets södra del och närmast angränsande trakter av grannamten, som fynden koncentrera sig. Här ligger inom ett bälte av ungefär sex mils längd och halvannan mils bredd åtminstone nio fynd, av vilka flera stora (Skovsborg, Stenholt, Torning Vesterhede och Overhornbæk i Viborg amt och Agerskovgård i Ringköbing amt). Men annars äro fynden i norra och mellersta Jylland ganska få, och stora områden äro alldeles fyndlösa. Så är mig veterligen förhållandet med hela

[1] Av övriga brakteater förekommo 3 ex. ur grupp C XII (St. III 80) samt 6 D-brakteater, av vilka 4 (ungef. fig. 108) hänförliga till grupp D X. Dessutom innehöll skatten ytterligare en C-brakteat och en brakteat av för undertecknad obekant kategori. Tillsammans med brakteaterna låg slutligen ett trasigt silverspänne (som Worsaae 428).

[2] Så vitt jag vet, finns det från hela Vendsyssel blott tre fynd och från Thisted amt blott ett enda.

[3] Det enda undantaget härvidlag, som undertecknad känner till, är skatten från Nörre Hvam i Ringköbing amt, ungefär halvvägs mellan Venöbukten och staden Holsterbro.

området i Ålborg amt öster om Års och mellan Limfjorden i norr och Mariager fjord i söder. Likaså är största delen av Ringköbing amt utan brakteatfynd, och Århus amt har, efter vad jag vet, endast att uppvisa två långt ifrån varandra belägna fyndplatser.

Inom området äro alla fyra kategorierna väl representerade. Om vi först ta A-brakteaterna i betraktande, skola vi finna, att denna kategori ehuru med endast ungefär hälften så många företrädare som i Sydjylland på sätt och vis är mera representativ för norra och mellersta Jylland än för det föregående området. De sex exemplaren ha nämligen en vidsträcktare spridning än de sydjylländska och äro dessutom alla av olika typer. Tillverkningen av A-brakteater synes emellertid icke ha börjat inom nu berörda område på det allra tidigaste stadiet, ehuru intet exemplar heller förefaller att vara anmärkningsvärt sent.

Vad B-brakteaterna beträffa, äro de visserligen flera än inom något annat område eller minst tolv stycken, men den överväldigande majoriteten — nio brakteater, varav åtta från samma stans[1] — är knuten till ett enda fynd (Års), och därför kan man knappast påstå, att B-typen är en för norra och mellersta Jylland särskilt utmärkande brakteatform.

Hur ställer det sig nu med C-kategorien inom området? Av denna kategori äro följande grupper företrädda: C I (2), C II (1), C IV (1), C V (1), C IX (2), C XII (1), C XIII (4) och C XIV (6). Alltså äro icke mindre än åtta grupper representerade, medan brakteatantalet i förhållande till gruppernas antal är ganska ringa.

Någon särskilt för området typisk grupp är svår att urskilja.[2] Den enda, som möjligen skulle kunna komma i fråga härvidlag, vore

---

[1] Dessa åtta brakteater (Neergaard f. 6), av undertecknad förda till grupp B II, synas f. ö. tillhöra samma skola som gruppens skånsk-danska typ. Ehuru denna typ möjligen uppstått i Skåne, äro Årsbrakteaterna sannolikt en jylländsk verkstads alster.

Beträffande de båda ytterligare B-brakteater inom området, vilka jag kunnat klassificera, så äro ju dessa (fig. 75) visserligen vederbörande grupps (B III) typologiskt äldsta exemplar, men på grund av gruppens ringa storlek och de få exemplarens vidsträckta spridning är det inte möjligt att avgöra, var typen uppstått, om här eller annorstädes.

[2] Talmässigt störst inom området är visserligen grupp C XIV, men av dessa brakteater är det ju bara en, som *direkt* kan inrangeras i gruppen, medan de övriga endast mer eller mindre lösligt ansluta sig till densamma.

C XIII. Dock äro lika många exemplar funna utom som inom området. Tre av exemplaren inom nu berörda område komma dessutom från samma fynd.[1] Med nu nämnda eventuella undantag förefalla C-brakteaterna här annars vara resultatet av ett mer eller mindre direkt inflytande utifrån, vilket naturligtvis icke hindrar, att de flesta brakteatexemplaren kunna vara fabricerade här, vilket ju är en helt annan sak. Men i några fall kan det dock vara diskutabelt, om det rör sig om inom området tillverkade brakteater. Och detta gäller C I-brakteaten från Lyngby i Randers amt (fig. 25), C IV-brakteaten från Holmgård i Viborg amt (Acta VIII, s. 332, ö. raden vänster) samt Atl. 121, tillhörande grupp C IX (Randers amt, Mols?), vilka exemplar möjligen kunna vara införda från respektive sydöstra Sverige, Mellansverige och Fyen. I ett fall kan däremot knappast någon tvekan råda, att det är fråga om en importerad brakteat, och detta gäller Atl. 97 (C V), som hittats i Hjörring amt. Detta exemplar har med största sannolikhet kommit från västra Sverige eller Norge.

Är den bild, som norra och mellersta Jylland visar i anseende till C-brakteaterna, mycket heterogen, så är förhållandet tvärtom vid D-kategorien. Om C-brakteaterna — och detta gäller båda de jyllandska huvudområdena — synas ha haft svårt att vinna någon egentlig popularitet, åtminstone har ingen särskild grupp vunnit det, så ha i stället D-brakteaterna kommit att åtnjuta desto större bevågenhet. Liksom för Sydjylland är därför även för norra och mellersta Jylland D-typen den i egentlig mening karakteristiska brakteatformen.

D-brakteaternas antal i norra och mellersta Jyllands brakteatområde är mycket stort, större än inom något annat skandinaviskt centrum.

Med sina minst femtiofem exemplar överflyglar denna kategori inom nu berörda område betydligt de övriga tre kategorierna tillsammantagna.[2] Av norra och mellersta Jyllands åtminstone tolv fynd med tre eller flera brakteater är, så vitt jag vet, endast ett med säkerhet helt utan D-exemplar.[3] I alla de övriga fynden med un-

[1] En av gruppens brakteater saknar ortsbestämning.

[2] D-brakteaterna fördela sig efter grupper här på följande sätt: D IV (5), D VII (8), D IX (12), D X (7) och D XI (13).

[3] Fyndet från Overhornbæk är i detta avseende osäkert.

dantag av den större skatten från Års äro dessa brakteater däremot i avgjord majoritet, och från fyra av dessa skatter, därav tre bland Danmarks största (Nörre Hvam samt Stenholt och Torning Vesterhede), föreligga uteslutande brakteater av D-typ.

De D-typer, som äro förhärskande inom detta brakteatområde, äro i huvudsak desamma som i södra Jylland, alltså D IX och denna grupps avläggare D X och D XI. Vi ha här sannolikt att se en för hela Jylland gemensam skola i vidsträckt bemärkelse, och delvis äro väl också brakteaterna från för båda områdena gemensamma verkstäder. Norra och mellersta Jylland är emellertid mera välförsett icke endast vad beträffar brakteatantalet utan även, som vi sett, i vad angår typer. Dels representeras VII. D-gruppen här av en särskild jylländsk typ[1], och dels ha vi här några brakteater, vilka äro hänförliga till den norska grupp D IV. Slutligen ha vi, visserligen begränsade till ett enda fynd, minst tio brakteater, varav åtminstone nio av ett mycket säreget utseende (Boye, s. 88)[2], medan Sydjylland mig veterligen icke har någon typ, som ej går att infoga i det av undertecknad uppställda typologiska schemat.

Om också D-kategorien inom distriktet kvantitativt intar en dominerande plats, så motsvaras kvantiteten ingalunda av en liknande kvalité. Naturligtvis finnas bland denna mängd brakteater också några jämförelsevis goda exemplar, men det mesta är slätstruket, och icke så sällan påträffar man t. o. m. rent dåliga alster. Jag tror därför icke, att Jylland är något primärområde för D-brakteattillverkning; jag tror man snarare har rätt att i detta fall kalla området eklektiskt. I ett fall är det också tydligt, att inflytandet kommit utifrån, från Norge (D IV-brakteaterna). Men även för grupp D IX är jag för min del böjd att anta exogena impulser, och dessa skulle då kommit från Västsverige.

Som ovan påpekats kan norra och mellersta Jylland uppvisa ett ovanligt stort antal rika brakteatskatter. Vad anledningen till de många nedläggningarna kan vara är naturligtvis nu förborgat, och man har endast att röra sig på hypotesernas osäkra mark. På grund av D-brakteaternas av samma huvudtyp talrika uppträdande i de

[1] Dessa brakteater få väl också räknas till samma skola som majoriteten av de jylländska D-brakteaterna i övrigt.

[2] Även dessa brakteater böra räknas bland den jylländska D-brakteatskolans produkter.

flesta skatterna, så förefalla dessa att vara nedlagda ungefär samtidigt. Man skulle ju av detta vilja dra den slutsatsen, att det här rör sig om värden, vilka deponerats på grund av ofred, som vid denna tid kan ha övergått landet. Men en del av fynden ha framkommit vid torvtäkt, och fynd från mossar kunna inte med fördel tydas som tillfälligt gömda skatter. I dessa fall är det väl snarast fråga om offer- eller votivfynd.[1] Orsaken till att brakteatskatterna uppträda så utpräglat lokalt begränsade — och detta gäller icke bara det danska brakteatområde, som här närmast intresserar oss — anser Neergaard som sagt möjligen kunna vara den, att varje fyndgrupp också representerar ett fabrikationscentrum.[2] Denna förklaring förefaller onekligen tilltalande och behöver icke strida mot en uppfattning av fynden som tillfälligt gömda skatter eller offerfynd. Men naturligtvis får man icke uppfatta varje större skatt inom ett dylikt hypotetiskt fabrikationscentrum som representerande en enskild verkstads slutna produktion. Det är naturligtvis ofta, där brakteatfynden bestå av flera präglar, svårt att avgöra, i vilka fall vi ha att göra med flera mästare, och i vilka det rör sig om en enda. Men stundom synes det dock vara möjligt att dra vissa slutsatser i berörda fråga.

Inom nu ifrågavarande område kunna sålunda brakteaterna i fynden från *Nörre Hvam* (Fjå. fd 472) och *Stenholt* (Fjå. fd 471) möjligen vara egentliga verkstadsfynd i den meningen, att det här är fråga om endast två guldsmeders — en för vartdera fyndet — alster.[3]

Av brakteater innehöll Nörre Hvamskatten ett exemplar ur grupp

---

[1] Men om det också i en del fall tydligen rör sig offer- eller votivfynd, utesluter ju detta inte, att även dessa kunna ha samband med ofredstider.

[2] Den invändning, som den danske forskaren själv gör mot sin hypotes, finner jag icke vara vägande. Han anser nämligen, att hans förklaring icke är fullt tillfredsställande, på grund av att brakteater från samma stans ej så sällan hittats på långt ifrån varandra belägna platser (Aarb. 1915, s. 184 f.). Men detta är ju icke så underligt, ty, för att på detta fall tillämpa Lindqvists ord »furstarna kunde nog hindra sina guldsmeder att cirkulera, men icke deras arbeten» (Vendelkulturen, s. 83).

[3] Därmed är naturligtvis icke utan vidare givet att fyndplats och verkstadsplats sammanfalla. Detta gäller självfallet icke bara om dessa fynd. I vissa fall har man dock rätt att uppställa den hypotesen, att fynd- och verkstadsplats i varje fall legat inom samma mindre område. Så är fallet, då brakteater av samma eller liknande typ hittats antingen uteslutande eller i större mängd inom en viss bestämd räjong.

D X (fig. 108) och åtta eller nio exemplar ur XI. D-gruppen (fig. 111). Nu är ju visserligen fig. 111 typologiskt yngre än fig. 108, men som ovan (s. 263) framhållits behöver tidsdifferensen, om en sådan funnits, icke ha varit av någon praktisk betydelse, och något hinder att betrakta de båda typerna som emanerande från en och samma verkstad föreligger enligt mitt förmenande icke.[1]

Av fyndets från Stenholt tio brakteater voro de nio från samma stans (Boye, s. 88) av en prägel, vilken mig veterligen icke är känd från något annat håll. För den tionde brakteaten har jag icke haft tillgång till någon avbildning, men Boye beskriver den som »en lille Bracteat med en Dragefigur, som er omgiven med en Række Punkter» (a. a.).[2]

Alldeles säkert, att ovanstående fynd vart och ett endast är en verkstads arbete är det ju inte, om än troligt. På säkrare mark tror jag däremot vi röra oss, om vi bedöma vart och ett av nedanstående fynd som mer än en guldsmeds prestanda.

Skatten från *Skovsborg* (fig. 122 och Fjå. fd 473)[3] innehöll uteslutande brakteater. Av dessa voro två av B III-typ (fig. 75), medan resten tillhörde D-kategorien.[4] Det är först och främst alldeles tydligt, att det föreligger en kronologisk skillnad mellan B-brakteaterna och de övriga. Mellan D-brakteaterna existerar väl visserligen knappast någon tidsdifferens, åtminstone ingen sådan av betydelse, men det är i alla fall mindre troligt, att samtliga exemplar skulle vara en och samme guldsmeds fabrikat; den olika graden av skicklighet vid utförandet förefaller åtminstone undertecknad uppenbar.

Fyndet från *Torning Vesterhede* (Neergard, s. 176 f. o. s. 196 och Fjå. fd 468)[5] bestod visserligen bara av två typer, som båda till-

---

[1] Emellertid är fyndet, som gjordes vid plöjning i en liten kulle, icke till alla delar en produkt av jylländskt guldsmide. I det övriga inventariet ingick nämligen också $1^1/_2$ människofigur av guldbleck, och dessa s. k. guldgubbars egentliga hemvist är Bornholm (Brøndsted: Danmarks Oldtid III, s. 295).

[2] Skatten var deponerad på ett mycket egendomligt sätt. Den låg nämligen i en stenkista, som i sin tur stod i en hög, vilken även innehöll andra stenkistor, dessa senare tomma.

[3] Brakteaterna kommo, medan man var sysselsatt med grävningsarbete, i dagen tätt invid ruinerna av en gammal borg (Skovsborg).

[4] D VII (Atl. 170), D IX (Atl. 174 o. 180), D X (Atl. 189) och D XI (fig. 113), den sistnämnda prägeln i två ex.

[5] Brakteaterna hittades icke på en gång utan ha framkommit efterhand med

hörde D-kategorien, men eftersom den ena typen (Atl. 196 i två ex.) visar en höggradig upplösning av gruppmotivet (D VII), medan de andra brakteaterna (Atl. 198 i fem ex.) tillhöra de bättre inom sin grupp (D IX), tror jag, att vi ha att göra med skilda mästare.

Icke heller *Holmgårdsskatten*, även den från Viborg amt (Acta VIII, s. 331 f.), kan anses som enhetlig. Sammansättningen med den för Danmark alldeles främmande C IV-typen (Acta VIII, s. 332, ö. raden vänster) och de båda egendomliga, närmast till IV. gruppen hänförliga D-brakteaterna (Acta n. raden mitten och n. raden höger) gör f. ö. ett delvis säreget intryck.[1] Fyndets återstående brakteater, varav två exemplar ur VII. D-gruppen (Acta ö. raden höger) och ett ur grupp D IX (Acta n. raden vänster) ha däremot närmare anförvanter inom området.

Då skatten påträffades vid torvskärning, är den väl att anse som nedlagd i offer- eller votivsyfte.

Skatten från *Overhornbæk* (Fjå. fd 469) innehöll brakteater av A- och C-typ, en av det förra slaget (fig. 8) och tre av det senare, samtliga dessa hänförliga till grupp C XIII (fig. 60 i två ex. och Atl. 114).[2] Mellan A-brakteaten och de övriga måste nog föreligga så pass stor tidsskillnad, att man får förutsätta, att skatten representerar åtminstone två guldsmeders verk.

Den näst efter fyndet från Nörre Hvam största brakteatskatten i Ringköbing amt kommer från *Agerskovgård* (Aarb. 1920, s. 109 f.). I fyndet ingingo åtta brakteater, därav tre C-exemplar från samma stans som Törringbrakteaten (Atl. 231) och alltså närmast anslutande sig till grupp C XIV samt fem D-brakteater (Aarb. f. 16) av en mycket dålig D X-typ. Visserligen äro även C-brakteaterna degenererade, men detta gäller egentligen mera själva motivet än utförandet, som trots allt icke kan frånkännas en viss stilistisk elegans, och jag tror därför, att skatten är sammansatt från två håll.[3]

---

långa tidsmellanrum. De två första fann man vid torvtäkt, medan de två sista framkommo vid plöjning på sandjord. Men allt talar för, att brakteaterna ursprungligen legat tillsammans, men att skatten senare delvis kommit ur läge vid jordarbete.

[1] Till detta intryck bidrar också det likarmade spänne (Acta, s. 333), som även ingick i skatten. Dylika spännen ha aldrig annars, efter vad jag vet, hittats i skattfynd tillsammans med brakteater.

[2] Den ett år tidigare (1847) i torv från samma mosse funna D-brakteaten (fig. 105) och fibulan ha emellertid troligen ursprungligen också hört ihop med 1848 års fynd.

[3] Fyndet gjordes på ett mycket ensligt beläget ställe. Utom brakteaterna inne-

Danmarks största brakteatfynd kommer som förut påpekats från *Års* (fig. 120 och Neergaard, s. 178 f.). Skatten innehöll nämligen inte mindre än femton brakteater av olika typer.[1] Talrikast voro B-brakteaterna företrädda med nio exemplar, därav åtta från samma stans (Neergaard, f. 6).[2] Av övriga kategorier representerades C och D med vardera tre exemplar, den sistnämnda kategoriens alla lika (D VII, a. a., f. 7).[3]

Icke heller här torde det vara fråga om en enda verkstads produktion. Sålunda är det — om vi hålla oss till C-brakteaterna — troligt, att a. a. f. 11 har till upphovsman en annan guldsmed än a. a. f. 9 och 10.[4] Dessutom måste man nog också förutsätta en viss kronologisk differens, i varje fall mellan B-brakteaterna och de andra.[5]

Fyndet gjordes hösten 1914 vid plöjning på för odling nyupptagen hedmark. Föremålen lågo utbredda över en yta av ungefär en kvadratfot. Möjligen bör även Årsfyndet tolkas som votiv- eller offerfynd.

Slutligen ha vi fyndet från *Steilbjerg* i Hjörring amt (Fjå. fd 460). Skatten bestod av tre brakteater, därav två A (Atl. 150 o. 151) och en C (Atl. 97) tillhörande V. gruppen. Här kan knappast någon tvekan råda om fyndets av tre guldsmeders arbeten sammansatta karaktär. C-brakteaten är ju inte ens av danskt fabrikat.[6]

---

höll skatten 16 pärlor delvis uppträdda på ett snöre, alltså tydligtvis resterna av ett halsband, samt fragment av ett stort silverspänne (som Müller: Ordning af Danmarks Oldsager 549).

[1] Skattens värde ligger huvudsakligen i brakteaterna, enär det övriga inventariet endast utgjordes av 6 mindre ringguldstycken och en bit av en glaspärla.

[2] Den nionde brakteaten (Neergaard, f. 8) torde trots sin avvikande helt unika prägel ha samme mästare till upphovsman som de övriga.

[3] Av C-brakteaterna är en (Neergaard, f. 10) närmast hänförlig till C II, en (a. a., f. 11) ansluter sig enligt mitt förmenande till C XIV, medan den tredje (a. a., f. 9) är oklar i vad angår gruppanslutning.

[4] Däremot är det ju möjligt, att Neergaard, f. 11, härrör från samma hand, som gjort stansen till D-brakteaterna.

[5] Liksom fallet bl. a. var med A-brakteaterna i Darum, se även Årsfyndets B-brakteater ut att ha burits olika länge, ehuru skillnaden i nötning icke är så pregnant som i Darumfyndet. Förklaringen därtill torde vara densamma, som förut givits i liknande fall.

[6] Vilken ställning områdets övriga få fynd med flera brakteater intar i nu berörda avseende — om sammansatta från flera håll eller icke — vågar jag icke uttala mig om.

Vi se således, att åtminstone det stora flertalet av de större brakteatskatterna inom området av allt att döma var och en måste betraktas som sammansatt av två eller flera guldsmeders alster, vilka dock i de flesta fall torde vara framställda på verkstäder inom området.[1]

Bornholm. De få här funna brakteaterna[2] visa främst öns anslutning till svenska fyndområden, ehuru även inflytelser från Danmark måste ha varit för handen.

---

[1] Se f. ö. ovan — detta arbetes typologiska del — om fyndplatser för brakteater från samma eller mycket liknande stans.

[2] C I (Atl. 146), C IV (Atl. 224) och C IX (Vedel: Bornholms Oldtisdminder, f. 385).

V. Sammanfattning

Brakteaterna kunna, om man bortser från de olika bildpräglarna, sägas vara en allmännordisk företeelse. Analyserar man däremot de bildframställningar, som möta oss på dessa hängsmycken, skall man finna, att brakteatmassan låter uppdela sig i särtyper, som i vissa fall äro utpräglat lokalt begränsade (se ovan kap. om de olika brakteatområdena).

Brakteaternas uppträdande och utveckling.

Fabrikationen av brakteater uppstod sannolikt först i Danmark. Härför talar bl. a. A-brakteaternas och i viss mån även B-brakteaternas antal och utbredning i detta land. Men troligen började man även på svensk botten ägna sig åt denna gren av guldsmide ganska tidigt, förmodligen ej så långt efter det man börjat i Danmark.[1]

På ett senare utvecklingsstadium synes Sverige t. o. m. ha tagit ledningen, ty av allt att döma var det i sydöstra Sverige, sannolikt på Öland, som man först lyckades finna den form, som skulle göra dessa smycken till en egenartad nordisk manifestation. Genom impulser från sydöst uppstod så allteftersom nya centra i vårt land, Skåne, Gotland, Västsverige och östra Mellansverige. De två sistnämnda områdena kommo senast med i utvecklingen.[2] Kanske var det därför, som brakteatkonsten i västra Sverige också synes ha utövats längre, och efter det den upphört på Öland och Gotland och även — i huvudsak — i Skåne. Ty västra Sverige blev ju vårt enda egentliga D-brakteatcentrum.

På i huvudsak samma senare utvecklingsstadium som i västra Sverige står brakteatfabrikationen — i vad det gäller en mera om-

[1] Att anse de utmärkta A-brakteaterna från Tjurkö och Ramdala i Blekinge som från Danmark införda stycken finns det ingen anledning till.

[2] Östra Mellansverige blev emellertid, som vi sett, endast i mycket ringa grad delaktig av denna.

fattande självständig tillverkning — i vårt västra grannland.[1] De tidigaste impulserna ha väl kommit från Danmark, men snart nog synes Sverige ha remplacerat detta land som det område, varifrån de starkaste inflytelserna nådde Norge. Dessa svensk-norska förbindelser bli särskilt markanta i och med framträdandet av de senare C-grupperna. Fullt »självförsörjande» blir Norge först på D-brakteatstadiet och kan då också påtaga sig givarens roll gentemot Västsverige och Danmark, framför allt Jylland.

Den danska brakteatfabrikationens vagga har möjligen stått på Fyen, varifrån konsten spritt sig till det övriga Danmark, tydligen mycket snart.

På grund av Danmarks kvantitativa hegemoni kan det ju ligga nära till hands att tillmäta detta land en större roll för brakteatkonstens utveckling, än det i själva verket synes ha haft. Inom det danska brakteatbeståndet utgöres ju emellertid majoriteten av A-, B- och D-brakteaterna tillsammans, men, som jag redan tidigare framhållit, tror jag för min del, att åtminstone de senare A-exemplaren ha haft en relativt liten betydelse för brakteaternas vidare utveckling till C-typ. Ännu mindre roll ha säkert i detta fall B-brakteaterna spelat, och de danska D-brakteaterna förefalla att huvudsakligen vara epigoner. Slutligen äro C-kategoriens representanter i Danmark färre än i Sverige[2], och de grupper, som man med säkerhet kan kalla rent danska (C IX, C XI, C XII och C XIII), ha med undantag av C IX få brakteater, och ingen av dessa grupper förefaller att *direkt* ha givit upphov till någon utom Danmark befintlig brakteattyp.

Naturligtvis vill jag med det sagda ingalunda förneka eller förringa Danmarks betydelse[3]; jag vill endast varna mot en överskattning.

Fyndomständigheterna.

Brakteatfynden variera ganska mycket. Dels äro nämligen brakteater funna ensamma eller i endast ett exemplar tillsammans med

[1] Sporadisk norsk brakteattillverkning synes däremot ha börjat rätt tidigt.

[2] Att statistiskt här utan vidare lägga Skåne till Danmark kan man icke. Visserligen visar Västskåne de starkaste anknytningspunkterna till Danmark, men de flesta av de skånska C-brakteaterna tillhöra dock svenska typer.

[3] Så t. ex. har ju i det föregående vid flera tillfällen understrukits den stora betydelse ryttarbildsbrakteaterna haft.

andra föremål, och dels äro två eller flera brakteater hittade antingen enbart eller ingående i fynd sammansatta även av andra ting.[1] Största antalet sammansatta fynd har Danmark. (Till sammansatta fynd räknar jag här också fynd bestående endast av två eller flera brakteater.) Därnäst kommer Sverige och sist Norge. Dock är att märka, att det antal brakteater, som ingå i de sammansatta norska fynden, betydligt överträffar brakteatantalet i motsvarande svenska fynd.

Det långt övervägande antalet fynd får räknas till markfyndens kategori, enär det ju praktiskt taget endast är i Norge, som brakteater också fått tjänstgöra som gravgåvor.

Se vi efter, hur de olika kategorierna äro representerade i de sammansatta fynden, skola vi — ganska naturligt förresten — finna, att A- och B-typerna äro sällsyntast. I detta fall har självklart Danmark att uppvisa de flesta dylika fynd. För Skandinavien som helhet gäller i övrigt, att C-kategorien är företrädd av ett mindre antal exemplar än D-typen, medan C-brakteaterna i gengäld äro fördelade på ett större antal fynd än D-exemplaren.

Förhållandet de olika länderna emellan varierar emellertid i detta avseende. De i de svenska sammansatta fynden ingående C-brakteaterna äro både flera i antal och förekomma i flera fynd än D-exemplaren. I Norge äger det rakt motsatta förhållandet rum, alltså med flera D- än C-brakteater, och de förra även ingående i flera sammansatta fynd. Danmark slutligen har i dylika fynd färre C- än D-exemplar, men de förra äro uppdelade på något flera fynd än de senare.

De syften man haft med nedläggningarna ha troligen varit av olika arter. I somliga fall torde det ha rört sig om en av ägaren gjord värdedeposition, avsedd att återupptagas eller komma vederbörande till godo i ett hinsides liv.[2] I andra fall åter måste man betrakta skatten som en åt högre makter helgad offer- eller votivgåva.

Om också sammansättningen av brakteatskatterna generellt taget — alltså med bortseende från typvariationer o. dyl. — icke växlar

[1] De andra föremål, som ibland i skatterna ligga tillsammans med brakteater, utgöras mestadels av betalningsguld och enkla ringar av olika slag, men stundom förekomma även mera exklusiva ting såsom munbleck och spännen. I markfynden uppträda dessa sistnämnda några gånger och praktiskt taget endast i danska fynd. Sällsynta äro också guldmynten, vilket ur kronologisk synpunkt är att beklaga.

[2] Jfr Snorres uttalande; Kongesagær, s. 12.

så särskilt mycket, så äro de kvantitativa skillnaderna desto större. Sålunda kan vårt land inte uppvisa brakteatskatter av sådana dimensioner som Danmark och Norge. Det enda undantaget utgöres av Torlundafyndet. Detta förhållande kan inte bero på någon fattigdom i de berörda svenska områdena, eftersom ju Sverige är Skandinaviens rikaste provins på guldfynd från folkvandringsepoken, utan orsakerna måste vara andra.

Bårder, mytiska tecken och andra bifigurer.

Vi ha i det föregående då och då haft anledning att nämna den utstyrsel, brakteaterna stundom ha utöver centralbilden, således bårder, runor etc. Det synes mig därför lämpligt att här ge en kort översikt av det föreliggande materialet ur denna synpunkt.

De mer eller mindre breda bårderna, med få undantag prydda med geometriska ornament av olika slag, trekanter, halvmånar, rundlar o. s. v.[1], äro visserligen inte så vanliga men äro ej heller direkt sällsynta. Oftast förekomma de inom C-kategorien och där framför allt i Sverige med övervikt för vårt lands östra och sydöstra delar.[2] Att Sverige och där särskilt de nyssnämnda områdena har så relativt många brakteater med breda infattningar är förklarligt med hänvisning till grupp C I:s äldsta exemplar och det stora inflytande dessa utövat.

De på bårderna uppträdande stämpelmönstren äro nästan alla gemensamma för hela det nordiska brakteatområdet. Vissa ornamentsformer synas emellertid vara mer eller mindre lokalt begränsade, nota bene på bårderna, sålunda det ytterst sällsynta flätbandet och ornament i S- eller volutform (se ovan kap. om de olika brakteatområdena s. 195 f.).

Öglorna äro vanligen av enklaste slag, ehuru praktfullare dylika också undantagsvis förekomma. Under öglan kan ibland sitta en filigransirad triangel, vid vilken brakteaten skenbart är fästad.[3]

[1] På ett antal D-brakteater, så gott som uteslutande funna i Norge, uppträda också, som vi erinra oss, bårder med djurornamentik. Om de få bårderna med sin unika dekor av instämplade krigarhuvuden se ovan s. 46 f.

[2] I Danmark, som i förhållande till det samlade antalet brakteater har få exemplar med breda bårder, äro dock C-brakteaterna i detta fall i påfallande minoritet.

[3] Om de ett fåtal gånger i trekanterna uppträdande ansiktsmaskerna se Lindqvist: Geretebrakteaten, s. 223 ff. På åtminstone ett par brakteater har också i triangeln suttit ett nu förlorat föremål; på fig. 55 antagligen en granat. Kanske har förhållandet

Dessa trianglar äro emellertid betydligt mera sällsynta än de breda bårderna. Med få undantag är det bara C-brakteaterna och där särskilt grupperna I och IV, som ha dylika trekanter. Vad angår den geografiska utbredningen av på nu nämnda sätt utstyrda brakteater, är det, liksom fallet var med de breda bårderna, främst i öster och sydöst, vi ha att söka dem.

Av de på själva brakteatytan uppträdande tecknen och bifigurerna[1] äro runor, bokstäver — de sistnämnda dock ytterst sällsynta — och run- eller bokstavsliknande tecken vanligast[2]. Av det sammanlagda antalet A-, B- och C-brakteater (minst 374 ex.) äro åtminstone 34 % inskriftsbrakteater. Inom de olika kategorierna äro dylika brakteater bäst företrädda inom A (67 %), därnäst inom B (41 %), medan C kommer i tredje rummet (26 %).[3] Inom de olika C-grupperna uppträda inskriftsbrakteater i följande antal[4]: I (37) 7, II (29) 3, III (10) 3, IV (22) 4, V (16) 1, VI (21) 1, VII (3) 2, VIII (11) 10, IX (24) 19, XI (4) 1, XII (11) 10 och XIII (9 l. 10) 7.

Näst efter inskrifter komma i antal fåglar.[5] Minst 24 % av A-, B- och C-brakteaterna tillsammans ha fåglar som bifigurer.[6] Pro-

---

varit detsamma på Atl. 132, men här kan det också tänkas ha varit en ansiktsmask (se ovan s. 93 f.).

[1] I den följande översikten medräknar jag icke D-brakteaterna, vilka ju på ett fåtal undantag när icke bära runor eller andra mytiska tecken. När jag därför här talar om ett lands eller mindre områdes sammanlagda brakteatantal, menar jag alltså endast A-, B- och C-kategorierna.

[2] Enär jag icke är kompetent att alltid i varje enskilt fall bedöma tecknens art, har jag sammanfört dessa brakteater under beteckningen inskriftsbrakteater. I det långt övervägande antalet fall rör det sig dock om verkliga runor.

[3] Som redan i förordet nämnts existerar det — frånsett det fåtal ex., vilka, enär jag av dem saknat avbildningar, icke alls eller endast beträffande kategorianslutningen kunnat inrangeras i det av mig upprättade systemet — antagligen brakteater, om vilka jag icke äger kännedom. Jag kan därför icke garantera, att de här upptagna siffrorna i varje enskilt fall äro fullt korrekta. Dessutom kan ju trots noggrannhet ett eller annat tecken ha undgått mig vid uppgörandet av föreliggande statistik. De eventuella felaktigheter, som sålunda kunna förekomma, kunna dock icke vara så stora, att de förrycka det väsentliga.

[4] Siffrorna inom parentes beteckna det sammanlagda antalet brakteater inom resp. grupp.

[5] Ehuru fåglar äro de på brakteaterna långt vanligaste djuren, förekomma understundom även andra, vanligen tydliga fyrfotadjur men även drakar och en och annan gång varelser, som väl antagligen skola föreställa ormar.

[6] Inom B-kategorien är det kanske något oegentligt att tala om fåglar (och andra

centsatsen är högst för B-kategorien (58 %), därnäst kommer C med 23 %, medan A har synnerligen få exemplar (endast 4 %). Inom C-kategorien förekomma fåglar talrikast hos grupperna IV, V, XII och XIII med respektive 21, 15, 10 och 8 exemplar.

Först i tredje rummet kommer hakkorset, i det 18 % av A-, B- och C-brakteaterna sammantagna ha detta tecken.[1] Uppdelningen på kategorier är följande: A 11 %, B 12 % och C 20—21 %. I detta fall intar alltså C-kategorien främsta rummet icke bara numeriskt utan även procentuellt. Brakteaterna med hakkors äro inom denna sistnämnda kategori liksom fågelbildsbrakteaterna markant begränsade till vissa grupper, medan exemplaren inom andra sakna detta och då oftast även övriga mytiska tecken. De grupper, inom vilka hakkorset uppträder, äro I (10 l. 11), II (6), III (7), VII (3), IX (15), X (3), XIII (1) och XIV (4).

I denna översikt synes det mig också lämpligt att ta med de brakteater, där djuren bära något, som antagligen skall föreställa hakskägg, änskönt detta ju icke är en bifigur utan en integrerande del av djuret. Här är naturligt nog endast C-kategorien representerad. Numeriskt äro dessa »skäggdjursbrakteater» ungefär lika många som kategoriens hakkorsprydda exemplar, men ur gruppsynpunkt är utbredningen i högsta grad begränsad, ty det är endast inom grupperna I och II, som »skäggdjur» förekomma i större antal; inom grupp I till ett antal av 20 och inom II. gruppen i 26 eller 27 fall.[2]

Stundom uppträda kombinationer av olika tecken och figurer på en och samma brakteat. Undertecknad har här upptagit sex dylika

djur) som *bi*figurer, enär de här strängt taget äro lika mycket centralfigurer som de uppträdande människogestalterna.

[1] Betydligt mindre ofta förekommande än hakkorset men därför icke ovanligt är det vanliga korset. Sällsynt är däremot triskelen, åtminstone i en fullt klar och tydlig form. Till de mytiska-magiska tecknen får man nog också, i varje fall ibland, räkna de rundlar av olika slag, som ej sällan uppträda på brakteatytan.

[2] Horn bära däremot djuren på de allra flesta C-brakteater. Undantag härifrån äro endast grupperna VI, XI och XIII, där djuren som regel icke äro hornprydda, och inom XII. gruppen äro riddjuren i åtminstone tre fall utan horn. Av och till dyka också icke behornade djur upp inom de grupper, där djuren annars regelmässigt äro hornförsedda.

Det hade också, inte minst med hänsyn till frågan om brakteatbildernas betydelse, varit önskligt, att en skarp distinktion mellan hovar och klövar kunnat göras. På grund av djurfötternas oftast starkt stiliserade utförande är detta dock i de allra flesta fall omöjligt. Se vidare kapitlet Till frågan om brakteatbildernas betydelse.

kombinationer. K 1: Inskrifter plus hakkors eller andra mytiska tecken, K 2: Inskrifter plus fåglar etc., K 3: Inskrifter plus »skäggdjur», K 4: Hakkors etc. plus fåglar etc., K 5: Hakkors etc. plus »skäggdjur» samt K 6: Fåglar etc. plus »skäggdjur».[1]

Kombinationernas förhållande till A-, B- och C-kategoriernas samlade brakteatmängd:

K 1:	16 %
K 2:	8 %
K 3:	1 % eller mindre
K 4:	5—6 %
K 5:	3 %
K 6:	1 % eller mindre

Kombinationsfrekvensen inom A-kategorien:

K 1:	24 %

Kombinationsfrekvensen inom B-kategorien:

K 1:	24 %
K 2:	24—29 %
K 4:	7—12 %

Kombinationsfrekvensen inom C-kategorien:

K 1:	13 %
K 2:	8 %
K 3:	1 %
K 4:	6 %
K 5:	4—5 %
K 6:	1—2 %

Inom de olika C-grupperna varierar kombinationsfrekvensen betydligt. K 1 är bäst företrädd inom grupperna IX och XIII. Av övriga grupper ha även åtminstone grupperna I, III, VII, VIII och XII representanter inom kombinationen, men i samtliga fall numeriskt få. K 2 har de flesta representanterna inom XII. och XIII.

[1] För att en brakteat skall kunna räknas till en viss kombination har jag icke ansett det nödvändigt, att vederbörande exemplar skall bära samtliga de för kombinationen upptagna tecknen eller figurerna. Jag har ansett det räcka, om *ett* tecken eller *en* figur ur vardera av de båda i en sammanställning upptagna leden förefinnes. Så för jag t. ex. en brakteat med runor och kors till K 1, även om hakkors saknas.

grupperna. I tredje rummet kommer grupp IV, vilken stora grupp dock endast har få dylika brakteater. Även grupperna V och IX ha vardera en brakteat med nu berörda kombination. Den överhuvud ovanliga K 3 är, så vitt jag kunnat finna, endast med säkerhet företrädd inom grupperna I och II och där ytterst svagt. Eventuellt ha också grupperna III och XII vardera ett exemplar med denna kombination. K 4 har ett fåtal representanter fördelade på grupperna III, IX, X, XII och XIII, de flesta inom den sistnämnda. K 5 har liksom K 3 en synnerligen begränsad utbredning. Säkra fall har jag endast kunnat konstatera inom I. och II. grupperna. Kanhända uppträder kombinationen också en gång inom grupp III, men fallet är dock mycket osäkert.

Slutligen ha vi K 6, även denna kombination sällsynt: två eller tre gånger inom grupp I och i ett par fall inom III. gruppen och möjligen en gång inom grupp XII.[1]

Vi skola nu undersöka, hur brakteater med mytiska tecken etc. fördela sig inom de olika skandinaviska länderna.

Av *Sveriges* minst 133 brakteater ur A-, B- och C-kategorierna äro bland det ovannämnda slaget av brakteater sådana som bära fågelbild i majoritet (33 %). Efter dem komma inskriftsbrakteater (27 %), och i tredje rummet komma brakteater med hakkors (19—20 %), medan fjärde platsen intas av sådana brakteater, på vilka djuret bär hakskägg (16—17 %).

Fördelningen på de olika centra är delvis annorlunda. Av *Västsveriges* 33 brakteater ha bara ett par runor, 6 ha hakkors, 5 »skäggdjur» och 10 eller 11 fåglar. Det *östra mellansvenska* området med 6 brakteater har 2 exemplar med inskription, medan samtliga 6 brakteater bära fåglar. På *Gotland* äro 11 av de 28 brakteaterna försedda med inskrift, medan 4 bära hakkors, 3 eller 4 »skäggdjur» och 5 fåglar. Av *Ölands* 7 brakteater ha, som vi sett, ingen runor eller dylika tecken. Icke heller har något exemplar fåglar, medan hakkors uppträda i 2 och »skäggdjur» i 5 fall. Slutligen har det *skånska* området med sina 38 brakteater minst 12 exemplar med inskrift och lika

[1] De vid K 3, K 5 och K 6 påtalade osäkra fallen gälla samma brakteater (fig. 31 och Atl. 109), där det är ovisst, om de under »riddjurets» haka befintliga strecken skola tolkas som skägg.

många med hakkors. Vid 9 tillfällen är djuret skäggprytt, och på 14 brakteater uppträda fåglar.

I *Norge* med dess åtminstone 80 brakteater av A-, B- och C-typ äro, som vi redan kunnat konstatera, bifigurer ganska ovanliga. Mest förekomma fåglar samt brakteater, där djuren bära hakskägg (12—13 %). I andra rummet komma exemplar med inskrift (11 %), medan de hakkorsförsedda exemplaren blott uppgå till 3 %.

Fördelningen på de två huvudcentra *Östlandet* och *Vestlandet* av nu ifrågavarande brakteater är ungefär lika, med få exemplar av varje sort.

Av *Danmarks* minst 160 brakteater ur kategorierna A, B och C äro exemplaren med inskription av ett eller annat slag talrikast (55—56 %). Därnäst uppträder hakkorset med 25 %, medan 20 % utgöras av brakteater med fågelbilder och 15 % av exemplar, på vilka djuret har hakskägg.

Inom de olika huvudområdena ha av 44 brakteater inom det *själländska* distriktet 22 eller 23 inskrift, 13 exemplar ha hakkors, och på lika många brakteater ha djuren skägg, medan fåglar uppträda endast vid 5 tillfällen. Av 29 brakteater på *Fyen* ha 15 inskrift, 5 hakkors, 7 eller 8 »skäggdjur», medan 2 föra fågelbild. Inom *södra Jyllands* brakteatområde äro av 22 brakteater 100 % inskriftsbärande, medan, så vitt jag kunnat finna, endast ett exemplar har hakkors. Slutligen uppträda fåglar i 5 fall på brakteaterna. Av 41 brakteater på *norra och mellersta Jylland* slutligen äro 14 inskriftsförsedda, 11 ha hakkors, 2 »skäggdjur», medan på 16 brakteater fåglar finnas.

Bildförändringarna hos brakteaterna och orsakerna härtill.

Om också brakteatbilderna grovt sett låta sig uppdelas på fyra standardtyper, äro dock växlingarna även inom kategorierna påtagbara. Till en god del bero förändringarna — inom grupperna och mellan ur en utgångstyp härledda grupper — på, att man genom idelig snart sagt mekanisk upprepning av ett visst motiv så småningom försämrade och förvanskade detta. Härtill kom väl även stundom, att förebilden missförstods. Vid genomgåendet av brakteaternas typologi ha vi flera gånger haft tillfälle att se prov på en

sådan gradvis fortskridande, av klumpighet vållad försimpling; några exempel behöva därför icke här framdras.

Brakteattillverkningen är dock icke helt och hållet en provkarta på hantverksurartning. Ur mängden av genomsnittliga och i flera fall t. o. m. åtminstone konstnärligt sett dåliga hantverkare framträda stundom guldsmeder, vilka icke blott visa högt tekniskt kunnande utan också besitta en god portion konstnärlig originalitet.[1] När man vill ha upplysningar om bildernas symboliska mening etc., är det därför till dessa guldsmeders arbeten, man skall vända sig, ty det är bland dem, som vi finna de utgångsformer, på vilka man sedermera byggt vidare.

Vi lämna i detta sammanhang A-kategorien å sido. Visserligen kan man redan på detta stadium skönja sporadiska — om än oftast icke så helt lyckade — försök till frigörelse från förebilderna[2], men i det stora hela är ännu denna kategori bunden vid de ursprungliga antika förebilderna.

Bland B-brakteaterna är det egentligen endast inom II. gruppen, som vi kunna iaktta en mera självständig skapande verksamhet hos brakteatmästarna.[3] Gruppen är emellertid tämligen heterogen, vad beträffar bildframställningen, och möjligen skola därför de olika präglarna tolkas olika. De präglar, till vilka man bör gå för att få en möjlig upplysning om bildernas innehåll, synes mig vara fig. 68 — för den skånsk-danska typen (fig. 68, 69 o. 70) — samt fig. 71, Neergaard f. 6, Gravguld, f. 42 och möjligen också Atl. 80.

Först i och med C-brakteaterna når emellertid brakteatfabrikationen sin fulla nordiska egenart. Här skiftar motivet visserligen inte mycket, men återgivandet varierar desto mer med goda, genomsnittliga och dåliga alster. Och denna blandning av gott och mindre gott finnes praktiskt taget inom varje grupp. Vilja vi här söka utgångsformerna, måste vi vända oss till de bästa exemplaren inom varje huvudtyp.[4]

---

[1] Originalitet och konstförstånd sammanfalla dock icke alltid.

[2] Ex. St. IV 99 och fig. 5.

[3] B III står ju däremot nära klassiska förebilder, och B I, om än fjärmare från dessa, synes mig ej heller ha hunnit så långt på frigörelsens väg. För övrigt är det ju endast en av präglarna (fig. 66 och dess två likar), som är något så när väl utförd.

[4] Direkt sprungen ur vederbörandes fantasi liksom den fullrustade Pallas Athene ur Zevs huvud är väl knappast någon brakteattyp, ty fantasiskapelserna stödja sig

Inom första huvudtypen äro dessa att söka bland de äldsta exemplaren inom grupp C I, främst då brakteaterna från Ravlunda (fig. 15) och Holmetorp (Atl. 145).

Den brakteat inom den andra huvudtypen, i vilken man har rätt att se alstret av en nyskapande mästare, är framför allt fig. 54. Mindre självständiga men ändå föregångsbrakteater inom avdelningen äro Atl. 92 och dess tvillingexemplar, liksom den förstnämnda brakteaten tillhörande X. gruppen. Bland avdelningens ursprungligare brakteater få nog också räknas fig. 46 och Sal. f. 36, båda hemmahörande inom grupp VIII.

Vi ha så den lilla egendomliga XI. gruppen, som icke direkt kan hänföras till någon av huvudtyperna. Här är det nog främst till fig. 55 och Atl. 79, såsom de av allt att döma ursprungligaste, som man bör vända sig, om man vill söka tolka bildinnehållet.

Slutligen ha vi den tredje huvudtypen eller ryttarbildsbrakteaterna.[1] Den brakteatprägel, som inom denna typ gör intryck av att vara ursprungligast och därför också tillhörande de typskapande utgångsformerna, är fig. 57 (grupp XII), varför exemplaret är lämpligt att ta till utgångspunkt för betydelseundersökningar.

De nu uppräknade brakteaterna och mer eller mindre deras närmaste fränder torde vara de typskapande i egentlig mening inom C-kategorien. Men dessutom förekommer ju inom de skilda ur utgångsformerna härledda grupperna i högre eller lägre grad väl utförda brakteatexemplar, vilka dock i sin egenskap av mer eller mindre eklektiska alster ej kunna räknas bland de i sträng bemärkelse originala skapelserna.

Även inom D-kategorien har slentrianmässigheten gjort sig bred och liksom inom övriga kategorier stundom lett till klumpiga och dåliga resultat. Men också här kan man som förut sagts påträffa kvalitetsprodukter, vilka höja sig över medelmåttan, i åtminstone ett par fall t. o. m. betydligt. Det är bland D-brakteaterna dock icke *alltid* de typologiskt äldsta exemplaren (utgångstyperna), som äro de bästa. Bland de konstnärligt mest lyckade brakteaterna vill jag för min del räkna nedanstående:

Inom III. gruppen ha vi fig. 80, som också förefaller att vara typ-

dock ytterst på förebilder, som omtolkats och omdiktats, ev. också — fast detta förefaller mig mindre troligt — missförståtts.

[1] Beträffande ryttarbildsbrakteaternas uppkomst se ovan s. 112 ff.

skapare inom sin grupp. Inom grupp IV är det framför allt Inderöybrakteaten (fig. 86), som man lägger märke till. Denna brakteat hör dock sannolikt icke till de ursprungligaste inom gruppen. Ett mycket gott arbete är också Gravguld f. 36. Av V. gruppens brakteater är icke heller den bästa (fig. 89) den stilistiskt äldsta inom sin grupp. På sätt och vis kan dock fig. 89 sägas vara om också inte typskapande — vilken roll i så fall måste tilldelas fig. 88 — så åtminstone typledande, enär gruppens övriga brakteater med undantag av den nyssnämnda fig. 88 ju närmast återgå på fig. 89.

Inom D-kategoriens andra huvudavdelning är fig. 94, tillhörande VII. gruppen, ett ganska gott och om duglighet vittnande arbete. Då brakteaten *möjligtvis* varit förebildande för andra, får den eventuellt räknas som utgångstyp. Vi ha så inom den IX. gruppen den redan flera gånger omnämnda förnämliga brakteaten fig. 99, som säkert betytt en hel del för den vidare utvecklingen av »slingdjurstypen» på brakteaterna. En annan god och dessutom mycket originell representant för gruppen möta vi i Sal. f. 18, ehuru prägeln synbarligen icke vunnit någon efterföljd.

Även bland D-brakteaterna finnas naturligtvis även en hel del andra hantverksmässigt tämligen goda alster, ehuru intet av dessa i någon högre grad åtminstone bär självständighetens och nyskapandets hallstämpel.[1]

[1] Till självständighet och nyskapande räknar jag icke diverse här och var uppdykande bisarrerier — detta gäller naturligtvis icke endast D-kategorien — som oftast snarare äro ett degenerationstecken.

VI. Kronologisk översikt

Liksom i fråga om så mycket annat, som angår brakteaterna, äro också meningarna om deras tidsställning delade och komma väl så att förbli, så länge oenighet överhuvud taget råder om de kronologiska spörsmål, som äro förknippade med folkvandringstiden.

Det är inte heller små differenser mellan uppfattningarna, det rör sig om. Ytterligheterna representeras av *Bolin* och *Brøndsted*. Den förre finner för sin del, att brakteatpräglingens början bör sättas till 300-talets förra del eller de närmast efter år 350 följande decennierna. Ännu efter omkring 450 finnas dock enligt den nämnde forskaren brakteater för handen, men han anser, att brakteattillverkningen då sett sina bästa dagar (Till guldbrakteaternas kronologi, s. 181 ff.).[1] Brøndsted låter visserligen präglingen börja omkring 400, men i fråga om att tilldela fabrikationen långt liv håller han rekord, i det han låter denna sträcka sig till omkring mitten av 7. århundradet (Danmarks Oldtid III, s. 300).[2] De olika kategorierna fördela sig enligt honom på följande sätt: A-brakteaterna 400-talet, B- och C-brakteaterna 400- och 500-talen och D-brakteaterna slutligen från mitten av 6. till mitten av 7. århundradet.

Åberg låter de äldsta C-brakteaterna uppträda »ej tidigare än år 500» och fortleva till åtminstone seklets slut. D-brakteaterna anser han som sagt höra hemma i detta århundrades senare hälft (Den nordiska folkvandringstidens kronologi, s. 60 ff.).[3]

Janses uppfattning är, att A-brakteaterna i egenskap av de äldsta

---

[1] Bolin tar emellertid mycket ringa hänsyn till andra fyndkombinationer än med mynt. Övriga kombinationer frånkänner han nästan alldeles värdet som kronologiska bestämningsgrunder.

[2] Brøndsted stöder sig här på den i annat sammanhang påtalade likheten mellan vissa norska D-brakteater och sceattas.

[3] Som tidigare nämnts, anser sig Åberg kunna datera D-brakteaterna helt och hållet med typologiens hjälp.

böra härröra från mitten av 400-talet. För B- och C-kategoriernas uppträdande fixerar han däremot inga bestämda tidsrum utan säger endast, att dessa böra vara yngre än A men äldre än D, som visar sig inemot 500 (Le travail de l'or etc., s. 114).

Gjessing, som endast uttalar sig om de norska brakteaterna, uppställer för dessa följande tidsschema: Kategori A något efter 400 till omkr. 550, kat. B något efter 500? till omkr. 550 eller möjligen litet senare, kat. C. omkring 500 till efter 550 och D-kategorien slutligen omkr. 550 till nästan 600 (De norske gullbrakteatene, s. 142). Hans sena dateringar bero som förut påpekats till stor del på, att han följer Bøes lika så sena tidssättningar.

Shetelig anser, att den väsentliga utvecklingen av brakteaterna sker under loppet av 5. århundradet, och att de yngre formerna fortfara att vara i bruk under första hälften av följande århundrade (Norges forhistorie, s. 153).[1]

Lindqvist, som beträffande kronologien endast befattat sig med en avdelning ur Salins sydsvenska grupp, anser för sin del, att de äldsta bland dessa brakteater böra tillskrivas 400-talets förra hälft (Geretebrakteaten, s. 232 f.).

Av *Forssanders* a. a. framgår att även han sätter den begynnande brakteattillverkningen tidigt.

Nerman däremot tror, att brakteatpräglingen knappast börjat före slutet av 5. århundradet (Die Völkerwanderungszeit Gotlands, s. 120).

Av de arkeologer, som tidigare sysslat med brakteatproblemet, förlägger *Hans Hildebrand* brakteattidens begynnelse till den constantinska epoken, alltså 300-talet (Svenska folket under hednatiden, s. 32 ff.), medan *Sophus Müller* anser, att brakteaterna egentligen böra tillskrivas 500-talet (Vor Oldtid, s. 602). *Montelius* har i Den nordiska jernålderns kronologi, SFT. 10, kommit till det resultatet, att de äldsta guldbrakteaterna böra dateras till 400-talets förra hälft och mitt, de tidigare formerna av kategorierna C och D till mitten och senare hälften av samma århundrade, medan dessa kategoriers senare former böra hänföras till 500-talets förra hälft. *Salin* slutligen yttrar sig mycket försiktigt i fråga om åldern. Det enda han i sin monografi

[1] I sitt tidigare arbete, Arkeologiske tidsbestemmelser av ældre norske runeindskrifter, håller Shetelig dock för troligt, att de yngsta brakteaterna också i någon mån kunna tillhöra tiden efter 500-talets mitt (a. a., s. 43).

över brakteaterna säger om deras tidsställning är, att det finns skäl att hänföra dem till 400- och 500-talen (De nordiska guldbrakteaterna, s. 97).

Denna förbistring bland de arkeologiska vetenskapsmännen beträffande brakteaternas kronologi kan dock vara förklarlig, ty problemet är icke lätt. Framför allt är det ganska vanskligt att fastställa tiden för D-brakteaternas uppträdande, enär detta senare till åtminstone en väsentlig del intimt sammanhänger med djurornamentikens tidsfästelse, och härom tvista ännu de lärde. De kronologiska resultat, till vilka jag under mitt arbete med det vidlyftiga materialet anser mig ha kommit, framställer jag därför icke med anspråk på ofelbarhet. Jag hoppas emellertid, att den pågående ornamentikdiskussionen så småningom skall kunna lösas i harmoni med undertecknads av denna specialundersökning föranledda antaganden, ty därav beror ju ytterst hållbarheten hos de i denna avhandling gjorda dateringarna.

Att betrakta kategorierna A, B, C och D som efter varandra följande länkar i en utvecklingskedja kan vara riktigt, om man inskränker sig till att härmed mena, att A och förmodligen även den tidigaste gruppen av B uppstått före C och denna i sin tur före D. Däremot vore det oriktigt att i denna ordningsföljd inlägga den meningen, att präglingen av varje föregående kategori var i huvudsak avslutad, när tillverkningen av nästpåföljande tog vid. Tvärtom talar allt för, att kategorierna till en viss utsträckning levat sida vid sida, om än livslängden för C i stort sett var längre än för A och B, och för D slutligen längre än för C.

A-brakteaterna.

För ett fastställande av dessa brakteaters — och därmed brakteatpräglingens överhuvud taget — första uppträdande ha vi ett par ganska goda utgångspunkter, dels i *Broholmsbrakteaterna* (fig. 4) och dels i den norska brakteaten från *Hov* (Gjessing f. 1), vilka exemplar tack vare sin delvis tydbara inskrift ju visa sig ha förebilder från den constantinska eran. Beträffande fig. 4 kan man som sagt t. o. m. komma förebilden så nära, att man kan utpeka den kejsare, från vilkens tid förlagan stammar, alltså Constans (337—350).[1] I och

[1] Någon direkt kopia synes dock icke Broholmsprägeln vara (jfr ovan s. 29, not 3).

för sig ge oss dessa inskriptioner naturligtvis inte några absolut fixa dateringsmöjligheter utan endast värdefulla anvisningar. De första brakteaterna måste nämligen ha präglats under den tid, som förflöt mellan den constantinska epokens början och försvinnandet av constantinmynten ur den germanska myntstocken, vilket enligt Bolin skett under 400-talets förra del.[1] Nu äro emellertid brakteater aldrig funna tillsammans med föremål från romersk tid, och att därför i likhet med Bolin sätta präglingens begynnelse till tiden mellan 305 och 361 eller kort därefter kan man enligt mitt förmenande icke.[2] Alltför lång tid kan dock inte ha förflutit, ty det är icke troligt, att — när man nu en gång kommit på idén med efterbildningar, vilka väl huvudsakligen torde tillhöra 300-talet — det dröjde så länge, innan man också började tillverka de metallbesparande och lättgjordare brakteaterna. Jag skulle därför tro, att möjligen redan i slutet av det 4. seklet de första A-brakteaterna kommo till.

Svårare är däremot att fixera en något så när bestämd tidpunkt, vid vilken A-brakteater i stort sett upphört att präglas. Som hållpunkter för dateringsundersökningar ha vi då först och främst tre norska gravfynd. Brakteaten från *Vestly* (fig. 13) är stilistiskt ganska tidig. Tillsammans med brakteaten lågo bl. a. också bitar av en glasbägare (Fjå. pl. 8, f. 8) av en typ, som företrädesvis tillhör förra hälften av 400-talet (Gjessing, s. 134). Brakteaten från *Falkum* (Gravguld, f. 33), stilistiskt något senare än Vestlyexemplaret, hittades jämte bl. a. ett reliefspänne (Åberg: Kronologi, f. 55), av Eva Nissen Meyer fört till hennes 3. stadium, som hon låter sträcka sig till omkr. 500 (Relieffspenner i Norden, s. 9 f., s. 15 f. o. s. 103).[3] Falkumbrakteaten, som av fotografi att döma förefaller åtskilligt nött, kan

[1] Ännu under början av 400-talet spelade dock solidi från Constantinernas och Valentianus epok huvudrollen inom hela den germanska världen (Bolin: Fynden av romerska mynt i det fria Germanien, s. 188).

[2] Då dessutom medaljefterbildningarna — som generellt sett äro ett förstadium till den egentliga brakteattillverkningen — i allmänhet synas återgå på medaljer för kejsare från 300-talets mitt och senare hälft (A. W. Brøgger: Ertog og øre, s. 48 f.), är det även av denna orsak knappast troligt, att den begynnande A-brakteatpräglingen får sättas alltför tidigt, då detta skulle innebära, att brakteatpräglingen med sin förenklade teknik skulle börjat *tidigare* än i huvudsak medaljefterbildningarna.

[3] Bøes datering av fyndet till 500-talets mitt finner t. o. m. Gjessing något väl sen (Gjessing, s. 134).

slutligen ha burits rätt länge. *Haugebrakteaten* (Gravguld, f. 34) är funnen tillsammans med bl. a. ett stort reliefspänne (Åberg a. a., f. 79). Denna spännetyp tillhör enligt Montelius tiden omkr. 500 och 500-talets förra hälft (SFT. 10, s. 115 f. o. s. 126). Eva Nissen Meyer daterar även spännet till 6. seklets förra del (a. a., s. 40 ff., s. 101 o. 103). Gjessing däremot tidssätter efter Bøe fyndet till mitten eller senare hälften av århundradet (Gjessing, s. 134), en datering som säkerligen är för sen. Han framhåller emellertid, att brakteaten stilistiskt synes vara äldre (a. a., s. 134 f.)[1]

Även i ett mindre antal markfynd förekomma A-brakteater tillsammans med föremål, som kunna ge en viss vägledning vid dateringen.

Tjurköskattens sammansättning med bl. a. den tidiga A-brakteaten och myntet för Teodosius II gör det troligt, att skatten nedlagts icke senare än någon gång under 400-talets senare hälft.[2] Fyndet från *Gummersmark* med bl. a. de fyra A-brakteaterna (fig. 11) och det sannolikt till 5. seklets förra hälft eller mitt hörande reliefspännet (fig. 143) gör som helhet ett ganska tidigt intryck, om än skatten torde representera en längre tids samlande (se ovan). *Darumfyndets* A-brakteater äro utan tvivel bland de tidigare men på grund av den tämligen sena ryttarbildsbrakteaten (St. IV 103) och munblecket (Vendelkulturen, f. 79) torde nedläggningstiden få sättas tämligen sent på 400-talet. Skatten från *Skonager* är ju i flera avseenden nära överensstämmande med den från Darum, fastän nedläggningstiden nog får sättas något senare tack vare de stilistiskt mycket sena D-brakteaterna i fyndet. Vi ha så *Broholmsfyndet*, vars beståndsdelar åtminstone till en del måste vara mycket gamla, ehuru överantvardandet åt jorden måste ha ägt rum vid en kanske rätt betydligt senare tidpunkt. Till sist ha vi att nämna fyndet från *Overhornbæk* med den typologiskt rätt gamla A-brakteaten (fig. 8). Sannolikt tillhörde, som i annat sammanhang framhållits, också det troligtvis ganska gamla spännet i samma skatt.

[1] Utom dessa tre gravfynd ha vi visserligen ännu ett med en däri ingående A-brakteat, från *Vigrestad*, men de utom brakteaten där funna föremålen äro knappast kronologiskt användbara. Icke heller den degenererade brakteaten själv (Fjå. pl. 3, f. 13) synes kunna ge någon ledning för en tidsbestämning.

[2] Hade icke den stilistiskt sena C IV-brakteaten Atl. 102 också ingått i skatten, skulle man ha velat sätta nedläggningen till ganska snart efter sekelmitten, men på grund av den sistnämnda brakteatens förekomst vågar man knappast göra detta.

De nu uppräknade fynden — om än i flera fall innehållande föremål, som sannolikt böra räknas till förra hälften och mitten av 5. århundradet — ge emellertid blott en allmän antydan om, att de därstädes uppträdande A-brakteaterna och de dem liknande tillhöra 400-talet.[1] På grund av A-brakteaternas i förhållande till C- och D-kategoriernas exemplar ganska ringa antal, och på grund av att bland A-exemplaren så pass många uppehålla åtminstone en nödtorftig kontakt med de romerska förebilderna från 300-talet, tror jag dock, att man får anta, att typens blomstring varit relativt kortvarig och knappast sträckt sig över 400-talets mitt[2], om brakteaterna än sedan kunna ha *burits* ännu efter denna tid.

B-brakteaterna.

Som vi sett, antar Bolin på goda grunder, att den tidigaste typen inom B-kategorien (min grupp III) också uppstått ur constantintidens mynt (se ovan, s. 128 f. samt Bolin: Till guldbrakteaternas kronologi, s. 182 ff.). Då emellertid efterbildningarna i detta fall äro s. a. s. friare och mindre omedelbara än de äldsta A-brakteaterna, torde de vara något yngre än dessa. Senare, men ändå sannolikt under 400-talets förra hälft, böra grupperna I och II ha uppstått, förmodligen ur vissa A-brakteater.

Hur lång tid man sedan får utmäta åt B-typen är ovisst. De fyndkombinationer, som kunna komma i fråga ge härvidlag — möjligen bortsett från två fynd, som kunna vara från seklets förra hälft[3] — endast antydan om, att vederbörande fynds B-brakteater, eventuellt med undantag för en av Sletnerbrakteaterna och Söderbyexemplaren, som kunna vara något senare, böra anses höra hemma i 5. århundradet. Men då B utgör den minsta av de fyra kategorierna,

---

[1] Även Haugebrakteaten torde, trots att gravfyndet får dateras efter 500, nog tillhöra 5. århundradet. Brakteaten och dess tvillingexemplar från Malde äro ju f. ö. inte att med absolut visshet placera bland A-brakteaterna.

[2] Enstaka urartade exemplar kunna naturligtvis tänkas vara tillverkade t. o. m. betydligt senare.

[3] Fyndet från *Ravlunda* med två B-brakteater och den mycket tidiga C I-brakteaten fig. 15 och fyndet från *Galsted* på Jylland, i vilket senare utom B-exemplaret ingick överstycket av ett reliefspänne (SFT. 10, f. 221), som Montelius säger är av ganska gammal typ (a. a., s. 118). Intressant är att fibulafragmentet har två ansiktsmasker, som rätt mycket erinra om dem på den treringade halskragen.

kan väl tidsrymden icke tilltagas alltför spatiöst.[1] Jag skulle därför tro, att man för B-typen får i huvudsak anta en ungefärlig präglingstid från början av 400-talet till mellan 450 och 500.

Nu ha vi visserligen de nyssnämnda *Söderbybrakteaterna* (fig. 74), som få antagas vara senare än B-brakteaterna i gemen. Men nu tillhör ju Uppland icke de egentliga brakteatområdena, och det kan därför tänkas, att det här är fråga om en guldsmed, som tillfälligtvis fått se något exemplar från samma stans som Sletnerexemplaret, fig. 73, och troligen även andra äldre brakteater ur denna grupp och så fått lust att själv pröva på sin skicklighet i genren.[2]

C-brakteaterna.[3]

Att C-brakteater började tillverkas redan under förra hälften av 5. seklet är mer än sannolikt. För de typologiskt *tidigaste exemplaren*

[1] Någon mera märkbar utveckling ändande i degeneration kan man heller icke iaktta inom B-kategorien, bortsett från I. gruppen. Men den förändring, som denna grupp visar, gör knappast intryck av att ha behövt ta lång tid, snarare mycket kort.

[2] Den förebildande Sletnerbrakteaten förefaller visserligen även den att vara senare än B-brakteaterna överhuvud, men näppeligen så sen, som Gjessing vill ha den till. Han stöder sig härvid på likheten mellan Sletnerexemplaret och dem från Söderby, mellan vilka brakteater han anser, att ingen reell tidsskillnad behöver föreligga. Nu äro ju Söderbybrakteaterna utförda i »karvsnitt», och detta är enligt den norske forskaren ett mycket sent drag, som gör, att dessa brakteater icke kunna tänkas vara äldre än 550 (Gjessing, s. 137 f.). Men om »karvsnitt» också så gott som endast uppträder hos de yngsta brakteaterna, behöver detta icke betyda, att dessa också absolut sett äro mycket sena, ty karvsnitt i och för sig är väl icke något påfallande sent drag inom nordisk ornamentik.

I detta sammanhang kan det vara lämpligt att med några ord beröra förekomsten av hög relief hos brakteaterna överhuvud taget. Den mer eller mindre höga reliefen är ingalunda inskränkt till sena brakteattyper. Till och med på de båda typologiskt tidigaste B-brakteaterna (fig. 75) är figurernas plastik ganska framträdande, och detta gäller i gemen även grupp B II, vars äldsta exemplar knappast kunna kallas sena. Och även bland A-brakteaterna äro åtminstone försöken till reliefbehandling tydliga, för att inte tala om medaljefterbildningarna där plastiken är ganska pronoucerad. Mer eller mindre framträdande relief synes alltså i huvudsak vara ett både tidigt och sent drag, medan mer eller mindre plana ytor i stort sett förefaller att vara ett mellanstadium, som likvisst synes uppträda ganska snart.

[3] Då kronologiska spörsmål gällande denna kategori redan av och till dryftats i samband med genomgåendet av de olika C-grupperna, kan det knappast undgås, att i det följande upprepningar av, vad redan sagts, kunna förekomma. Men för översiktlighetens skull må detta ursäktas. I motsats till vid behandlingen av D-brakteaterna

av I. gruppen har man visserligen inte så stort stöd av fyndkombinationer, enär dessa praktbrakteater mestadels äro funna ensamma, men genom stilistiska jämförelser torde det vara möjligt att få fram vissa hållpunkter för dateringen. Härvid spela ansiktsmaskerna — med sin tidigaste motsvarighet i Gratianusmedaljens infattning, vilken torde härröra från omkr. 380 (Vendelkulturen, s. 84) — en framträdande roll. Mellan de av var sin pärltråd inramade maskerna på den nyssnämnda medaljen finnas vidare S-formiga ornament. Likadan S-ornamentik omger nu *Geretebrakteatens* ansiktsmasker (fig. 17) och förekommer dessutom i bården på denna brakteat och jämväl på *Dödevi-* och *Ravlunda-brakteaterna* (fig. 16 och 15) samt på *Fridebrakteaten* (fig. 46, grupp C VIII).[1] Vi finna således, att åtminstone fem av de sex ansiktsmaskförsedda brakteaterna ha S-dekor i någon form. Då denna ornering är — i varje fall på bårderna — sällsynt hos brakteaterna, är det nog mer än en tillfällighet, att den regelmässigt uppträder i samband med ansiktsmasker. Antagandet om en förbindelse med Gratianusmedaljen stödes sålunda även av nu nämnda ornamentsdetalj.[2]

Fig. 168. Medaljefterbildning. Guld. Saude, Guneim, Telemark. K. 8612. $^1/_1$.

Då Gratianusmedaljens infattning och den i not 2 nämnda norska medaljefterbildningen nu äro att sätta till 300-talet, är det sannolikt, att inte alltför lång tidsrymd förflutit, innan brakteaterna med ansiktsmasker och S-dekor uppträdde, och då särskilt ansiktsmasker äro så sällsynta, bör även tiden mellan de äldsta och yngsta ansikts-

---

ha ju nämligen hittills i detta arbete kronologifrågor berörande C-brakteaterna icke diskuterats i sammanhängande avsnitt.

[1] Huruvida även Vapnöbrakteaten har S-ornament i någon form, kan jag inte yttra mig om.

[2] En tidig medaljefterbildning från *Guneim*, Telemark i Norge (fig. 168) har också bården sirad med S-formade ornament, här med de spiralrullade ändarna slutande i en knopp, ett stilistiskt drag, vilket, som Forssander visat, påfallande erinrar om bårdens på Gratianusmedaljen ornering (Provinzialrömisches und Germanisches, s. 88 ff.). Härav drar den citerade forskaren också riktigt den slutsatsen, att ett uppenbart samband föreligger mellan nyssnämnda medalj och det norska smycket.

maskbrakteaterna vara relativt kort. Jag skulle därför tro, att man i tiden får placera dessa brakteater ganska långt tillbaka, sannolikt redan till början av det 5. århundradet.[1]

Den *andra huvudtypens* äldsta brakteat (fig. 54) måste av stilistiska skäl också sättas mycket tidigt, antagligen t. o. m. tidigare än de äldsta C I-brakteaterna.[2] Då de övriga av den lilla gruppens (X) exemplar, framför allt vad »riddjurets» utseende beträffar, äro så nära befyndade med om man så får säga grundexemplaret, kan knappast någon så stor tidsskillnad föreligga mellan detta sistnämnda och de övriga.

På grund av den nära släktskap, som förefinnes mellan grupperna X och VIII, kan det väl slutligen inte heller föreligga så stor tidsintervall mellan åtminstone den sistnämnda gruppens äldsta exemplar och brakteaterna tillhörande grupp X. Något, som också talar för att grupp VIII sannolikt uppstått rätt tidigt, är det ovedersägliga sambandet mellan *Fridebrakteaten* (fig. 46) och C I-brakteaten från Gerete.[3]

Möjligen får man också sätta den *tredje huvudtypens* uppkomsttid till någon gång under 400-talets förra hälft. En icke oviktig faktor vid åldersbedömningen är här säkerligen den förut påtalade likheten mellan fyrfotadjuret på särskilt fig. 57 och Gummersmarkspännets kantdjur.

Bland de tidigare C-brakteaterna torde man också få placera den lilla *XI. gruppens* exemplar. Vissa tecken tyda sålunda på, att gruppen står tämligen nära A-brakteaterna (se ovan s. 103 f.).

Ur utgångsformerna ha sedan C-brakteaterna utvecklats vidare. För att få en bättre överblick skola vi här undersöka tidsbestämningsmöjligheterna för varje grupp för sig.

[1] Även *Åsumbrakteaten* (fig. 24), som dock typologiskt icke hör till de första av de äldre C I-exemplaren, bestyrker i sin mån antagandet om en tidigt begynnande prägling av brakteater ur den första huvudtypen. Lindqvist har hos bården på denna brakteat påvisat ovedersägliga likheter med Sösdalastilen, sträng geometrisk ornamentik i förening med mjukt svängda fantasidjur (Gotlands Bildsteine I, s. 109). Beträffande Sösdalagruppens första framträdande ansluter sig Lindqvist till Forssanders datering: omkr. 400 eller snarast något tidigare och Sjörupgruppen liksom Åsumbrakteaten kort därefter (a. a., s. 110).

[2] För X. gruppens andra exemplar gäller emellertid icke detta.

[3] Om ytterligare sannolikhetsskäl för att grupp C X bör vara ungefär samtidig med de äldre C I-brakteaterna se ovan s. 101 f.

Senare exemplar ur *I. gruppen* föreligga först och främst från tre norska gravfynd, Tveitane, Sötvet och Hauge[1] med brakteaterna Gjessing, f. 5 resp. Arkeologiske tidsbestemmelser, f. 59 (2 ex.) och Atl. 140. Gravens från *Tveitane* inventarium är beträffande de därstädes funna spännena något oenhetligt, men någon anledning att datera brakteaten annat än till 400-talet finns inte, särskilt som denna brakteat har varit förebilden för de två exemplaren från *Sötvet*, vilket gravfynd bör sättas till 5. århundradet (jfr ovan s. 46 f. och Shetelig: Arkeologiske tidsbestemmelser, s. 43 ff.). Exemplaren dateras också av Shetelig till tiden omkr. 450 till 500. Brakteaten från *Hauge* slutligen är även den en ättling till Tveitaneexemplaret, där släktskapen kan ledas över Sötvetbrakteaterna. Visserligen är Haugebrakteaten något senare än de andra, men det finns knappast skäl för att inte också Atl. 140 skulle kunna tillhöra 400-talet.[2]

Vi ha även ett par markfynd (*Broholm* och *Kjellers Mose*), där brakteater, visserligen icke direkt inrangerbara i men ändå närmast tillhörande grupp I (Atl. 123 o. St. IV 77), hittats tillsammans med andra, daterbara föremål. Visserligen är troligen skatten från Kjellers Mose i sin helhet yngre än den från Broholm, men därför behöver den icke antas vara så särskilt sen.

För *grupp II*, som typologiskt förefaller att vara tämligen ung, föreligga inga fyndkombinationer, som med någon större säkerhet kunna dateras, men att gruppen uppstått under 400-talet är med hänsyn till ursprunget (Salins sydsvenska avdelning samt troliga influenser från ryttarbildsbrakteaterna) odisputabelt, och förmodligen har också åtminstone den huvudsakliga utvecklingen ägt rum under detta sekel.

Grupp III torde också få räknas bland de yngre C-grupperna. Här föreligger en av brakteaterna (Aarsb. 1879, f. 41) från ett gravfynd (*Ågedal* i Vestagder). Shetelig sätter nu brakteaten mycket sent eller till mitten av 500-talet (Arkeologiske tidsbestemmelser, s. 51 f.). Fråga är om detta dock icke är en väl sen datering. I *Broholmsfyndet* förekom nämligen också en brakteat ur III. gruppen (Atl. 125), tyd-

[1] Icke samma gravfynd som det, varifrån den ovan nämnda A-brakteaten stammar. Det nu ifrågavarande Hauge ligger i Sogn och Fjordane.

[2] Det kärl, i vilket brakteaten hittades (Fjå. pl. 8, f. 9), var ett Vestlandskärl tillhörande Börtetypen (jfr Ekholm: Bronskärlen av Östlands- och Vestlandstyp, f. 13), och denna typ hänvisas av Ekholm till 400-talet (a. a., s. 18).

ligen en försämrad kopia av en brakteat från *Bolbro* (fig. 31)[1], med vilken senare Ågedalsbrakteaten är nära besläktad, ehuru typologiskt yngre. Och då Broholmsbrakteaten på grund av fyndkombinationerna inte gärna kan tänkas vara tillverkad först långt in på 500-talet, är det otroligt, att den med de båda danska exemplaren intimt befryndade brakteaten från Ågedal skulle vara så avsevärt mycket yngre, om den än kan tänkas vara tillverkad något efter 500.

Mellan *grupperna IV, V och VI*, utgångna från samma rot som de äro och sinsemellan befryndade, torde icke föreligga så stor tidsskillnad.

Äldst förefaller som sagt V. gruppen att vara. För tidsfästelsen av denna grupp är fyndet från *Järnskogsboda* av betydelse. Det till gravfyndet hörande spännet (SFT. 10, f. 142) dateras, som vi erinra oss, av Montelius till 400-talets förra hälft och mitt.[2] Om de båda brakteaterna (fig. 39) yttrar forskaren, att de ej äro av ung typ.[3] Som i samband med penetreringen av C-grupperna poängterats, kan det ej vara så stor åldersskillnad mellan Järnskogsbodabrakteaterna och de VI. gruppen tillhörande båda exemplaren från *Ånimskog* (fig. 44).[4] Den från samma stans som de sistnämnda i *Maldefyndet* ingående brakteaten kan av typologiska skäl ej heller vara så tidsfjärmad från den i samma norska fynd befintliga brakteaten fig. 42, vilken torde vara föregångare till C VI-brakteaten från *Garpestad* (fig. 43). Det den nyssnämnda Maldebrakteaten i hög grad liknande och därför säkerligen samtidiga exemplaret från *Selvik* (Fjå. pl. 3, f. 1) slutligen har tydligen givit upphov till VI. gruppens två brakteater från *Gyland* (Gjessing, f. 6). Då de nu sist nämnda fem norska brakteaterna i viss mån utgöra en sluten enhet, är det icke troligt, att så stor tidsdifferens råder mellan dem.[5]

---

[1] Bolbrofyndet innehöll visserligen utom brakteaterna inte med säkerhet några daterbara föremål och kan därför icke med någon större säkerhet tidfästas, men någonting som talar emot att skatten kan tillhöra 400-talet finnes i varje fall icke.

[2] Eva Nissen Meyers datering är senare (500-talets förra hälft), men hon säger dock om detta spänne, att det torde vara bland de allra äldsta inom sin grupp (Relieffspenner i Norden, s. 39 f. o. s. 101).

[3] Av allt att döma äro de dock ej gruppens äldsta exemplar.

[4] Jfr ovan s. 89 f.

[5] Garpestadsgraven är ju även av Montelius tidssatt mycket sent, men om också brakteaten kan vara den senaste inom vad vi skulle kunna kalla Rogalandsvarianten, kan den näppeligen vara tillverkad först efter mitten av 500-talet.

Vi ha så inom VI. gruppen brakteaten från *Ågedalsgraven* (Aarsb. 1879, f. 42). Någon anledning att anta, att denna brakteat skulle vara yngre än fyndets andra ovannämnda exemplar (C III), vilket torde vara äldre än gravläggningen, finnes knappast. En stilistisk jämförelse brakteaterna emellan visar, trots att exemplaren företräda skilda grupper, så pass många detaljlikheter, att man har rätt att förutsätta samtidighet, antingen brakteaterna nu ha samme mästare till upphovsman eller kanske hellre två olika, som arbetat i samma skolas anda.[1]

Slutligen fanns bland den ej nödvändigt sena *Sletnerskattens* föremål också en till VI. gruppen hänförlig brakteat av sen typ (Rygh, f. 8).

Trots att ovanstående brakteater i åtminstone ett par fall förekomma i tydligtvis mycket sena gravfynd, skulle jag på grund av det nu sagda dock tro, att grupperna V och VI åtminstone huvudsakligen tillhöra 5. århundradet.

Vad IV. gruppen beträffar ha vi visserligen inte så mycket utöver det rent typologiska att hålla oss till vid dateringsförsök. Om nu också gruppen som sådan torde vara något yngre än V. och troligen även än grupp VI, finns det dock knappast skäl att anta annat än, att den i varje fall till sin väsentligaste del tillhör 400-talet. Till och med den åtminstone typologiskt att döma senaste varianten av gruppen, den gotländska, tror jag för min del bör tillskrivas 5. seklet. Något yttre stöd i fyndkombinationer finnas visserligen inte för en dylik åsikt, men enligt min mening föreligga dock sannolikhetsskäl. Av de två i egentlig mening gotländska grupperna, C VIII och C IV, uppträder ju den förra troligen mycket tidigt, och då exemplaren äro så lika varandra, måste väl även gruppen som helhet vara ganska gammal. Men om C IV skulle sättas in på 500-talet, skulle detta sannolikt betyda ett ganska ansenligt vacuum i den gotländska brakteatpräglingen, vilket vore svårförklarat.[2]

Graven från Gyland synes däremot vara anlagd tidigare (jfr ovan s. 89). Om Gylandsbrakteaterna säger f. ö. den ovan citerade norska författarinnan, att dessa och Järnskogsbodabrakteaterna se ut att vara samtidiga (Relieffspenner i Norden, s. 42; jfr a. a., s. 39). Samtidigt håller hon före, att det icke kan vara så stor tidsskillnad mellan Garpestads- och Gylandsbrakteaterna (a. a., s. 48).

[1] Observera bl. a. djurens huvud, männens ögon och ögonbryn samt punkterna framför ansiktena.

[2] Av fynd med C IV-brakteater tillsammans med andra i högre eller lägre grad

VII. gruppens få brakteater torde få sättas ganska långt tillbaka i tiden, och antagligen är gruppen tidigare än de tre närmast föregående (se ovan s. 91).[1]

Grupp IX bör på grund av den nära släktskapen med VIII. gruppen vara rätt gammal och tillhöra 400-talet.

Enär grupp XII torde vara ganska gammal, får nog också *grupp XIII* som helhet betraktad dateras ganska tidigt; i varje fall bör gruppen tillhöra 5. seklet.

Slutligen ha vi så *XIV. gruppen*, vilken torde vara den senaste inom C-kategorien.[2] Av stilistiska skäl daterar Gjessing gruppen till sista hälften av 500-talet (Gjessing, s. 141). Men enligt undertecknads mening är en dylik tidsplacering alldeles för sen. Det är då först och främst förutsättningarna för gruppen, som göra, att man säkerligen får placera den åtskilligt längre tillbaks i tiden.[3] En sådan tidigare datering förefaller mig också antagligast även med hänsyn till andra grupper än dem, vilka innefatta ryttarbildsbrak-

---

kronologiskt bestämbara föremål ha vi skatterna från Tjurkö, Sletner och Holmgård samt gravfyndet från Gyland.

Tjurköfyndets degenererade brakteat (Atl. 102) synes närmast ansluta sig till den variant, som representeras av bl. a. den s. k. Vadstenabrakteaten (brakteatens gruppanslutning är ju dock icke fullt odisputabel).

Sletnerfyndets gruppen tillhörande brakteat (Rygh, f. 5), som också tillhör den nyssnämnda varianten, är däremot typologiskt tämligen gammal.

C IV-brakteaten i skatten från *Holmgård* (Acta VIII, s. 332, ö. rad. vänster) är återigen en dålig representant. I Holmgårdsfyndet låg också som förut nämnts ett likarmat spänne, som bör vara av tämligen gammal typ (jfr ovan s. 158).

Vad slutligen brakteaten från *Gyland* angår (Gjessing, f. 7) är ju denna ingen ren typ, och att det skulle vara samme guldsmed, som förfärdigat båda stansarna i fyndet, är därför icke troligt. Men däremot finns det, som Eva Nissen Meyer antar (Relieffspenner i Norden, s. 42), icke några vägande skäl för att Gjessing, f. 7, skulle vara yngre än de båda andra brakteaterna, i varje fall bör det knappast vara någon åldersskillnad av betydenhet, enär brakteaterna ingå i samma större sammanhang. Vederbörande C IV-brakteats ställning inom sin grupp är dessutom av allt att döma inte så sen.

[1] En av brakteaterna (Atl. 118) tillhörde *Tjurköfyndet*.

[2] Ingen annan C-grupps exemplar ha t. ex. så ofta hittats tillsammans med D-brakteater.

[3] Dessa förutsättningar äro ju till en del säkerligen att söka hos ryttarbildsbrakteaterna, och det är då mindre sannolikt, att deras avläggare skulle uppträda först så sent som under andra hälften av 6. seklet.

teaterna.[1] Gjessings argument för den sena dateringen är icke heller efter min uppfattning avgörande. Karvsnitt är som ovan poängterats inte i och för sig något särskilt sent drag, och den slående likheten mellan »brakteatryttarnas» hjälmar och motsvarande på pressblecken från Vendel (särskilt på hjälmen från grav XIV) är icke något, som behöver betyda en avsevärt sen tidssättning för vår grupp. Lindqvists förslagsvisa datering av hjälmen är som tidigare framhållits till omkr. 500 (s. 117, not 3). Han påvisar också, att flera drag hos hjälmen äro karakteristiska för 400-talet. Den på den sjuringade guldhalskragen — säkerligen från 400-talet — uppträdande krigarprocessionen står även, som den åberopade forskaren påpekar, i uppenbart sammanhang med figurerna på hjälmens pressbleck (Vendelhjälmarnas ursprung, s. 202 f.).

Men om också gruppen måste antas vara äldre än efter 550, är det svårt att uttala sig om dess egentliga tid.[2] Troligast är emellertid att gruppen åtminstone delvis tillhör 400-talet.

Den datering av C-brakteaterna, som för undertecknad synes naturligast, skulle således innebära, att tillverkningen börjat redan tidigt under 400-talet och sedan sträckt sig till någon gång mellan 500 och 550, dock sannolikt närmare det förra än det senare årtalet.

D-brakteaterna.

Beträffande de viktigaste grupperna inom denna kategori ha dem berörande kronologiska spörsmål redan diskuterats i sammanhängande avsnitt (se ovan s. 155 ff. o. s. 180 ff.) i samband med penetreringen av dessa brakteaters typologi. Därvid drogs den slutsatsen, att D-kategorien bör anses ha uppstått redan under 400-talet.

Till vad i nyssnämnda avsnitt framförts vill jag här blott lägga några ytterligare synpunkter, vilka enligt mitt förmenande kunna stödja antagandet om en relativt tidigt begynnande tillverkning av D-brakteater.

Den andra huvudavdelningens typologiskt äldsta grupp är ju an-

[1] Även dessa andra brakteaters utveckling torde som sagt till åtminstone sin väsentligaste del tillhöra 5. seklet, och då man inte får förutsätta något hopp i utvecklingen, bör väl därför icke heller av denna grund grupp C XIV sättas så mycket senare än huvudmassan av de andra C-brakteaterna.

[2] Gruppens fyndkombinationer ha tyvärr inte så stora upplysningar att lämna i fråga om kronologien.

tagligen D VIII, där på några brakteater, särskilt fig. 97, djuret har en påfallande likhet med djurfiguren på Skenässmycket (fig. 96), vilket sistnämnda torde vara ganska gammalt (jfr ovan s. 163 ff.). Då knappast något skäl föreligger att anta, att mycket lång tid förflutit mellan hängsmyckets från Skenäs tillkomst och tillverkningen av fig. 97 och de andra brakteaterna ur gruppen, är det väl troligast, att fabrikationen av brakteater ur denna grupp påbörjades, låt oss säga redan omkring mitten av 400-talet. Grupp IX, som stilistiskt visserligen är yngre, har dock sannolikt samma ursprung och är nära besläktad med den föregående typen och är väl därför ungefär samtidig eller i varje fall icke så väsentligt mycket senare[1], och de tidigaste brakteaterna ur denna grupp böra därför ha börjat tillverkas senast en icke alltför lång tid efter århundradets mitt[2].

Denna förslagsvisa datering får, synes det mig, sitt stöd även i en annan faktor. Om också grupperna IX, X och XI böra vara tämligen samtidiga i den meningen, att brakteater ur en typologiskt yngre grupp börjat tillverkas, medan fabrikationen inom en äldre grupp fortfarande pågick, så bör i alla fall en viss tid tillmätas utvecklingen från de äldsta till de typologiskt yngsta exemplaren. Nu bestå av de mig veterligen sju sammansatta danska fynd[3], i vilka exemplar ur de stilistiskt sena grupperna X och XI ingå, fem av föremål — utom D-brakteaterna — vars tillverkningstid med största sannolikhet måste sättas till 400-talet — delvis t. o. m. till förra hälften — eller senast till omkr. 500 eller strax därefter[4]. Och någon anledning att anta en väsentligt senare tid för dessa skatters nedläggning än till slutet av 400-talet eller ganska tidigt under påföljande sekels förra hälft finnes enligt mitt förmenande icke. De i vederbörande

[1] Det är ju t. o. m. möjligt att i åtminstone ett fall samme guldsmed varit mästare till både en brakteat ur grupp VIII och en ur IX. gruppen, *Vättlösa* (se ovan kap. om de olika brakteatområdena).

[2] Det övriga inventariet i skatten från *Djurgårdsäng*, där brakteaterna torde vara bland gruppens ursprungligaste, motsäger icke heller en tidig datering av typen utan tvärtom.

[3] Av dessa fynd har jag av förbiseende glömt att i det föregående bland de för D-brakteaternas kronologi mer eller mindre upplysande fynden uppta den mindre skatten från *Års*. Utom 3 brakteater ur grupperna D IX och D XI innehöll skatten bl. a. också 3 barbarimitationer av mynt för Valentianus III (425—455).

[4] De båda återstående fynden (V. Nebel och Nörre Hvam) ge icke något stöd vare sig för en tidig eller sen datering.

fynd ingående mer eller mindre degenererade D-brakteaterna böra därför rimligen inte vara tillverkade senare än under en rätt tidig del av 500-talets förra hälft, men sannolikt förut.

För den första D-avdelningens brakteater äro däremot utgångspunkterna för en datering bakåt, så vitt jag kan se, icke så goda som för andra avdelningen, frånsett att fynden synas ge vid handen, att de olika typernas utveckling börjat före sekelskiftet.[1] På grund av att de båda huvudavdelningarnas typer i stort sett äro varandra så olika, kan man knappast på typologisk väg nå fram till några slutsatser beträffande vederbörande avdelningars tidsförhållande till varandra.[2] Men då man en gång på ett håll börjat tillverka brakteater med djurbilder, bör det väl icke ha dröjt så avsevärt lång tid, innan man satte i gång med att göra dylika brakteater — även om av olika typer — också på andra håll. Analogt med för andra avdelningen skulle jag därför tro, att man får sätta tidpunkten för den begynnande fabrikationen av brakteater tillhörande första avdelningen ett gott stycke tillbaks på 400-talet[3], hur långt är dock omöjligt att säga.

För D-brakteaterna i sin helhet skulle jag alltså vilja utmäta ett tidsrum från omkr. mitten av 400-talet till högst bortåt följande sekels mitt.

Innan vi avsluta denna översikt är emellertid att lägga märke till ännu en sak. Vi ha sett att Janse och efter honom Bolin poängterat, att alltför stor tidsskillnad mellan kategorierna A, B, C och D inte kan råda på grund av det faktum, att så ofta brakteater ur de olika kategorierna stöta tillsammans i fynden.

Av de minst 66 skandinaviska fynden med flera än en brakteat innehålla åtminstone 29 stycken exemplar ur två eller flera kategorier, och av dessa 29 fynd ha 11 representanter för tre av katego-

[1] Vad tidsbegränsningen framåt beträffar, bör nog denna knappast sättas senare än *högst* till bortåt mitten av 6. århundradet.

[2] Att så ytterst sällan brakteater ur de båda huvudavdelningarna ingå i samma fynd har naturligtvis geografiska orsaker.

[3] Stilistiskt verkar dock avdelningen i sin helhet ingalunda så sen. Jfr f. ö. vad ovan sagts om brakteatdjurens inom förra avdelningen stilistiska förhållande till djurbilderna på de typologiskt äldre fibulorna.

rierna.[1] Den vanligaste kombinationen är här A+C+D (6 tillfällen), därnäst B+C+D (3 tillf.) och sist A+B+C (2 tillf.). Av de fynd där endast två kategorier äro företrädda är naturligt nog kombinationen C+D oftast förekommande (8 tillf.), följd av A+C (5 tillf.). Sammansättningen B+C och B+D uppträder vardera i två fall.

Det är icke heller alltid äldre typer av en senare kategori, som uppträda tillsammans med yngre ur en föregående. Såsom mycket belysande exempel på det sagda kunna vi ta *Tjurköfyndet* med bl. a. en tidig A- och en sen C-brakteat, *Skonagerskatten* med A-brakteater, som måste vara tämligen tidiga, och sena D-brakteater, fyndet från *Skovsborg* med två mycket gamla B-brakteater och exemplar ur D-kategorien, därav ett i högsta grad försimplat, samt *Broholmsskatten* med bl. a. de mycket gamla A-brakteaterna och en D-brakteat jämte ett mycket degenererat C-exemplar. De nu framförda exemplen äro de mest markanta på typblandningen, men även andra ehuru mindre utpräglade finnas.

Sammanfatta vi till sist de dateringsresultat, som enligt undertecknads mening förefalla naturligast, skulle en tidssättning av brakteaterna alltså — förslagsvis — te sig på följande sätt:

A-kategorien slutet av 300-talet till omkr. mitten av 400-talet eller något därefter.

B-kategorien början av 400-talet till mellan 450 och 500.

C-kategorien början av 400-talet till mellan 500 och 550, dock sannolikt närmare det förra än det senare årtalet.

D-kategorien omkring mitten av 400-talet till högst bortåt mitten av 500-talet.

Ovanstående dateringsförsök gälla brakteatbeståndet i huvudsak. Som redan betonats kunna naturligtvis enstaka förvanskade exemplar inom de olika kategorierna ha tillverkats senare än det stora flertalet.

[1] Brakteater ur alla fyra kategorierna äro dock aldrig mig veterligen funna tillsammans.

VII. Till frågan om brakteatbildernas betydelse

Ett av de intressantaste problem, som äro förknippade med brakteaterna, är frågan om den betydelse, som dåtidens människor kunna ha inlagt i bildframställningarna. Uppgiften att tolka de mystiska bilderna ha också, som vi i det föregående, bl. a. i inledningen, av och till haft tillfälle att se, lockat många till mer eller mindre vidlyftiga spekulationer. Jag använde uttrycket spekulationer, enär bildtydningen f. n. inte kan vara något annat, ty det måste först som sist sägas, att vi här befinna oss på mycket osäker mark.

Man kan i huvudsak skilja mellan två olika riktningar beträffande tydningen. Den ena utgår från sagans händelser och figurer, medan den andra sätter bilderna i förbindelse med den fornnordiska gudavärldens gestalter.

För åtminstone C-brakteaternas vidkommande synes mig emellertid den förstnämnda tolkningen mindre sannolik.[1] Då sagorna äro så scen- och figurrika, vore det egendomligt med det till synes i det stora hela ganska begränsade händelse- och figururvalet.[2] Det förefaller mig därför plausiblare att i bilderna se hänsyftningar på myternas gudar. Visserligen äro även gudasagorna — åtminstone enligt de senare litterära uppgifterna — dramatiskt fylliga med ett rikt figurgalleri, men på brakteaterna (jag håller mig här till C-kategorien såsom den största och i flera avseenden intressantaste) tyckes icke den mytiska dramatiken, om man så får säga, vara framställd, i varje fall icke på det långt övervägande antalet exemplar, utan här

---

[1] Eventuellt kunna emellertid vissa B-brakteater ha att göra med sagokvädena. Därom vill jag emellertid icke närmare yttra mig.

[2] Att brakteater, på vilka även ses en orm eller en drakliknande figur i något fall (jfr Holmqvist: Bidrag till frågan om de nordiska guldbrakteaternas ikonografi) även skulle kunna symbolisera det godas kamp mot det onda, tror jag icke. Brakteattidens nordbor hade säkerligen icke nått så hög kulturstandard, att en så pass försigkommen och djupsinnig symbolism kunde ha någon jordmån.

torde endast gudabilderna såsom sådana möta oss. Naturligtvis kan det tänkas, att den i det stora hela monotona C-typen skulle åsyfta att blott och bart återge någon eller några av kvädenas heroer utan att samtidigt ett dramatiskt händelseförlopp poängterades. Men eftersom dessa brakteater icke bara voro smycken utan även amuletter, är detta icke sannolikt. Det skulle nämligen innebära, att vederbörande sagohjälte eller sagohjältar skulle ha åtnjutit en rent religiös-magisk dyrkan i stil med medeltidens skyddshelgon, men ett sådant sakernas tillstånd finns det, så vitt jag kan se, ingen anledning att anta. Sagornas heroer må ha varit föremål för en vidsträckt popularitet redan under denna »förlitterära» tid, men man anropade och tillbad säkert icke dem utan Oden, Tor, Frö o. s. v. Som Ambrosiani påpekar (jfr ovan s. 13 o. 61) har sannolikt också den romerska kejsarkulten betytt mycket härvidlag. Ambrosiani yttrar bl. a.: »Kejsarkulten har trängt ut öfver det romerska rikets gränser. Den har upptagits av germanerna. Dessa ha kopierat romerska guda-kejsarbilder, när de i dem började att se äfven germanska gudabilder» (Odinskultens härkomst, s. 36).

Men kunna vi då få några positiva upplysningar till frågan om *vilken* eller *vilka* gudagestalter, som träda oss till mötes på brakteaterna?

Den vanligaste och i och för sig ganska naturliga åsikten är, att man i brakteater, som utom centralbilden också ha en fågelfigur (vanligen bara en), har att se Odensamuletter[1], medan brakteater, på vilka djuret bär ett som skägg tolkat bihang under hakan, antages skola återge Tors bild[2].

Vad de förstnämnda brakteaterna angår, ha vi emellertid strängt taget endast fågeln[3] att hålla oss till samt som ett negativt indicium saknaden — i huvudsak — av hakkors, och detta är onekligen för

[1] Här komma då främst de danska ryttarbildsbrakteaterna i åtanke. Utom på XII. och XIII. grupperna förekomma på C-brakteaterna fåglar huvudsakligen inom grupperna IV, V och X. Dessa grupper äro emellertid icke utvecklade ur ryttarbildsbrakteaterna, vilket naturligtvis icke behöver hindra, att samtliga fågelbärande grupper kunna representera samma gud.

[2] I en brakteat som Atl. 238 har man också velat se Frö med galten Gullinbursti.

[3] Vad som ytterligare komplicerar saken är, att fågeln möjligen är en villkorlig symbol. Den saknas nämligen hos den med IV. och V. grupperna nära besläktade VI. gruppen. Men det är ju möjligt, att den sistnämnda representerar en annan gudomlighet än de båda andra.

litet till att dra några ens tillnärmelsevis säkra slutsatser. Detta i synnerhet som Oden enligt de visserligen långt senare skriftliga vittnesbörden alltid åtföljdes av två fåglar (korparna Hugin och Munin), något som f. ö. också är fallet på den förut nämnda pressbleckframställningen från Vendel (fig. 147). Nu är det naturligtvis möjligt, att brakteatmästarna — om de nu avsett att framställa Oden — av någon orsak endast avbildade den ena av gudens båda bevingade följeslagare, men eftersom vi inte kunna veta något därom, kunna vi heller inte utan vidare, huru tilltalande det än må förefalla, godta Odenhypotesen.[1]

Ur zoologisk synpunkt är det också — liksom nästan alltid beträffande brakteaterna — dåligt beställt med den hjälp, som kan bjudas. Sålunda ha ryttarbildsbrakteaternas riddjur inte i ett enda fall ens tillnärmelsevis klart markerade hästhovar. Tvärtom göra fötterna på några av dessa brakteatdjur snarast intryck av klövar. Men sannolikt är det varken det ena eller det andra som avsetts utan rätt och slätt, man skulle kunna använda epitetet teoretiska, djurfötter i tidens allmänna smakriktning.

Lika litet som vid de hypotetiska Odensbrakteaterna ha vi någon egentlig möjlighet att från naturalistiska utgångspunkter bestämma arten av de förmodade Torsamuletternas djur. Någon i zoologisk bemärkelse klar bockbild uppträder ingenstädes på dessa brakteater. Men åtminstone i ett fall bär dock djuret otvivelaktigt realistiskt återgivna klövar (fig. 25, Lyngby).[2] Att vi här verkligen ha att

[1] Däremot är den invändning, som man rest mot betraktandet av dessa brakteater som Odensamuletter, att djuret, som bär guden eller hans huvud, aldrig på brakteaterna framställes som åttafotat, icke något kraftigt motargument. Sleipners rikliga utrustning med ben kan vara ett senare drag. Ryttaren på den nyssnämnda Vendelframställningen rider på en *fyrbent* häst, och ekipaget bör otvivelaktigt tolkas som Oden på Sleipner (jfr bl. a. Axel Olrik: Gudefremstillinger på Guldhornene i Danske Studier 1918, s. 10). Lindqvist har f. ö. en visserligen djärv men tilltalande hypotes om uppkomsten av gudahästens åtta ben (Gotlands Bildsteine I, s. 99 ff.). Icke heller det faktum, att även ryttarbildsbrakteaternas fyrfotadjur kunna och andra fågelförsedda typers djur regelmässigt bära horn, är någonting som i och för sig behöver jäva Odenshypotesen. Hornen kunna vara värdighetshorn. Childeriks häst bar som pannprydnad ett tjurhuvud av guld (Lindenschmit: Handbuch der deutschen Alterthumskunde I, s. 289 o. fig. 227). För övrigt kan det här röra sig om ett lån från de förmodade Torsbrakteaterna, vars tidigaste exemplar ju sannolikt höra till de äldsta inom C-kategorien.

[2] Visserligen torde också djuren på åtminstone Gerete- samt Ravlunda-, Holme-

göra med ett klövförsett djur bestyrkes också av djurfigurerna i den ena av bårdzonerna.

Vi ha så hakskägget, som onekligen synes ligga ganska tungt i vågskålen till förmån för Torshypotesen. Det är nämligen ganska svårt att tyda detta bihang på annat sätt än som ett skägg, såvida man inte vill acceptera Janses tunghypotes, vilket åtminstone inte jag kan. Att fyrfotingarna på dessa brakteater f. ö. ha tjur- eller oxhorn samt hästsvans och att — om det nu är Tor — guden framställes ridande och inte traditionellt åkande behöver i och för sig icke vara något, som strider mot Torshypotesen. Hornens form kan förklaras genom hänvisning till deras hypotetiska uppkomst, ur de ursprungliga förlagornas uppräckta kejsarhand (se ovan s. 61 ff.), och de förekommande annars för hästen utmärkande kännetecknen kunna bero på, att, om det nu är en bock, denna här användes som riddjur, och att man f. ö. icke så noga brydde sig om att skilja på djurslagen. För den initierade räckte det måhända med ett hakskägg och — stundom — klövar eller antydningar till sådana för att markera skillnaden. Vad slutligen ridattityden beträffar, kan denna mycket väl ha sin grund i de rent tekniska svårigheter, som otvivelaktigt måste ha varit förbundna med framställningen av en så pass figurrik scen som på en gång dragare, vagn och körsven.[1]

Men även Torshypotesen har sina vanskligheter, ty mitt ibland alla dessa konstprodukter och hybrider till djur uppdyker plötsligt en — frånsett horn och hakskägg — fullt naturalistiskt återgiven häst (fig. 24 o. 114, Åsum). Visserligen förekomma stundom på brakteaterna djur, som man icke behöver tveka att identifiera som hästar, men Åsumhästen är dock på sätt och vis unik i sin pregnanta realism.[2] Denna naturtroget uppfattade hästbilds uppträdande här

torps- och Dödevibrakteaterna (fig. 17, 15, Atl. 145 och fig. 16) bära klövar, men dessa äro i varje fall starkt stiliserade.

[1] De invändningar, som gjorts mot hypotesen om Tor, utgå från anläggandet av ett naturalistiskt betraktelsesätt av brakteatdjuren, vilket enligt min uppfattning är felaktigt. Men i och med att man icke bör betrakta dessa djur som annat än huvudsakligen teoretiska skapelser, är också med få undantag, vanligen gällande enstaka detaljer, vägen i huvudsak stängd för zoologiska klassificeringsförsök och därmed i mycket för bildtolkningen överhuvud taget.

[2] Icke fullt så realistiskt framställda men ändå i ganska hög grad naturtrogna äro hästarna på de sannolikt av Åsumbrakteaten influerade exemplaren från Fæmö och Tårnborg (fig. 26 och liknande denna).

är förresten ganska gåtfullt. Lindqvists förmodan, att Åsumhästen skulle skyllas influens från de danska ryttarbildsbrakteaterna (Geretebrakteaten, s. 228), kan jag för min del icke biträda. Djuren på de sistnämnda äro ju delvis mycket starkt stiliserade och kunna därför näppeligen typologiskt ha betytt något för hästen på Åsumbrakteaten.[1] Emellertid kan jag icke bland brakteaternas fyrfotingar finna några direkta föregångare, ty de exemplar, på vilka djuren ha en liknande lugn travställning, äro yngre (ex. grupp C VI). Någon annan förklaring, än att Åsumhästen är en stilistiskt fullt självständig nyskapelse, kan jag därför inte ge. Troligen har brakteatmästaren dock rönt ideologiska påverkningar från föreställningar om en gud till häst.

Men om nu Åsumbrakteatens bild är en, troligen avsiktlig, sammanblandning av olika gudsföreställningar, så är det en möjlighet, att förhållandet är likadant på andra »skäggdjursbrakteater». Därom kunna vi dock intet veta. Särskilt är åtminstone ur ikonografisk synpunkt varje möjlighet till ett sådant bestämmande utesluten på sådana exemplar, där djurens fötter varken ha hov- eller klövkaraktär utan rätt och slätt äro fötter, och detta är, tyvärr för forskningen, vanligen fallet.

Icke heller med tillhjälp av de symboliska tecknen kan man nå till några definitiva resultat.

Triskelen, som anses huvudsakligen vara Odens tecken[2], förekommer mycket sparsamt och mig veterligen inte alls på ryttarbildsbrakteaterna, medan den däremot uppträder på Lyngbybrakteaten, alltså den som mest av allt gör intryck av att bära en bockbild. Hakkorset, som man håller före är den speciellt för Tor[3] använda symbolen, förekommer däremot rätt ofta på »skäggdjursbrakteaterna» men dock icke regelmässigt. Inom de grupper där djuren bära hakskägg, alltså i huvudsak C I och C II, är hakkorstecknet inom den förra gruppen representerat på ungefär halva antalet brakteater, medan inom den senare gruppen symbolen återfinnes på

[1] Åsumbrakteaten är också måhända något äldre.

[2] Se bl. a. Olrik a. a., s. 27.

[3] A. a., s. 25. Emellertid torde hakkorset stundom även ha använts som Odenssymbol (jfr Lechler: Vom Hakenkreuz, s. 20), vilket onekligen icke gör frågan lättare att lösa.

endast sex exemplar. Men hakkorset uppträder också inom andra grupper, där djuren regelmässigt icke bära skägg.[1]

Man har också i brakteatbilderna velat se huvudsakligen *en* gud representerad. Efter Bugge framför Gjessing — naturligtvis med reservation — den åsikten, att vi i bilderna möta Tyr (Ty)[2], som visserligen på den tid då myterna nedskrevos nedsjunkit till att inta en ganska blygsam plats i gudakretsen, men tidigare tydligtvis spelat en framträdande roll som en mäktig himmelsgud (jfr Karl Helm: Altgermanische Religionsgeschichte, s. 270 ff.). Som skäl för sin hypotes anför Gjessing, att man trott sig kunna läsa denne guds namn i några av brakteaternas runinskrifter (Gjessing a. a., s. 170 ff.). Gjessing framhåller dock, att hypotesen stöter på svårigheter. Tyr synes nämligen ha dyrkats endast i Danmark och i Västnorge, medan Ull varit hans östskandinaviska motsvarighet.[3]

Vi skola icke längre uppehålla oss vid dessa spörsmål. Jag har emellertid berört dem för att visa, hur små möjligheterna i själva

---

[1] Inom grupp C IX är hakkorset sålunda regel. På den enda brakteat inom gruppen där djuret har hakskägg (fig. 49) saknas emellertid hakkorssymbolen. I detta fall torde avsaknaden sammanhänga med, att brakteaten i fråga (från Gurfiles på Gotland) står mycket nära den gotländska grupp (C VIII), vilken saknar hakkors. Då nu emellertid grupperna VIII och IX typologiskt äro så nära besläktade, att man gärna vill tro, att båda återge samma gudomlighet, kanhända förekomsten av hakkorset inom den ena och saknaden av detsamma inom den andra gruppen får tolkas så, att svastikan varit en villkorlig symbol. Möjligen är hakkorsets utbredning på brakteaterna till stor del också geografiskt betingad. Symbolen i fråga synes sålunda över huvud varit vanligare i Danmark än i det övriga Skandinavien.

[2] På en brakteat (Atl. 89) från Trollhättan ses på ena sidan — brakteaten är nämligen tvåsidig — en man?, om vars ena hand ett djur biter. Det kunde måhända vara frestande att sätta denna scen i samband med den myt, som berättar om hur Tyr miste sin hand, då han var asarna behjälplig att binda Fenresulven. Emellertid anser Ivar Lindquist, att denna myt är en senare uppfinning av vikingatidens berättare (Tyr i Svensk uppslagsbok, bd 28, sp. 678 f.).

[3] Mot ett antagande att brakteaterna i det stora hela endast äro knutna till en gud, tala dock präglarnas olikheter. Dessa olikheter kunna naturligtvis till en viss grad vara geografiskt betingade även så tillvida, att de olika präglarna återge en mer eller mindre lokalt utbredd uppfattning av en viss gud. En sådan förklaring är dock icke helt till fyllest, ty problemet, varför det då inom samma område förekommer olika grupper, som i stort sett måste vara samtidiga (ex. i Danmark C IX samt C XII och C XIII), löses icke därmed.

verket äro att f. n. tolka brakteaternas bilder. Det enda vi egentligen enligt min uppfattning kunna beteckna som någorlunda sannolikt är, att åtminstone C-brakteaternas bildframställningar ha att göra med den nordiska mytologien, och att troligen mer än en gud är framställd. Men vilka dessa gudar äro kunna vi i varje fall på forskningens nuvarande stadium ej avgöra, om än en del fakta tala för, att vi i ett antal brakteater ha att se Torsamuletter. Ehuru man också gärna vill tro, att Oden är representerad, finnas dock härför än mindre »bevis». Kanske skola dock arkeologien, runforskningen[1] och den religionshistoriska vetenskapen i förening i en framtid lyckas dra undan den dunkla förlåt, som nu döljer innebörden i brakteatbilderna och kasta ljus över gåtorna.

[1] Ännu så länge synes dock runologien, i vad det gäller läsandet av brakteaternas runinskrifter, i mycket stå på trevandets stadium.

Fyndförteckning A[1]

Förkortningar:

B. = Bergens museum
G. = Kulturhistoriska museet, Göteborg
K. = Nationalmuseet, Köpenhamn
Ka. = Värmlands museum, Karlstad
L. = Lunds universitets hist. museum
O. = Universitetets oldsaksamling i Oslo
Od. = Odense museum
Oxf. = Ashmolean museum, Oxford
S. = Statens historiska museum i Stockholm
Skara = Västergötlands museum, Skara
Stav. = Stavanger museum
T. = Trondheims museum
U. = Uppsala universitets mus. för nord. fornsaker
Århus = Århus museum
Ö. = Örebro läns museum

SVERIGE

Blekinge

S. 21468	1 br.	Ramdala, Senoren, Torp	fig. 1; Forssander, f. 41
L.	1 »	Augerum, Tjurkö	fig. 2; Atl. 26
L.	1 »	» »	Atl. 92
L.	1 »	» »	Atl. 118
S. 1453: 25	1 »	» »	Atl. 102

Bohuslän

S. 1483	1 br.	Berfendal, Kjeberg	Fjå. 2: 1
S. 9000: 69	1 »	nära Fjällbacka	Sal. f. 8
S. 9000: 21	1 »	Hede?	fig. 38; Sal. f. 7
S. 461	1 »	Herrestad, Rolfsered	Atl. 110
S. 461	1 »	» »	Atl. 195
S. 461 o. 473	3 »	» »	fig. 100; Atl. 179

[1] I denna förteckning, ordnad efter geografiska grunder, äro endast i Sverige, Norge och Danmark funna brakteater medtagna.

S. 19254	2 br.	Herrestad, Sjöändan	fig. 30
S. 421	1 »	Kville, Lilla Jored	som Atl. 108
S. 1537	1 »	Tanum, Stora Ryk	Fjå. 2: 20
G. 1975	1 »	Tegneby	fig. 91; Sal. f. 6
S. 15835	1 »	Torp, Ström	— — –
S. 16939	1 »	Tossene	fig. 18; Vendelkult., f. 67 A
S. 19669	1 »	»	fig. 14
G. 1947, 1948 / S. 17528	3 »	Ödsmål, Öröd?	Sal. f. 5
S. 15418	1 »	Okänd fyndplats	fig. 87; Janse, f. 89
S. 15835	1 »	» »	Janse, f. 90

Dalsland

S. 16369	1 »	Rölanda, Dalen	— — —
S. 5111	1 »	Töftedal, Lunnane	som Fjå. 1: 22
S. 7378	2 »	Ånimskog, Hult	fig. 44; Sal. f. 10
S. 16128	1 »	Ödeborg, Berg	Janse, f. 91
S. 5172	1 »	Okänd fyndplats	Sal. f. 9

Gotland

S. 3372	1 br.	Ala, Gurfiles	fig. 49; St. II 73
S. 2617	1 »	Dalhem, Burge	fig. 47; St. II 45 b
S. 21086	1 »	Eskelhem, Bringsarve	som VWG., f. 340
S. 18375	1 »	Fardhem, Gerete	fig. 17; Fv. 27, f. 101
S. 8793	1 »	Fole, Österryftes	Sal. f. 36
S. 1829	1 »	Follingbo, Lilla Vede	fig. 37; Atl. 228
S. 10449	1 »	» Rosendal	fig. 3; Janse, f. 71
S. 19535	1 »	Grötlingbo, Barshalders-hed	VWG., tf. 132
— — —	1 »	Hablingbo	Sal. f. 38
S. 4945	1 »	Havdhem, Almungs	Sal. f. 33
S. 5272	1 »	Hejde, Gervalds	fig. 36; Sal. f. 34
S. 4877	1 »	Hogrän, Djupbrunns	Sal. f. 31
S. 4877	1 »	» »	Sal. f. 32
S. 12514	1 »	» Gervalds	VWG., f. 340
S. 22375	1 »	Lau, Lau backar	— — —
S. 1088	1 »	Lojsta, Fride	fig. 46; Atl. 237
S. 5571	1 »	Lärbro, Kejlungs	Sal. f. 37
S. 69	1 »	Othem, Slite backe	Atl. 133
— — —	1 »	Roma	VWG., tf. 133
— — –	1 »	Rute, Riksarve?	Fjå., fd 368
S. 1176	1 »	Stånga, Sutarve	Atl. 133
S. 7272	1 »	Viklau, Tune	Sal. f. 35
S. 2730	1 »	Visby Kungsladugård	St. II 72

S. 3710	1 br.	Vänge, Prästgården	Fjå. 1: 3
S. 2251	1 »	Väte, Tune	Fjå. 2: 22
S. 2976	1 »	Okänd fyndplats	fig. 48; Fja. 2: 19
S. 15685: c	1 »	» »	som Fjå. 2: 22
S. 6624	1 »	» »	som fig. 44 o. Sal. f. 16

Halland

Berlin	1 br.	Vapnö	- - -
S. 3670	1 »	Fjärås, Eskatorp	fig. 79; St. II 49 b
S. 2889	1 »	Trönninge, Tuvasgården	fig. 78; Fjå. 2: 15

Närke

Ö.	1 br.	Grimstens hd, Viby	Kindström: Vibybrakteaten etc., f. 1
S. 12762	1 »	Lerbäck, Mariedam	som Atl. 99

Skåne

L. 8402	1 br.	Ask, Allarp	fig. 40; Sal. f. 28
L. 6607	1 »	Asmundtorp, Näs	Fja. 1: 18
S. 7752	1 »	Brunnby, Skättekärr	Sal. f. 24
S. 2180	1 »	Burlöv, Åkarp	Fjå. 2: 9
S. 2180	1 »	» »	Fjå. 2: 3
[illegible]	1 »	Felborneby, nära Hälsingborg	Atl. 181
L. 6606	1 »	Fredriksdal, nära Hälsingborg	fig. 106; Atl. 175
S. 9363	1 »	Förslöv	fig. 77; Sal. f. 27
Privat ägo	1 »	»	- - -
Privat ägo	1 »	»	— — —
S. 2119	2 »	Gustafs, Börringe	Fja. 2: 6
S. 2119	1 »	» »	fig. 35; St. II 71
S. 2119	1 »	» »	Fjå. 2: 8
S. 2791: 352	1 »	Hammenhög	Fjå. 1: 9
S. 7257	1 »	Hven	fig. 28; Sal. f. 25
L. 6605	1 »	Hälsingborg	Atl. 222
S. 15194	1 »	Norra Vram, Ravnstorp	Rig 1919, s. 82, f. 6
S. 71	2 »	Ravlunda, Ravlunda	fig. 70; Atl. 86
S. 71	1 »	» »	fig. 15; Atl. 144
K. 8664	1 »	» »	fig. 102; Atl. 177
Köpman O. Truedsson, Skurup	4 »	Slimminge[1]	—
S. 7128	1 »	S. Åsum, Åsum	fig. 24; Sal. f. 23

[1] Tre av brakteaterna från samma stans som två av de vid Dybeck funna (fig. 62).

S. 685	1 br.	Stora Harrie, Hermanstorp	Fjå. 2: 7
S. 67	1 »	Vä, Vä	fig. 19; Atl. 136
S. 67	1 »	» »	fig. 20; Atl. 137
S. 67	1 »	» »	fig. 21; Atl. 142
S. 7050	1 »	Väsby	fig. 63
S. 49	1 »	» ?	Atl. 153
Privat ägo	1 »	Ö. Vemmenhög, Dybeck	Sal. f. 26
Privat ägo	2 »	» » »	fig. 62; Fjå. 1: 21
— — —	1 »	Okänd fyndplats	Atl. 33
K. 8668	1 »	» »	Atl. 72
O. ? K. 8673	2 »	» »	fig. 68; Atl. 84
L. 6604	1 »	» »	Atl. 135
L. 6608	1 »	» »	Atl. 234
S. 868	1 »	» »	Atl. 223
O. 686	1 »	» »	Atl. 133
K. 7138	1 »	» »	Atl. 126
Privat ägo	1 »	» »	Atl. 148
— — —	1 »	» »	Atl. 103
Privat ägo	1 »	» »	Sal. f. 73
Privat ägo	1 »	» »	Atl. 183
Privat ägo	1 »	» »	Atl. 191

Småland

S. 9041: 28	1 br.	Långaryd	Fjå. 1: 19
S. 4327	1 »	Ryssby, Espelund	Sal. f. 22
S. 1444	1 »	Sjösås, Hagreda	Atl. 225
S. 8430	1 »	Okänd fyndplats	Sal. f. 21

Södermanland

S. 389	1 br.	Västerljung, Silleby	fig. 34; Janse, f. 94
S. 2954	1 »	V. Vingåker, Skenäs	fig. 96; Fjå. 2: 18

Uppland

S. 5802	4 br.	Danmark, Söderby	fig. 74; Sal. f. 2

Värmland

S. 3309	1 br.	Järnskog, Järnskogsboda	fig. 39; Fjå. 2: 5
S. 2786	1 »	» »	som fig. 39 o. Fjå. 2: 5
Ka.	1 »	Okänd fyndplats	fig. 92; Sal. f. 1

Västergötland

S. 68	1 br.	nära Alingsås	fig. 23; Atl. 128
S. 22227	1 »	Borås, Furulid	

S. 586	1 br.	Bäreberg, Öjerna	Atl. 91
S. 10237	1 »	Böja	närmast Sal. f. 7
S. 3435	2 »	Erska, E. Håkansgården	Fjå. 1: 24
G. 2009	1 »	Flistad	fig. 101; Sal. f. 16
G. 2010—13	4 »	»	Sal. f. 15
G.	1 »	Fuxerna, Tösslanda	Fjå. 1: 22
S. 4970	1 »	Fåglum, Tegalund	Sal. f. 17
S. 795	1 »	Levene, Ulfstorp	fig. 95; Fja. 2: 14
S. 9863	1 »	Murum, Murum	Sal. f. 92
S. 895	1 »	Salem, Sparlösa	Fjå. 2: 23
S. 6563	1 »	Skara, Djurgårdsäng	fig. 99; Sal. f. 13
S. 6563	1 »	» »	Sal. f. 14
S. 14392	1 »	Sävare Grumpan	Janse, f. 84
S. 14392	1 »	» »	Janse, f. 85
S. 14392	1 »	» »	Janse, f. 86
S. 1920	1 »	Tengene, Gerdstorp	Fjå. 1: 13
S. 1164	1 »	nära Trollhättan	Atl. 111
S. 1164	1 »	» » (B + D)	Atl. 89
Skara	1 »	Vinköl	Sal. f. 12
— —	1 »	Vänersnäs	som fig. 92 o. Sal. f. 4
S. 9043	2 »	Vättlösa	fig. 107; Sal. f. 18
S. 9043	1 »	»	fig. 94; Sal. f. 19
S. 9043	1 »	»	Sal. f. 20
S. 1535	1 »	Åsaka, Viglunda	Atl. 235
S. 21465	1 »	Äspered, Sjöhagen	
S. 8378	1 »	Okänd fyndplats	Sal. f. 11

Öland

S. 3714	1 br.	Alböke, Lilla Istad	fig. 22; Fjå. 2: 12
S. 1085	1 »	Algutsrum, Holmetorp	Atl. 145
S. 504	1 »	» »	fig. 126; Atl. 81
S. 2725	1 »	Gärdslösa, Tjusby	Fjå. 1: 23
S. 5714	1 »	Högby, Dödevi	fig. 16; Sal. f. 30
S. 2214	1 »	Persnäs, Lundeby	Fjå. 2: 11
S. 4562	1 »	Okänd fyndplats	fig. 45; Sal. f. 29

Östergötland

S. 70	1 br.	nära Vadstena	fig. 32; Atl. 99
S. 70	1 »	» »	Fjå. 2: 10
S. 2681	1 »	Vånga, N:a Torlunda	fig. 33; Janse,f. 47
S. 2681, 2716	7 »	» » »	fig. 104; Fjå., s. 45

Okända fyndorter

S.	1 br.		Atl. 132
S.	1 »		Atl. 119

S. 2884	1 br.		som Atl. 239[1]
L. 6603	1 »		Fjå. 1: 14
S. 3299	1 »		Atl. 108
S. 10760	1 »		omnämnd Janse, s. 158
S. 3111	1 »		Fjå. 2: 17
U.	1 »		som Atl. 133
— — —	1 »		omn. Fjå., fd 292

NORGE

Akershus

O.	4 br.	Eidsvoll, Stavigjordet	Aarsb. 1883, f. 7
O.	1 »	» »	Aarsb. 1883, f. 6
O.	5 »	» »	Aarsb. 1883, f. 4
O. 1727	1 »	Löken, Övre Töyen	Fjå. 3: 24
O. 1792	4 »	» » »	Fjå. 3: 15
O.	13 »	» » »	fig. 93; Fjå. 3: 8 och Aarsb. 1875, f. 12
O. 1145	1 »	Oslo	Fjå. 3: 19

Buskerud

Århus 575	1 br.	Haugsund	— — —
O. 465	1 »	Hole, Hårum	Atl. 184

Hordaland

B.	1 br.	Etne, Grindheim	B. årb. 1928, tillväxten, f. 6 a
B.	1 »	» »	B. årb. 1928, tillväxten, s. 27, f. 6 b

Nordland

Tromsö mus. 2448	1 br.	Mjönes, Skjerstad	Oldtiden VIII, s. 268, nr 14

Nord-Tröndelag

T. 5218	1 br.	Fosnes, Hov	Gjessing, f. 1
T. 1660	1 »	Inderöy	Atl. 185
O. 4565—66	2 »	Mære, Dalum nedre	Fjå. 3: 21
O. 4567	1 »	» » »	Fjå. 3: 26

Opland

K. 8671	1 br.	Söndre Fron, Lidstad	Atl. 73

[1] Brakteaten dock möjligen funnen vid Köge på Själland. Jfr Neergaard i Aarb. 1915, s. 194.

Rogaland

Stav. 1295	1 br.	Bjerkreim, Vidingland	Aarsb. 1881, f. 10
O. 760	1 »	Eigersund, Årstad	Atl. 242 d
O. 1324	1 »	Höle, Selvik	Fjå. 1: 25; Gjessing, f. 9
O. 1325	1 »	» »	Fjå. 3: 1
O. 1326	1 »	» »	Fjå. 3: 7
O. 1327	1 »	» »	fig. 88; Atl. 241 c
O. 1328	1 »	» »	Fjå. 3: 9
O. 1329	1 »	» »	fig. 90; Fjå. 3: 2
B. 4000	1 »	Klepp, Hauge	Gravguld, f. 34
B. 4000	1 »	» »	Aarsb. 1882, f. 11
O. 4523	1 »	Malde, Malde	Fjå. 3: 20
O. 4524	1 »	» »	Fjå. 3: 6
O. 4525	1 »	» »	Fjå. 3: 12
O. 4526	1 »	» »	fig. 42; Fjå. 3: 22
O. 4527	1 »	» »	Fjå. 3: 25
O. 4528	1 »	» »	Fjå. 3: 5
O. 4529—33 ;7172	6 »	» »	fig. 84; Fjå. 3: 11
O. 4534—35	2 »	» »	fig. 85; Fjå. 3: 14
O. 714	1 »	Nærbö, Opstad	fig. 80; Atl. 242 b
O. 715	1 »	» »	Fjå. 3: 18
Oxf. 826—27	2 »	» Rimestad	Gravguld, f. 40 o. 41
B. 5994	1 »	Ogna, Kvasseim	Gravguld, f. 36
Stav. 3123	1 »	Orre, Store Salte	S. aarsh. 1908, s. 27, f. 3
O. 2022	1 »	Sole, Rjoa	Fjå. 3: 17
Stav. 4547	2 »	Strand, Holte	Guldfund, suppl., f. 1 o. 3
Stav. 4547	1 »	» »	Guldfund, suppl., f. 2
B. 1877	1 »	Time, Garpestad	fig. 43; Fjå. 1: 8
Stav. 4482	1 »	» Norheim	Gravguld, f. 39
B. 1849	1 »	» Vestly	fig. 13; Fjå. 1: 7
O. 1628	1 »	Varhaug, Kydland	Atl. 242 e
O.	1 »	» Vigrestad	Fjå. 3: 13
Stav. 983	1 »	» Vold	Gravguld, f. 37
B. 4319	1 »	Vats, Rögenæs	Aarsb. 1885, s. 77
Stav. 2547	1 »	Årdal, Rivaland	fig. 103; Gravguld, f. 38

Sogn och Fjordane

B. 1884	1 br.	Fortun, Hauge	Atl. 140
B. 4258	3 »	Helgheim, Höivik	ungefär som Atl. 138
B. 4258	1 »	» »	ungefär som Atl. 108
B. 4258	1 »	» »	ungefär som Atl. 242 d
B. 1885	1 »	Stedje, Sogndal	St. II 41 b

Sör-Tröndelag

— — —	1 br.	Meldal, Römul	Atl. 104
— — —	6 »	» »	Atl. 105

Telemark

O. 21856	1 br.	Gjerpen, Falkum	Gravguld, f. 33
B.	1 »	Heddal, Simonnes	Atl. 131
B.	1 »	» »	Urda I, pl. 9, f. 14
B.	1 »	»	Atl. 186
B.	1 »	» »	fig. 165; Atl. 201
B.	1 »	»	Atl. 202
O. 9440, 9444	2 »	Solum, Sötvet	Åberg: Kronologi, f. 154

Vestagder

B. 3410	1 br.	Bjelland, Ågedal	Aarsb. 1879, f. 41
B. 3410	1 »	» »	Aarsb. 1879, f. 42
O. 7453, 7539; 7563	3 »	Gyland, Gyland	Aarsb. 1875, f. 13 (2 ex.) o. f. 7
O. 23241	1 »	Lista, Brekne	Gravguld, f. 35
— — —	1 »	» Lunde	(brakteaten nersmält)
O. 687	1 »	» Prästgården	fig. 27; Atl. 143
O. 21400	2 »	Nes, Austad	Oldtiden VI, s. 195, nr 13
O. 21400	4 »	» »	Oldtiden VI, s. 195, nr 14
O. 22600	1 »	Vanse, Jåtog	Gjessing, f. 19
O. 22600	1 »	» »	— — —
O. 3325	1 »	Å, Berge	Fjå. 3: 23

Vestfold

O. 17955	1 br.	Brunlanes, Tveitane	Gjessing, f. 5
O. 17955	1 »	Sande, Björnerud	Gjessing, f. 8
O. 1612	1 »	Sandefjord, Haugan	Atl. 241 b
O. 11420	1 »	Våle, Jonsrud	Aarsb. 1883, s. 108, f. 2

Östfold

O. 4068	1 br.	Eidsberg, Lille Skjör	fig. 64; Fjå. 3: 16
O.	1 »	» Sletner	fig. 73; Gjessing, f. 4
O.	1 »	» »	Gjessing, f. 3
O.	5 »	» »	fig. 124; Rygh, f. 2
O.	1 »	» »	Rygh, f. 5
O.	1 »	» »	Rygh, f. 7
O.	1 »	» »	Rygh, f. 8
O.	1 »	» »	Rygh, f. 9
O.	3 »	» »	Rygh, f. 3
O.	2 »	» »	fig. 81; Rygh, f. 4
O.	1 »	» »	Rygh, f. 6
O. C 648	1 »	Fredrikstad	Atl. 234 b
O. C 689	1 »	nära Fredrikstad	fig. 89; Atl. 242 c

Okända fyndorter

K. 8677	1 br.		Atl. 141
K. 8651	1 »		Atl. 95
K. 8675	1 »		som Atl. 140
K. 8000	1 »	Gravhög i v:a Norge	Atl. 187
B. 1887	1 »		fig. 82; Fjå. 1: 15

DANMARK

Bornholm

K. C 5366	1 br.	Nylarsker, Köllergård	Vedel, f. 385
K. 2999	1 »	Pedersker, Bakkegård	Atl. 224
K. MMLIII	3 brottst. av en br.	Rönne, S. Udmark	Atl. 146
K. MMLIII	1 brottst. av s:a br.	Åker, Sandegård	Atl. 146

Fredriksborg amt

K. 8655	1 br.	vid Esrom Sö?	Atl. 77
K. LXXVII	1 »	Hjörlunde, n. Slangerup	fig. 55; Atl. 78
K. LXXVIII	1 »	» » »	Atl. 79
K. LXXIX	1 »	» » »	Atl. 93
K. LXXX	1 »	» » »	Atl. 94
K. C 1835	1 »	Lynge, Lynge Gyde	St. III 84
K.	5 »	Nöddebo, Stenholts Vang	Atl. 230
K.	7 »	Nöddebo, Stenholts Vang	fig. 29; Atl. 236
K. C 8780	1 »	Vexö	– –

Fyen

K. 8645	1 br.		fig. 51; Atl. 120
K. 8648	1 »		Atl. 116
K. 8650	1 »		fig. 57; Atl. 101
Od.	1 »		som fig. 59 o. Atl. 252
K.	1 »		ZEg., f. 13
K. C 5074	1 »		– – – –

Haderslev amt

K.	1 br.	Agerskov, Galsted	fig. 72; 128; Atl. 88
K. 10867	1 »	Lintrup	som Atl. 165
K. 20881	1 »	Skodborg	fig. 67; St. II 67
K. 22140	1 »	»	fig. 109; Fjå. 1: 11
K. 20997	1 »	»	som fig. 109 o. Fjå. 1: 11
K. 8676	1 »	Skrydstrup, Skrydstrup	fig. 71; Atl. 83

Hjörring amt

K. MDCVI	1 br.	Asdal, Steilbjerg	Atl. 150
K.	1 »	» »	Atl. 151
K. MDCVII	1 »	» »	Atl. 97
K. MDCCLXVI	1 »	Flade, Apholm	Atl. 178
K.	1 »	det nordliga Jylland	Atl. 166

Jylland

K. 16466	1 br.		omnämnd Boye, s. 88, nr 521

Köbenhavn amt

K. C 156	1 br.	Eiby, Eiby	Fjå. 1: 10
K. 12370	1 »	nära Köge?	Atl. 239[1]
K. MDCLII	1 »	Leire?	fig. 98; Atl. 171

Maribo amt

K. MMCCXIX	1 br.	Branderslev, Karenslyst	Atl. 82
K. 9/06	1 »	Fæmö, Sönderby	fig. 26; Neergaard, f. 2
K. C 9473	1 »	Kjettinge, Freilev	Jacobsen, br. 44

Odense amt

— — —	1 br.	Allesö, Allesö	Neergaard, f. 3
K. C 8175	1 »	Sanderum, Elmelund	Jacobsen, br. 37
K. 12430	1 »	St Knuds Lands., Bolbro	fig. 66; Atl. 218
K. 12431	1 »	» » » »	fig. 31; Atl. 232
K. 12432	1 »	» » » »	Atl. 227
K. 12433	1 »	» » » »	Atl. 240
K. 12434	1 »	» » » »	Atl. 241
K. 19248	1/2 »	Söndersö, Vedby	som fig. 66 o. Atl. 218
K. C 1767	2 brottst. av en br.	Vor Frue Lands., Killerup	St. III 82
K. C 1764	1 br.	Vor Frue Lands., Killerup	St. III 83
K. C 1765, 66 o. 73	3 »	Vor Frue Lands., Killerup	omn. St. III, s. 250

Praestö amt

— — —	1 br.	Aversi, Aversi	liknande Atl. 93
K. 12529	4 »	Bjeverskov, Gummersmark	fig. 11; Atl. 217
K. 12526	1 »	Bjeverskov, Gummersmark	fig. 52; Atl. 233

[1] Möjligen 2 ex. Jfr s. 227, not 1.

K. 12527—28	2 br.	Bjeverskov, Gummersmark	Atl. 238
K. 12525	1 »	Bjeverskov, Gummersmark	fig. 58; Atl. 226
K. MDCLXXVIII	3 »	Faxe, Faxe	fig. 5; Atl. 76
K. 8069	1 »	» »	Atl. 71
— — —	1 »	Höistrup	Jacobsen, br. 49
K. 8744	1 »	Lellinge, Lell. Kohave	fig. 69; Atl. 85
K. CCXVI	1 »	Elmelunde, Nordfeld?	Atl. 149
— —	1 »	Sigerslev	Jacobsen, br. 50

Randers amt

K. MCDLXXXII	1 br.	Lyngby, Lyngby	Atl. 130
K. MCCCXXXIII	1 »	» »	fig. 25; Atl. 129
K. 8646	1 »	Mols?	Atl. 121
K. C 5470	1 »	nära Randers	St. IV 98
K. 20963	1 »	Ölst	fig. 53; St. II 68

Ribe amt

K.	5 br.	Darum, Darum	St. IV 100
K.	1 »	» »	fig. 9; Sal. f. 50
K.	1 »	» »	St. IV 102
K.	3 »	» »	St. IV 99
K.	1 »	» »	St. IV 103
K.	2 »	Næsbjerg, Skonager	fig. 10; Sal. f. 51
K.	1 »	» »	St. III 78
K.	3 »	» »	St. III 80
K.	4 »	» »	ungef. f. 108 o. Atl. 190
K.	4 »	» »	— —
K. C 1858	1 »	Store Anst	som fig. 111 o. Atl. 192
K. 8800	1 »	Tisterup, Snorup	fig. 112; Atl. 193
K. 3502—08	6 »	Varde Lands., Orten	ungef. f. 105 o. Atl. 173

Ringköbing amt

K.	1 br.	Borbjerg, Nörre Hvam	fig. 108; Atl. 190
K.	9 »	» » »	fig. 111; Atl. 192
— — —	3 »	Bording, Agerskovgård	Aarb. 1920, s. 109, f. 15
— — —	5 »	» »	Aarb. 1920, s. 110, f. 16
K.	1 »	Estvad, Kjellers Mose	St. IV 97
K.	1 »	» » »	— — —
K.	3 »	» » »	
K.	1 »	Nysogn, Holmsland	

Själland

K. 8656	1 br.		Atl. 13

K. 8649	1 br.		som fig. 60 o. Atl. 100
K. 4120	1 »		Atl. 166

Sorö amt

K.	1 br.	Tårnborg, Halskov Overdrev	Jacobsen, br. 56

Svendborg amt

K. 2809—10	2 br.	Gudme, Broholm	fig. 4; Atl. 6
K. 2808	1 »	» »	fig. 6; Atl. 11
K. 2805	1 »	» »	Atl. 123
K. 2806	1 »	» »	Atl. 125
K. 2807	1 »	» »	Atl. 147
K. 2804	1 »	» »	fig. 146; Atl. 152
K. 15615	1 »	Hesselager, H. Fredskov	fig. 59; Atl. 252
K. 1/08	1 »	Oure, Lundeborg	Jacobsen, br. 32
K. 10037	1 »	Ringe, Rynkebygård	Atl. 221

Sönderborg amt

K. 15807	1 br.	Ullerup, Ullerup	Atl. 253

Thisted amt

K. C 4410	1 br.	Seierslev, S. Klitter	— — —

Tönder amt

· — —	1 br.	Tönder	Jacobsen, br. 4

Vejle amt

K.	1 br.	V. Nebel, V. Nebel	som fig. 109 o. Fjå. 1: 11
K.	3 »	» » » »	ungef. f. 111 o. Atl. 192
K.	2 »	» » » »	--- · —

Viborg amt

--- — — ·	6 br.	Skals, Holmgård	Acta VIII, s. 332
K. 9877	1 »	Hornbæk, Overhornbæk	fig. 8; Atl. 112
K.	2 »	» »	fig. 60; Atl. 100
K. 9878	1 »	» »	Atl. 114
K.	1 »	» »	fig. 105; Atl. 173
K. 6478	1 »	Höibjerg	Atl. 107
K. 6873	1 »	»	Atl. 161
K. 13989	1 »	Kragelund, Stenholt	Boye, nr 511
K. 13987—88	9 »	» »	Boye, s. 88
K.	2 »	Levring, Skovsborg	fig. 75; Atl. 70
K.	1 »	» »	Atl. 170
K.	1 »	» »	Atl. 174

K.	1 br.	Levring, Skovsborg	Atl. 189
K.	1 »	» »	Atl. 180
K.	2 »	» »	fig. 113; Atl. 165
— — —	1 »	Sönder Rind	Jacobsen, br. 23
K.	5 »	Torning, T. Vesterhede	Atl. 198
K.	2 »	» » »	Atl. 196
K. C 158	1 »	Vindum, V. Stenhuse	fig. 7; Fjå. 1: 5

Ålborg amt

K. 5938—39	2 br.	Björnsholm	— — —
K.	1 »	»	fig. 61; Atl. 220
K.	1 »	Hammer, Skovlund	fig. 12; ZEg., f. 10
K.	8 »	Års, Års	Neergaard, f. 6
K.	1 »	» »	Neergaard, f. 8
K.	1 »	» »	Neergaard, f. 9
K.	1 »	» »	Neergaard, f. 10
K.	1 »	» »	Neergaard, f. 11
K.	3 »	» »	Neergaard, f. 7
K.	1 »	» »	Neergaard, f. 5
K.	2 »	» »	som f. 13 o. Atl. 165

Århus amt

K.	3 br.	Fruering, Hvolbæk jämte fyra brottstycken av en fjärde brakteat. Av brakteaterna 1 el. 2 avbildad hos Brøndsted: Danmarks Oldtid III, f. 284 b	
K. 8690	1 br.	Törring, Brille	Atl. 231

Okända fyndorter

K.	1 br.		fig. 76; Atl. 69
K. 8657	1 »		Atl. 75
K. 8658	1 »		Atl. 74
K. 8675	1 »		Atl. 80
K. MDCLIII	1 »		Atl. 127
K. 21588	1 »		Fjå. 1: 6
K. 8672	1 »		fig. 41; Atl. 138
K. 8647	1 »		Atl. 122
K. 8644	1 »		fig. 50; Atl. 134
K. 8652	1 »		Atl. 109
— — —	1 »		som f. 60 o. Atl. 100
K. 8654	1 »		Atl. 106
K.	3 »	(därav 2 nu förlorade)	Atl. 98
— — —	1 »		Jacobsen, br. 83
K. 8669	1 »		Atl. 154
K. 8674	1 »		fig. 83; Atl. 169
K. 8660	1 »		Atl. 168

K. 8661	1 br.	Atl. 167
K. 8663	1 »	Atl. 188
K. 8659	1 »	Atl. 203
K. 8666 och C 19	2 »	fig. 97; Atl. 172
K. C 18 (ett ex.)	2 »	som f. 98 o. Atl. 171
K. 8664	1 »	Atl. 176
K. 8670	1 »	Atl. 182
K. 8665	1 »	som fig. 102 o. Atl. 177
K. 8667	1 »	som fig. 108 o. Atl. 190
K. 8662	1 »	Atl. 194
K. 8653	1 »	Atl. 162
K. 1055	1 »	fig. 110; Atl. 197
— — —	1 »	Ekholm: Forntid och fornforskn., f. 268: 4

SKANDINAVIEN

Oxf.	1 br.	Gravguld, f. 42
Oxf.	1 »	Gravguld, f. 43[1]
Oxf.	1 »	Gravguld, f. 44

Bilaga till fyndförteckning A.

Inventarienummer för fynd med brakteater, där jag ej eller endast delvis vet, under vilket nummer vederbörande brakteater skola redovisas.

Norge

Akershus, Löken, Övre Töyen	O. 1727
	1792
	7470
	7898
	15735
Telemark, Heddal, Simonnes	B. 1878—83
Östfold, Eidsberg, Sletner	O. 2468—92

Danmark

Fredriksborg amt, Nöddebo, Stenholts Vang	K. 3824—28
Haderslev amt, Agerskov, Galsted	K. DCLVIII
	DCCXXXVIII
Hjörring amt, Asdal, Steilbjerg	K. MDCVI—IX
Ribe amt, Darum, Darum	K. C 5227—33
Næsbjerg, Skonager	K. C 712—19
Ringköbing amt, Borbjerg, Nörre Hvam	K. MCCIV—IX; C 20

[1] Möjligen samma exemplar som ett av de vid Dybeck i Skåne funna.

	Estvad, Kjellers Mose	K. C 5221—26
	Nysogn, Holmsland	K. C 2771—72
Vejle amt,	V. Nebel, V. Nebel	K. C 3846
		C 6099—6101
		C 10015
Viborg amt,	Hornbæk, Overhornbæk	K. 9613—15
		9877—79
	Levring, Skovsborg	K. CCXCV—CIX; C 17
	Torning, T. Vesterhede	K. 6800
		7746
		9639
		10298
Ålborg amt,	Björnsholm	K. 5938—39
	Hammer, Skovlund	K. C 1415
		C 1478
	Års, Års	K. C 11364—69; 25 14
	Års, Års	2—22/14
Århus amt,	Fruering, Hvolbæk	K. C 1381—86
		C 1392
		C 1397—1400

Fyndförteckning B[1]

A-BRAKTEATERNA

Sverige

1 br.	Blekinge, Augerum, Tjurkö	fig. 2; Atl. 26
1 »	» Ramdala, Senoren, Torp	fig. 1; Forssander, f. 41
1 »	Bohuslän, Tossene	fig. 14
1 »	Gotland, Follingbo, Rosendal	fig. 3; Janse, f. 71
1 »	» Hablingbo	Sal f. 39
1 »	» Lärbro, Kejlungs	Sal. f. 37
1 »	» Vänge, Prästgården	Fjå. 1: 3
1 »	Skåne, Brunnby, Skättekärr	Sal. f. 24
1 »	» Okänd fyndplats	Atl. 33
1 »	Västergötland, nära Trollhättan	Atl. 111
1 »	Öland, Algutsrum, Holmetorp	fig. 126; Atl. 81

[1] Brakteaterna äro i förteckningen ordnade efter kategorier och grupper, varvid även exemplar funna utom Norden äro medtagna, i den mån de i texten behandlats i samband med respektive grupper. Slutligen förekomma några få här upptagna brakteater icke i texten, beroende på att jag icke medhunnit att inarbeta dem i denna.

Norge

1 br.	Akershus, Löken, Ö. Töyen	Fjå. 3: 24
1 »	Nord-Tröndelag, Fosnes, Hov	Gjessing, f. 1
1 »	Rogaland, Höle, Selvik	Fjå. 1: 25; Gjessing, f. 9
1 »	» Klepp, Hauge	Gravguld, f. 34
1 »	» Malde, Malde	Fjå. 3: 25
1 »	» Orre, Store Salte	S. aarsh. 08, s. 27, f. 3
1 »	» Sole, Rjoa	Fjå. 3: 17
1 »	» Time, Vestly	fig. 13; Fjå. 1: 7
1 »	» Varhaug, Vigrestad	Fjå. 3: 13
1 »	Telemark, Gjerpen, Falkum	Gjessing, f. 2; Gravg., f. 33
1 »	» Heddal, Simonnes	Atl. 131
1 »	Vestagder, Lista, Lunde (A?) (nu nersmält)	
1 »	Vestfold, Sande, Björnerud	Gjessing, f. 8
1 »	» Sandefjord, Haugan	Atl. 241 b
1 »	Okänd fyndort	Atl. 141

Danmark

1 br.	Hjörring a., Asdal, Steilbjerg	Atl. 150
1 »	» » » »	Atl. 151
1 »	Maribo a., Kjettinge, Freilev	Jacobsen, br. 44
1 »	Odense a., Sanderum, Elmelund	Jacobsen, br. 37
4 »	Præstö a., Bjeverskov, Gummersmark	fig. 11; Atl. 217
3 »	» » Faxe, Faxe	fig. 5; Atl. 76
1 »	» » Möen, Elmelunde, Nordfeld	Atl. 149
1 »	Randers a., Lyngby, Lyngby	Atl. 130
5 »	Ribe a., Darum, Darum	St. IV 100
1 »	» » » »	fig. 9; Sal. f. 50
3 »	» » » »	St. IV 99
2 »	» » Næsbjerg, Skonager	fig. 10; Sal. f. 51
1 »	» » » »	St. III 78
1 »	Själland	Atl. 13
2 »	Svendborg a., Gudme, Broholm	fig. 4; Atl. 6
1 »	» » » »	fig. 6; Atl. 11
1 »	» » Oure, Lundeborg	Jacobsen, br. 32
1 »	Sönderborg a., Ullerup, Ullerup	Atl. 253
1 »	Viborg a., Hornbæk, Overhornbæk	fig. 8; Atl. 112
1 »	» » Vindum, Vindum Stenhuse	fig. 7; Fjå. 1: 5
1 »	Ålborg a., Hammer, Skovlund	fig. 12; ZEg., f. 10

Tyskland

1 br.	Schleswig, Geltorf (el. Gettorf?)	St. III 90
1 »	» » (» »)	St. III 91

DE EGENTLIGA C-BRAKTEATERNA

Grupp C I

Sverige

1 br. Bohuslän, Berfendal, Kjeberg	Fjå. 2: 1
1 » » Tossene	fig. 18; Vendelk. f. 67 A
1 » Gotland, Fardhem, Gerete	fig. 17; Fv., 1927, f. 101
1 » » Grötlingbo, Barshaldershed	VWG., tf. 132
1 » Skåne, Ravlunda, Ravlunda	fig. 15; Atl. 144
1 » » S. Åsum, Åsum	fig. 24; Sal. f. 23
1 » » Vä, Vä	fig. 19; Atl. 136
1 » » » »	fig. 20; Atl. 137
1 » » » »	fig. 21; Atl. 142
1 » » okänd fyndplats	Atl. 135
1 » Västergötland, nära Alingsås	fig. 23; Atl. 128
1 » » Åsaka, Viglunda	Atl. 235
1 » Öland, Alböke, Lilla Istad	fig. 22; Fjå. 2: 12
1 » » Algutsrum, Holmetorp	Atl. 145
1 » » Gärdslösa, Tjusby	Fjå. 1: 23
1 » » Högby, Dödevi	fig. 16; Sal. f. 30
1 » » Persnäs, Lundeby	Fjå. 1: 23

Norge

1 br. Sogn o. Fjordane, Fortun, Hauge	Atl. 140
2 » Telemark, Solum, Sötvet	Åberg: Kronol., f. 154
6 » Vestagder, Nes, Austad	Oldtiden VI, nr 13 o. 14
1 » » Lista, Prästgården	fig. 27; Atl. 143
1 » Vestfold, Brunlanes, Tveitane	Gjessing, f. 5
1 » Okänd fyndort	som Atl. 140

Danmark

3 brottst. Bornholm: Rönne, S. Udmark	Atl. 146
1 » » Åker, Sandegård	Atl. 146
1 br. Maribo a., Fæmö, Sönderby	fig. 26; Neergaard, f. 2
1 » Randers a., Lyngby, Lyngby	fig. 25; Atl. 129
1 » Ringköbing a., Estvad, Kjellers Mose	St. IV 97
1 » Sorö a., Tårnborg, Halskov Overdrev	ungef. f. 26 o. Neerg., f. 2
1 » Svendborg a., Gudme, Broholm	Atl. 123
1 » Okänd fyndort	Atl. 127
1 » » »	Jacobsen, br. 83

Nordtyskland

1 br.	Atl. 113

Grupp C II

Sverige

1 br.	Gotland, Roma	VWG., tf. 133
1 »	Skåne, Burlöv, Åkarp	Fjå. 2: 9
1 »	» Hven	fig. 28; Sal. f. 25
1 »	» Stora Harrie, Hermanstorp	Fjå. 2: 7
1 »	» Ö. Vemmenhög, Dybeck	Sal. f. 26
1 »	Västergötland, Salem, Sparlösa	Fjå. 2: 23
1 »	» Sävare, Grumpan	Janse, f. 84

Norge

1 br.	Rogaland, Bjerkreim, Vindingland	Aarsb. 1881, f. 10

Danmark

7 br.	Fredriksborg a., Nöddebo, Stenholts Vang	fig. 29; Atl. 236
5 »	» » » » »	Atl. 230
2 »	Odense a., St. Knuds Lands., Bolbro	Atl. 240
5 »	» » » » » »	Atl. 241
1 »	Præstö a., Sigerslev	Jacobsen, br. 50
1 »	Ålborg a., Års, Års	Neergaard, f. 10

Tyskland

6 br.	Pommern, Köslin	Atl. 96

Grupp C III

Sverige

2 br.	Bohuslän, Herrestad, Sjöändan	fig. 30
1 »	Småland, Ryssby, Espelund	Sal. f. 22
2 »	Västergötland, Erska, Erska Håkansgården	Fjå. 1: 24
1 »	» okänd fyndplats	Sal. f. 11

Norge

1 br.	Vestagder, Bjelland, Ågedal	Aarsb. 1879, f. 41

Danmark

1 br.	Odense a., St. Knuds Lands., Bolbro	fig. 31; Atl. 232
1 »	Svendborg a., Gudme, Broholm	Atl. 125

Tyskland

1 br.	Schleswig, nära Eckernförde	Atl. 117

Grupp C IV

Sverige

1 br.	Blekinge, Augerum, Tjurkö	Atl. 102
1 »	Gotland, Eskelhem, Bringsarve	som VWG., f. 340

1 br.	Gotland, Follingbo, Lilla Vede	fig. 37; Atl. 228
1 »	» Hejde, Gervalds	fig. 36; Sal. f. 34
1 »	» Hogrän, Gervalds	VWG., pl. 31, f. 340
1 »	» Viklau, Tune	Sal. f. 35
1 »	Närke, Lerbäck, Mariedam	som f. 32 o. Atl. 99
1 »	» Grimstens hd, Viby	Kindström: Vibybrakteaten etc., f. 1
1 »	Skåne, Asmundtorp, Näs	Fjå. 1: 18
1 »	» Gustafs, Börringe	fig. 35; St. II 71
1 »	» » »	Fjå. 2: 8
1 »	» Norra Vram, Ravnstorp	Rig 1919, s. 82, f. 6
1 »	Småland, Sjösås, Hagreda	Atl. 225
1 »	Södermanland, Västerljung, Silleby	fig. 34; Atl. 229
1 »	Västergötland, Murum, Murum	Sal. f. 92
1 »	Östergötland, nära Vadstena	fig. 32; Atl. 99
1 »	» Vånga, N. Torlunda	fig. 33; Janse, f. 47

Norge

1 br.	Vestagder, Gyland, Gyland	Gjessing, f. 7
1 »	Östfold, Eidsberg, Sletner	Rygh, f. 5

Danmark

1 br.	Bornholm, Pedersker, Bakkegård	Atl. 224
1 »	Viborg a., Skals, Holmgård	Acta VIII, s. 332

Tyskland

1 br.	Schleswig	Sal. f. 69

Grupp C V

Sverige

1 br.	Bohuslän, Hede?	fig. 38; Sal. f. 7
1 »	Dalsland, Töftedal, Lunnane	som Fjå. 1: 22
1 »	Skåne, Ask, Allarp	fig. 40; Sal. f. 28
2 »	Värmland, Järnskog, Järnskogsboda	fig. 39; Fjå. 2: 5
1 »	Västergötland, Böja	närmast f. 38 o. Sal. f. 7
1 »	» Fuxerna, Tösslanda	Fjå. 1: 22
1 »	» Sävare, Grumpan	Janse, f. 86
1 »	Östergötland, nära Vadstena	Fjå. 2: 10

Norge

1 br.	Akershus, Oslo	Fjå. 3: 19
1 »	Nordland, Mjönes, Skjerstad	Oldtiden VIII, s. 268, nr 14
1 »	Sör-Tröndelag, Meldal, Römul	Atl. 104
1 »	Vestagder, Å. Berge	Fjå. 3: 25
1 »	Okänd fyndort	Atl. 95

Danmark

1 br.	Hjörring a., Asdal, Steilbjerg	Atl. 97

Grupp C VI

Sverige

1 br.	Bohuslän, Tanum, Stora Ryk	Fjå. 2: 20
2 »	Dalsland, Ånimskog, Hult	fig. 44; Sal. f. 10
1 »	Gotland, okänd fyndplats	som f. 44; VWG., f. 339

Norge

1 br.	Rogaland, Höle, Selvik	Fjå. 3: 1
1 »	» Malde, Malde	fig. 42; Fjå. 3: 22
1 »	» » »	Fjå. 3: 5
1 »	» » »	Fjå. 3: 20
2 »	Rogaland, Nærbö, Rimestad	Gravguld, f. 40 o. 41
1 »	» Time, Garpestad	fig. 43; Fjå. 1: 8
3 »	Sogn och Fjordane, Helgheim, Höivik	ungef. Atl. 138 el. ev. Fjå. 3: 1 el. liknande
1 »	» » » Sogndal, Stedje	St. II 41 b
1 »	Telemark, Heddal, Simonnes	Urda I, pl. 9, f. 14
1 »	Vestagder, Bjelland, Ågedal	Aarsb. 1879, f. 42
2 »	» Gyland, Gyland	Gjessing, f. 6; Aarsb. 1875, f. 13
1 »	Östfold, Eidsberg, Sletner	Rygh, f. 8

Danmark

1 br.	Okänd fyndort	fig. 41; Atl. 138

Grupp C VII

Sverige

1 br.	Blekinge, Augerum, Tjurkö	Atl. 118
1 »	Skåne, okänd fyndplats	Atl. 234
1 »	Öland, okänd fyndplats	fig. 45; Sal. f. 29

Grupp C VIII

Sverige

1 br.	Gotland, Dalhem, Burge	fig. 47; St. III 85
1 »	» Fole, Österryftes	Sal. f. 36
1 »	» Havdhem, Almungs	Sal. f. 33
1 »	» Hogrän, Djupbrunns	Sal. f. 31
1 »	» Lojsta, Fride	fig. 46; Atl. 237
1 »	» Othem, Slite backe	som Atl. 133
1 »	» Stånga, Sutarve	som Atl. 133
1 »	» okänd fyndplats	fig. 48; Fjå. 2: 19

1 br.	Skåne, okänd fyndplats	Atl. 133
2 »	Okända fyndorter	Atl. 132

Grupp C IX

Sverige

1 br.	Gotland, Ala, Gurfiles	fig. 49; St. II 73
1 »	» Visby Kungsladugård	St. II 72
1 »	Skåne, Hammenhög	Fjå. 1: 9
1 »	Okänd fyndort	Atl. 119
1 »	» »	som Atl. 239[1]

Norge

1 br.	Östfold, Fredrikstad	Atl. 234 b

Danmark

1 br.	Bornholm, Nylarsker, Köllergård	Vedel, s. 191, f. 385
1 »	Fredriksborg a., Hjörlunde	Atl. 93
1 »	» » Lynge, Lynge Gyde	St. III 84
1 »	Fyen	Atl. 116
1 »	»	fig. 51; Atl. 120
1 »	Köbenhavn a., Eiby, Eiby	Fjå. 1: 10
1 »	» » nära Köge	Atl. 239[1]
1 »	Odense a., Vor Frue Lands., Killerup	St. III 83
1 »	Præstö a., Aversi, Aversi	likn. Atl. 93
1 »	» » Bjeverskov, Gummersmark	fig. 52; Atl. 233
1 »	» » Höistrup	Jacobsen, br. 49
1 »	» » Ö. Egesborg, Lekkende Have	St. II 63
1 »	Randers a., Mols?	Atl. 121
1 »	» » Ölst	fig. 53; St. II 68
1 »	Okänd fyndort	Atl. 122
1 »	» »	fig. 50; Atl. 134

Tyskland

1 br.	Schleswig, nära Eckernförde	Atl. 124

Grupp C X

Sverige

1 br.	Blekinge, Augerum, Tjurkö	Atl. 92
1 »	Skåne, okänd fyndplats	Atl. 223
1 »	Okänd fyndort	Fjå. 1: 14

Danmark

1 br.	Fyen	fig. 54; ZEg., f. 13
3 »	(2 nu förlorade)	Atl. 98

[1] Se fyndförteckning A.

Grupp C XI

Danmark

1 br.	Fredriksborg a., vid Esrom Sö?	Atl. 77
1 »	» » Hjörlunde	Atl. 79
1 »	» » »	fig. 55; Atl. 78
1 »	Odense a., St Knuds Lands., Bolbro	fig. 56; Atl. 227

Grupp C XII

Danmark

1 br.	Fyen	fig. 57; Atl. 101
1 »	»	som f. 59 o. Atl. 252
1 »	Præstö a., Bjeverskov, Gummersmark	fig. 58; Atl. 226
1 »	Randers a., nära Randers	St. IV 98
1 »	Ribe a., Darum, Darum	St. IV 103
3 »	» » Næsbjerg, Skonager	St. III 80
1 »	Svendborg a., Hesselager, H. Fredskov	fig. 59; Atl. 252
1 »	» » Ringe, Rynkebygård	Atl. 221
1 »	Okänd fyndort	Atl. 109

Grupp C XIII

Sverige

3 br.	Skåne, Slimminge	som f. 62 o. Fjå. 1: 21
2 »	» Ö. Vemmenhög, Dybeck	fig. 62; Fjå. 1: 21

Danmark

1 br.	Fredriksborg a., Hjörlunde	Atl. 94
1 »	Själland	som fig. 60; Atl. 100
2 »	Viborg a., Hornbæk, Overhornbæk	fig. 60; Atl. 100
1 »	» » » »	Atl. 114
1 »	Ålborg a., Björnsholm	fig. 61; Atl. 220
1 »	Okänd fyndort	som fig. 60; Atl. 100

Skandinavien

1 br.		Gravguld, f. 43[1]

Grupp C XIV

Sverige

1 br.	Bohuslän, Kville, Lilla Jored	som Atl. 108
1 »	» okänd fyndplats	Janse, f. 90
1 »	Dalsland, Rölanda, Dalen	– –
1 »	Skåne, Väsby	fig. 63
2 »	» okända fyndplatser	Atl. 148 o. som Atl. 107

[1] Se fyndförteckning A.

1 br.	Västergötland, Sävare, Grumpan	Janse, f. 85
1 »	Okänd fyndort	Atl. 108

Norge

4 br.	Akershus, Löken, Ö. Töyen	Fjå. 3: 15
1 »	Rogaland, Nærbö, Opstad	Fjå. 3: 18
1 »	Sogn och Fjordane, Helgheim, Höivik	ungefär Atl. 108
6 »	Sör-Tröndelag, Meldal, Römul	Atl. 105
1 »	Östfold, Eidsberg, Lille Skjör	fig. 64; Fjå. 3: 16
1 »	» » Sletner	Rygh, f. 7

Danmark

3 br.	Ringköbing a., Bording, Agerskovgård	Aarb. 1920, s. 109, f. 15
1 »	Viborg a., Höibjerg	Atl. 107
1 »	Ålborg a., Års, Års	Neergaard, f. 11
1 »	Århus a., Törring, Brille	Atl. 231
1 »	Okänd fyndort	Atl. 106

Tyskland

1 br.	Hannover, Landegge	fig. 65; Sal. f. 78

ÖVRIGA C-BRAKTEATER[1]

Sverige

1 br.	Bohuslän, nära Fjällbacka	Sal. f. 8
1 »	» Herrestad, Rolfsered	Atl. 110
1 »	Dalsland, Ödeborg, Berg	Janse, f. 91
1 »	Gotland, Hogrän, Djupbrunns	Sal. f. 32
1 »	» Väte, Tune	Fjå. 2: 22
1 »	» okänd fyndplats	som Fjå. 2: 22
1 »	Halland, Vapnö	— — —
1 »	Skåne, Burlöv, Åkarp	Fjå. 2: 9
2 »	» Gustafs, Börringe	Fjå. 2: 6
1 »	» Hälsingborg	Atl. 222
1 »	» okänd fyndort	Atl. 126
1 »	» » »	Atl. 103
1 »	Småland, Långaryd	Fjå. 1: 19
1 »	» okänd fyndplats	Sal. f. 21
1 »	Västergötland, Bäreberg, Öjerna	Atl. 91
1 »	» Vinköl	Sal. f. 12

[1] Under denna rubrik har jag sammanfört icke blott brakteater, vilka icke låta sig inrangeras i någon bestämd grupp, utan även exemplar vilkas utseende jag ej känner. Det sagda gäller naturligtvis även för exemplar, som jag sammanfört under rubrikerna Övriga B-brakteater respektive Övriga D-brakteater.

1 br.	Okänd fyndort	omnämnd Janse, s. 158
1 »	» »	Fjå. 2: 17
1 »	» »	omnämnd Fjå., nr 292

Norge

1 br.	Nord-Tröndelag, Mære, Dalum nedre	Fjå. 3: 26
2 »	» » » »	Fjå. 3: 21
1 »	Rogaland, Vats, Rögenæs	Aarsb. 1885, s. 77, f. 6
1 »	Vestfold, Våle, Jonsrud	Aarsb. 1883, s. 108, f. 2
1 »	Östfold, Eidsberg, Sletner	Rygh, f. 9
5 »	» » »	fig. 124; Rygh, f. 2

Danmark

1 br.	Maribo a., Branderslev, Karenslyst	Atl. 82
2 »	Præstö a., Bjeverskov, Gummersmark	Atl. 238
1 »	Ringköbing a., Nysogn, Holmsland	— — —
1 »	Svendborg a., Gudme, Broholm	Atl. 147
1 »	Ålborg a., Års, Års	Neergaard, f. 9
1 »	Okänd fyndort	Fjå. 1: 6

B-BRAKTEATERNA

Grupp B I

Danmark

1 br.	Haderslev a., Skodborg	fig. 67; St. II 67
1 »	Odense a., Allesö, Allesö	Neergaard, f. 3
1 »	» » St. Knuds Lands., Bolbro	fig. 66; Atl. 218
1 »	» » Söndersö, Vedby	St. II 52
1 »	Ribe a., Darum, Darum	St. IV 102
1 »	Slesvig el. Holstein	Atl. 219
1 »	Okänd fyndort	Atl. 74
1 »	» »	Atl. 75

Tyskland

1 br.	Hannover, Dannenberg, Nebenstedt	St. II 8
1 »	» » »	St. II 7

Grupp B II

Sverige

2 br.	Skåne, Ravlunda, Ravlunda	fig. 70; Atl. 86
2 »	» okänd fyndplats	fig. 68; Atl. 84
4 »	Uppland, Danmark, Söderby	fig. 74; Sal. f. 2

Norge

1 br.	Östfold, Eidsberg, Sletner	Gjessing, f. 3
1 »	» » »	fig. 73; Gjessing, f. 4

Danmark

1 br. Haderslev, a., Agerskov, Galsted	fig. 72 o. 128; Atl. 88
1 » » » Skrydstrup, Skrydstrup	fig. 71; Atl. 83
1 » Præstö a., Lellinge, Lellinge Kohave	fig. 69; Atl. 85
8 » Ålborg a., Års, Års	Neergaard, f. 6
1 » Okänd fyndort	Atl. 80

Skandinavien?

1 br.	Gravguld, f. 42

Tyskland

5 br. i närheten av Hamburg	Atl. 87

Grupp B III

Sverige?

1 br. Skåne?	Atl. 72

Danmark

1 br. Odense a., Vor Frue Lands., Killerup	St. III 82
1 » Præstö a., Faxe, Faxe	Atl. 71
2 » Viborg a., Levring, Skovsborg	fig. 75; Atl. 70
1 » Okänd fyndort	fig. 76; Atl. 69

ÖVRIGA B-BRAKTEATER

Sverige

1 br. Västergötland, Äspered, Sjöhagen	— — —

Norge

1 br. Opland, Söndre Fron, Lidstad	fig. 132; Atl. 73

Danmark

1 br. Tönder a., Tönder	Jacobsen, br. 4
1 » Viborg a., Sönder Rind	Jacobsen, br. 23
1 » Ålborg a., Års, Års	Neergaard, f. 8

D-BRAKTEATERNA

Grupp D I

Sverige

1 br. Skåne, Förslöv	fig. 77; Sal. f. 27
1 » Halland, Trönninge, Tuvasgården	fig. 78; Fjå. 2: 15

Danmark

1 br. Okänd fyndort	Atl. 154

Tyskland

1 br. Hannover, Dannenberg, Nebenstedt	St. II 9
1 » troligen Hannover	lik St. II 9

Okänd fyndort

1 br.	Atl. 199

Grupp D II

Sverige

1 br. Halland, Fjärås, Eskatorp	fig. 79; St. II 49 b
1 » Skåne, Väsby?	Atl. 153

Grupp D III

Norge

4 br. Akershus, Eidsvoll, Stavigjordet	Aarsb. 1883, f. 7
1 » Rogaland, Malde, Malde	Fjå. 3: 6
1 » » Nærbö, Opstad	fig. 80, Atl. 242 b
1 » » Höle, Selvik	Fjå. 3: 9
1 » » Varhaug, Vold	Gravguld, f. 37
1 » Telemark, Heddal, Simonnes	Atl. 186
2 » Östfold, Eidsberg, Sletner	fig. 81; Rygh, f. 4
1 » Okänd fyndort	fig. 82; Fjå. 1: 15

Danmark[1]

1 br.	Atl. 167
1 »	Atl. 168
1 »	fig. 83; Atl. 169

Grupp D IV

Sverige

1 br. Bohuslän, okänd fyndplats	fig. 87; Janse, f. 89
1 » Västergötland, nära Trollhättan (B + D)	Atl. 89

Norge

1 br. Buskerud, Hole, Hårum	Atl. 184
1 » Hordaland, Etne, Grindheim	B. M. Aarb. 1928, tillv., s. 27, f. 6 a
1 » Nord-Tröndelag, Inderöy	fig. 86; Atl. 185
1 » Rogaland, Eigersund, Årstad	Atl. 242 d
1 » » Höle, Selvik	Fjå. 3:7
2 » » Malde, Malde	fig. 85; Fja. 3: 14
6 » » » »	fig. 84; Fja. 3: 11

[1] Osäkert om brakteaterna äro funna i Danmark.

1 br.	Rogaland, Malde, Malde	Fjå. 3: 12
1 »	» Ogna, Kvasseim	Gravguld, f. 36
2 »	» Strand, Holte	Guldfund, suppl., f. 1 o. 3
1 »	» Varhaug, Kydland	Atl. 242 c
1 »	Sogn och Fjordane, Helgheim Höivik	ungef. Atl. 242 d
1 »	» » » » »	
1 »	Vestagder, Lista, Brekne	Gravguld, f. 35

Danmark

1 br.	Hjörring amt	Atl. 166
1 »	Ringköbing a., Estvad, Kjellers Mose	som Atl. 166
1 »	Själland?	Atl. 166
1 »	Viborg a., Skals, Holmgård	Acta VIII, s. 332
1 »	» » » »	Acta VIII, s. 332
1 »	Århus a., Fruering, Hvolbæk[1]	Brøndsted: Danmarks Oldtid III, f. 284 b
1 »	Okänd fyndort	Atl. 188
1 »	» »	Ekholm: Forntid och fornforskning, f. 268: 4

Grupp D V

Sverige

1 br.	Bohuslän, Tegneby	fig. 91; Sal. f. 6
1 »	Värmland, okänd fyndplats	fig. 92; Sal. f. 4
1 »	Västergötland, Vänersnäs	som Sal. f. 4

Norge

1 br.	Akershus, Eidsvoll, Stavigjordet	Aarsb. 1883, f. 6
1 »	Rogaland, Höle, Selvik	fig. 88; Atl. 241 c
1 »	» » »	fig. 90; Fjå. 3: 2
1 »	» Time, Norheim	Gravguld, f. 39
1 »	Vestagder, Vanse, Jåtog	Gjessing, f. 19
1 »	Östfold, Eidsberg, Sletner	Rygh, f. 6
1 »	» i närheten av Fredrikstad	fig. 89; Atl. 242 c
11 »	Gravhög i västra Norge	Atl. 187

Grupp D VI

Norge

2 br.	Akershus, Löken, Övre Töyen	fig. 93; Aarsb. 1875, f. 12
11 »	» » » »	Fjå. 3: 8

[1] Eventuellt två ex.

Grupp D VII

Sverige

1 br.	Västergötland, Levene, Ulfstorp	fig. 95; Fjå. 2: 14
1 »	» Vättlösa	fig. 94; Sal. f. 19

Danmark

1 br.	Viborg a., Levring, Skovsborg	Atl. 170
2 »	» » Skals, Holmgård	Acta VIII, s. 332
2 »	» » Torning, Torning Vesterhede	Atl. 196
3 »	Ålborg a., Års, Års	Neergaard, f. 7

Grupp D VIII

Sverige

1 br.	Södermanland, V. Vingåker, Skenäs	fig. 96; Fjå. 2: 18
1 »	Västergötland, Vättlösa	Sal. f. 20

Norge

5 br.	Akershus, Eidsvoll, Stavigjordet	Aarsb. 1883, f. 4

Danmark

1 br.	Köbenhavn a., nära Roskilde (Leire?)	fig. 98; Atl. 171
2 »	Okända fyndorter	som fig. 98 o. Atl. 171
2 »	» »	fig. 97; Atl. 172

Grupp D IX

Sverige

3 br.	Bohuslän, Herrestad, Rolfsered	fig. 100; Atl. 179
1 »	Skåne, Fredriksdal nära Hälsingborg	fig. 106; Atl. 175
1 »	» Ravlunda, Ravlunda	fig. 102; Atl. 177
1 »	» okänd fyndplats	Atl. 183
1 »	Västergötland, Flistad	fig. 101; Sal. f. 16
1 »	» Skara, Djurgårdsäng	fig. 99; Sal. f. 13
1 »	» » »	Sal. f. 14
1 »	» Tengene, Gerdstorp	Fjå. 1: 13
2 »	» Vättlösa	fig. 107; Sal. f. 18
7 »	Östergötland, Vånga, Norra Torlunda	fig. 104; Fjå. s. 45

Norge

1 br.	Rogaland, Årdal, Rivaland	fig. 103; Bøe: Gravguld, f.38

Danmark

1 br.	Hjörring a., Flade, Apholm	Atl. 178
6 »	Ribe a., Varde Lands., Orten	ungef. fig. 105 o. Atl. 173
1 »	Viborg a., Hornbæk, Overhornbæk	fig. 105, Atl. 173

1 br.	Viborg a., Höibjerg	Atl. 161
1 »	» » Levring, Skovsborg	Atl. 174
1 »	» » » »	Atl. 180
1 »	» » Skals, Holmgård	Acta VIII, s. 332
5 »	» » Torning, Torning Vesterhede	Atl. 198
1 »	Ålborg a., Års, Års	Neergaard, f. 5
1 »	Okänd fyndort	Atl. 176
1 »	» »	som fig. 102 o. Atl. 177
1 »	» »	Atl. 182

Grupp D X

Sverige

1 br.	Skåne, okänd fyndplats	Atl. 191

Danmark

1 br.	Haderslev a., Skodborg	fig. 109; Fjå. 1: 11
1 »	» » »	lik fig. 109 och Fja. 1: 11
4 »	Ribe a., Næsbjerg, Skonager	ungef. som fig. 108 o. Atl. 190
5 »	Ringköbing a., Bording, Agerskovgård	Aarb. 1920, s. 110, f. 16
1 »	» » Borbjerg, Nörre Hvam	fig. 108; Atl. 190
1 »	Vejle a., V. Nebel, V. Nebel	lik fig. 109 o. Fjå. 1: 11
1 »	Viborg a., Levring, Skovsborg	Atl. 189
1 »	Okänd fyndort	som fig. 108 o. Atl. 190
1 »	» »	fig. 110; Atl. 197

Skandinavien

1 br.		Gravguld, f. 44

Grupp D XI

Sverige

1 br.	Skåne, Felborneby? nära Hälsingborg	Atl. 181

Danmark

1 br.	Haderslev a., Lintrup	som fig. 113 o. Atl. 165
1 »	Ribe a., Store Anst, Store Anst	som fig. 111 o. Atl. 192
1 »	» » Tisterup, Snorup	fig. 112; Atl. 193
9 »	Ringköbing a., Borbjerg, Nörre Hvam	fig. 111; Atl. 192
3 »	Vejle a., V. Nebel, V. Nebel	ungef. som f. 111 o. Atl. 192
2 »	Viborg a., Levring, Skovsborg	fig. 113, Atl. 165
2 »	Ålborg a., Års, Års	som fig. 113 o. Atl. 165
1 »	Okänd fyndort	Atl. 194

ÖVRIGA D-BRAKTEATER

Sverige

1 br.	Bohuslän, Herrestad, Rolfsered	Atl. 195
3 »	» Ödsmål, Öröd	Sal. f. 5
1 »	Dalsland, okänd fyndplats	Sal. f. 9
4 »	Västergötland, Flistad	Sal. f. 15
1 »	» Fåglum, Tegalund	Sal. f. 17

Norge

1 br.	Hordaland, Etne, Grindheim	B. aarb. 1928, tillväxten, f 6 b
1 »	Rogaland, Strand, Holte	Guldfund, suppl., f. 2
1 »	Telemark, Heddal, Simonnes	fig. 165; Atl. 201
1 »	» » »	Atl. 202
3 »	Östfold, Eidsberg, Sletner	Rygh, f. 3

Danmark

1 br.	Jylland	Boye, s. 88
3 »	Odense a., Vor Frue Lands., Killerup	omnämnda St. III, s. 250
2 »	Ribe a., Næsbjerg, Skonager	omnämnda St. III, s. 247
2 »	Ringköbing a., Estvad, Kjellers Mose	—
1 »	Svendborg a., Gudme, Broholm	fig. 146; Atl. 152
9 »	Viborg a., Kragelund, Stenholt	Boye, s. 88
1 »	» » » »	Boye, nr 511
1 »	Okänd fyndort	Atl. 203
1 »	» »	Atl. 162

Okänd fyndort

1 br.		Atl. 199

Förteckning på de på fyndkarta I med siffror utmärkta fyndorterna.

1. Sverige, Östergötland, Vånga, N. Torlunda
2. Norge, Akershus, Eidsvoll, Stavigjordet
3. » » Löken, Övre Töyen
4. » Östfold, Eidsberg, Sletner
5. » Vestagder, Nes, Austad
6. » Rogaland, Höle, Selvik
7. » » Malde, Malde
8. » Sör-Tröndelag, Meldal, Römul
9. Danmark, Ålborg amt, Års, Års
10. » Viborg amt, Skals, Holmgård
11. » » » Levring, Skovsborg
12. » » » Torning, T. Vesterhede
13. Danmark, Ringköbing amt, Bording, Agerskovgård
14. » Viborg amt, Kragelund, Stenholt
15. » Ringköbing amt, Borbjerg, Nörre Hvam
16. » Ribe amt, Varde Lands., Orten
17. » » » Næsbjerg, Skonager
18. » » » Darum, Darum
19. » Vejle amt, V. Nebel, V. Nebel
20. » Odense amt, St. Knuds Lands., Bolbro
21. » Svendborg amt, Gudme, Broholm
22. » Præstö amt, Bjeverskov, Gummersmark
23. » Fredriksborg amt, Nöddebo, Stenholts Vang

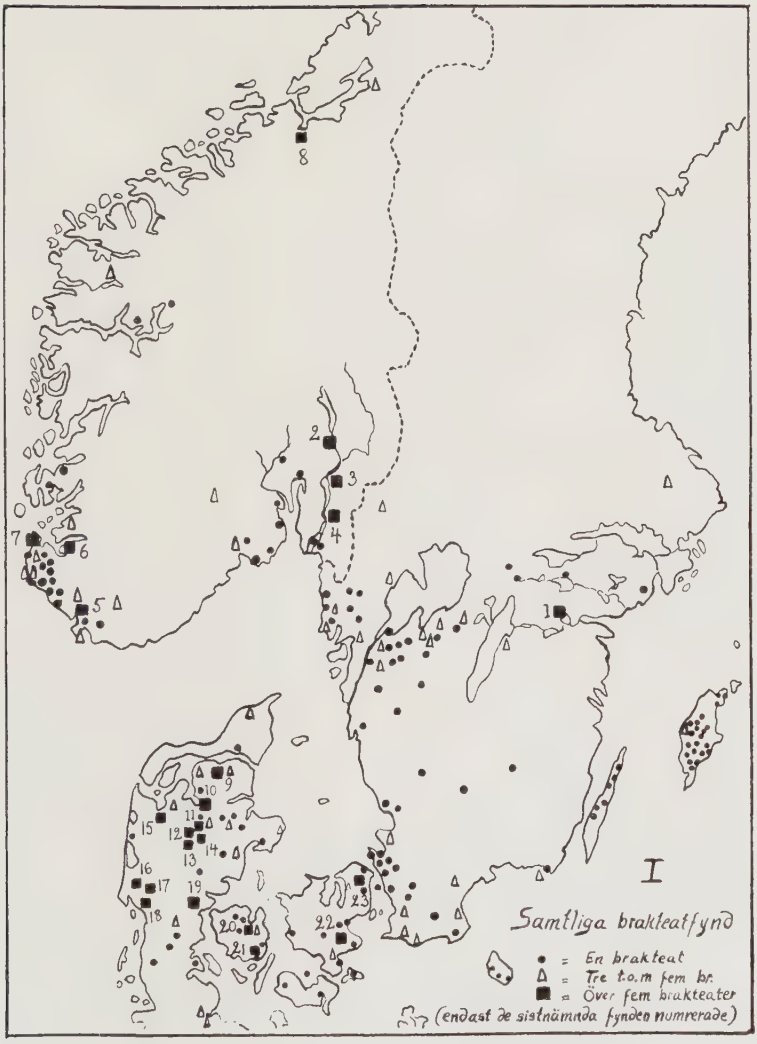
I
Samtliga brakteatfynd
= En brakteat
= Tre t.o.m fem br.
= Över fem brakteater
(endast de sistnämnda fynden numrerade)

II
C- Brakteaterna

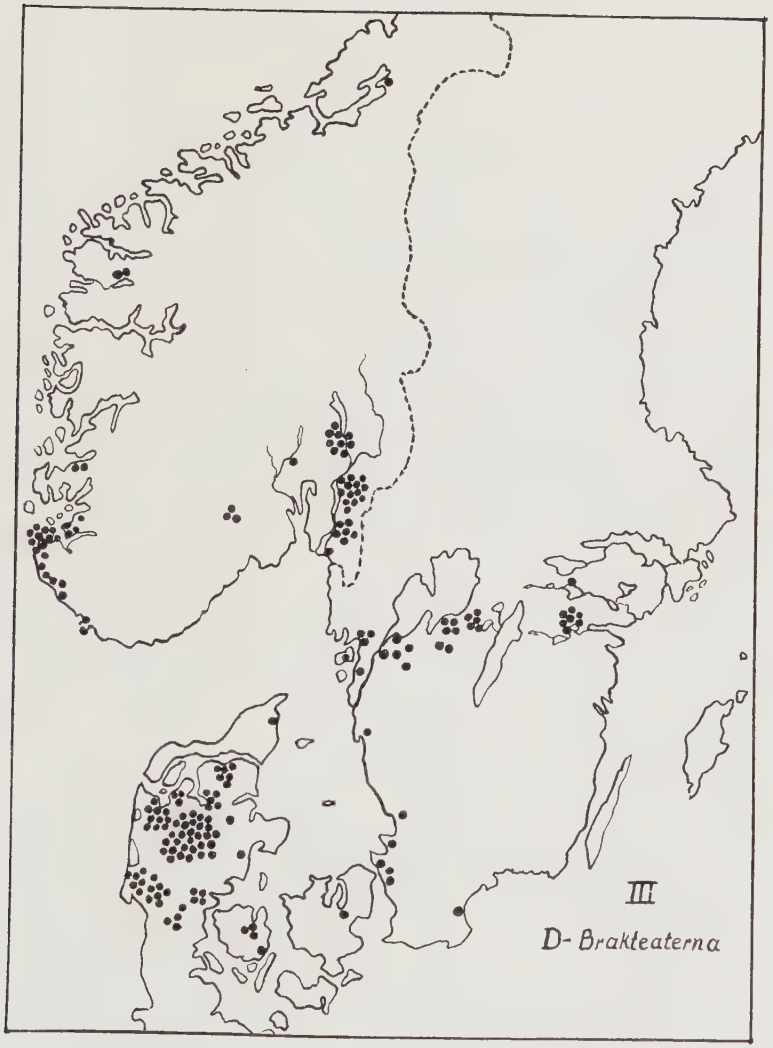
III
D- Brakteaterna

Litteraturförteckning.

Alföldi, A.: Eine spätrömische Helmform und ihre Schicksale im Germanisch-Romanischen Mittelalter. Mit einem Exkurs über den Fund von Brangstrup, Fünen. — Acta V (1934).

Almgren, O.: Ett guldmynt från en gottländsk graf. — Studier tillägnade Oscar Montelius 9/9 1903. Sthlm 1903.

——: Det runristade guldhornets datering. — Namn och bygd, årg. 2, 1914.

Almgren, O. & Nerman, B.: Die ältere Eisenzeit Gotlands. Sthlm 1914—23. — K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademiens monografier, nr 4.

Ambrosiani, S.: Odinskultens härkomst. Stockholm 1907.

Arbman, H.: En barbarisk guldmedaljong från Småland. — Fornv. 1936.

Arne, T.: Solidusfynden på Öland och Gotland. — Fornv. 1919.

Atlas for nordisk Oldkyndighed. Khvn 1857.

Bernhart, M.: Handbuch zur Münzkunde der römischen Kaiserzeit. I—II. Halle (Saale) 1926.

Bolin, S.: Fynden av romerska mynt i det fria Germanien. Studier i romersk och äldre germansk historia. Lund 1926.

——: Romare och germaner. En orientering. Stockholm 1927.

——: Till guldbrakteaternas kronologi. — Scandia. I. Tidskrift för historisk forskning. Lund 1928.

Boye, V.: Oplysende Fortegnelse over Gjenstande af ædle Metaller i Museet i Kjøbenhavn. Khvn 1859.

Brown, G. Baldwin: The arts in early England. Vol. III—IV, Saxon art and industry in the pagan period. London 1915.

Brøgger, A. W.: Ertog og øre. Den gamle norske vegt. Kria 1921. — Videnskabsselskabets Skrifter. II. Hist.-filos. Klasse. 1921. No 3.

——: Folkevandringstidens og vikingetidens kunst. — Norsk kunsthistorie. I. Oslo 1925.

Brøndsted, J.: Keltisk og romersk tid. — Nordisk kultur. XXVII. Konst. Sthlm 1931.

——: Danmarks Oldtid. III. Khvn 1940.

Bugge, S.: Bemærkninger om Runeindskrifter paa Guldbracteater. — Aarb. 1871.

——: Bidrag til Tolkning af danske og tildels svenske Indskrifter med den længere Række Runer, navnlig paa Guldbracteater. — Aarb. 1905.

Bøe, J.: Norske guldfund fra folkevandringstiden. — Bergens museums aarbok 1920—21, Hist.-antikv. række, nr 2.

Bøe, J.: Norsk gravguld fra ældre jernalder. — Bergens museums aarbok 1926, Hist.-antikv. række, nr 2.
Cohen, H.: Description historique des monnaies frappée sous l'empire romain. VII—VIII. London 1888—92.
Ekholm, G.: Bronskärlen av Östlands- och Vestlandstyp. — K. Norske Vidensk. Selsk. Skrifter 1933. No 5. Trondhjem 1933.
——: Forntid och fornforskning i Skandinavien. Stockholm 1935.
Engelhardt, C.: Sønderjydske Mosefund. I. Thorsbjerg Fundet. Khvn 1863.
Fettich, N.: Der Schildbuckel von Herpály. Sein nordischer Kunstkreis und seine pontischen Beziehungen. — Acta I (1930).
Forssander, J. E.: Provinzialrömisches und Germanisches. — Meddel. från Lunds universitets hist. mus.; K. Humanistiska Vetensk.-samf. i Lund årsberättelse 1936—37, VII. Lund 1937.
Gjessing, G.: De norske gullbrakteatene. — Universitetets oldsagsamlings skrifter. Bind II. Oslo 1929.
——: Studier i norsk merovingertid. Oslo 1934. — Skrifter utgitt av det norske Vidensk.-Akademi. II. Hist.-fil. Klasse.
Glob, P. V.: Über C-bracteaten. — Acta VIII (1937).
Gnecchi, F.: I medaglioni romani. I—III. Milano 1912.
Hampel, J.: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn. I—III. Braunschw. 1905.
Helm, K.: Altgermanische Religionsgeschichte. Erster Band. Heildelberg 1913.
Henning, R.: Der Helm von Baldenheim und die verwandten Helme des frühen Mittelalters. Strassburg 1907.
Hildebrand, H.: Svenska folket under hednatiden. Stockholm 1872.
——: Arkeologiska paralleller. — Mbl. 1873.
——: Fynd från Österryftes. — Mbl. 1890.
Holmboe, C. A.: Om Præget på nogle i Norden fundne Guldmynter og Guldbracteater fra Oldtiden. — Forhandlinger i Vidensk.-Selskabet i Christiania 1858. Chria 1859.
——: Et Guldbracteat-Præg, som ofte forekommer, forklaret av C. A. Holmboe. — Norske Vidensk.-Selskabets Forhandlinger 1869.
Holmqvist, W.: Bidrag till frågan om de nordiska guldbrakteaternas ikonografi. — Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg 24/7 1938. Sthlm 1938.
——: Kunstprobleme der Merowingerzeit. Sthlm 1939. — K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademiens Handlingar. Del 47.
Holter, F.: Das Gräberfeld bei Obermöllern aus der Zeit des alten Thüringen. Halle a. S. 1925.
Hougen, B.: Handelsforbindelser i Norge inntil 600 e. Kr. — Nordisk kultur. XVI. Handel och samfärdsel. Khvn 1933.
——: Snartemofunnene. Studier i folkevandringstidens ornamentikk og tekstilhistorie. Oslo 1935. — Norske Oldfunn. VII.
——: The Migration style in Norway. — Catalogue of the exhibition of norwegian jewellery from the Migration period. Oslo 1936.

Janse, O. R.: Den geografiska fördelningen av folkvandringstidens skandinaviska guldbrakteater. — Studier tillägnade Oscar Almgren den 9/11 1919. Sthlm 1919.
——: Le travail de l'or en Suède à l'époque mérovingienne. Orléans 1922.
Jacobsen, L. & Moltke, E.: Danmarks Runeindskrifter. Atlas. Khvn 1941.
Keary, C. F.: A catalogue of english coins in the British Museum. Anglo-Saxon series I. Edited by R. S. Poole. London 1887.
Kindström, L. G.: Vibybrakteaten och andra fornfynd av ädelmetall i Närke. — Meddel. XIII från föreningen Örebro läns museum.
Lechler, J.: Vom Hakenkreuz. Die Geschichte eines Symbols. — Vorzeit. Nachweise und Zusammenfassungen aus dem Arbeitsgebiete der Vorgesch.forschung. In Gemeinschaft mit Fachgenossen herausgegeben von Prof. Hans Hahne. Bd I. Leipzig 1921.
Leeds, E. Thurlow: The archaeology of the anglo-saxon settlements. Oxford 1913.
Lindenschmit, L.: Handbuch der deutschen Alterthumskunde. I, Die Alterthümer der merowingischen Zeit. Braunschw. 1880—89.
Lindquist, I.: Tyr. — Svensk uppslagsbok 1936. Bd 28, spalt 678 ff.
Lindqvist, S.: Den svenska folkvandringsstilens uppkomst. — Rig 1919.
——: Till vår folkvandringstids historia. — Fornv. 1922.
——: Vendelhjälmarnas ursprung. — Fornv. 1925.
——: Vendelkulturens ålder och ursprung. Sthlm 1926. — K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademiens Handlingar, Del 36: 1.
——: Geretebrakteaten och dess likar. — Fornv. 1927.
——: En hjälm från Valsgärde. — Uppsala universitets årsskrift 1931. Uppsala 1931.
——: Forntida riksbyggare. — Arkeologiska studier tillägnade H. K. H. Kronprins Gustaf Adolf. Sthlm 1932. Utgivna av Svenska Fornminnesföreningen.
——: Sveriges handel och samfärdsel under forntiden. — Nordisk kultur. XVI. Handel och samfärdsel. Kvhn 1933.
——: Zur Entstehungsgeschichte der nordischen Goldbracteaten. — Acta XI (1940).
——: Gotlands Bildsteine. I. Sthlm 1941. — Utg. av K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademien.
Mackeprang, M. B.: Menschendarstellungen aus der Eisenzeit Dänemarks. — Acta VI (1935).
Moltke (se Jacobsen & Moltke).
Montelius, O.: Från jernåldern. Stockholm 1869.
——: Svenska fornsaker. Atlas. II. Stockholm 1874.
——: Öfversigt öfver den nordiska forntidens perioder, intill kristendomens införande. — SFT. 8 (1891—93).
——: Den nordiska jernålderns kronologi. I—III. SFT. 9 (1896)—10 (1900).
——: Kulturgeschichte Schwedens. Leipzig 1906.
——: »Vadstenabrakteaten» och en nyfunnen guldbrakteat präglad med samma stamp. — Fornv. 1906.

Montelius, O.: Mästerstycken i Statens Historiska Museum. H. 1—2. Sthlm 1912.
——: Vår forntid. Sthlm 1919.
Müller, S.: Folkevandringstidens Ornamentik. — Aarb. 1880.
——: Ordning af Danmarks Oldsager. II. Jernalderen. Khvn 1888—95.
——: Vor Oldtid. Khvn 1897.
——: Nye Fund og Former. — Aarb. 1920.
Neergaard, C.: Guldfundene fra den efterromerske Jærnalder. — Aarb. 1915.
Nerman, B.: En utvandring från Gotland och öns införlivande med sveaväldet. Sthlm 1923. — K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademiens Handlingar. Följd III, 1: 4.
——: Det svenska rikets uppkomst. Sthlm 1925. — Fören. för sv. kulturhist., Böcker, n:o 6.
——: Die Völkerwanderungszeit Gotlands. Sthlm 1935. — K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademiens Monografier, n:o 21.
——: (se även Almgren, O. & Nerman, B.).
Nissen Meyer, Eva: Relieffspenner i Norden. — Bergens museums årbok 1934. Hist.-antikv. række, nr 4.
Norberg, R.: Moor und Depotfunde aus dem 5. Jahrhundert nach Chr. in Schonen. — Acta II (1931).
Oldtiden. VI. Tidskrift for norsk forhistorie. Kristiania.
Olrik, A.: Gudefremstillinger på Guldhornene. — Danske Studier, häfte I. Khvn 1918.
Petersen, E.: Der ostelbische Raum als germanisches Kraftfeld im Lichte der Bodenfunde des 6.—8. Jahrhunderts. Leipzig 1939.
Reinerth, H.: Vorgeschichte der deutschen Stämme. II. Westgermanen. Leipzig 1940.
Rosén, H.: Om dödsrike och dödsbruk i fornnordisk religion. Lund 1918.
Rygh, O.: Et norsk Fund af Guldsmykker fra hedensk Tid. — Forhandl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania 1864.
——: Norske Oldsager. Chria 1885.
Sahlström, K. E.: Falbygden, Hällen och Guldkroken. — Falbygden, häfte 2, 1933. Utg. av Falbygdens hembygds och fornminnesförening.
Salin, B.: Fynd från Djurgårdsäng i Västergötland. Mbl. 1892.
——: Fynd från Ånimskogs sn, Dal. — Mbl. 1892.
——: De nordiska guldbrakteaterna (1895). — ATS. 14: 2.
——: Die altgermanische Thierornamentik. Stockholm 1904.
Sarauw, G. & Alin, J.: Götaälvsområdets fornminnen. Gbg 1923. — Skrifter utgivna till Göteborgs stads trehundraårsjubileum genom jubileumsutställningens publikationskommitté. III.
Sehested, F.: Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm. Khvn 1878.
Shetelig (Schetelig), H.: Vestlandske graver fra jernalderen. Bergen 1912. — Bergens mus. Skrifter, Ny række, II.
——: Arkeologiske tidsbestemmelser av ældre norske runeindskrifter (1914). — Norges indskrifter med de ældre runer. III.
——: Nye jernaldersfund paa Vestlandet. Bergen 1915. — Bergens museums Aarbok 1916—17, Hist.-Antikv. Række.

Shetelig (Schetelig), H.: Norges forhistorie. Problemer og resultater i norsk arkeologi. Oslo 1925. — Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Ser. A, Va.

——: Järnåldern i Mellan-, Väst- och Nordeuropa. — Friis Johansen m. fl., De förhistoriska tiderna i Europa. II. Sthlm 1926—27.

——: The origin of the Scandinavian style of ornament during the Migration period. — Archaeologia or miscellaneous tracts relating to antiquity, published by the Society of Antiquaries of London. Volume LXXVI. Oxford 1927.

Shetelig, H. & Falk, Hj.: Scandinavian archaeology. Oxford 1937.

Steenstrup, J.: Yak-Lungta-Bracteaterne, Archaeologernes »nordiske Gruppe af Guldbracteater» fra den ældre Jernalder, betragtede som særegne Minder om en Kultur-Forbindelse imellem Høj-Asiens og det Skandinaviske Nordens Folkefærd i tidlige Aarhundreder af vor Tidsregning, nærmest i Folkevandringstiden (Khvn 1893). — Vidensk. Selsk. Skr., 6. Række, historisk og filosofisk Afd. I. 2.

——: Til Forstaaelsen af Nordens »Guldbrakteat-Fænomen». — Oversigt over det Kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1897, nr 1. Khvn 1897.

Stenberger, M.: Öland under äldre järnåldern. Stockholm 1933. — K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademiens Monografier, n:o 19.

Stephens, G.: The old-northern runic monuments of Scandinavia and England. II—IV. Khvn o. Lund 1867—1901.

Stjerna, K.: Hjälmar och svärd i Beovulf. — Studier tillägnade Oscar Montelius 9/9 1903. Sthlm 1903.

——: Svear och götar under folkvandringstiden (1905). — SFT. 12.

——: Drakskatten i Beovulf. — Fornv. 1906.

Sturlason, Snorre: Kongesagaer. — oversat af Dr Gustaf Storm. Nationaludgave (2den udgave). Kristiania 1900.

Söderberg, S.: Om djurornamentiken under folkvandringstiden (1893). — ATS. 11.

Thomsen, C. J.: Om Guldbracteaterne og Bracteaternes tidligste Brug som Mynt. — Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, udgivne af det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. Khvn 1855.

Urda, et norsk antiqvarisk-historisk Tidskrift. I. Bergen 1837.

Vedel, E.: Bornholms Oldtidsminder og Oldsager. Khvn 1886.

Worsaae, J. J. A.: Om Forestillingerne paa Guldbracteaterne. — Aarb. 1870.

——: The industrial arts of Denmark from the earliest times to the danish conquest of England. London 1882.

Åberg, N.: Kalmar läns förhistoria. Södra Kalmar län. I. Uppsala 1923.

——: Den nordiska folkvandringstidens kronologi. Sthlm 1924. — K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademiens Monografier, n:o 14.

——: Förhistorisk nordisk ornamentik. Uppsala 1925. — Föreningen Urds skrifter. III.

——: The anglo-saxons in England. Uppsala 1926.

——: Till belysande av det gotiska kulturinslaget i Mellaneuropa och Skandinavien. — Fornv. 1936.

Förkortningar.

Aarb. = Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie. Khvn.
Aarsb. = Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring aarsberetning.
Acta = Acta archaeologica.
Annaler = Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie.
Atl. = Atlas for nordisk Oldkyndighed.
ATS. = Antikvarisk Tidskrift för Sverige.
Boye = Boye: Oplysende Fortegnelse over Gjenstande af ædle Metaller i Museet i Kjøbenhavn.
Fjå. = Montelius: Från jernåldern.
Fornv. o. Fv. = Fornvännen, meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
Forssander = Forssander: Provinzialrömisches und Germanisches.
Geretebrakteaten = Lindqvist: Geretebrakteaten och dess likar.
Gjessing = Gjessing: De norske gullbrakteatene.
Gravguld = Bøe: Norsk gravguld fra ældre jernalder.
Guldfund = Bøe: Norske guldfund fra folkevandringstiden.
Jacobsen = Jacobsen & Moltke: Danmarks Runeindskrifter.
Janse = Janse: Le travail de l'or etc.
Mbl. = K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Månadsblad.
Neergaard = Neergaard: Guldfundene fra den efterromerske jærnalder.
R. = Norske Oldsager.
Rygh = Et norsk Fund af Guldsmykker fra hedensk Tid.
Sal. = Salin: De nordiska guldbrakteaterna.
SFT. = Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift.
St. = Stephens: The old-northern runic monuments of Scandinavia and England.
Thierornamentik = Salin: Die altgermanische Thierornamentik.
Vedel = Bornholms Oldtidsminder och Oldsager.
Vendelkulturen = Lindqvist: Vendelkulturens ålder och ursprung.
VWG. = Nerman: Die Völkerwanderungszeit Gotlands.
ZEg. = Lindqvist: Zur Entstehungsgeschichte der nordischen Goldbracteaten.
Åberg: Kronologi = Åberg: Den nordiska folkvandringstidens kronologi.
ÄEG. = Almgren & Nerman: Die ältere Eisenzeit Gotlands.

ILLUSTRATIONER

Fig. 1—122

Fig. 1. Ramdala, Blekinge. (A) 1/1.

Fig. 2. Tjurkö, Blekinge. (A) 1/1.

Fig. 4. Broholm, Gudme sn, Fyen. (A) 1/1.

Fig. 3. Rosendal, Follingbo, Gotland. (A) 1/1.

Fig. 5. Faxe, Præstö amt, Själland. (A) 1/1.

Fig. 6. Broholm, Gudme sn, Fyen. (A) $^{1}/_{1}$.

Fig. 8. Overhornbæk, Viborg amt, Jylland. (A) $^{2}/_{1}$.

Fig. 7. Vindum, Viborg amt, Jylland. (A) $^{1}/_{1}$.

Fig. 9. Darum, Ribe amt, Jylland. (A) $^{1}/_{1}$.

Fig. 10. Skonager, Ribe amt, Jylland. (A) $^{1}/_{1}$.

Fig. 11. Gummersmark, Bjeverskov, Själland. (A) $^{2}/_{1}$.

Fig. 12. Skovlund, Hammer, Alborg amt, Jylland. (A) $^{1}/_{1}$.

Fig. 14. Tossene, Bohuslän. (A)

Fig. 15. Ravlunda, Skåne. (C I) $^{1}/_{1}$

Fig. 13. Vestly, Time, Rogaland. (A) $^{1}/_{1}$. (Efter Fjä.)

Fig. 16. Dödevi, Högby, Öland. (C I) 1/1.

Fig. 17. Gerete, Fardhem, Gotland. (C I) 1/1.

Fig. 18. Tossene, Bohuslän. (C I) $^1/_1$.

Fig. 19. Vä, Skåne. (C I) $^1/_1$.

Fig. 20. Vä, Skåne. (C I) $^1/_1$.

Fig. 21. Va, Skåne. (C.H.) 1/1.

Fig. 22. Lilla Istad, Alböke, Öland. (C.H.) 1/1.

Fig. 23. Nära Alingsås, Västergötl. (C I) $^{1}/_{1}$.

Fig. 25. Lyngby, Randers amt, Jylland. (C I) $^{1}/_{1}$.

Fig. 24. Asum, Skåne. (C I) $^1/_1$.

Fig. 26. Sönderby, Fæmö. (C I) $^1/_1$.

Fig. 27. Lista, Vestagder. (C I) $^1/_1$.

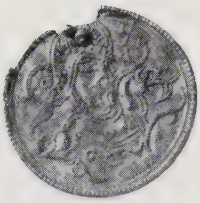

Fig. 28. Hven. (C II) 1/1

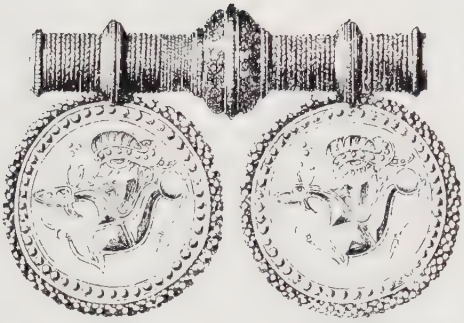

Fig. 29. Stenholts Vang, Själland. (C II) 1/1. (Efter Atlas).

Fig. 30. Sjöändan, Herrestad, Bohuslän. (C III) 1/1.

Fig. 31. Bolbro, Odense amt, Fyen. (C III) 2/1.

Fig. 32. Vadstena. (C X) 2/1.

Fig. 33. N. Torlunda, Vånga, Östergötland. (C IV) 1/1.

Fig. 34. Silleby, Västerljung, Södermanland. (C IV) $^1/_1$.

Fig. 35. Börringe, Skåne (C IV) $^1/_1$.

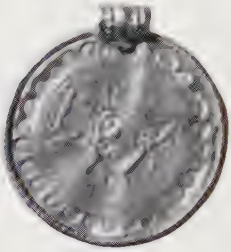

Fig. 36. Gervalds Hejde, Gotland. (C IV) $^1/_1$.

Fig. 37. Lilla Vede, Follingbo. (C IV) $^1/_1$.

Fig. 38. Hede?, Bohuslän. (C V.) 1/1.

Fig. 39. Järnskogsboda, Värmland. (C V) 1/1.

Fig. 40. Allarp, Ask., Skåne. (C V) 1/1.

Fig. 41. Danmark. (C VI) 1/1.

Fig. 42. Malde, Rogaland. (C VI) 1/1.

Fig. 43. Garpestad, Time, Rogaland. (C VI) 1/1.

Fig. 44. Ånimskog, Dalsland. (C VI) 1/1.

Fig. 45. Öland. (C VII) 1/1.

Fig. 46. Fride, Lojsta, Gotland. (C VIII) 1/1.

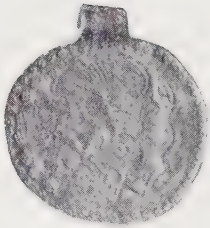

Fig. 47. Burge, Dalhem, Gotland. (C VIII) 1/1.

Fig. 48. Gotland. (C VIII) 1/1.

Fig. 49. Gurfiles, Ala, Gotland. (C IX) 1/1.

Fig. 50. Danmark. (C IX) 1/1. (Efter Atlas.)

Fig. 51. Fyen. (C IX) 1/1.

Fig. 52. Gummersmark, Bjeverskov, Själland. (C IX) 1/1. (Efter Atlas.)

Fig. 53. Ölst, Randers amt, Jylland. (C IX) 1/1.

Fig. 54. Fyen. (C X) 1/1.

Fig. 55. Hjörlunde, Fredriksborg amt, Själland. (C XI) 1/1.

Fig. 57. Fyen. (C XII) 1/1.

Fig. 56. Bolbro, Odense amt, Fyen. (C XI) 1/1.

Fig. 58. Gummersmark, Bjeverskov, Själland.
(C XII) Drygt $^{2}/_{1}$

Fig. 59. Hesselager, Svendborg amt, Fyen.
(C XII) Drygt $^{2}/_{1}$

Fig. 60. Overhornbæk, Viborg amt, Jylland. (C XIII) 1/1. (Efter Atlas.)

Fig. 62. Troligen Dybeck, Ö. Vemmenhög, Skåne. (C XIII) 1/1.

Fig. 63. Väsby, Skåne. (C XIV) 1/1.

Fig 61. Björnsholm, Ålborg amt, Jylland. (C XIII) 1/1. (Efter Atlas.)

Fig. 64. Lille Skjör, Eidsberg, Östfold. (C XIV) 1/1. (Efter Fjå.)

Fig. 65. Landegge, Hannover. (C XIV) 1/1. (Efter Sal.)

Fig. 66. Bolbro, Odense amt, Fyen. (B I) 1/1. (Efter Atlas.)

Fig. 67. Skodborg, Haderslev amt. (B I) 1/1.

Fig. 68. Skåne. (B II) 1/1.

Fig. 69. Lellinge, Præstö amt. (B II) 1/1.

Fig. 70. Ravlunda, Skåne. (B II) 1/1.

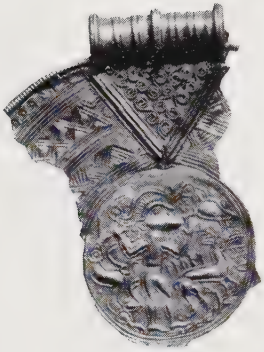

Fig. 71. Skrydstrup, Haderslev amt. (B II) 1/1.

Fig. 72. Galsted, Haderslev amt. (B II) 2/1.

Fig. 73. Sletner, Eidsberg, Östfold. (B II) 1/1.

Fig. 74. Söderby, Uppland. (B II) 1/1.

Fig. 75. Skovsborg, Levring, Jylland. (B III) 1/1.

Fig. 76. Danmark. (B III) 1/1.

Fig. 77. Förslöv, Skåne. (D I) 1/1.

Fig. 79. Eskatorp, Fjärås. (D II) 1/1.

Fig. 80. Opstad, Nærbö, Rogaland. (D III) 1/1.

Fig. 78. Tuvasgården, Trönninge, Halland. (D I) 1/1.

Fig. 81. Sletner, Eidsberg, Östfold. (D III) 1/1.

Fig. 82. Norge. (D III) 1/1.

Fig. 83. Danmark. (D III) 1/1.

Fig. 84. Malde, Rogaland. (D IV) 1/1.

Fig. 85. Malde, Rogaland. (D IV) 1/1.

Fig. 86. Inderöy, Nord-Tröndelag. (D IV) 1/1.

Fig. 87. Bohuslän. (D IV) 1/1.

Fig. 88. Selvik, Höle, Rogaland. (D V) 1/1.

Fig. 89. Fredrikstad, Norge. (D V) 1/1.

Fig. 90. Selvik, Höle, Rogaland. (D V) 1/1.

Fig. 91. Tegneby, Bohuslän. (D V) 1/1.

Fig. 92. Värmland. (D V) 1/1.

Fig. 93. Ö. Töyen, Löken, Akershus. (D VI) 1/1.

Fig. 94. Vättlösa, Västergötland. (D VII) 1/1.

Fig. 95. Ulfstorp, Levene. (D VII) 1/1.

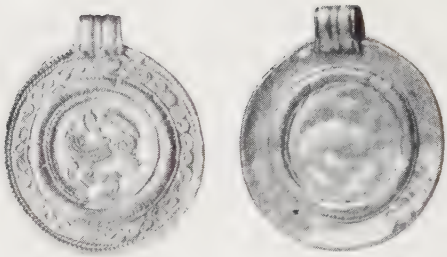

Fig. 96. Skenäs, V. Vingåker, Södermanland. (D VIII) 1/1.

Fig. 97. Danmark. (D VIII) 1/1.

Fig. 98. Leire, Själland (?). (D VIII) 1/1.

Fig. 99. Djurgårdsäng, Skara. (D IX) 1/1.

Fig. 100. Rolfsered, Herrestad, Bohuslän. (D IX) 1/1.

Fig. 101. Flistad, Västergötland. (D IX) 1/1.

Fig. 102. Ravlunda, Skåne. (D IX) 1/1. (Efter Atlas.)

Fig. 103. Rivaland, Årdal, Rogaland. (D IX) $^{1}/_{1}$.

Fig. 104. N. Torlunda, Vånga, Östergötland. (D IX) $^{1}/_{1}$.

Fig. 106. Fredriksdal, Skåne. (D IX) $^{1}/_{1}$.

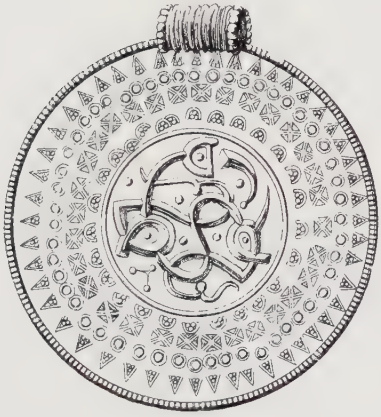

Fig. 105. Overhornbæk, Viborg amt, Jylland. (D IX) $^{1}/_{1}$

Fig. 107. Vättlösa, Västergötland. (D IX) $^{1}/_{1}$.

Fig. 108. Nörre Hvam, Borbjerg, Jylland. (D X) $^{1}/_{1}$.

Fig. 109. Skodborg, Haderslev amt. (D X) $^{1}/_{1}$.

Fig. 110. Danmark. (D X) $^{1}/_{1}$.

Fig. 111. Nörre Hvam, Borbjerg, Jylland. (D XI) 1/1.

Fig. 112. Snorup, Tisterup, Ribe amt. (D XI) 1/1

Fig. 113. Skovsborg, Levring, Jylland. (D XI) 1/1.

Fig. 114. Detalj av Åsumbrakteaten (förstorad).

Fig. 115. Gravfynd från Hult, Ånimskogs sn, Dalsland. 1/1.

Fig. 116. Del av skatten från Djurgårdsäng vid Skara. 1/1.

Fig. 117. Skattfynd från Vättlösa, Västergötland. 1/1.

Fig. 118. Skattfynd från Söderby, Danmarks sn, Uppland. 1/1.

Fig. 119. Skattfynd från Övre Töyen, Löken sn, Akershus.
(Mindre än hälften av naturlig storlek.)

Fig. 120. Skattfynd från Års, Års sn, Ålborg amt, Jylland.
(Något mer än halv naturlig storlek.)

Fig. 121. Skattfynd från Stenholts Vang, Nöddebo sn, Själland och från Darum, Darum sn, Ribe amt, Jylland. (Mindre än hälften av naturlig storlek.)

Fig. 122. Skattfynd från Skovsborg, Levring sn, Jylland. $^{1}/_{1}$.

RÄTTELSER OCH TILLÄGG.

s. 36, 4:e stycket, rad 2 står: Atl. 81; läs fig. 126.
s. 47, rad 9 står: a. a., s. 62; läs a. a., f. 62.
s. 62, fig. 136 står: Krille; läs Kville.
s. 68, rad 5 står: Atl. 236; läs fig. 29.
s. 70, rad 1 står: Sal. f. 25; läs fig. 28.
s. 70, rad 4 står: Sal. f. 25; läs fig. 28.
s. 98, 3:e stycket, rad 5 f. står: grupperna IX—XI; läs grupperna VIII—X.
s. 111, not 1. Talas om två hos Bøe (Gravguld, f. 43) avbildade brakteater. Skall vara en.
s. 116, not 1. Utom de här nämnda två ryttarbildsbrakteaterna från Dybeck föreligga från Skåne (Slimminge, ej långt från Dybeck) ytterligare tre exemplar från samma stans som dessa.
s. 119, not 1, rad 4 står: s. 156; läs s. 111.
s. 142, rad 11 f. står: i The arts in early England; läs hos Brown: The arts in early England.
s. 162, rad 2 står: f. 19; läs fig. 94.
s. 172, rad 3 står: och 183; läs och Atl. 183.
s. 174, fig. 159 står: Sjöröd, Stoby; läs Sjörup, Häglinge.
s. 182, not 2, rad 2 står: a. a., s. 71; läs Vendelkulturen, s. 71.
s. 184, 2:a stycket, rad 6 f. står: a. a., s. 126; läs SFT. 10, s. 126.
s. 186, 2:a stycket, rad 4 står: der alten Thüringen; läs des alten Thüringen.
s. 191, not 1 står: Hällen; läs Slätten.
s. 211, not 1, rad 6 står: Guldfund f. 12; läs Guldfund, f. 1 o. 2.
s. 216, 2:a stycket, rad 2 står: i de västra; läs i de östra.
s. 232, rad 3 står: (s. 263); läs (s. 178).
s. 239, not 1, rad 3 står: s. 46 f.; läs s. 42 ff.
s. 273. Efter Gotland, Dalhem, Burge står: St. II 45 b; läs St. III 85.
s. 281, not 1 står: s. 227; läs s. 277.
s. 307 står: Cohen, H.: Description historique des monnaies frappée; läs Cohen, H.: Description historique des monnaies frappées.
s. 308. Efter Lindqvist, S.: Gotlands Bildsteine etc. står: Utg. av K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademien; läst K. Vitt. Hist. o. Ant. Akademiens Monografier, n:o 28.
s. 309 står: Sahlström, K. E.: Falbygden, Hällen och Guldkroken; läs Sahlström, K. E.: Falbygden, Slätten och Guldkroken.
Bland illustrationerna, fig. 1–122 står: Fig. 32. Vadstena (C X); läs Fig. 32. Vadstena (C IV)